

T Ü R M O B

**TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ**
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

EKONOMİK RAPOR

2004

TÜRMOB YAYINLARI - 271
ANKARA - 2005

EKONOMİK RAPOR

2 0 0 4

TÜRMOB YAYINLARI- 271
ANKARA - 2005

Dizgi - Düzenleme

TÜRMOB
Basın Yayın Servisi

SUNUŞ

1999 ve 2001 yıllarında yaşanan ve ekonomiyi temelinden sarsan iki krizin ardından Türkiye göreceli olarak istikrarlı bir ortama girmiş ve geride bıraktığımız 2004 yılı bu istikrar döneminin üçüncü yılını oluşturmuştur. Bu üç yılda ekonomik alanda gerçekleştirilen başlıca gelişmeler, enflasyonun hızla düştüğü bir ortamda güçlü bir ekonomik büyümenin sağlanması, reel faiz hadlerinin belirgin şekilde düşmesi, kamu mali yapısının daha sağlıklı bir yapıya kavuşması, yatırımların tekrar canlılık kazanması, istihdam hacminin genişlemeye başlaması ve ihracatta dikkat çekici bir büyümenin gerçekleştirilmiş olması olarak özetlenebilir. Şüphesiz tüm bu gelişmelere olanak sağlayan ve not edilmesi gereken bir diğer önemli husus da güven ortamındaki ve geleceğe ilişkin beklentilerdeki iyileşmedir.

Gerçekten bu üç yıllık dönemde yıllar itibariyle sırasıyla GSMH yüzde 7.9, yüzde 5.9 ve yüzde 9.9 oranında büyümüş, yıllık ortalama olarak TÜFE 2001 yılındaki yüzde 54.4 düzeyinden, tedrici bir şekilde, 2004 yılında yüzde 10.6'ya ve Temmuz 2005 ayı itibariyle yüzde 8.68'e gerilemiş, ihracat 2004 yılındaki 62.8 milyar Dolar düzeyiyle, 2001 yılındakinin tam iki katına çıkmış, Hazine iç borç ihaleleri ortalama bileşik faiz oranı 2001 yılındaki yüzde 99.1 düzeyinden, 2004 yılı ortalaması olarak yüzde 25.7'ye ve 2005 yazı itibariyle yüzde 16-17 'ye düşmüş, bu yıllar itibariyle reel faiz haddi ise yüzde 35.5'ten yüzde 16.6'ya ve içinde bulunduğumuz günler itibariyle yüzde 8.0-9.0 aralığına gerilemiştir. Kamu maliyesinde ise kayıt dışılığın boyutu gibi yapısal sorunlar önemini korurken, izlenen sıkı maliye politikası neticesinde olumlu gelişmeler sağlanmış, kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH'ya olan oranı 2001 yılındaki yüzde 16.4 düzeyinden, 2004 yılı itibariyle yüzde 5.9'a düşürülürken, kamu net faiz ödemelerinin GSMH'ya olan oranı ise, 2001 yılındaki yüzde 26.4 oranından 2004 yılı itibariyle yarısı düzeyine, yüzde 13.1'e düşürülmüştür.

Benzer bir olumlu gelişme sabit sermaye yatırımları alanında yaşanmış, reel anlamda enflasyondan arındırılmış olarak 2001, 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla

yüzde 24.4, yüzde 1.4 ve yüzde 1.3 daralan sabit sermaye yatırımları 2004 yılını da 28.1 oranında bir büyüme sergilemiştir. Yatırımlardaki genişleme 2005 yılı ilk çeyreğinde de sürmüş ve sabit sermaye yatırımları, bir önceki yıl aynı döneme göre yüzde 57.6 oranında artmış bulunan 2004 yılı ilk çeyrek yatırım harcamaları toplamına göre yüzde 6.9 oranında yükselmiştir

Şüphesiz yakın geçmiş dönemde ekonomik alanda alınmış olan bu dikkat çekici mesafe, Avrupa Birliği'nin, geçen yıl Aralık ayında Türkiye ile yapılacak üyelik müzakerelerinin 3 Ekim 2005 tarihinde başlaması hususunda karar alınmasında da çok önemli bir rol oynamıştır.

Bilindiği üzere, 2000 yılı başından buyana ülkemizde, 2000 yılı başında ve geçen yıl Mayıs ayında yapılmış olan Stand-by anlaşmaları çerçevesinde doğrudan Uluslar arası Para Fonu'nun güdümünde sıkı bir ekonomik istikrar stabilizasyon programı uygulanmaktadır. Bu program başlangıçta benimsediği "döviz kuru çapısı" politikasıyla ve Hükümetin gelişmeleri değerlendirip gerekli politika revizyonlarını zamanında yapmamış olması nedeniyle ülkeyi Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine sürüklemiştir. Çok yoğun eleştiriler almış olsa dahi, içerdiği mali ve parasal politika önlemleriyle ve yapısal düzenlemelerle IMF gözetimindeki bu ekonomik program, ülkemizin ekonomik açıdan daha güçlü ve şoklara karşı daha dayanıklı hale gelmesinde büyük bir katkı sağlamıştır. Öngördüğü disipline uyum gösterilmesi sayesinde, izlenmekte olan program, ekonominin düşük enflasyon ortamında tekrar büyüme süreci içersine girmesini, faiz hadlerinin düşürülebilmesini ve kamu faiz ödemeleri ile borç yükünün kamu gelirlerine ve milli hasılaya olan oranlarında düşüş eğiliminin yakalanmasını, ayrıca bankacılık kesiminin daha sıhhatli bir yapıya kavuşturulmasını olanaklı kılmıştır.

Ancak yukarıda, ülkemizin yakın geçmiş dönemde ekonomik alanda sergilediği istikrarlı ve olumlu gelişmeye ilişkin olarak verilen tablo dikkatli bir şekilde değerlendirilmeli ve aynı zamanda geçmişte yapılan yanlışların tekrar yapılmaması için bir uyarı demeti olarak ele alınmalıdır.

Zira yukarıda çizilen ve istikrara kavuştuğu izlenimi veren bu ekonomik tablo "sürdürülebilir" değildir. Bu tablonun temel dayanaklarından birisi, düşük enf-

lasyonun, hızlı büyümenin, artan yatırımların altında yatan temel olgu “yüksek faiz, düşük kur” politikası ve uluslar arası finans piyasasındaki likidite bolluğudur. Yüksek faiz kısa vadeli yabancı sermayeyi çekip, döviz arzını arttırarak kurun düşük kalmasına neden olmaktadır. Zira döviz getirip, TL.na çevirip Hazine kağıdına yatırım yapmak uluslararası ölçekte çok büyük gelir getirmektedir. Nitekim dalgalanmalar göstermekle beraber Türk Lirası, 1995 baz yılına göre ve ya 2001 krizi ertesinde değerinin tabana vurduğu o yılın yaz aylarına göre yüzde 60 oranında daha değerli konuma gelmiş bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile satınalma gücü paritesine göre TL. iç-dış enflasyon farkı kadar değer yitirmediği gibi, 2001 kasım ayından itibaren, dalgalanmalar göstermekle beraber sürekli bir değer kazanımı göstermiştir.

Düşük kur, nihai ithal mal ve girdi fiyatlarını dondurmak, hatta ucuzlatmak suretiyle enflasyonun düşürülebilmesine katkı sağlamaktadır, iç tüketimi canlı tutmaktadır, düşük makine-ekipman fiyatlarıyla yatırımları özendirilmektedir ve bu şekilde büyüme hızını arttırmaktadır. Esasen 2004 yılının olağandışı ekonomik büyümesi de esas itibariyle iç tüketim ve yatırım harcamalarının canlı olmasından kaynaklanmıştır. Ve şüphesiz düşük kur ihracatı baltalamakta ve ithalatı özendirilmektedir. Nitekim yukarıda değinilen ihracattaki artış hızı içinde bulunduğumuz aylarda belirgin şekilde yavaşlamıştır.

Ancak ekonomik alanda olumlu yönde izlenim veren ve yukarıda temas edilen bu gelişmeler bir ölçüde, izlenmekte olan “düşük kur – yüksek faiz” politikasının bir uzantısı olup, sözkonusu politika, bu haliyle, dış borç artışı ile finanse edilen iç tüketim genişlemesine ve yerli üretim süreci ile sermaye ve istihdamın dışarıya kaymasına, ihracına neden olmakta ve dolayısıyla ekonomiye onarılmaz zararlar vermektedir. Çin’in, Japonya’nın diğer birçok ülkenin paralarının değerinin yükselmesini önlemek için ortaya koymaktan çekinmedikleri yoğun çabalar bize örnek olmalıdır.

2004 yılı “Cari İşlemler Hesabı” açığı 15.6 milyar Doları ya da GSMH’nin yüzde 5.3’ünü bulmuştur. Bu tutarın yaklaşık 6 milyar Dolarının kaynağı belli olmayıp, “Net Hata Noksan” kaleminde gözükmektedir. Bu açığın kısa vadeli yabancı sermaye akımlarıyla veya varlık satışıyla sürdürülebilmesi olanaklı değildir.

Dolayısıyla TL. nın değerinde bir düzeltme hareketi olması ve düzeltme hareketinin, yine Eylül 1994, Kasım 2000 ve Şubat 2001’de yaşandığı gibi dövize ani atak şeklinde kendini göstermesi olasılığı büyüktür

Bu durumda Merkez Bankası geçmişte yapılan hatalardan özenle kaçınma mecburiyetindedir. Bir “overshooting” – döviz değerinin bir panik atakla geçici bir süre için olması gerekenden daha yüksek bir düzeye fırlaması – durumu hasıl olsa dahi, dövizin değerini sabit tutmak amacıyla veya döviz fiyatı artışlarının enflasyona katkısını ön plana alıp, TL. değerini yüksek düzeyde tutma ısrarı içinde olmamalıdır. Yabancı sermayedarları korumak için IMF, eldeki yüksek döviz rezervleri ile mevcut kurun savunulmasını –yabancılar paralarını alıp, gidene kadar - istese dahi, döviz fiyatının, öyle bir durumda “dalgalı kur” rejiminin bir gereği olarak serbest piyasa tarafından belirlenmesine izin vermelidir. Aksi yönde bir davranışın bedeli, zaten TL. varlıklara yaptıkları yatırımlar üzerinden iyi para kazanmış olan, başta yabancılar olmak üzere sermayedarlara, hesapsız ilave kaynak aktarımı ve ülkenin fakirleşmesi olacaktır

Türk Vergi Sisteminin daha iyi ve etkin hale getirilmesi, vergi tabanının genişletilmesi, vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması yönünde, gerek kurumsal yapının düzeltilmesi alanında gerek uygulamadaki eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesi alanında, TÜRMOB, kuruluşundan bugüne kadar, muhasebe ve denetim elemanları camiası olarak, her türlü katkının sağlanması için azami çaba göstermiştir. Herkesten gücüne göre vergi alınan ve kamu kesimini borçlanmaya muhtaç bırakmayan, ancak alınan vergilerin israf edilmeden etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde kullanıldığı bir Türkiye; tüm vatandaşları için başta iş, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, adalet ve altyapı alanlarında olmak üzere en iyi olanakları sağlayabilecek bir ülke olma niteliğini hızla kazanabilecektir

TÜRMOB yasama faaliyetlerini de yakından izlemekte olup, bazı yönleri ile bugünün ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlanır hale gelmiş olan Türk Ticaret Kanunu’nun olanaklar ölçüsünde eksiksiz, karşıt çıkarlar arasında denge sağlayıcı, hukuki ihtilafları asgari düzeye indirici, iş hayatında hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak şekilde karar alma mekanizmasını hızlandırıcı niteliklere sa

hip olacak şekilde yasalaşması için her türlü çabayı harcamakta ve katkıda bulunmaktadır.

TÜRMOB diğer taraftan 2006 yılı Kasım ayında yapılacak olan Dünya Muhasebeciler Konferansına İstanbul'da ev sahipliği yapacak olmaktan büyük mutluluk duymakta ve bu olayın Türkiye'nin uluslar arası camiadaki saygınlığına ve muhasebe ve denetim mesleğinin gelişmesine büyük katkı sağlayacağı inancını taşımaktadır.

Ekonomi alanında yakın geçmiş dönemde tanık olunan olayların akışının geniş bir perspektifle ortaya konulması, halen içinde bulunulan durumun daha sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu nedenle Ekonomik Raporda 2004 yılı ile bu yılın ilk yarısındaki gelişmeler yansıtılırken, geride kalan ve iki derin krizi barındırmış olan yakın geçmiş dönemdeki gelişmelere de ana çizgileri ile yer verilmiştir.

Ekonomik raporun hazırlanmasındaki çalışmalarından dolayı Dr Ahmet Fettahoğlu'na teşekkür ederim.

2004 yılı Ekonomik Raporunun Odalarımıza, üyelerimize ve ilgilenen herkese faydalı olmasını umuyorum.

Mehmet TİMUR
Genel Başkan

İÇİNDEKİLER

I. DÜNYA EKONOMİSİ	3
I.1. Genel	3
I.2. 2004 Yılı Gelişmeleri	4
I.2.1. Kuzey Amerika	18
I.2.2. Batı Avrupa Ülkeleri	21
I.2.3. Avrupa'nın Yeni Yükselen Ekonomileri, AB'ne Yeni Katılan ve Katılacak Olan Ülkeler	27
I.2.4. Japonya	30
I.2.5. Yeni Yükselen Asya Ekonomileri ve Pasifik Ülkeler	32
I.2.6. Latin Amerika Ülkeleri	35
I.2.7. Bağımsız Devletler Topluluğu	38
I.2.8. Orta-Doğu Ülkeleri	40
I.2.9. Afrika Ülkeleri	43
I.2.10. 2005 Yılı Yazında Küresel Ekonominin Görünümü	46
I.3. Dünya Ticareti	48
I.4. Mal (Emtia) Piyasaları	54
I.5. Ekonomik Bütünleşme Hareketleri	59
I.5.1. Avrupa Birliği	59
I.5.2. Dünya Ticaret Örgütü	68
I.6. Avrupa Birliği - Türkiye İlişkileri	73
II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK DURUM	83
II.1. Genel Durum	83
II.2. Sosyo-Ekonomik Yapı	98
II.2.1. Nüfus	98

II.2.2. İstihdam	102
II.2.3. Çalışma Hayatı	106
II.2.4. Sosyal Güvenlik	114
II.2.5. Gelir Dağılımı	118
II.3. Gayrisafi Milli Hasıla	126
II.4. Sektörel Gelişmeler	146
II.4.1. Tarım	146
II.4.2. Sanayi	148
II.4.2.1. Sanayi Sektörü 2005 Yılı Gelişmeleri	154
II.4.2.2. Madencilik	158
II.4.2.3. İmalat Sanayii	159
II.4.2.4. Enerji	165
II.4.3. Hizmetler	166
II.4.3.1. Ticaret	166
II.4.3.2. Turizm	169
II.4.3.3. Ulaştırma	171
II.5. Kamu Maliyesi	171
II.5.1. Kamu Maliyesi Alanında 2005 Yılı Gelişmeleri	193
II.5.2. Kamu Borçlanması	196
II.5.2.1. İç Borçlanma	196
II.5.2.2. Dış Borçlanma	205
II.6. Yatırımlar	209
II.7. Dış Ticaret	217
II.7.1. 2004 Yılı İhracatı	220
II.7.2. 2004 Yılı İthalatı	225
II.7.3. Dış Ticaret Alanında 2005 Yılı Gelişmeleri	233
II.8. Ödemeler Dengesi	237

II.8.1. Ödemeler Dengesi Alanında 2005 Yılı Gelişmeleri	250
II.8.1.1. Cari İşlemler	250
II.8.1.2. Sermaye Finans Hesapları	253
III. PARA VE SERMAYE PİYASASI	257
III.1. Para Politikası	257
III.2. Kur Politikası ve Döviz Piyasasındaki Gelişmeler	267
III.3. Para Piyasasındaki Gelişmeler	273
III.3.1. Emisyon Hacmi	273
III.3.2. Para Arzı	277
III.3.2.1. Dar Tanımlı Para Arzı (M1)	277
III.3.2.2. Geniş Tanımlı Para Arzı	278
III.4. Mevduat ve Yatırım Bankaları Kredileri	281
III.5. Uluslararası Rezervler	284
III.6. Sermaye Piyasası	286
III.7. Fiyat Hareketleri	290

DÜNYA EKONOMİSİ

I. DÜNYA EKONOMİSİ

I.1. GENEL

Güçlü ve görece olarak uzun süreli bir hızlı büyüme döneminin ardından dünya ekonomisi 2000 yılının ortalarından itibaren bir yavaşlama süreci içersine girmiş ve küresel ekonomi 2001 ve 2002 yılları boyunca durgun bir seyir izlemiştir. 2003 yılı başlarında artık olasılığı iyice artmış olan Irak Savaşının ve Uzak-Doğu Asya'da patlak veren SARS salgınının yarattığı olumsuz etkilerden sıyrılan dünya ekonomisi, 2003 yılının ikinci yarısından itibaren, beklentilerden daha hızlı biçimde, tekrar toparlanma süreci içine girmiştir. Başta A.B.D. ve Uzak-Doğu Asya ekonomileri olmak üzere birçok ülkede giderek güç kazanan ekonomik büyüme, 2003 yılında dünya gayrisafi hasılasının yüzde 4.0 oranında büyümesini olanaklı kılmıştır. 2003 yılında dünya ekonomisinde yılın başlarında hakim olan, pek rastlanılmayan ölçüdeki belirsizlik ve kırılma dönemi, yılın ikinci yarısında beklenenden daha keskin bir yukarı dönüş ve daha hızlı bir ekonomik büyüme dönemi izlemiştir.

2003 yılının sonlarında ortalama yüzde 6 ve 2004 yılı başlarında ortalama yüzde 4 dolayında büyüme sergileyen küresel ekonomi daha sonraları, sınırlı üretimde ve küresel ticaret hacminde yaşanan belirgin bir yavaşlamayla birlikte, yüksek petrol fiyatlarının olumsuz etkisini de yansıtacak şekilde, sürdürülmesi daha olanaklı bir ılımlı büyüme dönemine geçmiştir.

2005 yılı başı itibariyle toparlanan verilerden, bu yavaşlama döneminin taban noktasına gelindiği ve geleceğe dönük ekonomik göstergelerin ise, yüksek düzeyde seyreden petrol fiyatlarının oluşturduğu riske rağmen, 2005 yılına ilişkin daha güçlü bir büyüme projeksiyonu ile tutarlılık gösterdiği izlenimi edinilmektedir.

2004 yılı Aralık ayında Hint okyanusunda yaşanan tsunami felaketinin ardından, neden olduğu çok yüksek boyuttaki can kaybı ve fiziki yıkıma rağmen, bu tsunamiden etkilenen ülkelerin bütçe ve ödemeler dengesinde meydana gelen kötüleşmenin küresel büyüme üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerinin ılımlı düzeyde kalacağı tahmin edilmektedir.

Genelde oldukça olumlu gözükken bu küresel ekonomik görünümün arkasında, ülkeler ve bölgeler bazına inildiğinde, ülkeler ve bölgeler arası giderek büyüyen çapta farklılıklar ve dengesizlikler bulunduğu da göze çarpmaktadır. Geleceğe ilişkin projeksiyonların sıhhat derecesini önemli ölçüde etkileme riski taşıyan bu uluslararası düzeydeki farklılık ve denge eksiklikleri arasında, giderek genişleyen cari açık farkları, likiditenin çok bollamış olmasının bir sonucu olarak bazı menkul ve gayrimen

kul varlıkların bol keseden değer kazanmış olduğu bir ortamda kalıcılık kazanmış büyük bütçe açıkları bulunmaktadır Bu dengesizliklerden bazıları artık durulma dönemine giriyor olabilirler. Bazı ülkelerde emlak piyasalarında geçmiş dönemde yaşanan hızlı tırmanma yavaşlarken kredi faiz farklarında da (spread) kımıldamalar görülmektedir. Bu dengesizlikler yavaş bir süreç içerisinde ortadan kalkabileceği gibi, küresel ekonomide çalkantılara yol açabilecek keskin düzeltme hareketlerine tanık olma riski de tamamıyla göz ardı edilemez. Bunun yanısıra bazı ülkelerde firmaların, tüketici nihai talebindeki mevcut zayıflığın devam edeceği şeklinde bir beklenti içerisine girmeleri halinde, girişimci (müteşebbis) kesimin yatırım harcamalarının hayal kırıklığı yaratacak bir düzeye gerilemesi riski de bulunmaktadır

I.2. 2004 YILI GELİŞMELERİ

2004 yılında küresel ekonomide meydana gelen gelişmelerde dikkat çeken ve geleceğe yönelik beklentileri ve gelişmeleri doğrudan etkileme gücüne sahip olan bazı önemli hususlar şu şekilde özetlenebilir:

Küresel düzeyde ekonomik büyüme hızı farklılıkları daha dengesiz bir yapı kazanmıştır. A.B.D.'nde ekonomik büyüme beklentilerden daha güçlü seyrederken ve yavaşlama süreci daha yumuşak bir şekilde atlatılırken, ekonomik faaliyet hacmi, ekonomiyi soğutucu bazı daraltıcı önlemlerin alınmış olduğu Çin'de, birçok yeni yük selen piyasa ekonomisinde ve gelişmekte olan ülkede çok canlı seyretmiştir. Buna karşılık Avrupa ve Japonya'da – ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle beraber – ihracat hacmindeki yavaşlamadan ve zayıf yurtiçi nihai talepten ötürü, ekonomik büyüme hayal kırıklığı yaratacak bir düzeyde gerçekleşmiştir

TABLO I.2.1.
REEL GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYİH) BÜYÜMESİ
VE İŞSİZLİK DÜZEYİ

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Önceki Yıla Göre % Değişme)				İşsizlik Oranı (% Olarak)			
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2004	2005*	2006*
Dünya Toplam hasılası	4.0	5.1	4.3	4.4				
Gelişmiş Ekonomiler	2.0	3.4	22.6	3.0	6.6	6.3	6.1	6.0
A.B.D.	3.0	4.4	3.6	3.6	6.0	5.5	5.3	5.2
Euro Bölgesi	0.5	2.0	1.6	2.3	8.7	8.8	8.7	8.4
Almanya	-0.1	1.7	0.8	1.9	9.6	9.2	9.4	9.2
Fransa	0.5	2.3	2.0	2.2	9.5	9.7	9.5	8.9
İtalya	0.3	1.2	1.2	2.0	8.7	8.3	8.0	7.6
İspanya	2.5	2.7	2.8	3.0	11.3	10.8	10.3	9.9
Hollanda	-0.9	1.3	1.5	2.2	3.8	4.6	5.3	5.0
Belçika	1.3	2.7	2.1	2.3	7.9	7.8	7.8	7.7
Avusturya	0.8	2.0	2.1	2.3	4.4	4.5	4.5	4.2
Finlandiya	2.4	3.7	3.1	3.0	9.0	8.8	8.4	8.1
Yunanistan	4.7	4.2	3.0	3.0	9.7	8.9	8.8	8.8
Portekiz	-1.2	1.0	1.8	2.3	6.4	6.8	6.8	6.8
İrlanda	3.7	5.1	4.6	4.6	4.6	4.5	4.1	4.0
Lüksemburg	2.4	4.4	3.5	3.4	3.8	4.4	4.8	5.2
Japonya	1.4	2.6	0.8	1.9	5.3	4.7	4.5	4.4
İngiltere	2.2	3.1	2.6	2.6	5.0	4.8	4.7	4.7
Kanada	2.0	2.8	2.8	3.0	7.6	7.2	7.2	7.1
Kore	3.1	4.6	4.0	5.2	3.4	3.5	3.6	3.3
Avustralya	3.4	3.2	2.6	3.3	6.1	5.5	5.1	5.3
İsveç	1.5	3.5	3.0	2.5	4.9	5.5	5.1	4.4
Danimarka	0.4	2.3	2.2	1.9	5.8	5.9	5.6	5.5
Norveç	0.4	2.9	3.7	2.8	4.5	4.4	4.0	4.0
Avrupa Birliği	1.2	2.5	2.1	2.5	7.7	8.2	8.3	8.1
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	3.1	5.5	4.0	4.8	4.3	4.1	4.0	3.7

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S.3, S.20

Küresel düzeyde cari işlemler hesabı dengesizlikleri daha da genişlemiştir. Güçlü iç talebin, artan petrol fiyatları ile Doların yakın zaman öncesine kadar süren değer kaybının etkilerini tesirsiz kılmasının da bir sonucu olarak A.B.D.'nin 2004 yılında cari işlemler hesabı açığının rekor bir düzeyde, GSYİH'sinin yüzde 5.7'si oranında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. A.B.D.'nin bu dev cari işlemler hesabı açığı, yeni yükselen Asya ekonomilerinin, Japonya'nın, Orta-Doğu'nun ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nun petrol ihracatçısı ülkelerinin ve – daha sınırlı da olsa – Euro Bölgesi ülkelerinin verdikleri cari işlemler hesabı fazlalarıyla karşılanmıştır. Yeni yükselen Asya ekonomilerinde ve petrol üreticisi ülkelerde, önemli bir bölümü Dolar cinsi varlıklar halinde tutulan, hızlı bir döviz rezervi birikimi meydana gelmiştir.

Yukarıdaki gelişmelerle doğrudan bağıntılı olarak Dolar 2005 yılı ilk çeyreği sonlarına kadar olan dönemde, sanayileşmiş bazı ülkelerin ve Asya'daki bazı yeni yükselen ekonomilerin paralarının değer kazanması ile dengelenecek şekilde, daha da değer kaybetmeye devam etmiştir.

Dolar 2005 yılı ilkbaharına kadar olan dönemde, çoğu 2004 yılı sonlarında gerçekleşecek şekilde, en güçlü konumda olduğu Şubat 2002'ye göre birikimli olarak yüzde 17 oranında değer yitirmiş, daha sonra gerek Euro Bölgesi ekonomilerindeki zayıflığın sanıldığından daha kalıcı olduğu şeklindeki izlenimin güçlenmesi, petrol fiyatlarındaki ısrarlı tırmanış ve yüksek fiyat düzeyinin süreceği şeklindeki kaygıların derinleşmesi ve son olarak ta AB Anayasasının Fransa ve Hollanda da yapılan referandumlarda reddedilmesi üzerine tekrar sınırlı da olsa bir parça değer kazanmıştır. Bu güne kadar Doların değer kaybı süreci genelde düzenli bir erime şeklinde olmuştur. Bugüne kadar edinilen izlenim Dolar değerindeki düzeltme hareketinin derin sarsıntılara yol açmayacak şekilde devam edeceği şeklindedir.

Küresel ekonomideki kısmi yavaşlamaya rağmen bu güne kadar petrol fiyatları yüksek düzeyde seyir eğilimini korumuş ve ani sıçramalar sergilemiştir. 2004 yılı Ekim ayı ortalarına kadar hızlı bir tırmanma gösteren petrol fiyatları daha sonraları bir parça düşmüş ancak son zamanlarda tekrar, özellikle Çin'den kaynaklanmak üzere talebin güçlü seyretmesi, OPEC'in üretim planları üzerindeki belirsizlik ve kapasite sınırlılığı gibi nedenlerle, nominal bazda bu güne kadar tanık olunmamış olan seviyelere tırmanmıştır. 2005 yılı Nisan ayında spot piyasa fiyatı 52.96 Dolar/varil olan petrolün "futures" fiyatları, 2006 yılında biraz gerileyecek şekilde, 2005 yılının kalan bölümü için 54 Dolar / varil düzeyinde bir fiyata işaret etmektedir. Özellikle rafinaj kapasitesinin sınırlı olduğu ağır ham petrol için 'fazla kapasite'nin düşük kalması beklendiği cihetle, petrol piyasasının ani hareketlere eğilimli yapısını, opsiyon piyasalarının yukarı yönde fiyat hareketi riski bulunduğu endikasyonu vermesi durumu da dahil, koruması beklenmektedir.

Petroldeki bu duruma karşılık, yakıt dışı maddelerin fiyatları, 2004 yılı ortalarından itibaren, içecek ve bazı metal türlerindeki fiyat artışlarının, bazı gıda ve özellikle pamuk olmak üzere bazı tarımsal hammadde fiyatlarındaki düşüşlerle dengelenmesiyle, durağan bir seyir izlemeye başlamıştır. Yarı iletken fiyatları da yüksek stok seviyeleri ve önemli ölçüdeki aşırı kapasite nedeniyle gerilemiştir.

2004 yılında küresel düzeyde enflasyon ve enflasyonist baskılar genelde düşük düzeyde ve önem taşımayacak biçimde seyretmiştir. Bu güne kadar petrol fiyatlarındaki artışın enflasyon üzerine olan etkisinin önem taşıdığına ilişkin fazlaca bir belirti görülmemiştir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda gerektiğince para arzı sıkılaştırıldığı ve enflasyon beklentileri de yüksek olmadığı cihetle, yakın gelecekte enflasyonist baskıların fazla tesirli olması beklenmemektedir. Bununla beraber ekonomik büyüme devam ederken enflasyonu yukarı çekebilecek iki risk unsurunun yakından izlenmesinde fayda bulunmaktadır. Bunlardan birincisi birçok sanayileşmiş ülkede şirket karlılıklarındaki artışla da uyum gösterdiği gibi birim işçilik maliyetleri önemli ölçüde düşmüştür. Bu durum hernekadar Asya ve Avrupa'nın yeni yükselen ekonomilerinin neden olduğu rekabet yoğunlaşması gibi yapısal nedenleri yansıtıyor olsa bile, işgücü piyasasında oluşacak bir sıkışmanın, özellikle verimlilik artışının zayıflaması durumunda ücret düzeyleri üzerinde yukarı yönde önemli bir baskı yaratması riski bulunmaktadır. İkinci husus ise Asya'daki ve Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki bazı yeni yükselen ekonomilerde yoğun biçimde gelen dış sermaye para politikalarını giderek daha karmaşık hale getirmiştir. Hernekadar yabancı sermaye girişinin sermaye çeken ülkedeki likidite düzeyi üzerindeki etkisi "sterilizasyon" yoluyla geçici biçimde giderilebilirse de, döviz kurlarının yukarıya doğru hareket etme esnekliği yetersiz ise, sonunda mutlaka enflasyonist baskılar oluşacaktır.

Küresel ekonomik toparlanmanın halen finansal piyasalarda süregelen elverişli durumdan destek alması durumu sürmüştür. Halen bir çok ülkede faiz hadleri reel anlamda sıfıra yakındır bununla beraber, A.B.D.'nde uzun vadeli faiz hadlerinin ve şirket ve yükselen ekonomilerin ihraç ettiği bonolar üzerindeki faiz farklarının bir parça yükselmesiyle finans piyasaları biraz sıkılaşmıştır. Buna karşılık dünyanın her tarafında menkul piyasaları güçlü bir konumda bulunmakta olup, uzun vadeli kredi faizleri denge değerinin hayli altında seyretmektedir. Ayrıca spreadler (faiz farkları) bugüne kadar tanık olunan en düşük seviyelerde seyretmekte olup, yeni yükselen piyasa ekonomilerine olan özel sermaye akımları güçlü konumdadır. Yukarıda sıralanan bu gelişmeler, enflasyon beklentilerinin düşük düzeyde olması, şirket bilançolarının iyileşmesi ve yeni yükselen ekonomilerin dış şoklara karşı olan dayanıklılıklarının artmış olması gibi bazı yapısal unsurlardaki iyileşmelere dayanmaktadır. Bunun yanısıra, para politikalarının konjonktöre uygun şekilde yönetimi, sürekli yüksek getiri peşinde koşan mebzul miktardaki yatırılabılır fonların varlığı da yukarıda belirtilen gelişmede önemli bir rol oynamışlardır.

TABLO.I.2.2
YÜKSELEN PİYASALARA VE GELİŞMEKTE OLAN ÜKELERE
NET SERMAYE AKIMLARI⁽¹⁾
(Milyar Dolar Olarak)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam								
Özel Sermaye Akımları, net	198.4	84.8	89.1	60.8	60.9	75.8	149.5	196.6
Özel Doğrudan Yatırım, net	147.2	159.8	173.3	174.3	184.7	144.4	151.9	186.4
Özel Portföy Yatırımı, net	60.4	42.5	69.1	20.5	-86.9	-90.0	-9.9	28.8
Diğer Özel Sermaye Akımı, net	-9.2	-117.6	-153.3	-134.0	-36.9	21.4	7.5	-18.6
Resmi Sermaye Akımları, net	27.7	53.5	18.2	-42.7	1.8	8.5	-58.1	-58.0
Rezerv Değişiklikleri⁽²⁾	-105.2	-37.4	-93.5	-121.9	-115.1	-194.4	-369.3	-518.9
Cari İşlemler⁽³⁾	-83.5	-51.9	38.9	126.6	89.4	142.5	233.8	336.3
Özel Doğrudan Yatırım, net	147.2	159.8	173.3	174.3	184.7	144.4	151.9	186.4
Afrika	14.3	10.8	11.5	-1.7	7.6	6.9	12.3	11.4
Merkezi ve Doğu Avrupa	20.2	27.2	36.7	39.1	12.2	56.3	52.0	60.6
Bağımsız Devletler Topluluğu	19.9	6.7	-6.4	-13.0	-1.8	-9.5	16.4	2.9
Asya'nın Yükselen Ekonomileri	36.5	-49.9	11.8	-2.0	10.7	23.9	56.1	130.1
Orta-Doğu	7.9	19.1	-3.1	-2.2	4.5	-4.0	-2.4	-21.0
Batı Yarımküre	99.5	70.8	38.7	40.5	27.8	3.3	15.2	12.7

(1) Net sermaye akımları; net doğrudan yatırımları, net portföy yatırımlarını, resmi ve özel kesim borçlanmaları dahil diğer uzun ve kısa vadeli net yatırım akımlarını içermektedir

(2) Eksi işaret rezerv yükselmesini göstermektedir.

(3) Cari işlemler dengesi rakamı, net özel sermaye akımları, net resmi sermaye akımları ve rezerv değişikliklerinin toplamı; ters işaretle olmak üzere, sermaye ve finans hesapları ile hata ve noksanların toplamına eşittir

2005 yılında küresel ekonomik büyümenin, bir önceki yıla göre 0.8 puanlık bir düşüşle yüzde 4.3 düzeyinde gerçekleşmesi ve 2006 yılında da bu düzeyini koruması beklenmektedir. Bu çerçevede görece ekonomik yavaşlamanın 2005 yılı başlarında durması ve daha sonraları Euro Bölgesi ile Japonya'da görece olarak hız kazanması beklenen büyümeden ve yeni yükselen ekonomilerdeki genişleyen faaliyet hacminde güç alacak şekilde, küresel ekonominin büyüme hızının yeniden kısmi bir güç kazanması beklenmektedir. Öngörülen küresel ekonomik büyüme 2004 yılındaki kadar olmasa bile, yine hükümetlerin konjunktöre uygun maliye ve para politikaları izlemelerinden güç alacak, bunun yanı sıra şirket bilançolarındaki iyileşme, mali piyasaların büyümeyi destekleyici konumu, istihdam hacmindeki tedrici yükselme ve Çin'in devam edecek olan güçlü büyümesi küresel ekonominin daha da toparlanmasına katkı sağlayacaktır.

2005 yılı için tahmin edilen küresel ekonomik büyümeye dünyanın önde gelen bölgeleri ve ülkeleri itibarıyla bakıldığında aşağıda ana çizgileri ile verilen tespitler yapılabilecektir.⁽¹⁾

Sınırlanmış ülkeler arasında A.B.D.'nin yine güçlü yurtiçi talepten destek alacak şekilde alışıldık büyüme hızını ya da daha yüksekini sürdüreceği beklenmektedir. İleriye ilişkin endikatörler büyümenin 2005 yılında da süreceğine işaret etmektedir, bununla beraber – hanehalkı tasarruf oranı sıfıra yakın olduğu cihetle – özellikle konut fiyatlarındaki artışın yavaşlaması ile birlikte özel tüketimin kısılması olasılığı büyüme için bir risk oluşturma durumunu sürdürmektedir. A.B.D.'ndeki bu duruma karşılık, diğer sanayileşmiş ülkelerde büyüme beklentilerin altında kalmıştır. Net ihracatın katkısı şiddetli bir şekilde negatife dönüştüğü için Euro bölgesinde ekonomik büyüme 2004 yılı ikinci yarısında dikkat çekici şekilde yavaşlamıştır. Her ne kadar büyümenin yeniden hız kazanmasına dönük bazı geçici göstergeler belirmişse de, 2005 yılında ekonomik toparlanmanın daha önceleri düşünülen önemli biçimde zayıf olacağı umulmaktadır.

(1) IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 5.

TABLO. I.2.3.
CARİ İŞLEMLER HESABI DURUMU
(GSYİH'nın %'si Olarak)

	2003	2004	2005*	2006*
Gelişmiş Ekonomiler	-0.8	-1.0	-1.1	-1.1
A.B.D.	-4.8	-6.7	-5.8	-5.7
Euro Bölgesi	0.3	0.4	0.5	0.5
Almanya	2.2	3.6	3.8	3.4
Fransa	0.3	-0.3	-0.4	-0.1
İtalya	-1.5	-1.5	-1.3	-0.9
İspanya	-2.8	-5.0	-4.8	5.4
Hollanda	2.9	3.4	4.2	4.5
Belçika	4.4	4.2	4.3	4.2
Avusturya	-0.9	-0.7	-1.0	-1.1
Finlandiya	4.2	4.5	4.7	5.0
Yunanistan	-6.2	-4.1	-3.5	-3.2
Portekiz	-5.5	-7.9	-7.1	-6.9
İrlanda	-1.4	-1.5	-1.7	-1.4
Lüksemburg	9.4	7.1	9.2	10.1
Japonya	3.2	3.7	3.3	3.5
İngiltere	-1.7	-2.2	2.3	2.4
Kanada	2.0	2.6	2.6	2.5
Kore	2.0	3.9	3.6	2.9
Avustralya	-5.9	-5.4	-5.6	-5.7
İsveç	7.6	8.1	6.1	7.0

	2003	2004	2005*	2006*
Danimarka	3.0	1.4	1.9	1.7
Norveç	112.8	13.7	16.2	14.9
Singapur	29.2	26.1	23.4	22.9
Başlıca gelişmiş Ekonomiler	-1.6	-1.7	-1.9	-1.8
Euro Bölgesi	0.3	0.6	0.4	0.4
Yeni Sanayileşen Asya Ülkeleri	7.4	7.1	6.8	6.2

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S.21

Japonya’da ihracat, yatırım ve tüketim hacmindeki durgunluk nedeniyle 2004 yılının ikinci çeyreğinden itibaren ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Mamafih yeni elde edilen göstergeler ekonomik faaliyet hacminin canlandığına işaret etmekte olup, şirketlerin güçlü karlılık düzeylerinin ve tüketiciler ile iş aleminin güven duygularının pekişmesinin 2005 yılında büyümeyi desteklemesi beklenmektedir.

Yeni yükselen ekonomilerde 2004 yılında ekonomik büyüme hemen tüm bölgelerde beklentilerin üzerinde gerçekleşmiş olup, küresel gelişmeler doğrultusunda 2005 yılında da büyümenin sürmesi beklenmektedir. Çin’de ekonominin büyüme seyri etkisini sürdürmekte olup, yetkililerce alınan bazı kısıtlayıcı önlemlere rağmen yatırımlar sürdürülebilir olmayan yüksek düzeyini korumaktadır. (2005 yazı itibariyle yatırım faaliyetinde yavaşlama belirtileri gözlemlenmektedir.) Bölgenin diğer büyük ekonomisi Hindistan’da da ekonomik büyüme güçlü olup, bu iki ülkenin güçlü büyümesi bölgedeki diğer ülkelerin ekonomik faaliyet hacmini de desteklemektedir. Yüksek emtia fiyatları, dışarıdan duyulan güven duygusundaki iyileşme, yapısal reformlara devam edilmesi gibi nedenlerle Latin Amerika’da 2004 yılında gerçekleşen büyüme beklentilerin üzerinde olmuştur. Orta-Doğuda sınırlı ilave petrol üretim olanaklarında dolayı GSYİH büyümesinin bir parça zayıflaması beklenmektedir. Geçiş halindeki ekonomilerde elverişli emtia fiyatları nedeniyle ekonomiler güçlü konumlarını koruyorlar; Rusya’da yakın geçmiş dönemde yatırım ortamında meydana gelen olumsuz hava kaygı uyandırıyor. Hernekadar başta Macaristan’da olmak üzere-

re bütçe ve dış açıklar kırılganlık yaratıyor ise de AB'ne yeni katılan ülkelerde ekonomik büyüme güçlü bir şekilde sürmektedir.

En fakir ülkeler grubunda, güdülen etkili makroekonomik politikalar, - bazı ülkelerin düşen pamuk fiyatları yüzünden çok olumsuz biçimde etkilenmiş olmalarına rağmen - elverişli emtia fiyatları, başta Etiyopya'da olmak üzere iklim koşullarının düzgün gitmesi ve "Ağır Şekilde Borçlanmış Fakir Ülkeler" programı ile sağlanan borç silinmesi olanağı gibi nedenlere dayalı olarak 2004 yılında genelde, yüzde 5.1 oranında büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu ülkelerde siyasi istikrar ve iklim koşulları büyüme açısından büyük önem taşımaktadır ancak yeni petrol üretim kapasitelerinin devreye alınacak olmaları sonucu bu grup ülkelerde güçlü büyümenin 2005 yılında da sürmesi beklenmektedir.

TABLO I.2.4.
BAŞLICA GELİŞMİŞ ÜLKELER MALİ DENGE VE
BORÇLULUK DURUMU
(GSYİH'nın %'si olarak)

	1989-98	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Başlıca Gelişmiş Ekonomiler							
Mali Denge Fiili	- 3.5	-1.8	-4.1	-4.6	-4.2	-4.2	-4.1
Yapısal ⁽¹⁾	- 3.4	-1.9	-3.6	-3.8	-3.7	-3.7	-3.7
Hasıla Açığı ⁽²⁾	- 0.2	-0.1	-1.4	-2.0	-1.2	-1.3	-0.9
A.B.D.							
Mali Denge Fiili	- 3.4	-0.7	-4.0	-4.6	-4.3	-4.4	-4.2
Yapısal	- 3.1	-0.6	-3.3	-3.7	-3.7	-3.9	-3.93
Net Kamu Borcu ⁽³⁾	54.1	38.3	40.9	43.6	45.2	47.0	48.7
Gayrisafi Kamu Borcu	69.5	56.6	58.6	60.5	61.0	61.9	62.7
Hasıla Açığı	-0.8	-0.5	-2.0	-2.5	-1.6	-1.3	-1.0
Japonya							
Mali Denge Fiili	- 1.5	-6.1	-7.9	-7.8	-7.1	-6.9	-6.5
Yapısal	- 2.2	-5.5	-6.8	-6.8	-6.7	-6.4	-6.3
Net Kamu Borcu	23.3	64.6	71.6	76.0	82.0	88.9	94.3
Gayrisafi Kamu Borcu	85.6	148.9	158.5	164.7	169.4	175.0	180.0
Hasıla Açığı	0.9	-1.3	-2.6	-2.3	-0.9	-1.3	-0.5
Euro Bölgesi							
Mali Denge Fiili	...	-1.8	-2.4	-2.8	-2.7	-2.6	-2.6
Yapısal	...	-2.5	-2.6	-2.4	-2.0	-1.9	-1.9
Net kamu borcu		59.1	59.1	60.8	61.3	61.6	61.6
Gayrisafi Kamu Borcu	...	69.6	69.5	70.8	71.2	71.6	71.5

	1989-98	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Hasıla Açığı	...	1.1	-	-1.3	-1.2	-1.5	-1.2
Almanya							
Mali Denge	Fiili	-2.5	-2.8	-3.7	-3.8	-3.7	-3.1
	Yapısal	-3.3	-3.9	-3.7	-3.5	-3.1	-2.5
Net Kamu Borcu		38.4	53.5	56.5	58.7	61.1	63.6
Gayrisafi Kamu Borcu		50.3	59.4	60.9	63.8	66.1	68.6
Hasıla Açığı		1.1	1.1	-0.1	-1.5	-1.1	-1.6
Fransa							
Mali Denge	Fiili	-3.7	-1.4	-3.2	-4.2	-3.7	-3.1
	Yapısal	-2.9	-2.1	-3.2	-3.2	-2.7	-2.6
Net Kamu Borcu		37.7	48.2	49.1	53.9	55.4	56.1
Gayrisafi Kamu Borcu		46.9	56.8	58.7	63.6	65.0	65.7
Hasıla Açığı		1.0	1.0	-	-1.4	-1.3	-1.4
İtalya							
Mali Denge	Fiili	-8.4	-3.0	-2.6	-2.9	-3.0	-3.5
	Yapısal	-8.2	-3.6	-3.5	-2.6	-2.6	-3.0
Net Kamu Borcu		106.6	105.5	103.1	-103.1	102.6	102.2
Gayrisafi Kamu Borcu		112.7	110.7	108.0	106.3	105.8	105.4
Hasıla Açığı		-	0.9	-	-1.2	-1.7	-2.2
İngiltere							
Mali Denge	Fiili	-3.7	0.8	-1.7	-3.3	-3.0	-3.1
	Yapısal	-3.6	0.2	-1.9	-3.0	-2.7	-3.0
Net Kamu Borcu		33.4	32.8	32.8	34.6	35.2	36.9
Gayrisafi Kamu Borcu		43.8	38.5	38.1	39.5	40.4	42.0

	1989-98	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Hasıla Açığı	-0.2	0.9	-0.2	-0.7	0.2	-	-
Kanada							
Mali Denge							
Fiili	- 5.1	1.1	0.3	0.6	1.4	1.3	1.2
Yapısal	- 4.8	0.8	-	0.8	1.6	1.5	1.4
Net Kamu Borcu	78.9	59.5	56.5	51.9	47.6	43.9	40.6
Gayrisafi Kamu Borcu	110.5	99.1	95.4	90.9	84.3	78.7	73.8
Hasıla Açığı	-0.3	0.4	0.7	-0.3	-0.4	-0.5	-0.3

* Beklenen

- (1) Yapısal Denge; varolan maliye politikası altında ekonominin tam istihdam durumunda elde edilecek bütçe açığını veya fazlasını ifade etmektedir
- (2) Tam istihdam durumunda elde edilecek hasıla ile fiilen üretilen hasıla arasındaki oransal fark.
- (3) Net Kamu Borcu, gayrisafi borçtan sosyal sigorta sistemi tarafından tutulan varlıklar dahil genel hükümet birimlerince sahip olunan finansal varlıkların düşülmesi suretiyle bulunmaktadır

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, Sh. 13

Küresel ekonominin yakın gelecekte göstereceği gelişme açısından göze çarpan risk unsurları gözden geçirildiğinde, bu risklerin daha ziyade öngörülen gelişmeyi aşağı çekici yönde ağırlık taşıdıkları izlenimi edinilmektedir. Şirket bilançolarındaki iyileşme ve hanehalkı gelirlerindeki artışın sürmesi küresel toparlanmanın beklenenden daha güçlü olması sonucunu doğurabilir. İleride karşılaşılabilecek bir durgunluğun şiddetini arttırıcı etki doğursa da, Çin’de ekonomik büyüme beklentilerin üstünde gerçekleşebilir. Küresel ekonomik gelişmeyi tehdit eden riskler ise aşağıda ana çizgileriyle sıralanmaktadır:

Finansal piyasa koşulları önemli ölçüde daralabilir, sıkılaştırılabilir. A.B.D.’nde uzun vadeli faizlerin keskin bir hareketle yükselmesi, özellikle bu yükselme enflasyon beklentilerindeki artıştan veya Amerikan menkul kıymetlerine olan dış talepteki zayıflamadan kaynaklanıyorsa, finansal piyasalarda borçluluk oranlarının düşürülmesine ve riski yüksek varlıkların fiyatlarının aşağı hareket etmesine yol açabilir ve bu şekilde yeni yükselen piyasa ekonomilerinde finansman koşullarının ağırlaşmasına neden olabilir. Eğer A.B.D.’ndeki yüksek faiz hadleri diğer piyasalarda da uzun vadeli faizlerin yükselmesine yol açarsa, bu durum konut fiyatlarının çok yük-

selmiş ve hanehalklarının bütçelerinin faiz hadlerine karşı aşırı duyarlı hale gelmiş olduğu bir ortamda konut piyasalarında eş zamanlı bir gerileme meydana gelmesi riskini arttıracaktır. Buna ek olarak Amerikan cari işlemler hesabı açığı rekor düzeyde iken Doların düzensiz bir şekilde değer kaybı kaçınılmaz hale gelebilir (Temmuz 2005 sonu itibarıyla A.B.D.'nde enflasyon düzeyinde ve uzun vadeli faiz hadlerinde risk oluşturacak bir yükselme meydana gelmemiştir.)

Yüksek petrol fiyatları küresel büyümeyi olumsuz etkileyebilecektir. Geçmişte petrolün varil fiyatında meydana gelen her 5 Dolarlık artışın küresel ekonomik büyüme hızını 0.3 puan düşüreceği tahmininde bulunuluyordu. Mamafih geçen yıl petrol fiyatlarında yaşanan yüksek artışın küresel büyümeye olumsuz etkisi korkulan seviyede gerçekleşmedi. Bunun bir nedeni petrol fiyatları artışının kısmen de olsa güçlü küresel büyümeye kaynaklanmakta olmasıydı, ikinci bir neden ise güdülmekte olan para politikalarının kredibilitesi idi, zira petrol fiyatları artışının ikincil nitelikli enflasyonist etkilerini gidermek için faiz hadlerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmadı. Bununla beraber ilerde karşılaşılabilecek fiyat artışlarının etkisi, özellikle güven duygusunun sarsılmasına ve enflasyon beklentilerinin yükselmesine neden olursa, daha belirgin olabilir. Diğer taraftan uzun vadede petrol fiyatları artışının ya da tedarik yetersizliğinin arz-tarafı (mal ve hizmetlerin arzını etkileyici) olumsuz etkilerinin ortaya çıkması tehlikesi daha büyük olabilir. Ayrıca yüksek petrol fiyatları, henüz daha gelişmesini tamamlamamış sınırlanmış ülkeler, ağır borç yükü altında ki yeni yükselen ekonomiler ve birçok fakir ülke için önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır.

Küresel genişleme giderek daha dengesiz bir nitelik kazanmaktadır. Küresel büyüme hala, bugünde A.B.D. ve Çin'e bağımlı durumdadır dayanmaktadır. Küresel hasılanın dörtte birini oluşturan, özellikle Euro bölgesinde ve Japonya'da ekonomik büyüme halen hayal kırıklığı yaratan bir durumdadır. Bu durumun devamı, mevcut küresel dengesizlikleri daha da büyütecek ve A.B.D. veya Çin'de, ekonomilerin aniden bir zayıflama durumu ile karşılaşması halinde, ilerde önemli bir küresel durğunlukla karşılaşılmaması riskini arttıracaktır.

Küresel ekonomik büyümenin dengesiz bir yapı sergilemesi alanında aşağıda belirtilen üç hususun not edilmesinde fayda görülmektedir:

Geçmiş dönemde küresel dengesizlikler daha da büyümüştür. IMF Nisan ayında yayınlanan "World Economic Outlook" Raporunda önümüzde bulunan ve tahmin yürütülebilecek dönemde bu durumda bir iyileşme meydana gelmesi durumunu pek

olası görmemektedir.⁽¹⁾ A.B.D.'nin dış açığı bugüne kadar finansal alanda gerçekleşen küreselleşmeden destek alacak şekilde kolaylıkla finanse edilebilmiştir. Bununla beraber Amerikan menkul ve gayrimenkul varlıkları için talep sınırsız değildir ve bu güne kadar Amerikan varlıklarına yatırım yapan Merkez Bankalarının varlıklarını çeşitlendirme yoluna gitmeleri, – yakın geçmiş dönemde bazıları bu doğrultuda karar aldılar – A.B.D.'nin giderek yükselen net uluslar arası yükümlüklerinin taşıdığı riski açıkça ortaya koymaktadır. Aritmetik kural gereği küresel dengesizliklerin azalması Amerika'da yurtiçi talebin GSYİH'dan daha yavaş büyümesini buna mukabil cari fazla veren ülkerde de GSYİH'dan daha hızlı büyümesini icap ettirmektedir. Bu durum ise, büyük bir ihtimalle Doların daha fazla değer yitirmesini ve –Asya'daki bir çok ülke dahil – diğer ülkelerin paralarının değer kazanmasını beraberinde getirecektir.

Diğer taraftan bir çok ülkede mali durum, makroekonomik istikrarı tehlikeye atabilecek ölçüde çok sıkışık olma durumunu sürdürmektedir. Kanada dışında büyük sanayileşmiş ülkelerin hepsinde bütçe açıkları önemini korumaktadır. Özellikle Latin Amerika'da olmak üzere yeni yükselen ekonomilerde mal göstergeler genelde daha iyi bir konuma gelmişlerdir. Ancak daha bir çok ülkenin, kamu borçlarını sürdürülebilir düzeye indirmek için (GSYİH'nın yüzde 25-50'si) daha almaları gereken çok mesafe bulunmaktadır.

Yapısal zayıflıklar bazı önemli bölgelerde ekonomik büyümeyi baskı altında tutmakta ve şoklara karşı kırılganlığı arttırmaktadır. Sorunlar bölgeden bölgeye değişmekle beraber, bunlar esas itibariyle, Euro bölgesinde işgücü ve emtia piyasalarında yapılması gereken reformların hızlandırılmasını, Japonya'da ve yeni yükselen Asya ekonomilerinde şirketlerle ilgili ve finansal sektörde halen çözülmemiş vaziyette bekleyen sorunlara el atılmasını, Latin Amerika'da yatırım ortamının iyileştirilmesini, merkezi ve doğu Avrupa'da bankaların gözetiminin ıslah edilmesini ve Orta-Doğu'da petrol dışı sektörlerin kurumsal altyapısının geliştirilmesini içermektedir.

Yukarıda sıralanan üç önemli kırılganlık sadece küresel makroekonomik istikrar için bir risk teşkil etmekle kalmayıp, küresel ekonomik büyüme hızını aşağı çekme yönünde de ciddi bir tehdit oluşturmaktadır.

Aşağıdaki bölümlerde dünyanın başlıca ekonomik bölgeleri itibariyle 2004 yılı ile 2005 yılının ilk çeyreğinde ekonomi alanında meydana gelmiş olan gelişmeler ana çizgileriyle verilmektedir:

(1) IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 10.

I.2.1. KUZEY AMERİKA

Amerika Birleşik Devletleri'nde 2004 yılı ortalarında yaşanan ekonomik durgunluk görece olarak hafif bir şekilde atlatılmıştır. Ekonominin ikinci çeyrekte hızlı bir şekilde yavaşlama gösterdikten sonra, üçüncü çeyrekle beraber, artan petrol fiyatlarından ve yükselen faiz hadlerinden fazla etkilenmiş olmayan özel tüketim harcamalarından, menkul kıymet ve konut fiyatlarındaki tırmanmadan ve üretici firmaların uyguladığı promosyonlarla özendirilen otomobil satışlarından ve elverişli kredi olanaklarından güç alarak, hızlı bir canlanma gösterdiği gözlemlenmiştir. Yavaşlamakla beraber etkisini sürdüren ve işçilik maliyetlerinin düşmesi olanağı yaratan verimlilik artışları ile yükselen şirket karlılık düzeyleri yatırım talebinin canlı seyretmesine olanak sağlamıştır. Genelde hanhalklarının tüketim artışı hızlı reel harcama bilir gelirdeki artış hızının üstünde gerçekleşmiş ve tasarruf oranı daha da gerilemiştir.

OECD'ye göre 2004 yılında A.B.D.'nde hasıla potansiyel düzeyin üstünde gerçekleşmiş, hasıla açığı olmamış ve ekonomi yüzde 4.4 oranında büyümüştür⁽¹⁾ 2004 yılının ikinci yarısında biraz yavaşlayan konut inşaatları muhtemelen mortgage faiz hadlerinde artış meydana geleceği düşüncesiyle tekrar canlilik kazanmıştır. Konut dışı inşaatlardaki durgunluk sürmektedir, otomobil dışındaki stoklar yüksek olmayıp, stok yenileme faaliyetleri büyümeye olumlu katkıda bulunmuştur. Son üç yıllık dönemde Doların nominal olarak önemli ölçüde değer yitirmesine rağmen 2004 yılında net ihracat azalmayı sürdürmüştür. İthalat artışı sürerken ihracat hacmi beklenmedik ölçüde düşük gerçekleşmiş ve A.B.D.'nin cari işlemler açığının GSYİH'ya olan oranı 2004 yılında yüzde 5.7'ye yükselmiştir. Genelde enflasyonist baskılar artmıştır. Verimlilik artışı yavaşladığı için işçilik maliyetlerinde yükselme eğilimi gözlemlenmiş, petrol ve başka bazı ithal mallarının maliyetleri artmıştır.

(1) OECD Economic Outlook, No:77, Mayıs 2005, S. 71.

TABLO.I.2.5.
A.B.D. TALEP, HASILA VE ENFLASYON

	Milyar \$	Bir önceki yıla göre % Değişme				
	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Özel Tüketim	7 055.1	3.1	3.3	3.8	3.8	3.4
Kamu Tüketimi	1 501.6	4.0	2.9	1.7	1.9	1.1
Gayrisafi Sabit Sermaye Yat.	1 970.0	-3.1	4.5	9.0	5.8	5.1
Nihai Yurtiçi Talep	10.526.8	2.1	3.4	4.4	3.9	3.4
Stok Yenileme	- 31.8	0.4	-0.1	0.4	0.1	0.0
Toplam Yurtiçi Talep	10.495.0	2.5	3.3	4.8	3.9	3.4
Mal ve Hizmet İhracatı	1.032.8	-2.3	1.9	8.6	6.6	8.8
Mal ve Hizmet İthalatı	1 399.9	3.4	4.4	9.9	7.8	7.5
Net İhracat	-367.0	-0.7	-0.5	-0.6	-0.5	-0.3
GSYİH (Piyasa Fiyatları ile)	10.128.0	1.9	3.0	4.4	3.6	3.3
Tüketici Enflasyonu		2.8	1.6	2.3	2.3	2.0

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No:77, Mayıs 2005, S.73

Ancak işgücü piyasasında mevcut olan arz fazlası işçilik ücretlerindeki yükselmeyi yavaşlatmıştır. İşsizlik düzeyi 2005 yılı Nisan ayı itibariyle son altı aylık dönemde pek değişiklik göstermemiş olup yapısal işsizlik oranının hayli üstünde bulunmaktadır ve işgücü katılım oranı düşük seviyesini sürdürmektedir

2004 ortalarından buyana parasal nitelikli özendirici önlemler kaldırılmaktadır ancak müdahalenin yapıldığı dönemde, uzunca bir süre, uzun dönemli faiz hadleri istenen politikanın uygulamasını zorlaştıracak ölçüde düşük seyretmiştir Federal mali politika alanında daha fazla vergi muafiyet ve indirimlerine gidilmediği için gelirler hızla artmış ve hükümet net borç vermesinin GSYİH'ya olan oranı dördüncü üç aylık dönemde negatif 3 1/2 olmuştur. Federal bütçe açığının bu düzeyde sürmesi beklenmektedir. Ancak A.B.D. şu anda Japonya dışında başlıca gelişmiş ülkeler arasında en büyük bütçe açığını veren ülke konumundadır

Kanada’da 2003 yılında yavaşlayan ekonomi 2004 yılında, yükselen emtia fiyatlarının da desteğiyle biraz toparlanmış ve büyüme hızı yüzde 2.8’e yükselmiştir. İstihdam oranındaki yükselme ve şirket karlılık düzeylerindeki iyileşmeye dayalı biçimde ekonominin mevcut seyrini 2005 yılında da sürdürmesi beklenmektedir. Ekonomik toparlanma ile birlikte Merkez Bankası daha evvelce uygulamaya koymuş olduğu özendirici önlemleri azaltmış, ancak değer kazanan Kanada Doları karşısında bir önlem ortaya koymakta tereddüt etmiştir. Hızla değer kazanan ulusal para ihracatı olumsuz etkilerken, ithalatı özendirmiştir.

İstihdamın artması, yükselen harcanabilir gelirler ve düşük enflasyon özel tüketimi teşvik etmiş özel tasarrufların neredeyse sıfır düzeyine yaklaşması sonucunu doğurmuştur. Hükümet bütçesinin genelde fazla verdiği Kanada’da güdülen mali politika tutarlı bir makro ekonomik politikanın sürdürülebilmesine olanak vermiştir.

TABLO.I.2.6.
KANADA. TALEP, HASILA, ENFLASYON

	Milyar \$ Kanada	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2001	2002	2003	2004	2005*
Özel Tüketim	622.9	3.4	3.1	3.5	3.8	3.3
Kamu Tüketimi	211.1	2.8	3.8	2.5	3.1	3.3
Gayrisafi Sabit Yatırım	217.6	2.4	4.9	6.3	4.8	2.3
Nihai Yurtiçi Talep	1 051.6	3.1	3.6	3.8	3.9	3.1
Stok Yenileme	-7.0	0.6	0.9	0.0	0.8	0.0
Toplam Yurtiçi talep	1 044.7	3.7	4.6	3.8	4.8	3.1
Mal ve Hizmet İhracatı	483.1	1.1	-2.4	4.9	1.9	4.9
Mal ve Hizmet İthalatı	419.5	1.4	3.8	8.2	7.5	4.9
Net İhracat	63.5	-0.1	-2.4	-1.1	-2.1	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	1 108.2	3.4	2.0	2.8	2.8	3.1
Tüketici Enflasyonu		2.2	2.8	1.8	1.9	1.9

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No:77, Mayıs 2005, S.108

I.2.2. BATI AVRUPA ÜLKELERİ

Euro bölgesinde 2003 yılı ortalarında başlamış olan ılımlı ekonomik toparlanma süreci 2004 yılının ikinci yarısında güç kaybına uğramıştır. Yüksek ve oynamalar gösteren petrol fiyatları ve varlığını uzun zamandır sürdüren yapısal sorunlar nedeniyle dahili talep yetersiz düzeyde kalmış, küresel büyümedeki yavaşlık ve Euronun güçlü konumda bulunması nedeniyle dış piyasa paylarında karşılaşılan kayıplar 2004 yılı ilk yarısında ekonomiyi sürükleyici en önemli unsur durumunda olan ihraç faaliyeti yavaşlatmıştır.

Şirket karlılık düzeylerinde görülen iyileşme henüz firmaları yatırım faaliyetlerine yönlendirememiştir. 2004 yılında yatırımlarda gözlemlenen kıpırdanma, yüksek düzeydeki petrol fiyatları ve Euronun güçlü durumda bulunması sonucu geleceğe dönük beklentilerdeki zayıflama nedeniyle tekrar yerini durgunluğa bırakmıştır. Ücret düzeylerindeki ve istihdam hacmindeki yavaş büyüme ve geleceğe yönelik güven duygusunun zayıflığı, tüketim talebini olumsuz etkilemiştir. Bunların neticesinde 2004 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinde bölge genelinde büyüme hızı sadece yüzde 0.2 olarak gerçekleşmiş, bu kapsamda dördüncü çeyrekte, Almanya, İtalya, Hollanda ve Yunanistan'da ekonomik faaliyet hacmi daralmıştır. Buna mukabil Fransa ve İspanya'da büyüme hızlanmıştır.

Euro bölgesinde enflasyon düzeyi, petrol fiyatlarındaki artış, dolaylı vergilerdeki ve hükümet kontrolü altındaki fiyatlarda meydana gelen yükselmeler nedeniyle yüzde 2 dolayında seyretmektedir. Para politikası 2001 yılında ekonomi yavaşlamaya başladığından buyana yatırım ve tüketimi ve dolayısıyla büyümeyi özendirici şekilde gevşek tutulmaktadır, ancak bu politikanın diğer ülkelerdeki kadar etkili sonuç vermediği görülmektedir. Avrupa merkez Bankası haziran 2003'ten buyana faiz haddini yüzde 2 düzeyinde tutmuştur ve hükümet bonolarının faizi de son iki yıldır bu güne kadarki en düşük seviyesi olan yüzde 4 düzeyindedir, hatta bu oran yakın zamanda yüzde 3'e kadar gerilemiştir. Bölgenin hemen her tarafında düşük mortgage faiz hadleri ve sermaye kazancı beklentisiyle konut fiyatları hızlı bir artış sergilemektedir.

TABLO.I.2.7.
EURO BÖLGESİ
TALEP, HASILA , ENFLASYON

	Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
Özel Tüketim	3 928.3	0.7	1.1	1.2	1.3	1.7
Kamu Tüketimi	1 372.5	1.1	1.7	.1.7	1.0	2.0
Gayrisafi Sabit Yatırım	1 442.0	-2.2	-04	1.0	2.0	3.0
Nihai Bölgeiçi Talep	6 742.8	0.6	0.9	1.4	1.4	2.0
Stok Yenileme	-14.6	-0.1	0.3	0.3	0.1	0.0
Toplam Bölgeiçi Talep	6 728.2	0.5	1.3	1.8	1.5	2.1
Net İhracat	122.1	0.5	-0.6	0.1	-0.3	0.0
GSYİH (Piyasa Fiyatlarıyla)	6 850.3	0.9	0.6	1.8	1.2	2.0

* Beklenen

Kaynak: OECD Economic Outlook, No:77, Mayıs 2005, S.84

Bazı ülkelerde iş kayıplarını önlemek ve piyasa paylarını kaybetmemek amacıyla ücret düzeylerinin biraz aşağı çekilmesi yolunda işçi sendikaları ile varılan uzlaşma kararlarının ve düşük vasıflı kişilerin istihdamı ile geçici süreli çalışmayı özendirici politikaların devreye sokulmasının da etkisiyle bölgede istihdam düzeyi oldukça güçlü bir şekilde korunabilmiştir. Bu şekilde son iki yıllık dönemde bölgede işsizlik haddi yüzde 9'un biraz altında tutulabilmiştir. İşgücü verimliliğindeki artışın da etkisiyle, her yıl yüzde 1 1/2 , 2 dolayında yükselen birim işçilik maliyeti, 2004 yılı sonlarına doğru yıllık yüzde yarıya kadar düşmüştür

Euronun 1999 yılı başında dolaşıma çıkmasından buyana yürürlükte olan istikrar ve Büyüme Paktında öngörölmüş olan önlemlerin zayıf kalması, tek paranın tedavüle çıkmasının ilk yıllarında mali politikanın gevşek tutulmasına katkıda bulunmuştur.2005 yılı Mart ayında yapılan Maliye BakanlarıToplantısında (Ecofin), anılan

Paktın bazı açılardan ıslahata tabi tutulması, bu arada, çok derin bir ekonomik durgunluk veya başka “bazı ilgili unsur”lar gibi istisnai durumların ortaya çıkması durumunda, üye ülkelere, Maastricht anlaşması ile öngörülen ve bütçe açıklarının GSYİH’nın yüzde 3’ünü geçemeyeceğine ilişkin kurala uymaları için daha geniş bir zaman tanınması, bazı ülkelerin itirazına rağmen kabul edilip, kararlaştırılmıştır. Paktta yapılan düzenleme, üye ülkelere maliye politikası alanında daha geniş esneklik sağlamakla beraber, geçmişte pek etkili olmadığı yaşanan olaylarla açığa çıkan yaptırım mekanizmasının güçlendirilmesi konusunda bir yeni önlem de getirmemiştir. 2004 yılı itibariyle Euro bölgesi genelinde bütçe açığının GSYİH’ya olan oranının yüzde 2.7 düzeyinde olduğu tahmin edilmekte olup, Fransa, Almanya ve Yunanistan’da bu oran yüzde 3’ün üstündedir.

TABLO 1.2.8.
AVRUPA ÜLKELERİ: TEMEL EKONOMİK VERİLER

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2001	2002	2003	2004	2005*
Almanya						
GSYİH	2 076.0	0.1	-0.1	1.0	1.2	1.8
GSYİH Deflatörü	1.5	1.1	0.7	0.4	0.9	
Tüketici Fiyat Endeksi	1.3	1.0	1.8	1.2	0.8	
Mal ve Hizmet İhracatı	733.0	4.1	1.8	7.5	5.5	7.9
Mal ve Hizmet İthalatı	691.2	-1.6	3.9	5.4	4.1	7.9
Fransa						
GSYİH	1 475.8	1.1	0.5	2.3	1.4	2.0
GSYİH Deflatörü		2.4	1.5	1.8	1.5	1.7
Tüketici Fiyat Endeksi		1.9	2.2	2.3	1.6	1.7
Mal ve Hizmet İhracatı	413.2	1.7	-2.5	3.1	3.3	7.3
Mal ve Hizmet İthalatı	389.2	3.3	0.2	6.9	5.8	7.0

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2001	2002	2003	2004	2005*
İtalya						
GSYİH	1 218.3	0.4	0.4	1.0	-0.6	1.1
GSYİH Deflatörü		3.1	2.9	2.6	1.7	1.7
Tüketici Fiyat Endeksi		2.6	2.8	2.3	2.0	2.0
Mal ve Hizmet İhracatı	345.9	-3.2	-1.9	3.2	0.0	5.8.
Mal ve Hizmet İthalatı	328.4	-0.5	1.3	2.5	2.8	6.8
Hollanda						
GSYİH	429.3	0.6	-0.9	1.4	0.5	1.7
GSYİH Deflatörü		3.1	3.0	1.2	1.4	0.1
Tüketici Fiyat Endeksi		3.9	2.2	1.4	1.0	-3.7
Mal ve Hizmet İhracatı	280.0	0.8	0.0	8.3	0.7	7.3
Mal ve Hizmet İthalatı	257.3	0.8	0.6	7.5	1.9	7.1
Belçika						
GSYİH	254.2	0.9	1.3	2.7	1.3	2.4
GSYİH Deflatörü		1.8	2.0	2.2	1.5	1.8
Tüketici Fiyat Endeksi	16	15	1.9	2.2	1.6	
Mal ve Hizmet İhracatı	218.6	1.3	1.7	5.0	5.6	7.3
Mal ve Hizmet İthalatı	209.3	1.0	2.1	5.8	6.2	7.7
İspanya						
GSYİH	653.9	2.2	2.5	2.7	3.0	3.2
GSYİH Deflatörü		4.5	4.0	4.4	3.6	3.6
Tüketici Fiyat Endeksi		3.6	3.1	3.1	3.1	2.6

Euro Bölgesi	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme				
		2001	2002	2003	2004	2005*
Mal ve Hizmet İhracatı	195.6	1.2	2.6	4.5	5.2	6.9
Mal ve Hizmet İthalatı	206.0	3.1	4.8	9.0	8.4	8.7
Portekiz						
GSYİH	122.5	0.4	-1.1	1.0	0.7	2.1
GSYİH Deflatörü		4.4	2.8	2.4	2.3	1.9
Tüketici Fiyat endeksi		3.7	3.3	2.5	1.6	1.6
Mal ve hizmet ihracatı	37.5	2.0	5.0	5.1	1.7	5.8
Mal ve hizmet ithalatı	50.0	-0.2	-0.1	7.0	4.0	5.8
Yunanistan						
GSYİH	131.3	3.8	4.7	4.2	2.8	3.2
GSYİH Deflatörü		4.0	3.5	3.4	3.7	3.4
Tüketici Fiyat endeksi		3.9	3.4	3.0	3.7	3.3
Mal ve hizmet ihracatı	31.2	-7.7	1.0	10.0	8.2	8.5
Mal ve hizmet ithalatı	42.4	-2.9	4.8	8.2	4.4	5.4
Avusturya						
GSYİH	215.9	1.2	0.8	2.0	1.9	2.3
GSYİH Deflatörü		1.1	1.6	1.9	2.2	1.7
Tüketici Fiyat endeksi		1.7	1.3	2.0	2.4	1.7
Mal ve hizmet ihracatı	103.0	3.7	1.6	9.0	5.1	8.0
Mal ve hizmet ithalatı	94.8	0.6	4.0	5.7	5.7	8.5

Euro Dışı Bölge	Cari fiyatlarla Milyar Euro	Bir önceki yıla göre % değişme					
		2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
İngiltere	Milyar Pound						
GSYİH	994.3	1.8	2.2	3.1	2.4	2.4	
GSYİH deflatörü		3.2	3.2	2.2	2.0	2.2	
Tüketici Fiyat Endeksi		1.3	1.4	1.3	1.7	2.1	
Mal ve hizmet ihracatı	272.4	0.1	0.9	3.0	2.9	7.7	
Mal ve hizmet ithalatı	299.8	4.1	1.9	5.2	3.5	6.9	
İsveç	Milyar Kron						
GSYİH	2 269.1	2.0	1.6	3.0	2.8	3.3	
GSYİH Deflatörü		1.7	2.0	1.2	-0.6	2.0	
Tüketici Fiyat endeksi		2.2	1.9	0.4	0.6	1.9	
Mal ve hizmet ihracatı	1042.2	1.0	4.9	10.5	7.4	7.8	
Mal ve hizmet ithalatı	896.3	-1.9	4.9	7.2	9.2	7.6	
Norveç	Milyar Kron						
GSYİH	1 526.2	1.1	0.4	2.9	3.1	2.5	
GSYİH Deflatörü		-1.6	2.4	4.9	5.4	2.8	
Tüketici Fiyat endeksi		1.3	2.5	0.5	1.4	2.4	
Mal ve hizmet ihracatı	697.3	-0.8	1.6	1.3	0.1	2.5	
Mal ve hizmet ithalatı	436.8	0.7	2.2	9.0	6.8	2.8	

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No: 77, Mayıs 2005

Halen Euro bölgesinde hükümetlerin bütçe açıkları diğer başlıca para bölgelerindeki açıklardan küçük ise de kamu borç yükleri ağırdır ve mevcut mali politikalar nüfusun giderek daha yaşlı hale gelmesinin getirdiği mali yükleri karşılamak konusunda yetersiz kalmaktadır.

Başta işgücü piyasası olmak üzere emeklilik sistemi ve sağlık sigortası alanlarında yapısal düzenlemeler yapılması, Euro bölgesinde, ekonomiyi durağanlıktan çıkarmak açısından, gündemin başındaki temel maddeleri oluşturmaktadır

1.2.3. AVRUPA’NIN YENİ YÜKSELEN EKONOMİLERİ, AB’NE YENİ KATILAN VE KATILACAK OLAN ÜLKELER

2004 yılında Avrupa’nın yeni yükselen ekonomileri geçiş döneminin başlamasından buyana en güçlü ekonomik büyüme becerisini göstermişlerdir. Merkezi Avrupa ve Türkiye’de gerçekleştirilen güçlü büyüme Baltık ülkelerinin ve Güney, Güney-Dogu Avrupa ülkelerinin başını çektiği ekonomik genişlemeyi daha da güçlendirmiştir. Bölgenin önemli bir kesiminde başlangıçta hızlı bir kredi hacmi genişlemesinin finanse ettiği iç talep patlaması, daha sonraları, 2004’ten buyana ulusal paraların belirgin şekilde değer kazanmış olmasına rağmen, ihracat sektörünün genişlemesini sağlamıştır. İç talepteki genişleme ithal talebini körüklediği için cari işlemler açıkları büyümüş, hernekadar Türkiye not edilmeye değer bir istisna oluşturuyor ise de, bölgedeki bir çok ülkede, petrol fiyatlarının küresel bazda yükselmesi, dahili kredi hacimlerinin büyümesi – tüketim talebini arttırarak – ve AB’ne girişin zorunlu kıldığı bazı veeği ayarlamaları nedeniyle enflasyon haddi yükselmiştir.

İleriye bakıldığında 2005 yılında MerkeziAvrupa’da, Baltık ülkelerinde ekonomik konjonktörün daha oturması ve Türkiye’de de büyümenin daha sürdürülebilir bir yapı kazanması nedeniyle faaliyet hacmi genişlemesinin daha ılımlı bir düzeye gerilemesi beklenmektedir. Ekonomik büyüme açısından, BatıAvrupa’da durgunluğun uzaması ihraç talebini kısacağı için, Doların hızlı değer kaybı da, bu ülkelerin çoğunun ulusal parası Euro paralelinde hareket ettiği için, büyüme hızını aşağı çekici bir risk oluşturmaktadır. Diğer taraftan kredi hacminin hızla büyümesi bazı bölge ülkelerinde bankalar için giderek daha da önem kazanan bir risk unsuru oluşturmaktadır. Şüphesiz bölgede halen yüksek olan ve hızla büyüyen cari işlemler açıkları ekonomik alanda kırılabilirliği yükseltmektedir

Ülkeler bazına inildiğinde, Polonya ihraç hacmindeki önemli genişleme ve stok yükseltme faaliyeti nedeniyle hızlı bir büyüme gerçekleştirmiş ancak, AB’ne girişin

getirdiği vergi arttırmaları gibi çoğu bir defaya mahsus vakıalar nedeniyle enflasyon yükselmiştir.

Macaristan'da tüketim artışındaki yavaşlamanın etkileri ihracat ve yatırımlardaki güçlenme ile giderildiğinden ekonomik faaliyet hacmi güçlenmesini sürdürmüştür. Bu ülkede mali ve cari işlemler ikiz açıkları görünür en önemli riski oluşturmaktadır.

Macaristan'da hızla yükselmesini sürdüren ihracat ve bunun getirdiği yatırım genişlemesi ekonomik toparlanmanın istikrarlı bir biçimde sürmesini sağlamıştır. Güçlü iç talep ve dolaylı vergilerdeki artış enflasyonu biraz yükseltmiştir.

Baltık ülkelerinde iç talebin ve ihracatın güçlü olması ekonomik faaliyet hacminin güçlü olmasına katkı sağlamaktadır.

Bulgaristan ve Romanya'da ekonomik büyüme güçlü konumunu sürdürmektedir. Bu nedenle cari işlemler hesabı açıkları büyüktür ve bu durum sıkı maliye politikası uygulanmasının önemini arttırmaktadır.

Bosna Hersek, Sırbistan ve Montenegro'da büyüme hızlanmış ancak cari işlemler açığının büyük olması durumu sürmektedir.

Güven duygularının pekişmesiyle birlikte güçlü makroekonomik politikalar ve yapısal reformlar Türkiye'nin 2004 yılında güçlü bir büyüme gerçekleştirmesinde ve enflasyon oranının son otuz yılın en düşük düzeyine geriletilmesinde başta gelen faktörler olmuştur.

TABLO I.2.10.
AVRUPA BİRLİĞİNE YENİ KATILAN VE
KATILMAYA ADAY ÜLKELER
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2004	2003	2004
Yeni Yükselen Avrupa Econ.	4.6	6.2	4.5	4.5	9.5	6.7	-4.3	-4.9
Türkiye	5.9	8.0	5.0	5.0	25.3	10.6	-3.4	-5.2
Türkiye hariç	4.1	5.5	4.3	4.3	3.7	5.2	-4.7	-4.8
Merkezi Avrupa	3.6	4.8	3.8	3.9	2.2	4.2	-3.9	-3.8
Çek Cumhuriyeti	3.7	4.0	4.0	3.9	0.1	2.8	-6.2	-5.2
Macaristan	3.0	4.0	3.7	3.8	4.7	6.8	-99.0	-9.0
Polonya	3.8	5.3	3.5	3.7	0.8	3.5	-1.9	-1.5
Slovak Cumhuriyeti	4.5	5.5	4.8	4.9	8.5	7.5	-0.9	-3.4
Slovenya	2.5	4.4	4.0	4.0	5.6	3.6	0.1	-0.6
Baltık Ülkeleri	8.0	6.9	6.9	6.3	0.6	3.1	-8.8	-0.9
Estonya	5.1	6.2	6.0	5.5	1.3	3.0	-13.2	-13.8
Letonya	7.5	8.0	7.3	6.2	2.9	6.3	-8.2	-12.3
Litvanya	9.7	6.6	7.0	6.8	-1.2	1.2	-7.0	-8.6
Güney ve Güney-Doğu Avrupa	4.6	7.2	5.3	5.0	10.7	9.5	-6.8	-7.2
Bulgaristan	4.3	5.7	5.5	5.5	2.3	6.1	-9.3	-7.4
Kıbrıs	1.9	3.7	3.8	4.0	4.1	2.3	-3.4	-4.1
Malta	-1.8	1.5	1.5	1.8	1.9	2.7	5.8	10.3
Romanya	5.2	8.3	5.5	5.0	15.3	11.9	-6.8	-7.5

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S.40

I.2.4. JAPONYA

2004 yılının ilk çeyreğinde Japon ekonomisi güçlü bir büyüme göstermesinin ardından yavaşlamış ve yılın geri kalan kısmında neredeyse sıfıra yakın bir büyüme sergilemiştir. Bir yandan tüketim talebi düşerken, öte yanda bilişim teknolojisi ürünleri için olan küresel talebin zayıf olması, hem ihracat hacminin hem yatırımların düşmesine yol açmıştır. Reel GSYİH'nın 2004 yılında yüzde 2.6 oranında büyümüş olduğu tahmin edilmektedir ki, bu önceki beklentilerin altındadır.

2004 yılının son üç çeyreği boyunca hakim olan ekonomik durgunluk ekonominin kısa vadeli görünümü üzerinde bazı kaygılar doğmasına yol açmıştır. Yüksek düzeydeki ve oynak petrol fiyatları ile Yen'in keskin bir biçimde değer kazanması durumunun ihracat hacmini olumsuz yönde etkileme olasılığı, büyümeyi aşağı yönde etkileyebilecek risk unsurları teşkil ediyorsa da, geçtiğimiz yıllar zarfında ekonominin bazı temel alanlarında aşağıda sıralanan dikkat çekici ıslahat olmuştur:

- Şirket karlılık düzeyleri yükseldiği, borçluluk oranları düştüğü ve verimlilik artışları sağlandığı cihetle şirketler daha güçlü konumdadırlar
- Bankacılık sektörü finansal yapısını güçlendirmiştir
- Japon şirketleri küresel üretim faaliyetinin değişen yapısından kaynaklanan avantajlardan iyi bir şekilde istifade etmişler ve Asya bölgesinin hızlı büyüyen ekonomileri ile olan ilişkilerini geliştirmişler, bu kapsamda net ihracat yakın geçmiş dönemde büyümenin temel unsuru olma niteliğini kazanmıştır.

Son yıllar zarfında deflasyonist baskılar yumuşamış ve artık tüketici fiyat endeksindeki yıllık gerileme sıfır düzeyine yakın bulunmaktadır. Bununla beraber Yen'in daha fazla değer kazanması veya ekonomik durgunluğun uzaması fiyat düzeyleri üzerinde aşağı doğru baskı yaratabilir.

Kamu borçluluk düzeyinin yüksek olması ve giderek daha da yaşlanan nüfus, hükümetin mali durumunun güçlendirilmesini, ülke için çözümü öncelik taşıyan bir sorun haline getirmektedir. Kamu yatırımlarının azaltılması, vergi tabanının genişletilmesi ve tüketim vergilerinin artırılması bu alanda ele alınması gereken hususlar olarak göze çarpmaktadır.

Şirket karlılıklarındaki iyileşmenin ve istihdam düzeyi ile ücretlerdeki gerileme eğiliminin tersine dönmesinin dahili talep üzerindeki olumlu etkisi sonucu 2005 yılı başlarında ekonomik büyüme tekrar toparlanmaya başlamıştır.

Hernekadar firmaların – özellikle bilişim teknolojisi ürünlerinde – stoklarını azalt

ma sürecine girmeleri beklenmekte ise de, ihracattaki artışın biraz yavaşlamasına rağmen, Japon ekonomisinin 2005 ve 2006 yıllarında yüzde 1 1/2 ile yüzde 2.0 arasında büyüme göstermesi beklenmektedir.

TABLO 1.2.10.
JAPONYA: TEMEL EKONOMİK VERİLER

	Cari Fiyat Trilyon Yen	Bir önceki yıla göre % değişme				
	2001	2002	2003	2004	2005*	2006*
GSYİH (piyasa fiyatlarında)	506.2	-0.3	1.5	2.6	1.5	1.7
İşsizlik haddi		5.4	5.3	4.7	4.4	4.1
GSYİH Deflatörü		-1.3	-1.5	-1.2	-0.9	0.0
Tüketici Fiyat endeksi		-0.9	-0.3	0.0	-0.2	0.1
Mal ve hizmet ihracatı	52.6	7.3	9.0	14.5	4.6	7.8
Mal ve hizmet ithalatı	49.4	1.3	3.8	8.0	6.4	5.9

* Beklenen

Kaynak: OECD, Economic Outlook, No:77, Mayıs 2005, Sh. 77-79.

I.2.5. YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ VE PASİFİK ÜLKELERİ

Yeni yükselen Asya ekonomileri genelinde 2004 yılında yüzde 7.8 oranında olağan dışı ölçüde bir ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu büyüme hızı, 1997 yılında yaşanan krizden buyana gerçekleştirilen en yüksek büyüme hızını oluşturmaktadır. Bu güçlü büyüme esas itibariyle 2003 yılı sonları ile 2004 yılı başlarında faaliyet hacminde tanık olunan güçlü canlılıktan kaynaklanmış olup, Çin'in dışında diğer ülkelerde 2004 yılı başlarına göre büyüme hızı beligin şekilde yavaşlamıştır. Bu yavaşlama, sürdürülmesi daha kolay bir büyüme hızının yakalanması olarak değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda küresel ekonomik genişlemenin daha ılımlı bir noktaya gerilemesinin, yarı iletken piyasasında meydana gelen düzeltme hareketinin ve petrol fiyatlarındaki yükselmenin de bir yansıması olarak kabul edilebilir.

Enflasyon haddi biraz yükselmiş olmakla beraber halen ılımlı bir düzeyde seyretmektedir. Ancak özellikle Hindistan, Endonezya, Malezya ve Tayland'da enflasyon düzeyinin düşük kalmasında, hükümetlerin mali durumlarının bir biriyle uyumlu şekilde kötüleşmesine de yansıdığı gibi, petrol ürünlerine yapılan yoğun sübvansiyonlar önemli ölçüde etkili olmuştur.

Bölge ekonomilerinde yakın geçmiş dönemde yaşanan ekonomik gelişmeleri, Endonezya, Sri Lanka, Hindistan, Tayland ve daha bazı ülkelerde etkisi hissedilen 'tsunami' ile onun neden olduğu yoğun insani ve maddi kayıplar belirlemiştir. Tsunamiden etkilenen ülkelerin maruz kaldığı yüksek boyutlu yeniden imar yatırımı harcamaları ve bunun mali ve dış dengelere olan etkileri çok şiddetli olacaksa da bu olayın GSYİH büyümesi üzerine olacak etkilerinin, yatırım harcamalarının büyüme üzerine olan olumlu etkisi dolayısıyla, sınırlı kalması beklenmektedir.

Ekonomik büyümenin 2005 yılında, yine güçlü konumunu sürdüreceği şekilde bir parça zayıflayarak yüzde 7'ye gerilemesi beklenmektedir. 2005 yılında Çin'in büyümesinde ılımlı bir yavaşlama olması, buna karşılık iç talepteki canlılık nedeniyle Hindistan ile 'yeni sanayileşen ülkeler'in ve ASEAN-4 ülkelerinin güçlü büyümelerini sürdürmeleri beklenmektedir. Çin'in beklenenden daha hızlı büyümesi bölgedeki diğer ülkelerin ekonomilerini olumlu yönde etkileyebileceği gibi, yüksek petrol fiyatları talebi olumsuz yönde etkileyebilir veya halen bilişim teknolojisi ürünleri sanayiinde mevcut olan atıl kapasitenin devreye girmesi umulandan daha uzun sürebilir, yahut başta Japonya ve Avrupa'dan kaynaklanan olmak üzere, dış talep beklentilerin altında kalabilir. Bu hususlar yakın gelecekte bölgenin göstereceği büyüme performansını aşağıya çekebilecek başlıca risk unsurlarını oluşturmaktadır.

Bölge genelinde enflasyonu düşük düzeyde tutma amacıyla birlikte sürdürülen dö-

viz kurlarında istikrarı sağlama çabası hükümetler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Bu ülkelerin dış ödemeler dengesi güçlü olduğu cihetle ekonomi yönetimleri, maliyeti yüksek olsa da ve giderek daha güç hale gelse de, önemli ölçüde 'sterilizasyon' işlemi – döviz kurunun daha da düşmesini, ulusal paranın daha da değer kazanmasını önlemek için döviz alımı - yapmaktadırlar. Reel efektif döviz kurlarının sabit kalacağı varsayımıyla bu ülkelerde cari işlem fazlalıklarının yüksek düzeylerini korumaları beklenmektedir.

Alınan bazı daraltıcı önlemlere rağmen, yatırımlardaki yavaşlamanın ihracat artışıyla telafi edilmesi sonucu, Çin'de büyüme gücünü sürdürmektedir. Ücret artışlarının ve elektrik enerjisi darboğazının maliyet artırıcı etkilerinin daha yaygın hale gelmesine rağmen tüketici fiyat enflasyonu düşüktür. 2004 yılında bütçe açığı GSYİH'nin yüzde 1'i oranında düşürülmüştür. Ulusal para Renminbinin (yuan) Temmuz 2005 ayı sonlarına kadar olan dönemde sadece Dolara bağlı olması ve ısrarlı şekilde değerinin düşük tutulması yüzünden neden olduğu rekabet avantajı, yüksek petrol fiyatlarına rağmen Çin'in 2004 yılında GSYİH'sinin yüzde 4'ü oranında cari işlemler hesabı fazlası vermesinde etkili olmuştur.

Yeni sanayileşen ülkelerle ASEAN –4 ülkelerinde büyümenin güçlü şekilde sürmesi beklenmektedir. Hindistan'da canlı sanayi faaliyet ve yatırımlar elverişsiz iklim koşulları ile yüksek petrol fiyatlarının olumsuz etkilerini telafi ettiği için, biraz yavaşlamış olmakla beraber, güçlü olan ekonomik büyümenin süreceği tahmin edilmektedir.

TABLO I.2.11.
YENİ YÜKSELEN ASYA EKONOMİLERİ
(Yıllık % değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nin %'si)	
	2003	2004	2005*	2006	2003	2004	2003	2004
Yeni Yükselen Asya Ekonomileri	7.4	7.8	7.0	6.9	2.4	4.0	4.4	4.4
Çin	9.3	9.5	8.5	8.0	1.2	3.9	3.2	4.2
Güney Asya⁽²⁾	7.1	7.1	6.5	6.3	3.9	4.3	1.4	0.1
Hindistan	7.5	7.3	6.7	6.4	3.8	3.8	1.2	0.3
Pakistan	5.6	6.5	6.7	6.3	2.9	6.7	4.1	0.3
Bengaldeş	5.4	5.4	5.5	5.9	5.4	6.1	0.1	-1.2
ASEAN-4	5.4	5.8	5.4	5.8	4.0	4.4	5.7	5.5
Endonezya	4.9	5.1	5.5	6.0	6.8	6.1	3.0	2.8
Filipinler	4.7	6.1	4.7	4.5	3.0	5.5	4.3	4.6
Malezya	5.3	7.1	6.0	6.2	1.1	1.4	12.9	13.3
Yeni Sanayileşen Asya Ekonomileri	3.1	5.5	4.0	4.8	1.5	2.4	7.4	7.1
Kore	3.1	4.6	4.0	5.2	3.5	3.6	2.0	3.9
Tayvan	3.3	5.7	4.0	4.3	-0.3	1.6	10.2	6.2
Hong Kong	3.2	8.1	4.0	4.0	-2.6	-0.4	10.3	9.6
Singapur	1.4	8.4	4.0	4.5	0.5	1.7	29.2	26.1

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Bengaldeş, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'yı içermektedir.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 33

Pakistan’da ekonomik büyüme daha da güç kazanmış, resmi yabancı sermaye girişleri ve borç silinmesi ile desteklenen mali düzenlemelerle kamu borçlarında ve dış borçlarda önemli iyileşmeler sağlanmıştır. Pakistan tekstil sektörünün modernizasyonu alanında önemli bir ilerleme sağlamış bulunmaktadır ancak , dünya tekstil ticareti kotalarının 2005 yılı başından itibaren kaldırılmış olmasının Bengaldeş için önemli sorunlar ortaya çıkarmasından kaygı duyulmaktadır

I.2.6. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ

Latin Amerika’da 2004 yılında ekonomik toparlanma beklentilerin üzerinde gerçekleşmiş olup, bölge genelinde sağlanan yüzde 5.7 oranındaki büyüme 1980 yılından buyana tanık olunan en yüksek büyüme hızını oluşturmaktadır Büyüme özellikle, derin ekonomik durgunluk dönemlerini daha yeni geride bırakmış olan Arjantin, Venezüella ve Uruguay ile güçlü makroekonomik politikaları uygulamaya koymuş bulunan Brezilya ve Şili’de güçlü seyretmiştir. Dış dünyada hüküm süren elverişli şartlar bölgede ekonomik faaliyet hacmini olumlu etkilemeye devam etmektedir, bununla beraber, halen güçlü bir biçimde genişleyen dahili özel tüketim talebi ile yatırım talebi ekonomik büyümeye etkin bir şekilde destek sağlamaktadır Enflasyon bölgenin bazı ülkelerinde kontrol altında tutuluyor olsa da, bazı ülkelerde biraz yükselme kaydetmiştir. Diğer taraftan bölge geneli itibariyle cari işlemler hesabı GSYİH’nın yüzde 0.8 düzeyinde gerçekleşerek bir rekor oluşturmuştur. Karayipler bölgesinde maruz kalınan tayfunlar bir çok ülkede ekonomik büyümeyi çok olumsuz biçimde etkilemiştir.

Bölge genelinde büyümenin, biraz yavaşlamak suretiyle, sürdürülmesi daha kolay olan yüzde 4.1 düzeyine gerilemesi beklenmektedir. Ancak petrol fiyatlarındaki oynaklığın sürmesi, sanayileşmiş ülkelerdeki faiz hadlerinin beklenenden daha fazla yükselmesi, yeni yükselen piyasa ekonomilerinin borçlanmaları üzerindeki ‘spread’lerin – faiz farkları – genişlemesi ve sanayileşmiş ülkelerdeki büyümenin yavaşlaması öngörülen bu büyüme oranı konusunda önde gelen riskleri oluşturmaktadır

2004 yılında bölgenin Ekvator, Venezüella ve Meksika gibi petrol ihracatçısı ülkelerinde kamu gelirlerinin artması, diğer ülkelerde de faiz dışı giderlerin kısılması suretiyle faiz dışı fazla arttırılmıştır ancak yine de bölge ülkelerinin borçluluk oranları, biraz düşme göstermekle beraber, halen yüksek seviyededir. Bu alanda, 90’lı yıllarda yaşanan ekonomik toparlanma dönemlerinde tanık olunanın aksine, bu defa bir çok hükümet, elverişli ekonomik gelişmelerden mali durumlarını güçlendirmek,

2005 yılı borç yükümlülüklerini önceden finanse etmek ve borç yapılarını ıslah etmek için faydalanma cihetine gitmişlerdir.

Enflasyon düzeyinde yakın zamanda gözlemlenen artış nedeniyle başta Brezilya, Meksika ve Peru olmak üzere Merkez Bankaları para politikalarını sıkılaştırmışlardır.

Ülke bazına inildiğinde, Arjantin'deki güçlü büyüme sürmektedir. İş aleminin yatırımları hızlı bir genişleme gösterirken, ekonomi yüzde 9.4 oranında büyümüştür. Biraz kıpırdayan enflasyonun yıl sonunda Merkez Bankasının hedeflediği sınırı aşması beklenmektedir. 2004 yılında 'faiz dışı fazla'nın, GSYİH'nin yüzde 5.1'i düzeyinde gerçekleşmiş olduğu tahmin edilmektedir.

TABLO I.2.12.
MERKEZİ VE GÜNEY AMERİKA ÜLKELERİ VE KARAYİPLER
(Yıllık % Değişim)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nin %'si)	
	2003	2004	2005*	2006	2003	2004	2003	2004
Batı Yarımküresi	2.2	5.7	4.1	3.7	10.6	6.5	0.4	0.8
Mercosur üye.⁽²⁾	2.6	6.1	4.4	3.7	13.4	5.7	1.5	1.9
Arjantin	8.8	9.0	6.0	3.6	13.4	4.4	5.8	2.0
Brezilya	0.5	5.2	3.7	3.5	14.8	6.6	0.8	1.9
Uruguay	2.5	12.0	5.0	3.5	19.4	9.2	0.7	-0.3
Şili	3.3	6.0	6.1	5.4	2.8	1.1	-1.6	1.5
And Dağ. Böl.	1.4	7.3	4.2	4.0	10.5	8.3	3.5	4.4
Kolombiya	4.0	4.0	4.0	4.0	7.1	5.9	-1.5	-1.1
Ekvator	2.7	6.6	3.9	3.7	7.9	2.7	-1.7	-0.5
Peru	3.8	5.1	4.5	4.5	2.3	3.7	-1.8	-0.1
Venezüella	-7.7	17.3	4.6	3.8	31.1	21.7	13.6	13.5

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2003	2004	2005*	2006	2003	2004	2003	2004
Meksika, Merkezi Amerika ve Karayipler	1.9	4.0	3.6	3.5	6.0	7.1	-1.6	-1.6
Meksika	1.6	4.4	3.7	3.3	4.5	4.7	-1.3	-1.3
Merkezi Amerika ⁽³⁾	3.5	3.5	3.2	3.4	5.7	7.2	-5.1	-5.1
Karayipler	1.4	2.1	3.0	5.3	19.4	29.0	0.4	-0.6

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay ile ortak üye konumundaki Bolivya ve Şili'yi de içermektedir.

(3) Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua ve Panama'yı içermektedir

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 36

Uruguay'da ekonomik toparlanma beklentilerin üzerinde seyretmekte olup mali göstergelerde iyileşmeler sağlanmıştır. Brezilya'da hükümetin güçlü makroekonomik politikalara olan sadakati ve yapısal reformları sürdürmesi meyvelerini vermeye başlamıştır. Güçlü yatırım faaliyetlerinin ve ihracatın katkısıyla ekonomi 2004 yılında hızlı bir büyüme seğilemiştir. Enflasyon biraz yükselmiş, Merkez

Bankası geçen Eylül ayından buyana birkaç kez faizleri yükseltmiştir. 2004 yılında mali alanda beklentilerin üzerinde sonuçlar alınmış, faiz dışı fazla GSYİH'nın yüzde 4.6'sı düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bakır fiyatlarının yüksek olması sonucu iyi giden ihracat ve canlı yatırım faaliyeti nedeniyle Şili ekonomisi 2004 yılında hızlı bir büyüme gerçekleştirmiştir. And dağları Bölgesinde Venezüella ekonomisinin 2005 yılında biraz yavaşlaması beklenmektedir. Ancak petrol ve yakıt dışı sektörlerdeki gelişmeler büyümeyi hızlandırabilecek bir nitelik taşımaktadır. Hükümet mali durumu güçlendirmeyi, ekonominin petrol fiyatlarına olan bağımlılığını azaltmayı ve piyasa ekonomisini güçlendirmeyi amaçlayan ciddi önlemler almaktadır.

Kolombiya ve Peru'da ekonomi güçlü bir biçimde büyürken, Meksika'da gerek A.B.D.'nde imalat sanayii üretiminin yükselmesi gerek güven duygusunu pekişti-

ren ve iç talebi arttıran mali sektör reformlarının uygulamaya konulmasıyla, ekonomik toparlanma çok yönlü olarak sürmektedir.

Merkezi Amerika'da "Merkezi Amerika Serbest Ticaret Anlaşması"nın (CAFTA) onaylanarak yürürlüğe girmesinin bu bölgedeki bazı ülkeler için büyümeyi hızlandırıcı bir etki doğurması ve bölgedeki bir çok ülkenin tekstil endüstrisini olumsuz yönde etkilemesi beklenen 'tekstil ticareti kota kaldırımı' olayının bu etkilerini hafifletici bir rol oynaması beklenmektedir.

1.2.7. BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Bağımsız Devletler Topluluğu ekonomileri 2004 yılında, çok elverişli bir konumda bulunan enerji ve metal fiyatlarından, güçlü iç talepten ve enerji ithalatı yapan ülkelerin ihracatını olumlu yönde etkileyen sıkı bölge içi ilişkilerden destek almak suretiyle hızlı bir büyüme gerçekleştirmişlerdir. Ancak petrol fiyatlarında yaşanacak yeni artışlar bölge için büyümeyi olumsuz etkileyecek bir risk unsuru niteliği taşımaktadır.

Emtia fiyatlarındaki hızlı tırmanma çerçevesinde, bölgedeki ülkeler tutarlı parasal ve mali politikalar izlemek suretiyle enflasyonu düşürme alanında çok etkileyici ilerlemeler sağlamışlardır. Bununla beraber güçlü büyüme ile birlikte kapasite sınırlılığının gündeme gelmesi, yoğun yabancı sermaye girişleri ve bir çok ülkede yetkililerin ulusal paranın değer kazanmasını önlemek hususunda ortaya koydukları çabalar dikkate alındığında dezenflasyon (enflasyonun düşürülmesi) sürecinin biraz yavaşlaması beklenebilir.

Ülke bazına inildiğinde, Rusya'da ekonomik büyüme 2004 yılının ikinci yarısında biraz yavaşlamış olup, bunda petrol üretimindeki düzensizliklerin ve yatırımların zayıflamasının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu olumsuz gelişmede, diğer nedenlerin yanısıra, petrol üretiminde kesintilere yol açan ve Rusya'daki mal güvenliği ve devlet müdahaleleri konusunda yeniden kaygılar doğmasına neden olan "Yükos" olayı ile 2004 ortasındaki bankacılık sektörü karmaşasından sonra kredi hacminin daralmasının ve yapısal reformlardaki yavaşlamanın etkisi önem taşımaktadır.

Ukrayna'da, metal fiyatlarındaki keskin tırmanma, Çin ve Rusya'da talebin güçlü olması ve döviz kurunun rekabet gücünü arttırıcı bir düzeyde olması gibi, genelde dış faktörlerin katkısıyla 2004 yılında yüzde 12.1 düzeyinde olağanüstü bir ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu hızlı ekonomik büyümeye, ulusal para değeri için Doların çapa olarak kullanıldığı bir para politikası çerçevesinde cari işlemler

fazlasının GSYİH'nın yüzde 11'i düzeyine çıkması ve enflasyonun biraz yükselmesi eşlik etmiştir.

Küresel petrol fiyatlarının yüksekliği ve petrol piyasasının genişlemesi sonucu Kazakistan'da 2004 yılında büyüme güçlü seyretmiştir. Talep baskısı ve enflasyonun programlananın üstünde seyretmesi ekonominin biraz fazla ısınmış olduğunu göstermektedir.

Bölgenin büyük ülkelerindeki güçlü ekonomik büyüme, bölgenin daha düşük gelirli BDT-7 (Bağımsız Devletler Topluluğu-7) ülkelerine de destek sağlamıştır. Azerbaycan yüksek petrol fiyatlarından ve artan yabancı yatırımlardan istifade ederken, yüksek metal fiyatları Alüminyumda Tacikistan için, bakırda Ermenistan için ve altında Kırgız Cumhuriyeti için avantaj sağlamıştır. Özbekistan'da ise düşen pamuk fiyatları ve artan enerji ithal fiyatı cari işlemler fazlasının daralması sonucunu doğurmuştur.

TABLO I.2.13.
BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2003	2003	2004
Bağımsız Devletler Toplu.	7.9	8.2	6.5	6.0	12.0	10.3	6.4	8.5
Rusya	7.3	7.1	6.0	5.5	13.7	10.9	8.2	10.2
Ukrayna	9.6	12.1	7.0	4.0	5.2	9.0	5.8	11.0
Kazakistan	9.3	9.4	8.0	7.7	6.4	6.9	-0.2	2.3
Belarus	6.8	11.0	7.1	6.0	28.4	18.1	-2.9	-3.0
BDT-7	7.2	8.4	9.5	14.2	8.6	7.9	-6.9	-9.4
Ermenistan	13.9	10.1	8.0	6.0	4.7	7.0	-6.8	-5.8
Azerbaycan	10.8	10.1	21.6	38.3	2.2	8.1	-28.3	-27.3

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2003	2003	2004
Gürcistan	11.1	8.5	6.0	5.0	4.8	5.7	-7.2	-7.5
Kırgız Cumhuriyeti	6.9	6.0	5.0	5.9	3.1	4.1	-2.8	-3.0
Moldova	6.3	7.0	5.0	4.0	11.7	12.3	-7.3	-7.1
Tacikistan	10.2	10.6	8.0	7.0	16.4	7.1	-1.3	-3.9
Özbekistan	1.5	7.1	3.5	2.5	14.8	8.8	8.9	0.8
Net Enerji İhracatçıları⁽²⁾	7.6	7.4	6.4	6.4	12.8	10.4	7.1	9.0
Net Enerji İthalatçıları⁽³⁾	9.2	11.5	7.0	4.5	8.8	10.1	2.1	5.5

(1) Yıllık ortalamalara göre

(2) Azerbaycan, Kazakistan, Rusya ve Türkmenistan ve Özbekistan'ı içermektedir.

(3) Ermenistan, Belarus, Gürcistan, Kırgız Cumhuriyeti, Moldova, Tacikistan, ve Ukrayna'yı kapsamaktadır.

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 43.

1.2.8. ORTA-DOĞU ÜLKELERİ

Orta-Doğu bölgesinin petrol ihraç eden ülkeleri son iki yıllık dönemde petrol fiyatlarındaki ve üretim düzeylerindeki yükselme sonucu ihracat gelirlerinde önemli boyuttaki artış sağladılar. Uygulanan tutarlı mali politikalar ve gerçekleştirilen yapısal reformlarında katkısıyla bu artan ihracat gelirleri, 2004 yılında bölgede gerçekleştirilen ortalama yüzde 5.7 oranındaki ekonomik büyümeye destek sağladı ve geniş çaplı cari işlemler hesabı ve bütçe fazlalarına olanak verdi. Bölgenin petrol üreticisi olmayan ülkelerinde de büyüme 2004 yılında, hem petrol üreticilerindeki güçlü büyümeden hem bazılarında gerçekleştirilen yapısal reformlardan güç alarak biraz daha hızlandı. Petrol fiyatlarındaki artış bölge ülkelerinin ekonomik büyümesi açısından bir pozitif (büyümeyi hızlandırıcı) risk niteliği taşıırken, bazı ülkelerde süregelen siyasi belirsizlikler ise büyümeyi olumsuz yönde etkileyebilecek bir önemli risk durumundadır.

Bölgedeki birçok ülkenin ulusal parası Dolara çapalanmış durumdadır, bununla bir-

likte, küresel büyüme hızındaki bir yavaşlama veya petrol fiyatlarındaki bir düşüşle aynı zamanda vuku bulmuyorsa, Doların değerinde gözlemlenebilecek yeni değer kayıplarının, bu ülkelerin çoğu üzerinde önemli bir etki doğurması olasılığı fazla yüksek değildir. Petrol ihraç eden Orta-Doğu ülkelerinin geçen yıl toplu halde sağladıkları cari işlemler hesabı fazlası, Asya'nın yeni yükselen ekonomilerinin toplu halde sağlamış olduklarından daha büyüktü, ancak orta vadede, tüketimin ve yatırımların artmasıyla, bu fazlaların zaman içerisinde azalması beklenmektedir

TABLO I.2.14.
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nın %'si)	
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2004	2003	2004
Orta-Doğu Ülkeleri	5.8	5.5	5.0	4.9	7.1	8.3	8.3	13.7
Petrol İhracatçıları	6.5	5.7	5.2	5.0	8.8	9.0	10.1	15.7
İran	6.6	6.6	6.0	5.9	15.6	15.6	1.5	5.2
Suudi Arabistan	7.2	5.3	4.1	3.3	0.6	0.2	13.8	19.8
Kuveyt	9.7	7.2	3.2	3.2	1.0	1.8	17.5	29.1
Maşrek Ülkeleri	3.6	4.2	4.5	4.7	3.4	6.7	1.0	0.1
Mısır	3.1	4.1	4.8	5.0	3.2	8.1	2.4	4.4
Suriye	2.6	3.4	3.5	3.6	5.0	3.5	3.5	-0.4
Ürdün	3.3	6.7	5.0	5.5	2.3	3.4	11.3	-0.8
Lübnan	3.0	5.0	4.0	3.5	1.3	3.0	-13.6	-16.1
Bilgi notu								
İsrail	1.3	4.3	3.7	3.6	0.7	-0.4	0.1	0.1

(1) Yıllık ortalamalara göre

* Beklenen

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 52

Diğer taraftan bölgeden dış dünyaya akan finansal akımların küresel ekonomiye etkisi petrol fiyatının yükseldiği önceki dönemlere göre azalmışsa da, bu parasal akımlar uluslar arası finans piyasaları üzerinde etkili olabilir

Bölge ülkeleri ele alındığında, İran'da ekonomi olumlu bir görünüm seçilemekte olup büyüme hızının 2005-06 döneminde yaklaşık yüzde 6 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Ekonomi, yüksek petrol fiyatlarından ve daha önce petrol dışı sektörleri canlandırmak üzere gerçekleştirilmiş reformların sonuçlarından destek almaktadır. Genişletici mali ve parasal politikalar da büyümeyi hızlandırmıştır; ancak enflasyon yüzde 15 dolayında takılıp, kalmıştır

Irak'ta ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir; ancak iyileşmenin beklenenden uzun vakit alacağı görülmektedir.

Suudi Arabistan'da ekonomik büyüme hızı geçen yıl yüzde 5.3 düzeyinde, enflasyon ise düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Petrol üretiminin azalması beklenmekte ise de bu yıl turizm ve petrokimya gibi petrol dışı sektörlerde faaliyet hacminin güçlü olması tahmin edilmektedir.

Mısır'da ekonomi 2004 yılında, ihracat hacmindeki artış ve iç tüketim talebinin canlılık kazanması sonucu hız kazanmıştır. 2004 yılında Ürdün'de büyüme hızı yüzde 6.7'ye tırmanırken, Suriye ekonomisi Irak harbinin ardından yavaşça toparlanma sürecine girmiştir. Lübnan, bölgenin diğer ülkelerinden aldığı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirlerindeki artışlar yoluyla, petrol fiyatlarındaki yükselmeden dolayı şekilde istifade etmiştir.

İsrail'de ise küresel ekonomideki elverişli koşullar ve iç güvenlik sorununda tanık olunan iyileşmenin katkısıyla ekonomik büyüme, 2004 yılında yüzde 4.3'e kadar yükselmiştir. Enflasyonun düşük seyretmesi Merkez Bankasına faizleri geri çekme olanağı sağlamıştır

I.2.9. AFRİKA ÜLKELERİ

Sahranın altındaki ülkelerde 2004 yılında reel GSYİH büyüme hızı yaklaşık son on yılın en yüksek değerine ulaşarak yüzde 5.1'e tırmanmış, kişi başına gelirdeki yıllık artış ise yüzde 2.8'i bulmuştur. Petrol ve emtia fiyatlarının yükselmesi de dahil küresel ekonominin güçlü bir biçimde seyretmesi, güdülen makroekonomik politikalarındaki iyileşmeler, yapısal reformların sürdürülmesi ve bölgede süregelen bazı silahlı çatışmaların, anlaşmazlıkların sona ermesi, bu bölgede ekonomiye olumlu katkıda bulunmuştur. Ekonomik büyüme, özellikle Angola, Çad ve Ekvator Ginesi gibi petrol üretiminin hızlı bir artış göstermiş olduğu ülkelerle, Etiyopya ve Rwanda gibi yaşanan kuraklığın ardından tarımsal üretimin tekrar toparlandığı ülkelerde güçlü olmuş, buna mukabil diğer bazı ülkelerde, örneğin Fildişi Sahili'nde anlaşmazlıklar ve siyasi istikrarsızlık ve Zimbabwe'de zayıf yönetim, ekonomik gidişatı olumsuz biçimde etkilemiştir. Euronun döviz çapası olarak kullanıldığı bölge ülkelerinin ulusal paralarının değer kazanmasına rağmen, yüksek emtia fiyatları bölgenin cari işlemler hesabında iyileşme meydana gelmesine yol açmıştır.

İleriye bakıldığında görüntünün genelde olumlu olduğu izlenimi edinilmekte olup, ekonomik büyümenin, tutarlı makroekonomik politikalar izlenmesinden, yapısal reformların sürdürülmesinden ve küresel ekonomide hüküm sürece elverişli şartlardan destek almak suretiyle, 2005 yılında yüzde 5.2 ve 2006 yılında da yüzde 5.6 oranında gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

TABLO I.2.15.
AFRİKA ÜLKELERİ
(Yıllık % Değişme)

	Reel Gayrisafi Yurtiçi Hasıla				Tüketici Fiyatları ⁽¹⁾		Cari İşlemler (GSYİH'nin %'si)	
	2003	2004	2005*	2006*	2003	2004	2003	2004
Afrika	4.6	5.1	5.0	5.4	10.8	7.7	-0.3	0.2
Magrib Ülkeleri	6.1	4.0	4.2	4.7	2.2	3.1	7.2	6.8
Cezayir	6.9	5.3	4.6	4.7	2.6	3.6	13.3	13.3
Fas	5.2	3.5	3.0	3.8	1.2	2.0	3.6	1.2
Tunus	5.6	5.8	5.0	5.9	2.8	3.6	-2.9	-2.1
Sahra Altı Ülkeleri	4.2	5.1	5.2	5.6	13.3	9.1	-2.7	-1.9
Afrika Boynuzu Ülkeleri	1.9	9.1	7.2	6.9	10.6	8.6	-6.7	-6.7
Göller Bölgesi Ülkeleri	4.1	5.4	5.3	5.9	8.2	6.9	-2.4	-4.0
Kenya	1.6	3.1	3.3	3.7	9.8	11.5	-0.2	-3.7
Güney Afrika Ülkeleri	2.5	4.9	5.9	9.1	59.9	40.3	-4.0	-0.1
Batı ve Merkezi Afrika Ülk.	7.2	5.6	5.5	5.8	9.4	8.2	-3.6	-0.4
Nijerya	10.7	3.5	7.4	5.8	14.0	15.0	-3.7	2.8
CFA Frank Bölgesi	5.4	7.6	4.0	4.2	1.3	0.7	-4.0	-2.6
Güney Afrika Cumhuriyeti	2.8	3.7	4.0	3.5	5.8	1.4	-0.9	-2.5
Petrol İthal Edenler	3.5	4.7	4.5	4.8	10.1	6.8	-1.8	-2.7
Petrol İhraç Edenler	8.3	6.2	6.4	7.1	12.4	10.6	3.9	7.7

* Beklenen

(1) Yıllık ortalamalara göre

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 46.

Petrol ihraç eden bölge ülkelerinde petrol üretimindeki artışla beraber çok güçlü bir ekonomik büyüme gerçekleşmesi beklenirken, yakıt-dışı ürünlerin fiyatlarındaki olası gerilemelerin petrol üretmeyen ülkelerin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkileyeceği tahmin edilmektedir.

Enflasyon, özellikle Zimbabwe gibi bazı ülkelerde halen yüksekse de, düşüşünü sürdürerek 2004 yılında yaklaşık son otuz yıllık dönemin en düşük düzeyine gerilemiş ve tek rakamlı hale gelmiştir.

Afrika ülkelerinin yakın gelecekte gösterecekleri ekonomik performansla ilgili olarak, küresel ekonominin öngörülenden daha yavaş büyümesini ve Doların düzensiz bir biçimde değer kaybını da içeren bazı önemli risklerin bulunduğu görülmektedir. Doların değerinde meydana gelecek hızlı bir kayıp, kendi ulusal paralarını Euroya çapalayan CFA ve giderek A.B.D. ve Asya ülkeleri gibi Dolar ve Dolar çapası kullanan ülkelere daha bağımlı hale gelen Frank Bölgesi ülkelerinin yakıt-dışı emtia ihracatlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Diğer taraftan özellikle yakıt-dışı emtiaların fiyatlarının gerilemesi durumunda petrol fiyatlarında vuku bulacak yeni artışlar petrol üretmeyen ülkelerin büyüme hızını düşürecek ve cari işlemler hesabını açığını genişletecektir.

Birçok bölge ülkesi için olası bir önemli sorunu da tekstil ticareti alanındaki kotaların kaldırılması hususu oluşturacaktır. Özellikle Kenya, Lesotho, Madagaskar, Malawi, Moritus, Güney Afrika ve Zwaziland Amerika'da ve Avrupa Birliği'nde, Asya ülkelerinin düşük maliyetli ürünleriyle yoğun bir rekabet içine girme durumunda kalacaklar, bunun neticesinde tekstil üretimleri, istihdam düzeyleri (özellikle kadınlar için) ve ihracatları azalacaktır.

Sahra altı Afrika'sının en büyük ekonomisi olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nde hızlı bir hasıla büyümesi gözlemlenirken, kayıtlı istihdam düzeyinde de önemli bir genişleme olmuştur. Hızlı büyümede, düşük faiz hadleri ve varlık fiyatlarındaki artışın getirdiği servet artışı nedeniyle canlanan iç talep etkili olmuştur. Nijerya'da ekonominin kısa dönemli görünümü petrol ve doğal gaz alanında elde edilen sonuçlardan etkilenmekte olup, izlenen daha tutarlı makroekonomik politikalar, enflasyonun kontrol altında tutulmasında ve cari işlemler hesabının fazla verir hale getirilmesinde etkili olmuştur.

Mağrip bölgesinde bu yıl hasıla artışında bir zayıflamanın bekleniyor olmasına rağmen, ekonomi pozitif görünümünü korumaktadır. Hidrokarbon üretimindeki yavaşlama nedeniyle Cezayir'de 2004 yılında biraz yavaşlayan ekonominin, 2005 yılında biraz daha yavaşlaması beklenmekte olup, hidrokarbon gelirlerindeki artışa dayalı

olarak bu ülkede genişletici bir maliye politikası izlenmiştir. 2005 yılı bütçesiyle birlikte hükümet kamu harcamaları ile hidrokarbon gelirleri arasındaki bağı kaldıracak bir yöntem benimseyecektir.

1.2.10. 2005 YILI YAZINDA KÜRESEL EKONOMİNİN GÖRÜNÜMÜ

Değişik bölgeler itibariyle ekonomik büyüme performansının çok farklı olduğu 2004 yılındaki küresel ekonomik durum görünümünü, fazla bir değişime uğramasızın ve mevcut makroekonomik dengesizlikleri daha da arttıracak şekilde 2005 yılı yaz aylarında da sürdürmektedir A.B.D.'nde beklentileri karşılar düzeyde ve Asya'nın yeni yükselen ekonomilerinde ise yakın geçmiş dönemde olduğu gibi güçlü bir ekonomik faaliyet hacmi gözlemlenirken, ülkeden ülkeye şiddeti değişmekle beraber Euro bölgesinde durgunluk önemini koruyor. Japonya'da ise bir süredir toparlanma belirtileri gösteren ekonominin Ağustos ayında alınan erken seçim kararından olumsuz yönde etkilenmesi kaygısı duyuluyor

A.B.D.'nde canlı iç talep ekonomik büyümenin en önemli unsurunu oluşturuyor ve perakendeciler ile üreticileri, stoklarını yenilemeye ve yükseltmeye zorlayacak kadar güçlü durumda. Birleşik Devletlerde yılın ikinci çeyreğinde GSYİH yüzde 3.4 oranında büyüdü, bu rakam hernekadar yılın birinci çeyreğinde gerçekleştirilen yüzde 3.8 oranının ve geçen yıl gerçekleştirilen yüzde 4.2 oranının altında ise de, bir çokları için beklentilerin üstünde bir rakam oluşturuyor ve bir çok ekonomistin, yılın üçüncü çeyreği için öngördükleri büyüme oranını yükseltmelerine neden oldu. Zira yılın ikinci çeyreğinde büyüme hızının biraz düşük kalmasında şirketlerin bu dönemde stoklarını düşürmeleri etkili oldu. Üçüncü çeyrekte stokların yenilenmesinin beklenmesi daha iyimser büyüme rakamlarını olanaklı kılıyor A.B.D.'nde otomobil satışları da güç kazanmış durumda ancak faizlerin düşük olması ve konut değer kazanımlarının çekiciliğini koruması nedeniyle canlılığını sürdüren ve değer kazanımının yarattığı servet artışı nedeniyle tüketimi kamçılayan konut talebi, küresel ekonominin motoru olma niteliği taşıyor. Hanhalklarının tasarruf düzeyinin düşüklüğü etkisini arttırarak sürdürüyor. Haziran 2005 ayı itibariyle son oniki aylık dönemde hanhalklarının tasarruf oranı sadece yüzde 0.02 düzeyinde gerçekleşti. (9 trilyon Dolar harcanabilir gelir toplamından sadece 1.9 milyar Doları tasarruf edildi.) Ekonominin canlılığını sürdürmesi ve petrol fiyatı artışlarının enflasyon düzeyi ne olan etkisi dikkate alınarak FED Ağustos ayı başında temel faiz oranını 0.25 puanlık artışla yüzde 3.5'e yükseltti. 2005 yaz ayları itibariyle istihdam sağlıklı bir görünüm kazanmış durumda. A.B.D.'nde 2005 yılında büyüme oranının, potansiyel büyüme oranı olan yüzde 3.25-3.50 düzeyini aşması bekleniliyor.

Hükümetin ekonomiyi soğutmaya yönelik olarak almış olduğu bir takım önlemlere rağmen Çin'de ekonomik büyüme olağandışı canlılığını korumaktadır.Yılın ilk yarısında Çin'de büyüme hızı yüzde 9'u aşmış bulunuyor Ancak son beş yıllık dönemde gerçekleştirilen aşırı düzeydeki yatırım faaliyeti 'kapasite fazlası'sorununa yol açmış durumda. Diğer bir ifade ile geçmiş dönemdeki hızlı büyüme gelecek dönemin büyüme hızından bir miktar ödünç almış durumda. Bu nedenle Çin'de önümüzdeki dönemde büyüme hızının aşamalı olarak biraz zayıflaması bekleniliyor Zaten yavaşlayan enerji tüketimi ve yükselen stok düzeyleri büyüme hızının yavaşlayacağı konusunda ilk belirtiler olarak kabul edilebilir. Biraz yavaşlaması bekleniliyor olsa da Çin'in bu hızlı büyümesi bölge ülkelerindeki ekonomik faaliyet hacmini de olumlu yönde etkilemektedir. Giderek artan uluslar arası baskıların da etkisiyle Çin, Temmuz ayı sonlarında ulusal parası Yuan'ın değerini yüzde 2.1 oranında düşürdü ve bundan böyle parasının değerini sadece Dolara değil fakat içinde Doların da bulunduğu bir döviz sepetine göre belirleyeceğini duyurdu.

Bölgenin tümü itibariyle, Japonya hariç ele alındığında, bu yıla ilişkin büyüme tahminleri yukarı doğru revize ediliyor. Asya Kalkınma Bankası bölge için geçen yıl Eylül ayında 2005 yılı için öngördüğü yüzde 6.2 oranındaki ortalama büyüme oranını Nisan ayında yüzde 6.5 olarak revize etmiş bulunuyor.

Ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösteriyorsa da Euro bölgesinde ekonomik durum pek sağlıklı olmayan görünümünü korumaktadır Uluslar arası Para Fonu IMF Euro bölgesi için yeni yayınlamış olduğu yıllık raporda yıllık büyüme oranını, Nisan ayında yayınlamış olduğu rapordaki yüzde 1.6 düzeyinden yüzde 1.3 düzeyine çekmiş bulunuyor ve bölge ile ilgili olarak yakın gelecekte karşı, karşıya kalılabilecek risklere dikkat çekiyor. IMF 2006 yılına ilişkin büyüme tahminini ise yüzde 2.3'ten, yüzde 1.9'a çekti. Avrupa Komisyonu ise 12 üyeli Euro bölgesi için geçen Ekim ayında yüzde 2.0 olarak tahmin ettiği ortalama büyüme oranını daha evvelce Nisan ayında yüzde 1.6'ya düşürmüştü. Yapısal sorunlara gerektiği biçimde el atılamadığı için Avrupa'da büyüme oranları düşük olduğu gibi, işsizlik oranları da yüksek düzeyde seyrediyor. Almanya'da işsizlik, II. Dünya savaşından buyana en yüksek değer olan yüzde 12.0 düzeyinde ısrarlı olurken, Fransa'da bu oran yüzde 9.4 düzeyinde bulunuyor.

Ancak Temmuz ayı verileri bölge genelinde üretim faaliyetinde bir canlanma başladığı şeklinde bir izlenim veriyor. Almanya'daki üretim artışı diğer ülkelere göre daha güçlü gözüküyor. Avrupa Merkez Bankasının halen yüzde 2.0 düzeyinde olan faiz hadlerini yakın gelecekte değiştirmemesi bekleniliyor.

Japonya'da Ocak-Mart 2005 dönemine ilişkin GSYİH büyüme oranı yıllık bazda

yüzde + 5.4'e revize edildi. Nisan- Haziran 2005 döneminde hem iç talep hem dış, denizaşırı talep güçlü bir konumda idi Otomobile, özellikle lüks otolara olan talep canlı durumda bulunuyor. Anılan dönemde yıllık bazda nihai talep yüzde 3.1 ve kişisel tüketim talebi yüzde 3.0 oranında büyürken, reel GSYİH büyümesi yine yıllık bazda Yüzde 1.1 olarak gerçekleşti. Sabit sermaye yatırımları ise yıllık bazda yüzde 9.0 oranında büyüme gösterdi. Artan üretim ve yatırım talebi nedeniyle işgücü piyasasında oluşan istihdam yükselmesi tüketici güven duygusunun güçlenmesine yol açıyor. 2005 yılı genelinde ekonomik büyümenin yüzde 3.0 düzeyinde gerçekleşmesi ve tüketici fiyat endeksinin pozitif rakamla sonuçlanması bekleniliyor. Uzun süren ekonomik durgunluk ve deflasyon yıllarından sonra ekonomi alanında elde edilen bu olumlu gelişmelerin, esas itibarıyla bu ülkede yakın geçmiş dönemde gerçekleştirilen yapısal düzenlemelerin bir sonucu olduğu ifade edilebilir.

I.3. DÜNYA TİCARETİ

1987-96 döneminde yıllık ortalama yüzde 6.5, 1997 yılında da yüzde 10.4 oranında yüksek düzeylerde büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi, 1997 yılı ikinci yarısında Uzak-Doğu Asya'da başlayarak, süratle bölgeyi etkisi altına alan ve daha sonra 1998 yılı Ağustos ayında Rusya ve 1999 yılı başında Brezilya'da başgösteren ekonomik bunalımlara yol açan krizden önemli biçimde olumsuz yönde etkilenmiştir. 1997 yılında olumsuz etkileri yılın sonuna doğru hissedilmeye başlayan krize rağmen yüzde 10.5 oranında büyüme gösteren dünya mal ve hizmetler ticaret hacminde 1998 yılında genişleme oranı, keskin bir düşüşle yüzde 4.6 olarak gerçekleşmiş, küresel krizin dünya ticareti üzerindeki etkileri 1999 yılında da belirgin bir şekilde hissedilmiştir. 1998 yılında yüzde 4.6 ve 1999 yılında da 5.8 oranında büyüme gösteren dünya emtia ve hizmetler ticareti hacmi, 2000 yılında dünya genelinde yaşanan olağanüstü ekonomik büyümenin etkisiyle çok hızlı bir genişleme ortaya koymuş ve yüzde 12.4 gibi rekor bir düzeyde büyümüştür.

TABLO I.3.1.
DÜNYA TİCARETİ
(Yıllık % Değişme)

	2003	2004	2005*	2006*
Mal ve Hizmetler Ticaret Hacmi				
Dünya Ticareti ⁽¹⁾	5.1	9.4	7.4	9.4
OECD geneli	3.1	8.1	5.8	7.8
NAFTA geneli	2.7	9.0	7.1	7.4
OECD Asya-Pasifik	8.0	13.1	6.7	9.0
OECD Avrupa	2.1	6.3	4.9	7.7
OECD dışı Asya	11.5	13.7	11.1	13.3
OECD dışı diğer	8.0	10.4	11.3	12.2
OECD Ülkeleri İhracatı	2.5	8.0	5.1	8.0
OECD Ülkeleri İthalatı	3.7	8.2	6.5	7.6
Ticaret Fiyatları ⁽²⁾				
OECD İhracatı	11.5	8.8	5.0	0.6
OECD İthalatı	10.6	8.9	5.4	0.6
OECD dışı ihracat	6.0	10.6	8.0	2.9
OECD dışı ithalat	6.6	8.3	6.7	3.3

* Beklenen

(1) Dünya ithalat ve ihracat hacimlerinin aritmetik ortalamalarının büyüme hızları

(2) Dolar cinsinden ortalama birim değerler

Kaynak: OECD Economic Outlook, No: 77, haziran 2005, S. 30.

2000 yılında yaşanan canlı bir ekonomik faaliyet hacminin ardından küresel ekonomi 2001 yılında bir yavaşlama süreci içine girmiş ve yılın tamamı itibariyle dünya mal ve hizmetler ticaret hacmi bir önceki yıla ilişkin yüzde 12.4 oranındaki büyümenin ardından keskin şekilde yavaşlamış ve anılan yılda sadece 0.2 oranında büyümüştür.

Salt emtia ticareti ele alındığında, aşağıda verilen ve daha uzun dönemi kapsayan tablodan açıklıkla görüleceği üzere, 10 yıllık ortalamalar itibariyle 1987-96 döne

minde yıllık ortalama yüzde 6.6 ve 1997-2006 döneminde yıllık ortalama (beklenen) yüzde 6.9 oranında bir büyüme göstermiş olan dünya mal ve hizmetler ticareti hacmi, uzun bir dönemin ardından 2001 yılında ilk kez reel bir daralma (Yüzde -0.3) göstermiştir.

TABLO I.3.2.
DÜNYA TİCARETİ
(% Değişme)

	On Yıllık Ortalamalar		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	1987-96	1997-2006							
Mal ve Hizmet Ticareti									
Dünya ticareti									
Hacim	6.5	6.6	4.6	5.8	12.4	0.2	3.3	4.9	9.9
Fiyat Deflatörü (\$)	3.2	0.8	-5.7	-1.9	-0.5	-3.4	1.1	10.7	9.4
Ticaret hacmi									
İhracat									
Gelişmiş ülkeler	6.6	5.7	4.2	5.6	11.7	-0.7	2.2	2.8	8.1
Gelişmekte olanlar	6.8	9.1	5.9	4.3	14.4	3.4	6.7	10.7	13.8
İthalat									
Gelişmiş ülkeler	6.5	6.1	5.9	8.1	11.7	-0.8	2.6	3.6	8.5
Gelişmekte olanlar	6.4	8.3	0.1	0.3	15.2	3.4	6.1	8.9	15.5
Ticaret Hadleri									
Gelişmiş ülkeler	0.1	-	1.3	-0.3	-2.5	0.2	1.0	0.8	-0.4
Gelişmekte olanlar	0.4	0.5	-6.8	3.7	6.6	-2.9	1.0	-0.5	3.3
Mal Ticareti									
Dünya Mal Ticareti Hacmi									
İhracat									
Gelişmiş ülkeler	6.6	5.7	4.4	5.2	12.5	-1.4	2.1	2.9	8.6
Gelişmekte olanlar	6.8	9.1	5.9	3.3	15.5	3.1	7.0	10.3	13.7
İthalat									
Gelişmiş ülkeler	6.7	6.5	6.0	8.5	12.4	-1.5	2.7	4.3	9.3
Gelişmekte olanlar	6.2	8.9	1.4	-0.9	15.8	3.4	6.6	10.3	16.9
Fiyat Deflatörü (\$)	4.0		-0.1	-6.2	-1.5	-	-3.5	0.9	11.6
Dünya ticaret fiyatları (\$ cinsinden)									
Mamul ürünler	4.2	0.6	-3.8	-2.5	-5.7	-3.2	2.5	13.4	8.8
Petrol	3.7	7.9	-32.1	37.5	57.0	-13.8	2.5	15.8	30.7
Yakıt dışı temel mallar	2.7	-0.2	-14.5	-6.9	4.5	-4.1	0.8	7.1	18.8
Dünya toplam ihracatı (Milyar \$)									
Mal ve hizmetler	4.654	9.029	6.788	7.032	7.828	7.567	7.936	9.216	11.069
Mallar	3.721	7240	5.387	5.583	6.295	6.032	6.304	7.352	8.902

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 229-230.

Küresel ekonomik durgunluk nedeniyle zaten şiddetli bir yavaşlama dönemine girmiş olan dünya ticareti 11 Eylül olaylarının ardından daha da sarsılmış ve toparlanma süreci bir süre daha ertelenmiştir. 2001 yılında mamul ürün ticaretinde yaşanan rekor düzeydeki daralmanda, ileri teknoloji sektörlerindeki çöküş ve sanayileşmiş ülkelerde imalat sektörlerinde maruz kalınan durgunluk etkili olmuştur.

Dünya ticaretinde 2001 yılında yaşanan daralmadan olumsuz yönde en çok etkilenen bölgeler Uzak-Doğu Asya ülkeleri ve Latin Amerika olurken , Merkezi Avrupa ülkeleri biraz yavaşlamış olmakla beraber yine de dış ticaret hacimlerinde artış eğilimini koruyabilmişler, buna karşılık Afrika ülkeleri, ticaret hacmi daralmasından ziyade, ihraç malları fiyatlarındaki gerilemelerden zarar görmüşlerdir. 2001 yılında dünya ticaretinde gözlemlenen daralmanın ardından küresel ekonomik toparlanmaya paralel bir şekilde Dünya mal ve hizmet ticaret hacmi tekrar büyüme süreci içerisine girmişse de, bu büyüme geçmiş dönemlerle kıyaslandığında çok sınırlı kalmıştır. OECD ve IMF tarafından yapılan çalışmalara göre dünya mal ve hizmet ticareti hacmi 2002 yılında yüzde 3.3 oranında bir büyüme göstermiştir

Dünyada mal ve hizmet ticareti hacmi küresel ekonomik toparlanmaya paralel olarak 2002 yılındaki yüzde 3.3 düzeyinden 2003 yılında yüzde 4.9'a yükselmiştir. Ticaret hacmindeki bu genişlemede, yukarıda verilen Tablodan açık biçimde görüleceği üzere, özellikle Asya'da olanlar olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ve geçiş halindeki ekonomilerin artan ithalat talepleri etkili olmuştur.

2004 Yılı

2004 yılında küresel ekonomide son on yılı aşkın süredeki en hızlı büyümeye tanık olunmuş ve buna paralel olarak da, dünya mal ve hizmetler ticareti yüzde 9.9 ve mal ticareti ise yüzde 10.7 oranları ile 2000 yılından sonraki en hızlı büyümeyi göstermişlerdir. Ekonomik büyümenin yanısıra fiyat, döviz kuru ve talep unsurlarındaki gelişmeler de 2004 yılında ticaret hacminin dikkat çekici şekilde büyüme göstermiş olmasında etkili olmuşlardır.

2004 yılında Asya bölgesi, yüzde 14.5 oranında ihracat hacmi büyümesi sağlayarak dünya ticaret hacminin büyümesine en büyük katkıda bulunan bölge olmuştur. Çin, Kore Cumhuriyeti ile Hong Kong'un emtia ihracat hacimleri yüzde 20'nin üzerinde büyüme göstermiştir. Ülkeler arasında büyük farklılıklar bulunmakta ise de, bölge genelinde ithalat hacmi büyüme hızı da yükselerek ihracat büyüme hızını yakalamıştır.

Ekonomik toparlanma paralelinde Latin Amerika ülkelerinin emtia ticaret hacmi

2004 yılında hızlı bir büyüme seğılemiştir. Merkezi Amerika'daki ve Karayip-ler'deki bazı ülkeler bölge genelinde kaydedilen hızlı ticaret büyümesini gerçekleştirememişlerse de, Güney Amerika'nın 2004 yılında ki reel emtia ithalat hacmi yüzde 18.5 oranında büyümüştür.

2004 yılında Afrika ülkelerinin ticaret hacmi de hızlı bir büyüme göstermiş ve reel anlamda bölge ihracatı yüzde 6 oranında artarken ithalat yüzde 11 oranında yükselmiştir.

Enerji ve metal fiyatlarındaki yükselme BDT (Bağımsız Devletler Topluluğı) ülkelerinin ticaret hacminin 2004 yılındaki hızlı büyümesinde başta gelen etkenler olmuştur.

Kuzey Amerika'nın ihracat hacminde 2003 yılında başlayan büyüme eğilimi 2004 yılında biraz daha güç kazanarak yüzde 7.5'e ulaşmış, ithalat hacim artışı ise yüzde 10 oranında gerçekleşmiştir.

Avrupa'nın emtia ticaretindeki gelişme, bölge dünya mal ve ticari hizmetler ticareti toplamının yüzde 46'sını oluşturduğu cihetle, dünya emtia ve hizmetler ticaretinin toparlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Durum böyle olmakla beraber Avrupa, tüm coğrafi bölgeler arasında, iç talebin zayıflığından ötürü, emtia reel ithalatında en düşük büyümeyi gerçekleştirmiştir. İhracat, ithalattan daha hızlı büyümüşse de, yine de dünya ortalamasının altında kalmıştır.

TABLO.I.3.3.
BÖLGELER İTİBARIYLA DÜNYA EMTİA TİCARETİ
(Yıllık % Değişme)

	İhracat					İthalat				
	Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme				Değer Milyar \$	Yıllık % Değişme			
	2004	2001	2002	2003	2004	2004	2001	2002	2003	2004
Dünya	8 880	-4	5	17	21	9 215	-4	4	16	21
Kuzey Amerika	1 330	-6	-4	5	14	1 727	-6	2	7	16
A.B.D.	819	-6	-5	4	13	1 526	-6	2	8	17
Güney ve Merkezi Amerika	272	-2	0	13	28	238	-1	-13	5	27
Avrupa	4 024	1	7	19	19	4 133	-2	5	20	20
Avrupa Birliği(25)	3 708	1	7	19	19	4 133	-2	5	20	20
BDT	263	0	5	27	35	171	16	9	27	31
Afrika	228	-6	3	23	31	207	4	1	22	25
Orta-Doğu	379	-8	5	21	26	243	5	4	13	23
Asya	2 385	-9	8	18	25	2 214	-7	6	19	27
Çin	593	-16	22	35	35	561	-8	21	40	36
Japonya	565	7	3	13	20	455	8	-3	14	19

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S. 229-230.

Dünya genelinde 2004 yılında ticari hizmetler ticaret hacmi ise bir önceki yıl değerine göre yüzde 16 oranında bir artışla 2 100 milyar Dolara yükselmiştir.

Mal ve hizmet ticaretinde 2004 yılında dikkati çeken bir özellik, bir önemli emtia olan yakıtın ticaret hacmi ile bir önemli hizmet türü olan ulaştırmanın büyüme oranlarının, genel büyüme oranının üstünde gerçekleşmiş olmasıdır.

Değişik bölgelerin dünya ticaret hacminin gelişmesinde gösterdikleri performans düzeyinin birinden diğerine önemli farklar göstermesinde emtia ve hizmet fiyatlarındaki gelişmeler önemli rol oynamıştır. Temel mallar ve yakıtlar Afrika'nın, BDT'nin, Orta-Doğu'nun ve Güney Amerika'nın ihracatında önemli bir yer işgal et-

mektedir. Yakıtlar ve temel mallar için olan küresel talebin canlı oluşu ve bu ürünlerin fiyatlarında kaydedilen önemli artışlar bu bölgelerin ihracat hacimlerinin hızlı bir büyüme göstermesinde birinci derecede rol oynamışlardır. İhracat hacmindeki bu önemli tırmanmaya rağmen bu dört bölgenin toplu halde dünya emtia toplam ticaret içindeki payı 2004 yılında ancak yüzde 13'e yükselmiştir.

Buna karşılık Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika net anlamda yakıt ithalatçısı bölgelerdir ve bu üç bölgenin topluca 2004 yılındaki ithalat hacmi büyüme hızı ihracat büyüme hızının üstünde gerçekleşmiştir.

Dünya ticaretinde dikkat çeken bir diğer önemli husus Çin'in toplam dünya ticareti içindeki payında meydana gelen hızlı büyümedir. Nitekim dünyanın önde gelen yirmi emtia ihracatçısı içinde Çin, üçüncü büyük ihracatçı olarak Japonya'nın yerini almış bulunmaktadır.

I.4. MAL (EMTİA) PİYASALARI

Dünyada uluslar arası piyasalarda emtia fiyatları 2002 yılı sonlarından itibaren güçlü bir tırmanma eğilimi içine girmiştir. 2004 yılı başlarında biraz yavaşlama eğilimi gösteren temel mal fiyatları artış hızı yılın ortalarından itibaren tekrar güç kazanmış ve Temmuz 2004-Mart 2005 arasında temel mallar genel fiyat endeksi Dolar cinsinden yüzde 11 oranında yükselmiştir. Enerji fiyatlarında kaydedilen önemli artışlar sözkonusu endeksin yükselmesinde başta gelen bir rol oynamıştır. Yakıtta olan yüksek talep, kuzey yarımkürede kış şartlarının ağır geçmesi ve OPEC'in petrol üretimi planları konusundaki belirsizlik nedeniyle 2004 yılı başlarından itibaren hızla yükselmeye başlayan petrol fiyatları, daha sonraki dönemlerde oynamalar göstermiş, ancak genelde yüksek düzeyini korumuştur. İçecek ve metal fiyatlarındaki artışlar enerji dışı malların fiyatlarının yükselmesinde rol oynamış ancak enerji dışı ürünlerin fiyatlarındaki artış eğilimi 2004 yılı son çeyreğinde büyük ölçüde zayıflamıştır.

2004 yılında yarı iletken piyasalarında önemli gelir artışları kaydedilmiştir. Mamafih gerileyen fiyat seviyeleri ve üretim kapasitesindeki artışlar nedeniyle, 2005 yılında gelir artışının sınırlı kalması beklenmektedir.

Petrol Piyasası

Küresel ekonomideki yavaşlamayı takiben 2001 yılı sonlarında 20 Dolar/varilin altına gerileyen petrol fiyatları 2002 yılında sürekli bir artış eğilimi seğilemiş, bu artış eğilimi 2003 yılının ilk çeyreğinde Irak savaşının getirdiği belirsizlik ve gelişmiş

ülkelerin stratejik stoklarının düşük düzeyde bulunması nedeniyle hızlanmış ve Mart 2003 ayı itibariyle 34 Dolar/varile yükselmiştir. Ancak daha sonra petrol talebinin yumuşaması ve stokların artmasıyla petrol fiyatları gevşemiş ve Mayıs ayında, Irak'taki durumun sakinleşmesiyle, OPEC'in saptadığı 22-28 Dolar aralığında kalacak şekilde, yılın en düşük düzeyine gerilemiştir. İkinci çeyrekteki mevsimlik zayıflamanın ardından başta Çin olmak üzere A.B.D. ve Japon ekonomilerinin canlanması petrole olan talebi tekrar yükseltmiştir.

Petrol fiyatlarındaki artış 2004 yılında da sürmüştür ve Nisan 2004'te petrol fiyatı varil başına 34 Dolara, Ağustos ayı başlarında da 43-45 Dolara kadar yükselmiştir. Yılın son çeyreğinde biraz gevşeyerek düşen petrol fiyatları, 2004 yılı Aralık ayından başlayarak çok hızlı bir tırmanma dönemi içine girmiş ve ortalama petrol spot fiyatı uluslararası piyasada, 2004 yılı başına göre yüzde 73 oranında bir artış göstererek Mart 2005'te 54.30 Dolar/varil düzeyine çıkmıştır. Kuzey yarımkürede havaların ısınmasıyla yakıt talebinin düşmesine rağmen petrol fiyatı, oynamalar göstermekle beraber, yükselme eğilimini sürdürmüştür ve Ağustos 2005'te 67 Dolar/varil düzeyine kadar yükselmiştir. Petrol fiyatlarında bu beklenilmeyen ölçüdeki artışın ardında yatan temel faktörler, petrole olan küresel talepteki yükselme, geçici arz kısıntıları, jeopolitik belirsizliklerdeki artış ve OPEC üreticilerinde atıl durumda kapasite bulunmayışıdır. Temmuz 2004 ayında petrolde "futures" piyasaları (gelecek tedarik taahhütleri için önceden yapılan fiyat sözleşmeleri) yılın geri kalan kısmı için petrol fiyatlarının 32.50 Dolar/varile gerileyeceği işaretini vermiş ise de, fiyat gerçekte 37.65 Dolar/varil olarak gerçekleşmiştir. Petrolde fiyatlarla beraber fiyat oynaklığı da artmıştır. Günlük spot fiyatların varyasyon katsayısı 2004 yılında, 2003 yılına göre yüzde 79 oranında artmıştır.

2004 yılı zarfında yaşanan Doların değer kaybı süreci petrol fiyatı artışının bazı ülkelerde (Türkiye dahil) daha az hissedilmesi sonucunu doğurmuştur.

Petrol fiyatındaki artışın temel nedeni olan talep konusuna bakıldığında 2004 yılında ham petrole olan küresel talebin günde 2.73 milyon varil ya da, yüzde 3.4 oranında yükselmiş olduğu görülmektedir ki bu 1976 yılından sonra gözlemlenen en yüksek yıllık artış olmuştur.

TABLO.I.4.1.
BÖLGELER İTİBARIYLA KÜRESEL PETROL TALEBİ
(milyon varil/gün) (mvg)

	Talep 2004	mvg	Yıllık Değişim %
Kuzey Amerika	25.18	0.61	2.5
Avrupa	16.47	0.26	1.6
OECD Pasifik	8.62	-0.15	-1.8
Çin	6.38	0.86	15.6
Asya'nın Geri Kalan Kısmı	8.55	0.45	5.6
Bağımsız Devl. Topluluğu (BDT)	3.71	0.14	3.8
Orta-Doğu	5.88	0.32	5.7
Afrika	2.81	0.07	2.4
Latin Amerika	4.91	0.18	3.8
Dünya Toplamı	82.51	2.73	3.4

Kaynak. International Energy Agency, Oil Market Report, Mart 2005.

Küresel petrol talebindeki bu hızlı yükselmeye temel rolü, başta Çin ve Kuzey Amerika olmak üzere küresel ekonominin gösterdiği hızlı büyüme oynamıştır

Uluslar arası Enerji Ajansına göre 2004 yılında OPEC dışı üreticilerin ortalama günlük üretimi yaklaşık 1.1 mvg artmıştır. Bu artışın, küresel petrol talebindeki artışın çok altında kalması OPEC üretiminin yükseltilmesine olan ihtiyacı körüklemiştir. OPEC (Irak hariç 10 ülke) piyasadaki değişimlere göre ayarlanan bir yaklaşım belirlemiş ve resmi üretim kotasını tedricen Nisan 2004'teki 23 mvg düzeyinden Kasım 2004'te 27 mvg'ye yükseltmiştir. 2004 yılı Aralık ayı itibariyle OPEC'in günlük üretimi 2003 yılına göre yaklaşık 2 mvg daha yüksek olacak şekilde 28 mvg dolayında bulunuyordu. Kesintiler olmakla beraber Irak'ın üretimi 2004 yılında 2 mvg olarak gerçekleşmiş bu şekilde OPEC'in petrol üretimi genelde, talepteki artışa yakın düzeyde, 2.5 mvg olarak gerçekleşmiştir.

Ticari stoklardaki artış ve soğuk havaların son bulunduğu dönemde üretimin gereğinden yüksek düzeyde olması kaygısı OPEC'i, 1 Ocak 2005'ten geçerli olmak üzere üretim kotasını 1 mvg düşürme kararı almaya yöneltmiştir. OPEC'in gerçek üretimi

kotanın üstünde seyretse de soğuk havanın kuzey yarımkürede etkili olması ve OPEC'in üretim planlaması konusundaki kaygıların artması petrol fiyatlarını 2005 yılı başından itibaren hızlı bir yükseliş eğilimi içersine girmesine neden olmuştur

Enerji Dışı Temel Mal Piyasaları

Temmuz 2003 – Mart 2004 döneminde Dolar cinsinden yüzde 25.1 oranında artış gösteren enerji dışı emtia fiyatları, Temmuz 2004 Mart 2005 tarihleri arasında ortalama yüzde 3 kadar bir artış göstermiştir. Bu artışta içecek ve metal fiyatlarındaki artışlar etkili olmuştur. Ancak 2004 yılında yaşanan fiyat hareketleri üründen ürüne önemli farklılıklar seğılemiştir. Örneğın 2003 yılı sonundaki düzeylerine göre pamuk fiyatları yüzde 34 oranında düşer, soya fasulyesi fiyatları yüzde 21 oranında gevşerken, şeker, pirinç ve kahve fiyatları en az yüzde 30 oranında yükselme kaydetmiştir. Hasatların iyi olması buna karşılık talebin yavaş büyümesi, birçok yiyecek ve tarımsal ürünün fiyatlarının 2004 yılı ikinci yarısında belirgin şekilde gerilemesine yol açmıştır.

TABLO I.4.2.
EMTİA FİYATLARI
(Yıllık % Değışme, \$ Fiyatı Üzerinden)

	On Yıllık Ortalamalar		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	1987-96	1997-2006							
Yakıtdışı Temel Mallar	2.7	-0.2	-14.5	-6.9	4.5	-4.1	0.8	7.1	18.8
Yiyecek	2.3	-1.7	-11.0	-11.4	1.8	2.1	1.3	5.9	14.5
İçecekler	-4.0	-1.2	-13.2	-21.3	-15.1	-16.1	16.5	4.9	3.0
Tarım Ham Mad.	5.9	-0.9	-16.7	1.2	4.4	-4.9	1.8	3.7	6.0
Metaller	3.2	2.5	-17.7	-1.1	12.2	-9.8	-2.7	11.9	36.4
Ort. Petrol Spot Pi. Fi.	3.7	7.9	-32.1	37.5	57.0	-13.8	2.5	15.8	30.7
Petrol Fiyatı Dolar/varil	18.26	28.47	13.08	17.98	28.24	24.33	24.95	228.89	37.76

Kaynak. IMF, World Economic Outlook, Nisan 2005, S.231.

2004 yılında yiyecek maddelerinin ortalama fiyat endeksi yüzde 4 oranında gerileme kaydetmiştir. Düşük karbonhidratlı diyetlerin daha popüler hale gelmesinin de etkisiyle 2004 yılını et fiyatları, 2003 yılındaki düzeyine göre yüzde 17 oranında yu karıda kapatmıştır Brezilya ve Vietnam'da maruz kalınan önemli üretim kayıpları nedeniyle kahve fiyatlarında yüzde 56 oranında bir yükselme meydana gelmesi sonucu, içecek maddeleri endeksi 2004 yılında Dolar bazında yüzde 35 oranında bir artış kaydetmiştir.

Tarımsal ham maddeler fiyatları ortalaması Temmuz 2004 - Mart 2005 döneminde yüzde 1 oranında düşmüştür. A.B.D. ve Kanada'da konut inşaatına olan talebin yüksekliği nedeniyle ağaç kereste fiyatları 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 35 oranında yükselmişse de, yakın zamanda istikrar kazanmıştır

Küresel üretim düzeyinde meydana gelen büyük çaplı artış nedeniyle özellikle 2004 yılının ikinci yarısında olmak üzere, pamuk fiyatlarında düşme meydana gelmiştir Mamafih talepte yaşanan beklenenin üzerindeki canlılık ve 2005-06 üretim hasadında beklenen gerileme nedeniyle pamuk fiyatlarındaki düşüş 2005 yılı başlarında tersine dönmüştür. Yılın başlarında yükselmesine rağmen yavaş artan talep ve hızla yükselen üretim nedeniyle, kauçuk fiyatları 2004 yılını bir önceki yılın yüzde 4 oranında aşışında kapatmıştır

Çin'den kaynaklanan büyük talep artışı ve düşük stoklar nedeniyle metal fiyatları yüzde 10 oranında artarak 2004 yılını yüzde yaklaşık 25 oranında yukarda bitirdiler Bakır fiyatları yüzde 20, Alüminyum fiyatları yüzde 17 oranında yükseliş kaydetti.

2004 yılında yarı iletken satışları önceki yıla göre yüzde 30, 2000 yılına göre de yüzde 5 oranında yükselerek rekor kırdı. Teknoloji ürünleri üretimindeki hızlı yükselmenin bir sonucu olarak Asya-Pasifik bölgesinin kullanımında (Japonya hariç) meydana gelen yüzde 44 oranındaki genişleme yarı iletken satışlarının bu denli artmasında başlıca etken oldu.

Aşağıda yakıt dışı temel mal fiyatlarının 2004 yıl Temmuz ayı ile 2005 yılı Mart ayları arasındaki dönemde göstermiş olduğu artış Dolar ve Özel Çekme Hakkı (SDR) cinsinden verilmektedir.

Yakıt-dışı Temel Mal Fiyatları
Temmuz 2004 – Mart 2005
(% değişiklik Olarak)

	Dolar Cinsi	Endekse Katkı⁽¹⁾	SDR Cinsi
Yiyecek	-3.6	38.1	-3.9
İçecekler	35.3	21.9	38.2
Tarımsal ham Maddeler	-0.6	4.7	-3.5
Metaller	10.4	35.3	10.7
Yakıt-dışı Mallar Geneli	3.3	100.0	2.9

(1) Mal gruplarının Dolar cinsinden yakıt-dışı mallar genel fiyat endeksi artışına yüzde katkıları

Yukarıdaki Tablodan da görüleceği üzere Temmuz 2004-Mart 2005 döneminde yakıt-dışı temel mal fiyatları genelde Dolar cinsinden yüzde 3.3 ve SDR cinsinden yüzde 2.9 düzeyinde, fazla dikkat çekici olmayan, bir yükselme göstermiştir.

I.5. EKONOMİK BÜTÜNLEŞME HAREKETLERİ

I.5.1. AVRUPA BİRLİğİ

2004 yılına kadar olan gelişmeler

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Pazarı Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992), üye devletleri, egemen devletler arasındaki geleneksel antlaşmalardan daha sıkı bir biçimde birbirine bağlayan Avrupa Birliği'nin (AB) hukuki temellerini meydana getirmektedir.

Topluluğun çalışmaları ve temel amacı, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulması ile sınırlı idi. Altılar 1957 yılında işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest

dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri 1 Temmuz 1968 tarihinde kaldırıldı, özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 60'lı yılların sonuna doğru etkin bir şekilde uygulamaya konulmuştu.

Fransa'nın 1961 ve 1967 yılında iki kez veto yetkisini kullandığı çetin bir pazarlık döneminin ardından Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Topluluk, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, oniki ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların azaltılmasına yönelik yapısal programlar uygulanmasını kaçınılmaz kıldı.

Jacques Delors Başkanlığındaki Komisyonun 1984 yılında hazırlanmış olduğu Beyaz Kitaba dayanılarak, topluluk 1 Ocak 1993'e kadar "Tek Pazar" oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 28 Şubat 1986'da imzalandı ve 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi.

Üye Devletler aralarındaki bağları daha da güçlendirme kararlılığıyla temel özellikleri 9-10 aralık 1991'de Maastricht'de toplanan Avrupa Zirvesinde kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması, başta 1999 yılına kadar "Ekonomik ve Parasal Birlik" (EPB) sağlanması olmak üzere, kapsamlı bir program içermekte idi.

1 Ocak 1999'dan itibaren son aşamasına geçilmiş olan Ekonomik ve Parasal Birlik (EPB) süreci; 1988 yılında, yine o tarihteki Avrupa Komisyonu Başkanı Delors başkanlığında oluşturulan bir komite tarafından Ekonomik ve Parasal Birliğin kurulmasına ilişkin bir raporun hazırlanması ve anılan raporun, 1989 yılı Haziran ayında yapılan Madrid Zirvesinde tüm üye ülkelerce kabul edilerek, her bir aşamada atılacak adımların tespit edilmesi ile başlamıştır.

EPB'nin üç aşamada gerçekleştirilmesini öngören Delors Planı çerçevesinde birinci aşama 1 Temmuz 1990 tarihinde başlamıştır. Bu aşamanın en önemli unsuru sermaye hareketlerinde tam liberalizasyonun sağlanması ve üye ülkeler ekonomi ve maliye politikalarının birbirine yaklaştırılması olmuştur EPB'in ikinci ve üçüncü aşamalar için öngördüğü hükümler, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ve Avrupa Birliği'ni kuran Maastricht Anlaşması içine yasal hükümler olarak yerleştirilmiştir.

1994 yılında başlayan ikinci aşamada, bir Avrupa Para Enstitüsü kurulması ve parasal birliğin kurulması ile birlikte bu kurumun Avrupa Merkez Bankası'na dönüştü-

rülerek, özerk bir biçimde Topluluk para politikasını yönlendirmesi öngörülmüştür. Bu aşama ile birlikte kamu açıklarının ulusal merkez bankalarınca finanse edilmesi engellenmiş ve parasal politikaların daha yakından izlenebilmesi olanağı elde edilmiştir.

Aralık 1995'te Madrid'de yapılan ve AB devlet ve hükümet başkanları zirvesinde, tek bir para birimine ve ortak para politikasına aşamalı geçişi içeren üçüncü aşamanın başlangıç tarihinin 1 Ocak 1999 olmasına ve ulusal para birimlerinin tedavülden kaldırılarak, AB çapında tek bir para biriminin kullanımına en geç 1 Temmuz 2002 tarihinde geçilmesi kararlaştırılmıştır. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 1/1 ölçütünde 1 ECU, 1 Euro'ya çevrilmiş, Euro ile EPB'in nihai aşamasına katılan ülkelerin para birimleri arasındaki kurlar sabitleştirilmiştir. Euro bu tarihten itibaren EPB üyesi ülkelerin para birimi olarak benimsenmiştir.

Üçüncü aşamanın başlaması ile birlikte bağımsız Avrupa Merkez Bankası (AMB) kurulmuş, daha önce Temmuz 1994'te kurulmuş olan Avrupa Para Enstitüsü görevlerini, 1 Haziran 1998 tarihinden itibaren AMB'na devretmiştir. Diğer taraftan Maastricht Anlaşması çerçevesinde Ekonomi ve Parasal Birliğe katılabilme koşulu olarak üye ülkelerce sağlanması gereken makro ekonomik değişken kriterleri ve bu kriterlere uyulmaması durumunda uygulanacak yaptırımlar belirlenmiştir.

Buna göre;

- İlgili üye ülke enflasyon oranı, en düşük enflasyona sahip üç üye ülkenin enflasyon ortalamasından en fazla 1.5 puan fazla olabilir,
- Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'ya oranı yüzde 60'ı geçmemelidir
- Üye ülke bütçe açığının GSYİH'ya oranı yüzde 3'ü aşmamalıdır
- Üye devlet ulusal parası, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği dalgalanma marjı içinde kalmalıdır

1 Ocak 1995 tarihinde Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın Birliğe katılmasının ardından, EPB alanındaki gelişmelerin yanısıra AB'nin beşinci genişleme perspektifi ilk olarak yine, Aralık 1995'te yapılan Madrid zirvesinde gündeme gelmiştir. Bu zirvede Malta ve Güney Kıbrıs ile katılma müzakerelerinin belirli bir program çerçevesinde başlatılmasına karar verilmiş ayrıca Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin (MDAÜ) Topluluğa katılmalarına yönelik çalışmalara ağırlık verilmesi gereği üzerinde durulmuştur.

Maastricht kriterleri AB'ne üye ülkelerin Ekonomik ve Parasal Birliğe katılabilirleri için sahip olmaları, sağlamaları gereken şartları belirlerken, Kopenhag kriterleri AB'ne tam üyelik koşullarının esaslarını belirlemektedir Avrupa Konseyi'nin 1993 yılı Haziran ayında yaptığı Kopenhag zirvesinde belirlenmiş olan AB'ne tam üyelik koşulları üç ana bölümden oluşmaktadır;

Politik Kriterler

AB'ne aday ülkeler;

- İstikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasinin varlığı,
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü,
- İnsan haklarına saygı ve,
- Azınlık haklarının korunması

açılarından değerlendirmeye alınacaklardır

Ekonomik Kriterler

- Piyasa güçlerinin bağımsız, karşılıklı etkileşimi ile kurulmuş, liberal, piyasaya giriş ve çıkışlarda engellerin bulunmadığı, mülkiyet haklarının (fikri ve sınai mülkiyet) yasal olarak düzenlenmiş olduğu, gelişmiş bir mali sektörün ve fiyat istikrarının olduğu etkin bir piyasa ekonomisinin,
- AB içinde rekabet edebilme gücünü sağlayabilecek makro ekonomik istikrarın, fiziki ve beşeri sermayenin ve teknolojiye uyum sağlayacak yeteneğe sahip firmaların

bulunması gerekmektedir.

Topluluk Müktesebatına Uyum

- AB'nin siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik hedeflerinin kabulü ve,
- AB'nin aldığı kararlara ve yasalara uyum sağlanması.

gerekmektedir.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Lüksemburg zirvesi, AB'nin genişleme sürecine ilişkin hayati kararların alınmış olması nedeniyle hem AB hem Av-

rupa'nın geleceği açısından büyük önem taşımıştır Zirve toplantısında 11 aday ülkenin (MDAÜ ve Güney Kıbrıs) durumu değerlendirilerek bu ülkelerin Topluluğa katılma süreçlerinin başlatılmasına karar verilmiştir.

Yine zirvede alınan karar ile Türkiye'nin tam üyelik konusunda ehil olduğu teyit edilmiş, diğer aday ülkeler ile aynı kriterlere göre muamele göreceği belirtilmiş ancak katılma müzakerelerinin başlatılması için gerekli politik ve ekonomik koşulların henüz sağlanmamış olduğu gerekçesi ile AB'nin genişleme sürecine katılacak ülkelerle başlatılacak müzakerelere Türkiye dahil edilmemiş ve Türkiye'nin adaylığı özel siyasi koşullara bağlanmıştır.

Bu gelişme üzerine Türkiye-AB ilişkileri askıya alınmış, uzun bir aradan sonra 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde yapılan AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Zirve sonuç bildirisinde, Türkiye'nin AB'ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususu teyit edilmiştir.

Genişleme süreci geniş kapsamlı bir biçimde 7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice'de yapılan Zirve Toplantısında görüşülmüş ve sonuçta AB'nin geleceğine yön verecek olan Nice Anlaşması kabul edilmiştir. Üye ülkelerce onaylanma işleminin 18 ay içinde tamamlanması ile Anlaşmanın 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla uygulamaya konulması kararlaştırılmıştır Nice Anlaşması ile üzerinde mutabık kalınan konular arasında, genişleme sürecine ilişkin olarak kurumsal yapıda değişiklik, karar alma sürecinde nitelikli oy çoğunluğu prosedürü kapsamının genişletilmesi, ayrıca temel haklar, güvenlik ve savunma, yargı alanında işbirliği ve sosyal güvenlik gibi hususlara yer verilmiştir.

Avrupa Birliği'nin İsveç'te Göteborg'da 15-16 Haziran 2001 tarihlerinde gerçekleştirilen Zirve Toplantısında, Avrupa'nın geleceği, genişleme, sürdürülebilir kalkınma stratejisi, rekabetçi bir ortamda nitelikli istihdam, barış ve güvenlik için işbirliği, çevre ve üçüncü ülkelerle ilişkiler konuları gündemin ana maddelerini oluşturmuş ve bu hususlarla ilgili olarak gelecek dönemler için yönlendirici ilkeler benimsenmiştir.

Avrupa Birliği'nin 14-15 Aralık 2001 tarihlerinde yapılan Laeken Zirvesinde genişleme sürecindeki gelişmeler ele alınmış ve AB, 2002 yılı sonuna kadar hazır olan aday ülkelerin, üye ülke olarak 2004 yılında yapılacak Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılımını sağlayacak şekilde, müzakerelerin sonuçlandırılması yönündeki kararlılığını belirtmiştir.

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Anlaşması 1 şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice anlaşması, birliğe aday 12 ülkenin katılımı öngörüsü ile hazırlanırken Türkiye henüz müzakerelere başlamamış olması nedeniyle bu yapılmaya dahil edilmemiştir. Nice anlaşması Komisyonun yapısında değişiklikler öngörüyor, bu çerçevede 1 Kasım 2004'ten itibaren her üye devlet bir tek komisyon üyesi atayacaktır. Komisyon üyelerinin sayısı 27'nci AB üyesinin katılım anlaşmasının imzalanması ile birlikte Konsey tarafından yeniden belirlenecektir. Diğer önemli bir reform, karar alma süreci ile ilgilidir. Konseyde nitelikli çoğunluk ile karar alınan alanlarda, tarım ve ticaret politikası hariç olmak üzere ortak karar prosedürü benimsenmiş ve Parlatentonun sorumluluğu da ortak karar alma yönteminin genişletilen çerçevesi ile artırılmıştır. Ayrıca toplam 27 konu nitelikli çoğunluk ile karar alınacak konular arasına alınmıştır.

Yeni karar alma sisteminde, Konseyde nitelikli çoğunluk 258 (yüzde 74, 78) oy haline getirilmiştir, buna göre Anlaşma çerçevesinde, Komisyon önerisi ile gerçekleştirilen bir oylamada üye ülkelerin çoğunluğunun olumlu görüşünü kazanmış bir karar tasarısı en az, toplam 345 oydan 258'inin olumlu oyuyla kabul edilebiliyor. Diğer durumlarda ise kararın 258 oyla kabul edilebilmesi için üye ülkelerin en az üçte ikisinin olumlu görüşünün alınması gerekiyor. Romanya ve Bulgaristan Birliğe katılana kadar Konseydeki toplam oy sayısı 321, nitelikli çoğunluk için gerekli oy sayısı ise 232 olarak belirlenmiştir.

Nice Anlaşması ile hukuk sisteminde yapılan değişiklikler, Adalet Divanı'nın giderek artan iş yükünü azaltmak üzere İlk Derece Mahkemesi'nin sorumluluklarının artırılmasını öngörüyor. Aşamalı bir biçimdeki kuruluşunun başlangıcından bu güne kadar AB'de üyeler arasındaki çıkar çatışmaları hiç eksik olmamıştır. Ortak Tarım Politikası ve bütçe açığına ilişkin Maastricht kriteri (GSYİH'nın % 3'ü) ekonomik alanda çıkar çatışmalarının gündeme geldiği ve yoğun tartışmaların yaşandığı iki alan olmuştur. Ortak Tarım Politikası ile ilgili olarak; Fransa'nın çiftçilerini korumak amacıyla sürdürdüğü olumsuz tutum nedeniyle uzun süredir bir sonuca ulaşamayan AB Tarımsal Sübvansiyon Politikasının reforma tabi tutulması üzerindeki görüşmeler nihayet 26 Haziran 2003 tarihinde bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. Anlaşma, yaklaşık 40 yıldır uygulanmakta olan ve AB Bütçesine yıllık parasal maliyeti 50 milyar Euroyu bulan Ortak Tarım Politikasında önemli değişiklikler getiriyor. (Ancak tarımsal sübvansiyon konusu haziran 2005 ortasında Brüksel'de yapılan Zirve Toplantısında özellikle Fransa ve İngiltere arasında yoğun tartışmalara neden olmuş ve Bütçe müzakerelerini kilitlemiştir.)

İstikrar ve Büyüme Paktının bütçe açıklarına ilişkin sınırlaması ve öngördüğü yaptı

rımlar üzerindeki tartışmalar ise, geçtiğimiz Mart ayında yapılan Ecofin Toplantısında varılan anlaşma ile durulmuş gözüküyor. Bütçe açıklarının büyüklüğü yüzünden AB'nin "İstikrar ve Büyüme Pakti" ile öngörülen cezai yaptırımları ile karşı, karşıya kalan Almanya ve Fransa'nın yoğun baskıları sonucu, Avrupa Birliği Maliye Bakanlarının 21-22 Mart 2005 tarihlerinde Brüksel'de yapmış oldukları toplantıda alınan kararlarla, halen Euro Bölgesine girmemiş olanlar da dahil, Birlik üye ülkelerinin bütçe açıklarının gayrisafi yurtiçi hasıllarına olan oranının yüzde yüzde 3'ü geçmeyeceğine ilişkin "İstikrar ve Büyüme Pakti" kuralı ve bu alandaki mevcut yaptırımlar önemli ölçüde yumuşatılmış bulunuyor. Bilindiği üzere bu bütçe açığı sınırı, 6 yıl önce Euro tedavüle çıkarıldığında, herbiri egemen bir ülke olan üye devletlerin maliye politikaları arasında bir eşgüdüm sağlanması amacıyla konulmuştu.

2004 yılı ve sonrası

1 Mayıs 2004 tarihinde 10 yeni üye ülkenin (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve G.Kıbrıs R. Cumhuriyeti) Avrupa Birliği'ne resmen katılması ile AB, tarihinin en kapsamlı genişlemesini tamamlamıştır. Toplam 378 milyon nüfusa sahip olan AB 15'in nüfusu, son genişleme ile birlikte 454 milyona ulaşmıştır.

Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliğinin ise 2007 yılında gerçekleşmesi öngörülmektedir. Hırvatistan'ın yapmış olduğu üyelik başvurusu da Birliğin Haziran 2004'te yapılan Brüksel Zirvesinde kabul edilmiş ve aday ülke ilan edilen Hırvatistan ile 2005 yılı içerisinde müzakerelere başlanmasına karar verilmiştir.

Her ne kadar Nice Anlaşması ile birtakım önemli kurumsal düzenlemeler yapılmışsa da, bunların yeterli olmayacağı, gerek politika alanları ve yetkileri bakımından derinleşen gerek coğrafi olarak genişleyen AB'ni etkin ve şeffaf olarak çalışabilen ve sadece yasal değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik meşruiyete sahip bir yapıya kavuşturmanın gerekli olduğu düşünülmüş ve bu geniş kapsamlı anayasal nitelik taşıyan kurumsal reformlara ilişkin çalışmaların bir "Konvansiyon" vasıtasıyla yürütülmesi kararlaştırılmıştır. 2002 yılı başında faaliyete geçen ve başkanlığını eski Fransa Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing'in yürüttüğü Konvansiyon'ca hazırlanan ve 'İkinci Roma Anlaşması' olarak nitelenen AB Anayasası taslağı 19-20 Haziran 2003 tarihlerinde Selanik'te yapılan AB Zirve Toplantısında görüşülmüştür. Toplantıda Taslak anayasal anlaşmayla ilgili bir karar alınmamış ancak Hükümetler arası Konferans için iyi bir başlangıç noktası olduğuna karar verilmiştir.

Yaklaşık iki yıl süren ve yoğun tartışmalara sahne olan görüşmelerin ve verilen karşılıklı ödümlerin ardından AB liderleri, 20 Haziran 2004 tarihinde, halen 25 üyesi bu-

lunan ve en az 3 ülkeyi daha üye olarak benimsemeyi kabul eden Birliğin yeni anayasası üzerinde anlaşmaya varmışlardır. 29 Ekim 2004 tarihinde Roma’da yapılan Zirve toplantısında imzalanan 300 sayfalık AB Anayasası son 50 yıllık süreç içinde kabul edilen 7 anlaşmanın yerini alacak ve AB üyesi ülke vatandaşları, AB’de faaliyet gösteren şirketler ve Hükümetler için kapsamlı yükümlülükler getirecektir. Üye ülkelerce onaylanması gereken anayasa Birlik’te halen mevcut bir çok karmaşık kurumsal işleyişi ve usulleri basitleştirecek, suçlar ve terörist faaliyetler alanında Birliğe yeni yetkiler kazandıracak ve Birliğin karar alma mekanizmasını daha şeffaf hale getirecektir.

Anayasa, karar alma için yeterli çoğunlukla ilgili olarak getirdiği yeni düzenleme ile çoğunluk oluşumunu kolaylaştırıcı önlemler getirmektedir. Bir ‘haklar bildirgesi’ yayınlanmasını öngören anayasa, Birliğin icrai organı olan Komisyonun Başkanına ilaveten, dış olaylarda Birliği temsil edecek olan bir Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı öngörmesiyle Birlik için dünya sahnesinde daha güçlü bir konum sağlayacaktır.

Anayasanın Birliğin yapısında ve işleyişinde getirdiği değişiklikler aşağıda ana başlıklar halinde verilmektedir:

- **Cumhurbaşkanlığı:** Münavebe usulü yerine, AB liderleri yabancı ülkelerin liderleriyle temas kurulduğunda Birliği temsil etmek üzere, görev süresi ancak bir defa daha uzatılabilecek şekilde, görev süresi 2 ? yıl olan bir Cumhurbaşkanı seçeceklerdir.
- **Dışişleri Bakanı:** AB liderleri, Birlik ölçeğindeki siyasi konuları sürükleyecek ve destek sağlayacak ve diplomatik heyetlerce desteklenen bir Avrupa dışişleri bakanı seçeceklerdir.
- **Toplantı Karar Çoğunluğu:** Tek bir üye ülkenin bölgesel sübvansiyonlar, sınır kontrolleri, siyasi sığınma ve göç politikaları gibi alanlarda sahip olduğu veto hakkının kaldırılması ancak veki politikası, sosyal güvenlik ve savunma gibi bazı sınırlı alanlarda korunması.
- **Parlamente Demokrasi:** Avrupa Parlamentosu’na, tüm Avrupa’yı ilgilendiren tarım politikası, bölgesel sübvansiyonlar ve sınır kontrolü, siyasi sığınma ve göç politikalarında ulusal hükümetlerle birlikte “ortak karar alma” yetkisi verilmesi.
- **Oy Verme:** Çoğunluk oyuna tabi AB karar tasarıları, birliğin nüfusunun yüzde 65’ini oluşturan birlik üye ülkelerinin yüzde 55’inin desteğini alıyor olması ha-

linde, Bakanlar Konseyince kabul edilmiş olacak. Böyle bir kararı bloke etmek için en az dört üye ülkenin bir araya gelmesi gerekecek.

Şeffaflık: Kapalı kapılar ardında tartışan bakanlar oylarını kamuoyuna açık şekilde kullanacaklar.

Avrupa Birliği anayasası 2 Ocak 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosunca da onaylanmıştır.

Ancak İtalya, Yunanistan, Slovakya, Belçika, Avusturya ve Almanya parlamentolarının Avrupa Anayasasını onaylamalarının ardından 29 Mayıs 2005 ve 1 Haziran 2005 tarihlerinde sırasıyla Fransa ve Hollanda da yapılan referandumlarda Anayasanın reddedilmesi, anayasanın kabul ve yürürlüğe girme sürecine büyük bir darbe indirmiştir. Birliğin ve bütünleşme hareketinin geleceği üzerinde karamsarlık yaratan bu referandum sonuçlarının alınması üzerine üye Devlet liderleri, 15 Haziran 2005 tarihinde yaptıkları Zirve Toplantısında Anayasanın, daha evvelce Kasım 2006 da tamamlanması öngörülmüş olan onaylanma sürecine ilişkin çalışmaların, en az bir yıl süre ile ertelenmesine karar vererek, olayı bugünkü haliyle dondurmışlardır.

Avrupa Birliği'nde Anayasanın Fransa ve Hollanda halkları tarafından reddedilmesinin ardından bir önemli kriz de, AB Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Birliğin 2007-2013 yıllarına ilişkin Bütçe tasarısının müzakeresinde başgöstermiştir. Sorun Hollanda, İsveç ve İngiltere'nin Birlik Bütçesine yaptıkları katkıyı indirmek istemelerinden kaynaklanıyor. AB Bütçesine kişi başına en büyük katkıyı kendilerinin yaptığını ileri süren Hollanda yıllık katkı yükümlülüğünde 1.5 milyar Euro indirim talep ederken, İsveç de katkısının düşürülmesini istiyor ve araştırma-geliştirme ve ulaştırma alanlarına yapılan harcamalar düşürülürken tarım sektörüne bütçenin yüzde 40'ından fazla pay verilmesine karşı çıkıyor. İngiltere ise 20 yıldır Bütçeye yapmakta olduğu katkılardan her yıl geri aldığı ödemelerde bir indirimi kabul etmeye yanaşmıyor. İngiltere geri ödemelerde bir indirime gidilmesine ancak, yapılmakta olan tarımsal sübvansiyon ödemelerinde de bir indirime gidilmesi halinde rıza gösterilebileceğini beyan ediyor.

Komisyonca hazırlanmış olan Bütçe tasarısı İngiltere'ye yapılan yıllık geri ödemelerin 5.5 milyar Eurodan 4.6 milyar Euroya düşürülmesini öngörüyordu. Bu indirim taleplerine ve İngiltere'nin tutumuna başta Fransa olmak üzere diğer üyeler şiddetle karşı çıkıyorlar.

I.5.2. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

30 Ekim 1947 tarihinde Cenevre’de imzalanmış olan “Ticaret ve İstihdam Alanında Birleşmiş Milletler Nihai Senedi”nin bir ekini oluşturan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), çok taraflı Uruguay dönemi görüşmelerinin ardından, katılımcı ülkeler arasında görüş birliğine varılması sonucu Marakeş’te 15 Nisan 1994 tarihinde imzalanan anlaşma ile kurumsal bir yapı kazanmış ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. Üye ülkeler arasında yapılan çok taraflı ticaret anlaşmalarının işletilmesini, ticaretin belirli kurallar çerçevesinde daha serbest hale getirilmesini sağlamak üzere 1 Ocak 1995 tarihinde faaliyete geçen Dünya Ticaret Örgütü, sorumluluk alanı kapsamına malların (GATT) yanısıra hizmetleri (GATS) ve ticaretle ilgili fikri mülkiyet haklarını (TRIPS) da almıştır Dünya Ticaret Örgütü sistemi, kurallarını ortaya koyduğu ve uygulanmalarını izlediği iki mekanizmaya sahiptir; “Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizması” (DSM) ve “Ticaret Politikalarının Gözden Geçirilmesi Mekanizması” (TPRM). DSM bir üye ülkenin, bir diğer ülkenin WTO kurallarını ihlal etmesi durumunda yaptığı şikayetin sonuçlandırılması ile ilgili, taraflara ve savaştırmaya yer vermeyen, işlerliği olan bir sistem getirmiştir. TPRM’nin amacı ise konulan kurullarla ilgili olmasa dahi üyelerin ticaret politikalarının izlenmesidir

Dünya Ticaret Örgütü’nün temel amacı üye ülkelerin ticaret politikalarının ayrımcı olmamasını ve şeffaf olmasını sağlamaktır

Dünyada hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini sağlamak amacıyla Dünya Ticaret Örgütü üyelerinin, hizmetlerin yabancı uyruklularca temin edilmesinde varolan engelleri azaltmalarını veya tamamıyla kaldırmalarını güvence altına alacak bir çerçeve ve tesis etmeyi amaçlayan Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) da 1 Ocak 1995 tarihinde, WTO’nun kurulması ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Ancak bu çerçevede sonuçsuz kalan mali hizmetlere ilişkin ticaret müzakereleri Aralık 1997 ayı içerisinde sonuçlandırılabilmiş ve 12 Aralık tarihinde Cenevre’de imzalanmıştır. Bu anlaşma ile bankacılık ile sigorta ve mali piyasalardaki aracı kurumların uluslararası alandaki faaliyetleri 1999 yılı başından itibaren rekabete açılmıştır. Bununla beraber GATT’ın aksine GATS’da nicel kısıtlamalara bir engel konulması söz konusu değildir ve GATS’ın hizmet ticaretine engel olan kısıtlamaları kaldırma doğrultusunda herhangi bir bağlayıcı hüküm, yaptırım mekanizması bulunmamaktadır. Diğer taraftan temel iletişim ile ilgili GATS’a ait dördüncü protokol 5 Şubat 1998 tarihinde işlerlik kazanmış, mali hizmetlerle ilgili GATS’ın beşinci protokolü de 27 Şubat 1998 tarihinde üyelerin kabulüne sunulmuştur.

Birincisi 9-13 Aralık 1996 tarihlerinde Singapur’da gerçekleştirilen WTO Bakanlar

Konferansının ikincisi 18-19 Mayıs 1998 tarihlerinde Cenevre’de ve üçüncüsü Kasım 1999’da Seattle’da yapılmıştır Yoğun küreselleşme karşıtı gösteriler altında yapılmış olan WTO Seattle Bakanlar Konferansında bir çoktarafli yeni “dönem” müzakereleri yapılması konusunda anlaşmaya varılamamıştır 1999 yılı boyunca sürdürülmüş olan yoğun hazırlık çalışmalarına rağmen, yeni bir müzakere süreci konusunda anlaşmaya varılamamasının başlıca nedeni üyeler arasındaki görüş ayrılıkları olmuştur.

Tarım ve hizmetler sektörleri ile ilgili müzakerelere programa uygun şekilde 2000 yılı başlarında geçilmiştir Hizmetlerle ilgili görüşmelerin temel amacını, GATS Anlaşmasının XIX. Maddesi uyarınca, daha ileri düzeyde bir liberalizasyon sağlanması konusu oluşturmuştur.

WTO 1995 yılında kurulduğunda “Ticarette İlgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması” (TRIPS) kabul edilmiş ve bu çerçevede, fikri mülkiyet haklarının korunması yolunda Anlaşma hükümlerine uyulması için gelişmiş ülkelere bir yıllık bir süre tanınırken gelişmekte ve geçiş halinde olan ülkelere 5 yıllık, çok az gelişmiş ülkelere de 11 yıllık bir süre tanınmıştır idi.

Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Halli Konusunda Mutabakat Sağlanması Sistemi (DSU) çerçevesinde yapılan şikayetler esas itibariyle anti-damping ve telif edici vergiler gibi ticaretin korunmasına yönelik vergiler, sübvansiyonlar, patent ve telif hakları korumaları, ürün nitelikleri kuralları ile ilgili olarak yapılmaktadır Şikayetlerin yaklaşık dörtte üçü panel safhasına intikal etmeden istişareler yoluyla çözümlenmekte ancak panel safhasında hakkında rapor hazırlanan şikayet konularının önemli bir bölümü aynen 1947 tarihli GATT Anlaşması uygulamasında olduğu gibi temyiz edilmektedir.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Dördüncü Bakanlar konferansı 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Doha- Katar’da gerçekleştirilmiş ve yedi yıllık uzun bir bekleyişin ardından, 142 ülkenin ticaret bakanları, küresel düzeyde ticaretin serbestleştirilmesine dönük yeni adımların atılabilmesi için yeni bir müzakere sürecinin başlatılması yolunda karar almışlardır.

Bu Konferanstan iki yıl evvel Seattle’da yapılan ve yoğun küreselleşme karşıtı gösterilere sahne olduktan sonra başarısızlıkla sonuçlanan bir önceki Bakanlar Konferansına göre, Doha’da alınan neticeler gerçekten, Örgütün bugüne kadar göstermiş olduğu gelişmede önemli bir aşama oluşturmuştur .

Konferans çok çetin müzakerelere, ve tarafların sahip oldukları pazarlık gücünü so-

nuna kadar kullanmaya çalıştıkları sıkı pazarlıklara, siyasi manevralara ve sert, kırılcı tartışmalara sahne olmuştur. Bununla beraber birisi fikri mülkiyet hakları ve sağlık üzerinde olmak üzere Konferans sonunda yayınlanan iki Deklarasyon ile gelişmekte olan ülkelerin mevcut WTO anlaşmalarını uygulamakta karşılaştıkları sorunlarla ilgili bir Karar üzerinde anlaşmaya varılması ve bunun üç yıllık bir Çalışma Programı çerçevesinde ifade edilmesi, Doha Konferansının somut ve önemli bir başarısı olarak kabul edilebilir.

Konferansta elde edilen en somut kazanım şüphesiz, tüm tarımsal sübvansiyonların kaldırılması yolunda müzakerelerin başlatılması yönündeki karar idi. Bu gelişmekte olan ülkelerin uzun zamandan beri arzu ettikleri bir sonuçtu.

2003 yılı içinde yapılan ticaret müzakerelerinde herhangi bir gelişme sağlanamamıştır. 2001 yılında Doha'da yapılan Konferansta, WTO'nun Eylül 2003'te Meksika-Cancun'da yapılacak Beşinci Bakanlar Konferansında, yürütülmekte olan ticaret görüşmelerinin orta vadeli bir gözden geçirmesinin yapılması programlanmıştır. Ancak Cancun Toplantısı, Doha'da öngörülen çalışma programında yer alan konuların hemen çoğunda bir ilerleme sağlanması açısından, başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Cancun Konferansında belirli konularla ilgili olarak gelişmekte olan ülkeler arasında ittifaklar oluşmuş, müzakerelerin yürütülmesinde ve bir sonuç alınmadan Konferansın kapanmasında bu ittifaklar önemli bir rol oynamıştır.

Cancun Konferansında esas güçlükler ile, tarım, pamuk, tarım dışı alanlarda piyasa ya giriş (NAMA) ve Singapur meseleleri olarak bilinen dört konuda karşılaşılmıştır.

Konferansta ortaya çıkan olumsuz durumu hafifletmek için Konferansta, Dünya Ticaret Örgütü Genel Kurulunun, müzakerelerin başarılı ve zaman çizelgesine uygun şekilde yürütülmesini sağlayacak önlemleri alması için en geç 15 Aralık 2003 tarihine kadar toplanması kararlaştırılmıştır Genel Kurul toplantısı 15 Aralık 2003 tarihinde gerçekleştirilmiş, tarım, NAMA, pamuk ve Singapur sorunları üzerinde durulmuş, ancak bir anlaşmaya varmakta güçlükle karşılaşılmış ve somut bir sonuç alınamamıştır.

Ancak daha sonra Temmuz 2004 ayı sonunda toplanan WTO Genel Kurulunda, Doha müzakerelerinin başarıyla tamamlanmasına olanak sağlayacak önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

- Tarımsal ürünler ihracatında sağlanmakta olan tüm sübvansiyonlar belirli bir tarihe kadar kaldırılacak, tarımsal ürünlerde ticareti bozucu, saptırıcı nitelik taşıyan

dahili desteklerde önemli indirimler yapılacaktır; bu gelişme başta Batı Afrika olmak üzere gelişmekte olan ülkelerdeki pamuk çiftçileri için önemli fayda sağlayacaktır,

- Ticari işlemleri ve gümrük kurallarını basitleştirecek yeni kuralların getirilmesi yolunda çalışmalar yapılacaktır
- Gümrük vergisi hadlerinde yeni indirimlere gidilecektir, gelişmiş ülkelerle, durumu bu olanağı sağlamaya elverişli gelişmekte olan ülkeler, çok az gelişmiş ülkelerden gelen mallara, gümrük vergilerini ve kotaları kaldırmak suretiyle piyasalarını açacaklardır
- Tarım dışı ürünlerde de yine gelişmekte ve çok az gelişmiş ülkelere bazı ayrıcalıklar sağlayacak şekilde piyasaya girişi kolaylaştırıcı önlemler (vergilerin indirilmesi, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması vb.) alınacaktır

“Doha Kalkınma Gündemi” –Doha Development Agenda- DDA- olarak adlandırılan yukarıdaki alanlarda 2004 yılı içerisinde olumlu ilerlemeler sağlanmıştır Ticari Müzakereler Komitesi ve onun alt birimleri 2004 yılı içinde tekrar işler hale getirilmiştir.

2004 yılı daha önce imzalanmış bulunan WTO Tekstil ve Giyecek Anlaşmasının (ATC) uygulamaya konulması için öngörülen son yıldır. Bilindiği gibi ATC 1994 yılında Uruguay görüşmeleri sırasında müzakere edilmiş ve 1995 yılında Marakeş'te imza edilerek yürürlüğe konulmuştu. Anlaşmaya göre tekstil ve giyecek üzerindeki kota uygulamaları 2005 yılı başından itibaren kaldırılacaktı.Yılın son çeyreğinde Tekstil İzleme Birimi tarafından hazırlanmış olan ayrıntılı bir rapora ve üyelerce sunulan dokümanlara dayalı olarak Mal Ticaret Konseyi, Anlaşmanın tamamlanması ile ilgili üçüncü kademenin uygulamaya konulmasını gözden geçirdi. Gözden geçirme 9 aralık 2004 tarihinde tamamlandı.

ATC uyarınca tekstil ve hazır giyim üzerindeki kotaların kaldırılması ile yerli piyasalarında ve ihraç pazarlarında Çin'in yoğun ve yıkıcı bir rekabeti ile karşı karşıya kalan İçinde Türkiye, A.B.D. ve AB'nin de bulunduğu ülkeler kota uygulamasına tekrar başlamayı, telafi edici vergi koymayı veya Çin'in bu malların ihracatı üzerine vergi koymasını içeren bir dizi ciddi önlem üzerinde önemle durdular ve bazı tedbirler aldılar.

Diğer taraftan Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri kapsamında tarım başlığı altındaki çalışmalar da sürdürülmektedir. 4 Mayıs 2005 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen toplantıda tarım ürünlerinin piyasaya erişimi konusundaki görüşmelerde Avru-

pa Birliği tarafından AVE -ad valorem equivalent- hesaplanması için yeni bir formül önerilmiştir. Görüşmelerin tıkanmasını önlemek için gündeme getirilen bu formül, WTO üyesi 30 ülkenin tarım bakanları tarafından da desteklenmiştir

2004 yılı ülkeler arasında ticari alanlarda başgösteren anlaşmazlıkların çözümü faaliyetleri açısından yoğun çalışmaların yapıldığı bir yıl oldu. WTO üyeleri 2004 yılında, Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizmasına 19 yeni başvuruda bulundular. Bu şekilde Anlaşmazlıkların Çözümü Birimi'nin (DSB) ilk on yıllık çalışma döneminde ele aldığı anlaşmazlık konularının sayısı 324'e yükseldi. Anlaşmazlıkların Çözümü Birimi yıl içinde yedi yeni panel oluşturdu, 11 panelin hazırlamış olduğu raporları sirküle etti, beş rapor hakkında temyiz başvurusunda bulunulduğu görüldü. Sadece bir konu ile ilgili olarak sekiz üyeye mukabil tedbir alma yetkisi tanındı.

Dünya Ticaret Örgütü olağan faaliyet kapsamında yer alan Üyelerin ticaret politikalarını izleme, gözetme faaliyetlerini de sürdürdü. Ocak 2004 - Mart 2005 döneminde Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Birimi (TPRM) 21 adet inceleme çalışması yapmıştır

WTO 2004 yılı içerisinde üyelere teknik yardım sağlama çalışmalarını da yoğun biçimde sürdürmüştür.

WTO'nun Genel Direktörü Supachai Panitchpakdi'nin görev süresi Ağustos 2005 itibariyle sona ermiş olup, yerine Avrupa Komisyonu'nun ticaretten sorumlu eski komiseri Pascal Lamy seçilmiştir.

Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinin Geleceğine İlişkin Karamsar Görüşler

Müzakerelerin sürdürülmesi ve başarıyla sonuçlandırılması alanında destek eksikliği umutları azaltıyor. Zira Doha görüşmelerinin sürdürülmesi alanında hükümetler dışında destek verenlerin sayısı hayli azalmış bulunuyor. Daha evvelki müzakere süreçlerinde, yabancı piyasaların kendilerine açılması için şirketlerin, hükümetleri üzerinde kurmuş olduğu baskı sanayileşmiş ülkelerin bir anlaşmaya varmak için çabalarını harcamalarında önemli bir rol oynuyordu. Ancak zengin ülkelerdeki ihracatçıların çoğu satışlarının önemli bir kısmını yine zengin sanayileşmiş ülkelere yapıyorlar ve bu ülkelerde uygulanmakta olan gümrük vergileri gerçekten çok düşük düzeylere indirilmiş durumda bulunuyor. Diğer taraftan güncel müzakerelerde emtiadan ziyade tarımsal ürünler üzerinde durulması, bu müzakerelerin başarıyla sonuçlanmasından istifade edecek kişi ve kurum sayısını çok düşürmüştür. Diğer taraftan, uzun yıllar alacak küresel düzeydeki müzakerelere katılmaktan ziyade, iş kesi-

mi ve onların yönlendirmesiyle hükümetler, ihracatçıların büyük piyasalarda kestirmeden ayrıcalık sağlayabildikleri iki taraflı veya bölgesel bazlı ticari anlaşmalar yapılmasını daha çekici buluyor, gayretlerini bu yönde yoğunlaştırıyorlar. Tercihli ticaret anlaşmaları, hükümetleri ve ticaret birliklerini çok taraflı müzakerelerin başarısı için çaba harcamaktan caydırıyor.

A.B.D. ve Avrupa Birliği'nin bu güne kadar tarım kesimine sağladıkları cömert sübvansiyonları kaldırmak veya hiç değilse ciddi biçimde kısmak hususunda ayak diremeleri de bu görüşmelerin sürdürülmesinde gelişmekte olan ülkelere iyi niyet eksikliği olarak kabul ediliyor ve uzlaşmaya varma sürecini olumsuz şekilde etkiliyor.

Diğer taraftan hizmet ticareti alanında, özellikle mali hizmetler konusunda, gelişmekte olan ülkeler çekingen davranıyorlar.

Ayrıca bazı uluslar arası etkin örgütlerin ön yargılı çabalarının da bu görüşme süreçlerine olumsuz etkide bulunduğu ileri sürülüyor. Örneğin aralarında serbest ticaretin başta gelen savunucularından olan Columbia Üniversitesi profesörü Jagdish Bhagwati'nin de bulunduğu bazı gözlemciler, bazı kalkınma örgütlerinin ve sivil toplum örgütlerinin yanlış bilgilerle yönlendirilmiş şekilde, davranış ve etkinlikleriyle, bu ticaret müzakerelerinin seyrini olumsuz yönde etkileyebildikleri kanısını taşıyorlar.

1.6. AVRUPA BİRLİĞİ -TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Başlangıcından 2004 yılına kadar

Türkiye'nin 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma yolundaki başvurusundan sonra, taraflar arasında bir gümrük birliğini ve ileride tam üyeliği öngören Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ortaklık Anlaşmasının amacı 2.Maddede "Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış bir biçimde kalkınmasını ve Türk halkının istihdam seviyesinin ve yaşam şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari, ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir" şeklinde ortaya konulmuştur.

Söz konusu Anlaşma ile ortaklık ilişkisinin amaçları, gümrük birliğinin esasları, mal, kişi, sermaye ve hizmetlerin serbest dolaşımı, ulaştırma, tarım, rekabet politikaları,

mevzuat ile ekonomik ve ticari politikaların uyumlaştırılması, ortaklık organları, Türkiye'nin tam üyelik imkanları, ortaklık ilişkilerinde çıkabilecek uyumsuzlukların çözümü gibi konular hükme bağlanmıştır.

Anlaşma uyarınca Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanabilmesi için üç aşama öngörülmüştür;

Hazırlık Dönemi: En az 5 en çok 10 yıl sürmesi öngörülen bu dönemde Türkiye, AET ile ilişkilerin geliştirilmesi açısından bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönem boyunca Topluluğun yardımı ile Türkiye ekonomisinin, ileri dönemlerde üstleneceği yükümlülükleri yerine getirebilecek bir yapıya kavuşturulması, güçlendirilmesi öngörülmüştür.

Geçiş Dönemi: Hazırlık dönemi içinde, bir sonraki dönemin koşullarını, süre ve sıralarını belirlemek üzere 23 Kasım 1970 tarihinde "Katma Protokol" imzalanmış ve geçiş dönemi 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren bu protokol ile başlamıştır. Geçiş döneminin amacı Gümrük Birliği'nin aşamalı olarak gerçekleştirilmesini sağlamak ve ortaklığın iyi işlenmesini teminen tarafların ekonomik politikalarını uyumlaştırmaktır. Bu dönemin en fazla 12 yıl sürmesi öngörülmüştür.

Katma protokol hükümlerine göre Topluluk bazı istisnalar dışında Türkiye'den yapılan ithalatta uyguladığı gümrük vergileri ile miktar kısıtlamalarını tamamen kaldırmıştır. Türkiye de kendi yükümlülükleri çerçevesinde 1 Ocak 1973 ve 1 Ocak 1976 tarihlerinde, gümrük vergileri 10 yıllık sürede kaldırılacak ürünlerde % 10'arlık ve 22 yıllık listede yer alan ürünlerde % 5'erlik gümrük vergisi indirimlerini uygulamaya koymuş, ancak daha sonra Avrupa Topluluğu ile olan ilişkilerin askıya alınması nedeniyle, 1978 yılında yapması gereken indirimleri yapmaktan kaçınmıştır. Türkiye ancak 1988 yılından itibaren, ertelemiş olduğu gümrük vergisi indirimlerini yeniden uygulamaya başlamıştır.

12 Eylül 1980 tarihinde Türkiye'de demokratik rejimin işlenmesine ara verilmesi sonucunu getiren yönetime elkoyma olayı üzerine Topluluk, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almış, mali işbirliğine son verilmiş ve Türkiye ile AET arasında, o güne kadar esas itibarıyla ekonomik nitelikli olan sorunlar, Yunanistan'ın 1980 yılında Topluluğa üye olmasıyla siyasi boyut kazanmaya da başlamıştır. İlişkilerin dondurulmuş olduğu bu durum, 16 Eylül 1986 tarihinde Türkiye-AET Ortaklık Konseyi'nin tekrar toplanmasına kadar sürmüştür.

Türkiye, - Yunanistan'ın ardından 11 yıllık bir gecikme ile - 14 Nisan 1987 tarihinde, Ankara Anlaşmasından bağımsız olarak ve sözü edilen Anlaşmada öngörülen

dönemlerin tamamlanmasını beklemeden, bir Avrupalı devlet olarak, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Anlaşmanın 98. Maddesine göre AKÇT'na, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) kuran Anlaşmanın 237. Maddesi uyarınca AET'na ve Avrupa Atom Topluluğu'nu (EURATOM) kuran Anlaşmanın 205. Maddesine göre EURATOM'a tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Lüksemburg'ta 27 Nisan 1987 tarihinde toplanan Avrupa Konseyi, başvurunun, incelenmek üzere Komisyona gönderilmesi kararını almış ve Komisyon, 18 Aralık 1989 tarihinde Görüş Raporunu açıklamıştır.

Komisyonun, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım başvurusu konusundaki olumsuz görüşünün 5 Aralık 1990 tarihinde Konsey tarafından da benimsenmesi ile, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun değerlendirilmesi, belirsiz ileri bir tarihe ertelenmiştir.

Türkiye – AB ilişkilerinde önemli bir aşama; Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihinde yaptığı 36'ncı Dönem toplantısında kabul edilen 1/95 ve 2/95 Sayılı Kararların, 13 Aralık 1995 tarihinde Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanması suretiyle Türkiye-AB arasında tesis edilen "Gümrük Birliği"nin oluşturulması ile gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla "Son Dönem"e, sanayi ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan gümrük birliği ile girmiştir. Ancak Gümrük Birliğinin işleyişinde sorunlar da eksik olmamıştır. AB Gümrük Birliği ile ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir. AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2.5 milyar Euro'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır.

12-13 Aralık 1997 tarihlerinde Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi, tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında yer alamamış, ancak tam üyeliğe ehil olduğu hususu teyit edilmiş, uygun bir katılma stratejisi ile desteklenmesi ve Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması kararlaştırılmıştır.

Türkiye'nin , Avrupa Birliği'nin genişleme süreci dışında bırakılması yolunda karar alınan Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye-AB ilişkileri tekrar askıya alınmıştır.

16 Haziran 1998’de yapılmış olan Cardiff Zirvesinde Avrupa Komisyonu, diğer aday ülkeler bakımından izlenmekte olan yönteme paralel olarak, Türkiye tarafından AB’ne üyelik amacıyla sürdürülmekte olan çalışmaları izlemekle ve bu konu üzerinde Zirveye düzenli rapor vermekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Komisyon tarafından yayınlanmış olan 4 Mart 1998 tarihli “Türkiye için Avrupa Stratejisi” başlıklı belgenin, Türkiye’nin görüşleri alınarak genişletilmesi önerilmiştir. Bu Zirvede Türkiye’nin “üyelik adayı” olduğu belirtilerek genişleme sürecine dahil edilmesi yolunda hernekadar bir adım daha atılmış ise de, siyasi nitelikli özel koşullar tekrar vurgulanmıştır.

3-4 Haziran 1999 tarihlerinde Köln’de yapılan AB Hükümet ve Devlet Başkanları Zirvesinde Almanya tarafından hazırlanan ve Türkiye’nin beklentilerini karşılayabilecek nitelikteki taslak metin, İngiltere ve Fransa’nın desteğine rağmen, Yunanistan’ın ve diğer bazı üye ülkelerin olumsuz tutumları neticesinde kabul edilmemiştir.

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleştirilen AB Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Avrupa Birliği, Helsinki Zirvesinde Türkiye’nin AB’ne, diğer tüm adaylarla aynı statüde ve eşit temelde aday olduğu hususunu teyit etmiştir.

Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi ayrıca, önceki AB Konseyi kararları çerçevesinde bir katılım ortaklığı belgesi hazırlanmasını da öngörmüştür.

Ortaklık Konseyi toplantısı 3 yıllık bir aradan sonra 1 Nisan 2000 tarihinde Lüksemburg’da yapılmış ve gelecek dönemle ilgili, hizmetlerin ve kamu alımlarının serbestleştirilmesi yolunda müzakerelere başlanmasını da içeren önemli kararlar alınmıştır.

2000 yılı Haziran ayında, AB işlerinden sorumlu Başbakan Yardımcısına bağlı olarak görev yapacak olan AB Genel Sekreterliği kurulmuştur.

AB Komisyonu tarafından ülkemiz için hazırlanarak 8 Kasım 2000 tarihinde açıklanan “Katılım Ortaklığı Belgesi” 4Aralık 2000 tarihinde Brüksel’de toplanan AB Genel İşler Konseyinde ele alınmıştır. Belge, adaylık sürecinde Türkiye’nin AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla her alanda neler yapması gerektiğini, orta ve kısa vade hedefler olarak belirleyen bir strateji olarak ortaya koymaktadır. Katılım Ortaklığı Belgesi ile bu Belgenin hukuki zeminini oluşturacak Yönetmelik 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyince onaylanarak yayınlanmıştır.

Diğer taraftan Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde belirtilen hususları dikkate alarak, AB müktesebatına uyum için bir Ulusal Program hazırlamıştır. Ulusal Program

Bakanlar Kurulu'nda 19 Mart 2001 tarihinde onaylanmış ve 26 Mart tarihinde AB Komisyonu'na sunulmuştur.

15-16 Haziran tarihlerinde gerçekleştirilen Göteborg Zirvesi sonuç bildirisinde Türkiye'nin AB müktesebatını benimsemesi yolunda açıklamış olduğu Ulusal Programın memnun edici bir gelişme olduğu hususuna yer verilmiş ve Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan öncelikleri uygulamaya çağrılmıştır

1999 yılında yapılan Helsinki Zirvesinden buyana geçen dönemde özellikle 2002 yılı ve 2003 yılı Türkiye'nin Birliğe kabulü alanında atılması gereken adımların gerçekleştirilmesi açısından önemli ilerlemelerin sağlandığı yıllar olmuştur Aşağıdaki bölümlerde söz konusu bu ilerlemeler ana çizgileriyle verilmektedir.

Birlik üyeliği kriterlerinin yerine getirilmesi için, 2000 ve 2001 yıllarındaki hazırlık ve gelişme safhalarından sonra 2002 yılı ile birlikte özellikle siyasi kriterlerle ilgili olarak yoğun bir çalışma dönemi başlatılmıştır

Hernekadar ülkemiz açısından Helsinki zirvesi kadar önem taşıyan ve 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde yapılan Kopenhag Zirvesi sonuçları ülkemiz açısından beklentilerin altında kalmışsa da, üyelik sürecine hız kazandıracak çalışmalar yoğun biçimde sürdürülmüştür.

AB'ne üyelik sürecinin hızlandırılması alanında 2003 yılı da yoğun çabalarla dolu olarak geçmiştir. Uyum Yasalarının, AB Komisyonu'nun Türkiye İlerleme ve Strateji Belgesi'ni yayımlayacağı tarihe kadar yürürlüğe konulması alanında çok önemli mesafe alınmış ve yıl içinde 4 Uyum Paketi TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi 12 Haziran 2003 tarihinde AB Resmi Gazetesinde yayınlanmıştır;

Diğer taraftan Nisan 2003 ayında Lüksemburg'da yapılan Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısında, AB, katılım Ortaklığı Belgesini (KOB) Türk tarafına sunmuştur. İlki AB konseyi tarafından 8 Mart 2001 tarihinde sunulan Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliği'nin Türkiye'den beklentilerini yansıtıyor KOB'da uluslar arası sözleşmelere uyulması konusuna özel vurgu yapılırken Kıbrıs ve sınır anlaşmazlıkları konularına da değiniliyor. KOB'da siyasi alanda ve insan hakları ve fikir hürriyeti alanında yapılması gereken hususlar da önemli bir yer tutuyor

Ekonomik kriterlere ilişkin olarak enflasyonla mücadele , IMF ve Dünya Bankası ile uzlaşmaya varılan anlaşmalar çerçevesinde yürütülen reformların sürdürülmesi,

kamu kurumlarının özelleştirmesinin hızlandırılması, yabancı yatırımların kolaylaştırılması ve sosyal güvenlik sistemlerinin işlerliklerinin sağlanması gibi konular vurgulanmaktadır.

AB – Türkiye İlişkilerinde 2004 yılı ve sonrası gelişmeleri

Türkiye 2004 yılında da AB ile müzakerelere başlanabilmesi için sağlanması gereken siyasi kriterler konusunda önemli adımlar atmış ve bunların tümünü yerine getirmiştir.

Aşağıda 2004 yılı başından buyana Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde meydana gelen önemli gelişmeler kronolojik bir sırayla verilmektedir.

- İdam cezasının kaldırılmasını öngören Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi'nin 13. protokolü Türkiye tarafından 9 Ocak 2004 tarihinde Strazburg'da imzalanmıştır
- Annan planı çerçevesinde görüşme konusunda uzlaşmaya varan taraflar, 19 Şubat 2004 tarihinde müzakerelere başlamıştır.
- 1 Nisan 2004 tarihinde Avrupa parlamentosu, Arie Osstlander'in Türkiye hakkındaki raporunu onaylamıştır
- 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs'ta referandum yapılmış, Kıbrıs Türk halkı Annan planını onaylarken Rum kesimi reddetmiştir.
- Avrupa Birliği 29 Nisan 2004 tarihinde mevcut duruma ve malların serbest dolaşımına ilişkin önlemler içeren Kıbrıs Tüzüğü'nü onaylamıştır
- Anayasa Reform Paketi 7 Mayıs 2004 tarihinde TBMM'nde kabul edilmiştir.
- 22 Haziran 2004 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Türkiye üzerindeki denetim sürecini sona erdirmiştir.
- 2 Temmuz 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu Kıbrıslı Türklerin izolasyonunu sona erdirmek için kapsamlı öneriler açıklamıştır
- 6 Ekim 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu, Komisyon'un Türkiye'ye yönelik, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli düzeyde karşıladığını belirten ve katılım müzakerelerinin açılmasını öneren İlerleme ve Etki Raporları'yla tavsiye Metni'ni açıklamıştır
- Komisyonun İlerleme Raporu ve Tavsiyesine ilişkin olarak hazırlanan Avrupa

Parlamentosu Türkiye taslak Raporu, 30 Kasım 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi'nce kabul edilmiştir.

- 1 Aralık 2004 tarihinde Türkiye'nin Katılım Öncesi Ekonomik Programı AB Komisyonu'na sunulmuştur.
- AB devlet ve hükümet başkanlarının 16-17 Aralık 2004 tarihlerinde yapmış oldukları Zirve Toplantısında, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiği belirtilmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanması kararlaştırılmıştır
- Türk ceza sisteminde köklü değişiklikler getiren Yeni Türk Ceza kanunu 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu şekilde AB uyum sürecine ilişkin bir önemli adım daha atılmıştır
- 12 Haziran 2005 tarihinde Lüksemburg'da toplanan AB Dışişleri bakanları, Ankara Anlaşması'nı, G.Kıbrıs'ı da kapsayacak şekilde genişleten Protokolü onaylamıştır. Türkiye, imza aşamasında yayımlayacağı bir deklarasyon ile Protokol'de "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak yer alan Rum Yönetimi'ni tanımadığını ilan edeceğini beyan etmiştir.
- Avrupa Komisyonu, 2005 yılı içinde Türkiye'ye yönelik olarak hazırlanması öngörülen belgelerden "Türkiye İçin Katılım Müzakereleri Çerçevesi Taslağı"nı açıklamıştır

TÜRKİYE EKONOMİSİ

II. TÜRKİYE'DE GENEL EKONOMİK DURUM

II.1. GENEL DURUM

II. Dünya Savaşını izleyen dönemde kişi başı GSYİH düzeyi düşük OECD üyesi ülkelerdeki büyüme hızı, genelde kişi başına gelir düzeyi yüksek olan üye ülkelerin ortalama büyüme hızından daha yüksek gerçekleşmiştir. Ancak son iki on yıllık dönemde Türkiye bu genel kuralın dışında kalmış ve ekonomik büyüme performansı düşük düzeyde ve gelişmiş OECD üyesi ülkelerin altında seyretmiştir. Hatta bu nedenle 90'lı yıllar Türkiye ekonomisi için "kayıp yıllar" olarak mütalaa edilmiştir.⁽¹⁾ Bu dönemde işgücü katılım oranı gerilemiş ve işgücü verimliliği artış oranı düşmüştür. Türkiye'deki kişi başına gelir düzeyi OECD ülkelerindeki kişi başına gelir düzeylerine yaklaşacak yerde aradaki fark bu iki on yıllık dönem boyunca büyümüştür.

Gerçekten Türkiye ekonomisi yakın zamana kadar, 20 yılı aşkın bir süre boyunca, dalgalanmalar göstermekle beraber ısrarla süren kronik yüksek enflasyon ortamında bulunmuş ve bu uzun dönemde ekonomik büyüme, üç kez şiddetli daralmayı da içerecek şekilde yüksek salınlı dalgalanmalar seğilemiştir. Enflasyonla mücadeleye yönelik olarak çok sayıda istikrar programları devreye konulmuş, ancak bu istikrar programları siyasi nedenlerle sonuç alınma aşamasına kadar başarıyla uygulanamamış, programlardan birkaçı, bu programların öngördüğü talep ve hasıla daraltıcı önlemlerin yarattığı sosyal gerilimlerin siyasi otorite üzerinde oluşturduğu baskı yüzünden gereken titizlikle yürütülememiş, hedeflerden sapılmış ve sonuçta yüksek ve ısrarlı enflasyon Türkiye ekonomisinin kalıcı niteliklerinden birisi haline gelmiştir.

Israrlı, dalgalanma gösteren yüksek enflasyon yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin ileriye dönük planlamalar yapabilmesi olanağını ortadan kaldırmış, ekonomi ve toplum üzerinde ağır bir yük oluşturmuştur. Söz konusu bu uzun dönem boyunca ülke ekonomisi sürekli olarak istikrar eksikliği ile yüzyüze olmuş, belirsizlik ortamının ve yüksek enflasyon düzeyinin neden olduğu aşırı yüksek reel faizler yerli ve yabancı sabit sermaye yatırımlarını ürkütmüş, sermaye birikim hızı önemli ölçüde yavaşlamış, yüksek reel faizler ve bu faizlerin özendirdiği yabancı portföy yatırımları nedeniyle ekonomi kan kaybederken, ani ve yüksek boyutlu sermaye hareketleri ekonomik krizlere yol açmıştır.

Yüksek düzeyde ısrarlı bir kalıcılık kazanan enflasyon sürecinin altında yatan temel neden büyük boyutlu kamu açıkları olmuştur. Bu açıkların finansmanı parasal taba

(1) OECD, Economic Surveys, Turkey, Ekim 2004, S.20.

nın büyüme hızını yükseltmiş ve kamunun finansman piyasalarının hemen, hemen tek müşterisi haline gelmesiyle reel faiz hadlerinin çok yüksek düzeylere tırmanması sonucunu yaratmıştır. Ağır hükümet borçlanması, tırmandırdığı enflasyon beklentisi yoluyla sürekli olarak faiz düzeylerini yukarı iten bir etki doğurmuştur. Kamu kesiminde maaş ve ücret düzeyleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının geçmiş enflasyona endekslenmesi uygulaması enflasyonun tırmanmasına katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuştur.

Söz konusu edilen bu iki onyıllı aşkın sürede ekonominin istikrara kavuşturulması amacıyla Uluslar arası Para Fonu ile dört Stand-by anlaşması yapılmıştır. Aşağıda verilen ve Uluslar arası Para Fonu (IMF) ile Türkiye arasında, ekonominin düzlüğe çıkarılmasına yönelik olarak yapılan Stand-by anlaşmalarının uzun tarihi ve kapsamı, Türkiye'nin yakın geçmiş döneme kadar sonu gelmeyen ekonomik istikrar arayışlarını ve bu alandaki çabalarını veya başarısızlıklarını açık şekilde göstermektedir.

TABLO. II.1.1.
IMF İLE TÜRKİYE ARASINDA YAPILAN STAND-BY
ANLAŞMALARI⁽¹⁾

Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)	Tarih	Özel Çekme Hakkı (Milyon)
1 Ocak 1961	37.5	17 Ağustos 1970	90.0
30 Mart 1962	31.0	24 Nisan 1978	300.0
15 Şubat 1963	21.5	19 Temmuz 1979	250.0
15 şubat 1964	21.5	18 Haziran 1980	1 250.0
1 Şubat 1965	21.5	24 Haziran 1983	225.0
1 şubat 1966	21.5	4 Nisan 1984	225.0
1 Şubat 1967	27.0	8 Temmuz 1994	610.5
1 Nisan 1968	27.0	22 Aralık 1999	15 038.4
1 Temmuz 1969	27.0	4 Şubat 2002	12 821.2
		5 Mayıs 2005	6.662
Toplam			37.707.6

(1) OECD Ekonomik Gözlemleri, Türkiye, Ekim 2002, S.137 ve 5 Mayıs 2005 tarihli 19. stand-by Anlaşması.

Türkiye 90'lı yıllarda ilk ciddi krizle 1994 yılında karşı karşıya kalmıştır

Yüzde 8.1 oranında yüksek oranlı bir ekonomik büyümenin gerçekleşmiş olduğu 1993 yılı sonlarında hükümetin, yüksek monetizasyon sağlayarak faiz hadlerini düşürme ve borç stoku büyümesini bu şekilde yavaşlatma politikası izlemeye başlaması, yüksek bütçe açığının azaltılması yönünde etkin bir çabanın ortaya konulmadığı ve Türk Lirasının aşırı değerlenmiş olduğu bir ortamda, varolan likiditenin dövizle yönlendirilmesi sonucunu doğurmuş, bu durum 1994 başından itibaren mali ve döviz piyasalarında krize yol açmıştır

Ocak 1994'te TL.'nin döviz kurunda meydana gelen erimenin sadece yüzde 13'te kalmasına rağmen, bu gelişme bankaların bilançolarını bozmuş, bazı bankaların iflasına yol açmıştır Nisan 1994 ayında Hükümet IMF ile bir istikrar anlaşması imzalamış, Türk Lirasını ek yüzde 65 oranında devalüe etmiş ve bankacılık kesiminin açık pozisyonlarını kapattıktan sonra (ilerde yaşanacak bankacılık kesimi krizlerinin önemli nedenlerinden birisi olacak olan) mevduatlara yüzde 100 güvence getirmiştir. Aşırı değerli TL. ve devalüasyon beklentisi yüzünden yabancı sermayenin kaçması reel faiz hadlerinin aşırı tırmanması sonucunu getirmiş, -yıl ortalaması olarak yüzde 140- bunu şiddetli bir ekonomik daralma süreci izlemiş ve bankacılık kesimi büyük boyutlu zararlarla, geri dönüşsüz kredilerle ve likidite sorunlarıyla karşılaşmıştır. Kamu bankaları net varlıklarının yaklaşık yüzde 90'ını yitirmişler ve bu tarihten itibaren sürekli bir zayıflama dönemi içine girmişlerdir.

Enflasyon oranında artışa yol açacağı bilinmekle beraber 1994 yılı sonbaharından itibaren alınan genişletici ekonomik politikalar - accommodation - ekonomik durgunluğun sona ermesini çabuklaştırmış ve ekonomi 1995 yılının ikinci yarısından itibaren, esas itibariyle iç talepteki canlanmadan kaynaklanan istikrarlı ve hızlı bir büyüme dönemi içine girmiştir. Devalüasyonun etkisiyle canlanan dışsattım ekonomik toparlanmaya katkıda bulunan bir diğer önemli etken olmuş ve istikrar programı gevşetilmiştir..

Türkiye ekonomisi 1994 yılında karşı karşıya kaldığı şiddetli daralmanın ertesinde 1995 yılında kazandığı canlılığı 1996 ve 1997 yıllarında da sürdürmüştür

1997 yılında gerçekleşen yüksek oranlı GSYİH büyümesi esas itibariyle özel tüketim harcamalarındaki canlılık ile genişletici maliye ve para politikaları ile arttırılan kamu cari ve yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır Yüksek reel faizlerin oluşumuna yol açan yüksek hacimli kamu borçlanması, arttırılan kamu cari ve yatırım harcamaları ile yüksek reel faizlerin gelir arttırıcı etkisi, 1997 yılında iç talepteki canlılığı yaratan başlıca etkenler olmuşlardır

1997 yılında kamu cari ve yatırım harcamalarındaki artış oranı, 1994-96 döneminden farklı olarak, faiz ödemelerindeki artıştan yüksek olmuş ve daha önceleri yavaşlamakla beraber artış gösteren faiz dışı bütçe dengesi, nominal bazda dahi anılan yıl içinde daralma göstermiştir.

Türkiye, varolan makro ekonomik sorunlara doğrudan yönelik, kararlı bir ekonomik politika demetinin oluşturulduğu bir ortamda 1998 yılına girmiş ve enflasyonda kalıcı bir düşüşün sağlanması temel makroekonomik hedef olarak alınmıştır. Bu çerçevede; Konsolide Bütçe faiz dışı fazlasının arttırılması, kamu kesimi maaş ve ücretleri ile tarımsal destekleme fiyatlarının belirlenmesinde “Hedeflenen Enflasyon”un dikkate alınması, para politikasının, enflasyonda öngörülen düşmeyi destekleyici bir biçimde ve koordineli olarak uygulanması, kamu finansmanını güçlendirecek yapısal reformların gerçekleştirilmesi ile iç borçlanma ihtiyacının düşürülmesi ve ekonomide etkinliğin arttırılması amacıyla özelleştirmenin hızlandırılması, temel politikalar olarak alınmıştır.

1998 yılı Haziran ayı sonunda IMF ile bir “İzleme Anlaşması” -Staff Monitored Program- yapılarak, hükümetin IMF’ye karşı taahhütlerini ortaya koyan bir Ekonomik Politikalar Bildirgesi -Memorandum of Economic Policies- verilmiştir.

1998 yılının ilk yarısında belirlenen ve daha sonra üzerinde IMF ile mutabakata varılan ekonomik politikanın uygulamaya konulmasında gösterilen kararlı tutum ve alınan sonuçlar ekonominin geleceğine yönelik beklentileri olumlu biçimde etkilemiştir. Ne var ki, 1997 yılı ortalarında Tayland’da başlayıp sermaye ve mal hareketleri yoluyla dalga, dalga Güneydoğu Asya’yı etkisi altına alan ve 1998 yılında Rusya’nın moratoryum ilan etmesiyle hemen tüm dünya ekonomilerini sarsma boyutuna ulaşan kriz, gecikme ile de olsa Türkiye’yi de etkilemiş ve piyasalarda oluşmuş olan iyimser havanın kaybolmasına, belirsizlik ortamının derinleşmesine, sermaye çıkışlarına ve faiz hadlerinde sıçramalara neden olmuştur.

Türkiye ekonomisinde 1995-97 döneminde gerçekleşen ve büyük ölçüde hızlı iç talep genişlemesine dayalı yüksek büyüme hızı; 1998 yılı başında enflasyonu yüzde 50’ye düşürme hedefi çerçevesinde alınan, daraltıcı olmasa da genişletici olmayan para ve maliye politikasının iç talepte ortaya çıkardığı daralma ve buna ek olarak dünyada yaşanan ekonomik krizin dış talepte meydana getirdiği azalma nedeniyle, 1998 yılının ikinci üç aylık döneminden itibaren yavaşlama süreci içine girmiştir.

Türkiye 1999 yılına, hafiflemeye başlamakla beraber Uzak-Doğu Asya krizinin etkilerinin sürmekte olduğu, Rusya’daki krizin derinleştiği, global krizin özellikle Latin Amerika’dan kaynaklanan kaygılar nedeniyle yaygınlık kazanması beklentisi

nin bulunduğu ve erken seçim kararının getirdiği belirsizliğin hakim olduğu bir ortamda girmiştir.

Bu olumsuz iç ve dış konjonktürde, 1998 yılının ikinci yarısından itibaren yavaşlama eğilimi içersine giren ekonomik büyüme 1998 yılının son çeyreğinde sadece yüzde 0.7 (yılın tümü için GSYİH büyüme oranı yüzde 3.1) olarak gerçekleştikten sonra, 1999 yılının ilk çeyreği ile birlikte daralmaya dönüşmüş ve ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin o güne kadar ki en şiddetli daralmasını yaşamış ve GSYİH bu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 9.1 oranında daralmıştır.

Yüksek reel faizlerin ve yılın ilk çeyreğindeki belirsizliğin olumsuz etkilerine yılın ikinci yarısında yaşanan iki şiddetli depresyonun maddi ve manevi yıkıntıları eklenmiştir. Yurtiçi talep yılın tamamı itibariyle yüzde 4.0 oranında düşmüş, 1999 yılında yurtdışı talep de benzer bir seyir izlemiş, mal ve hizmet ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 1.4 oranında bir gerileme gösterirken, turizm gelirleri ve bavul ticareti olarak adlandırılan yolcu beraberli mal ihracatında da önemli daralma meydana gelmiştir. İç ve dış koşullardaki bu olumsuz gelişmeler 1999 yılında, sabit fiyatlar üzerinden GSYİH'nin yüzde 5.0, Gayrisafi Milli Hasılanın ise yüzde 6.4 oranında daralması sonucunu doğurmuştur.

Nisan ayında yapılan Genel seçimlerin ertesinde kurulan Hükümetçe Haziran 1999 ayında IMF ile yapılan görüşmelerde, daha önce, 26 Haziran 1998 tarihinde yine IMF ile yapılmış olan "Yakın İzleme Anlaşması"nın, süreli programlara bağlı ve mali destek içeren bir "Stand-by" anlaşması yolunda köprü görevi görmesi yolunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye temel amacı enflasyonun indirilmesi olan bir yeni ekonomik istikrar programına, 1999 yılı sonunda IMF ile yapılan üç yıl süreli Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulmasıyla başlamıştır. Yeni istikrar programı esas itibariyle döviz çapası sistemine dayalı bir dezenflasyon ve Merkez Bankası bilançosunun Net Varlıklar kalemine tavan getiren bir parasal kontrol sürecine dayanmıştır. İstikrar programı ayrıntılı bir mali önlemler paketi içermekte ayrıca faiz dışı bütçe dengesi ile ilgili olarak performans kriterleri saptamakta idi. Ayrıca istikrar programı kapsamında önemli yapısal reform düzenlemelerinin uygulamaya konulması da Hükümetçe taahhüt edilmiştir.

Öngörülen mali hedeflere ulaşılabilmesi için 2000 yılı programı, üçte ikisinden fazlası gelir arttırıcı ve kalanı harcama kısıtlamalarından oluşan ve toplam tutarı GSYİH'nin yüzde 7.5'i kadar tutan mali önlemler paketi öngörmüştür.

Para ve kur politikası çerçevesinde; kur politikasının, istikrar programı boyunca yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, döviz kurları tespitinin, 2000 Ocak-2001 Haziran döneminde “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, izleyen dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band” sistemine göre yapılması kararlaştırılmıştır. Para politikası ise, Merkez Bankası bilançosunun temel büyüklüklerinden olan “Net İç Varlıklar” kalemine getirilen “tavan” ve “Net Uluslar arası Rezervler” kalemine getirilen minimum seviye ile şekillendirilmiştir. Bu kapsamda kısa dönemli dalgalanmalar hariç, para tabanının genişlemesinin ödemeler dengesi hareketleriyle sağlanması, ulusal faiz hadlerinin serbest piyasa tarafından oluşturulması öngörülmüştür.

Gelirler politikası kapsamında program süresince maaş ve ücret artışlarının hedeflenen enflasyon oranına göre belirlenmesi öngörülmüş ve istikrar programı geniş kapsamlı bir dizi yapısal reformla desteklenmiştir.

2000 yılında enflasyon düzeyinin düşürülmesi alanında başarılı olunmuş, yurt içi talepteki canlanma hernekadar ithal talebinin hızla yükselmesi sonucunu doğurmuşsa da üretim artışına yol açmış, istihdam seviyesi yükselmiştir. Gelirler ve maliye politikası kapsamında belirlenmiş olan hedeflere ulaşılmış, kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi alanlarında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Öngörülen para ve kur politikası çerçevesinde kur hadlerinin hedeflenen enflasyona göre belirlenmesi, gerçekleşen enflasyonun, hedeflenen enflasyonun üzerinde tahakkuk etmesi sonucu, Türk Lirası yıl içinde giderek reel değer kazanmaya başlamıştır.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile omurgası şekillendirilen enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

Faiz hadlerindeki hızlı ve çarpıcı gerileme ile TL.’nin aşırı değerli hale gelmiş olması nedenleriyle 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibariyle iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır.

Sonuçta 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla, yine de sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır.

2000 yılında ekonomik büyümeyi destekleyen tüketim harcamaları genişlemesi kısa

vadeli dış borçlanmaya dayalı olurken, dış satım yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuş, ithalat tutarında ise yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir. TL'nin giderek değer kazanması ile genişleyen ve doğrudan yatırımlarla değil de portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri ile finanse edilen cari işlemler açığı, istikrar politikasının sürdürülebilirliği önündeki en önemli engel konumuna gelmiş diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, “döviz kuru çapası”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu nedeniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edilmesi – istikrar programının başarısı üzerindeki iki önemli tehdidi oluşturmuştur.

2000 yılında Türk Lirasının beklenenin üzerinde reel değer kazanması, yılın ilk yarısında faiz oranlarının beklentilerin üzerinde düşmesiyle ve aşırı değerli TL'nin ithal talebini arttırmasıyla birlikte iç talebin hızla artması, uluslar arası petrol ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış ve Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler cari işlemler açığının giderek yükselmesine ve sonbaharda sözkonusu açığın GSMH'ya olan oranının yüzde 5 mertebesine kadar çıkmasına neden olmuştur Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda, uygulanmakta olan kur politikasının sürdürülebilirliği ve cari açığın dış finansmanı konusundaki endişeleri arttırmıştır Uluslar arası piyasalarda istikrar programına olan güven azalmış, Ağustos ayından sonra faiz oranlarının artış eğilimine girmiş olmasına rağmen yeterli sermaye girişi olmamış, ve ciddi bir likidite sorunu ile karşı, karşıya kalınmıştır Giderek etkisi derinleşen bu süreç Kasım ayının ikinci yarısında, bir şok halinde, kısa vadeli faizlerde hızlı bir yükselmeye ve menkul kıymet fiyatlarında düşmeye yol açmıştır Yurt dışına önemli miktarda sermaye çıkışı olurken, döviz rezervleri azalmış, bu gelişmeler döviz kuru üzerinde baskı oluşturmuştur.

Ancak bankacılık kesiminin yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığına meydana getirdiği erime, kur çapası politikasının korunması ile TL'nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrar ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan yüksek hacimli kamu finansman açığı, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuştur

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, faiz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL'nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur

Yine önemli boyuttaki bir sermaye kaçışının ardından Hükümet “döviz çapası” sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçilmiş olduğunu deklare etmiş ve

hızlı bir süreç çerçesinde, makroekonomik dengelerin tekrar tesis edilmesi amacıyla yeni bir istikrar programının uygulamasına geçilmiş ve 15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” (GEGP) yayınlanmıştır

Programın (GEGP) genel stratejisi üç aşamadan oluşturulmuştur. Birinci aşamada, bankacılık sektörüne ilişkin tedbirlerin süratle alınması, mali piyasalardaki belirsizliklerin azaltılması ve kriz ortamından süratle çıkılması, ikinci aşamada, faiz ve döviz kurunun belirli bir istikrar kazanmasının sağlanması, üçüncü aşamada ise makroekonomik dengelerin tesisi ile yılın ikinci yarısından itibaren istikrarlı bir büyüme ortamının sağlanması amaçlanmıştır.

IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanarak 3 Mayıs 2001 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF tarafından onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihinde, Merkez Bankası'nca 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda “Dalgalı Döviz Kuru” esas alınmış ve “Konsolide Kamu Sektörü Kümülatif Temel Dengesi”, “Kümülatif Faiz Dışı Harcamalar”, “Merkez Bankası Net İç Varlıkları”, “MB Net Uluslar arası Rezerv Değişiklikleri”, “Kısa Vadeli Dış Borç Stoku”, “Sözleşme ve Garanti Verme Bazında Yeni Dış Borçlanma” için performans kriterleri belirlenmiştir.

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF, Türkiye'ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadeleye değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

Hazine Müsteşarlığı Haziran 2001 ayı ortasında iç borçlanmanın vadesini uygun maliyetlerle uzatmak ve bankacılık kesiminin döviz riskini azaltmak amacıyla bir borç takası operasyonu gerçekleştirmiştir.

Hükümet Temmuz ve Kasım 2001 aylarında IMF'ye yeni Niyet Mektupları sunmuştur.

Finansal piyasalarda olduğu gibi reel ekonomide de 2001 yılı, ülkemizde o yıla kadar yaşanmamış derinlikte bir kriz dönemi olmuştur.

Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme, toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çikarak yüzde

– 9.4 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır.

2001 yılında sabit fiyatlar üzerinden, özel tüketim harcamaları yüzde 9.0, devletin nihai tüketim harcamaları yüzde 8.6 ve mal ve hizmet ithalatı yüzde 24.8 oranında daralma göstermiştir. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamaların da görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur. Dalgalı kur rejimine geçilmiş olmasının etkisiyle de 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

2000 yılında belığın bir gerileme süreci içine giren enflasyon 2001 yılında tekrar önemli bir şekilde yükselmiştir.

2002 yılında güçlendirilmiş orta vadeli bir programı uygulamaya koymak amacıyla IMF'ye 18 Ocak 2002 tarihinde yeni bir Niyet mektubu sunulmuştur. IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 4 şubat 2002 tarihinde Niyet Mektubunu onaylaması ile 3 yıllık bir dönemi kapsayan Stand-by düzenlemesi yürürlüğe girmiştir.

Ancak yaşanan siyasi belirsizlik nedeniyle ve erken seçim sürecinde enflasyonla mücadelenin güçlendirilmesi amacıyla 30 Temmuz 2002 tarihinde IMF'ye verilmiş olan Ek Niyet Mektubunda; başlıca,

- 2002 yılında GSMH'nin yüzde 6.5'i oranında faiz dışı fazla sağlanması hedefine, öngörüldüğü şekilde ulaşılacağı,
- 2003 yılı için öngörülen GSMH'nin yüzde 6.5'i oranındaki faiz dışı fazla hedefinin kararlılıkla korunacağı,
- Para politikasının, 2002 yılı için öngörülen yüzde 35 oranındaki enflasyon hedefinin tutturulması üzerine odaklanacağı,
- KİT'lerin daha evvelki gelir kayıplarını karşılamak için gerekli olan tüm reel fiyat artışlarının yapılacağı,
- Memur maaşlarının programlanan enflasyonla uyumlu olarak arttırılacağı,
- Konsolide Bütçe istihdamının arttırılmayacağı, konsolide bütçeden kaynak aktarılmayan kuruluşlarda işten ayrılanların ancak yüzde 10'u kadar yeni iş almalarına izin verileceği,

- Kamu teşebbüslerinde fiyat artışlarının TEFE ile uyumlu gerçekleştirileceği,
- Vergi, bankacılık ve mali sektörle ilgili olarak başlatılmış olan düzenlemelere devam edileceği,
- Özelleştirme çabalarının destekleneceği

belirtilmiştir.

18 Ocak ve 30 Temmuz 2002 tarihlerinde IMF'ye verilmiş olan Niyet Mektuplarında performans kriteri olarak belirlenen para tabanı ve net uluslar arası rezervler ile gösterge niteliğinde hedef olarak belirlenmiş olan net iç varlıklara ilişkin parasal hedeflere, dönemler ve yıl sonu itibariyle ulaşılmıştır

Niyet mektuplarında, programın yakından izlenmesi amacıyla öngörülmuş olan 'gözden geçirme çalışmaları' belirtilen zamanlarda gerçekleştirilememiş, tarihlerde kaymalar olmuştur. Gözden geçirmeler sırasıyla, 15 Nisan 2002, 28 Haziran 2002, 7 Ağustos 2002 tarihlerinde yapılırken, Ekim 2002'de yapılması gereken dördüncü gözden geçirme 18 Nisan 2003 tarihinde yapılmış, beşinci ve altıncı gözden geçirmeler ise 1 Ağustos 2003 ve 18 Aralık 2003 tarihlerinde gerçekleştirilebilmiştir.

Stand-by düzenlemesi doğrultusunda hazırlanmış olan 2002 yılı Bütçesi borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüş, bu amaçla sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır. Bütçe hedefine ulaşılabilmesini sağlamak amacıyla yıl içinde bazı önemli gelir artırıcı önlemler alınmıştır. 2002 yılı Para Politikası parasal hedefleme çerçevesine dayandırılırken, Kur politikası 'Dalgalı Kur Rejimi'nin sürdürülmesi esasına dayalı olmuştur.

2002 yılında mali disiplin sağlanılmasına büyük ölçüde özen gösterilmiş, ancak yılın ikinci yarısından itibaren yaşanan siyasi istikrarsızlık ile seçim öncesi ve sonrası dönemde meydana gelen harcama artışları kamu mali dengesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla beraber 2002 yılında ekonomik programın kararlılıkla uygulanması sonucu makroekonomik göstergelerde iyileşme süreci başlamıştır. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Uygulanan ekonomik program mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanmasını olanaklı kılarken, iç borcun sürdürülebilirliğine ilişkin endişelerin azalması ekonomiye duyulan güvenin büyük ölçüde tesisine yardımcı olmuştur. Her ne kadar bankacılık kesimi daha ihtiyatlı bir tutumla kredi hacmini genişletme hususunda fazla hevesli davranmamış ise de, faiz hadleri bir önceki yıla göre düşmüş, ayrıca özel firmalar yurt dışı mali kaynaklardan daha uzun vadeli ve daha uygun koşullarla yararlanmaya başlamışlardır.

Diğer taraftan 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yarattığı ve GSMH'nın sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur. 2001 yılının son çeyreğinde yaşanan yüzde 12.3 oranındaki daraldan sonra tekrar büyümeye başlayan GSMH, yılın tümü itibarıyla, öngörülen başlangıç ve revize hedefleri aşarak yüzde 7.9 oranında büyüme sergilemiştir. Diğer taraftan gerçekleşen enflasyon da hedeflenen değerlerin altında kalmıştır. Yıl sonuna göre 12 aylık yüzde değişim TÜFE'de yüzde 29.7, TEFE'de ise yüzde 30.8 olmuştur.

Uygulanmakta olan istikrar programı doğrultusunda 2003 ılı Bütçesi de mali disiplinin sağlanmasını ve kamu borçlarının döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış ve sıkı bir disiplin ile alınan uygulama sonuçları bu temel hedefler ile uyum içerisinde olmuştur.

2003 yılında konsolide bütçe gelirleri bir önceki yıla göre GSMH Deflatörünün (yüzde 22.5) önemli ölçüde üzerinde bir hızla yüzde 32.6 oranında artış göstermiş, buna karşılık konsolide bütçe harcamaları yaklaşık GSMH Deflatörü düzeyinde yüzde 21.8 oranında yükselmiştir. Bu şekilde, gerek izlenen sıkı maliye politikası ve gerek faiz hadlerindeki belirgin düşüş sonucu 2003 yılında konsolide bütçe dengesindeki açık 39.1 katrilyon TL. düzeyiyle, cüzi bir azalışla, yaklaşık bir önceki yıl düzeyini (40.1 katrilyon TL.) korumuş ve reel anlamda yüzde 18.4 oranında önemli bir daralma göstermiştir.

2003 yılında faiz oranlarındaki gerilemenin etkisiyle faiz harcamaları hedeflenen 65.4 katrilyon TL.'nin belirgin şekilde altında kalmış ve 58.6 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiş ve faiz harcamalarının konsolide bütçe harcamalarına oranı bir önceki yıla ilişkin yüzde 44.8 düzeyinden yüzde 41.6'ya gerilemiştir.

T.C. Merkez Bankası'nca 2003 yılında para politikası fiyat istikrarı sağlanması çerçevesinde oluşturulmuş, temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz hadleri enflasyon hedefine ulaşılabilmesi için etkin şekilde kullanılmış ve örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edilmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi 2003 yılında da sürmüştür. 2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında gerçekleşmiştir. 2003 yılında tüketici fiyatlarındaki artış oranı ise bir önceki yıldaki yüzde 29.7 oranından yüzde 18.4'e gerilemiştir. Yıllık ortalama yüzde değişme ise 2003 yılında bir önceki yıla göre TEFE'de yüzde 50.1'den yüzde 25.6'ya, TÜFE'de ise yüzde 45.0'ten yüzde 25.3'e düşmüştür.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini biraz yavaşlamış olmakla beraber 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında derinlik noktasına ulaşan Irak krizi ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

2003 yılında GSMH, üçer aylık dönemler itibariyle sırasıyla, yüzde 7.4, yüzde 3.6, yüzde 5.6 ve yüzde 7.2 oranında büyüme göstermiştir.

2003 yılında GSMH büyüme hızının bir önceki yıla göre 2 puan düşüşle yüzde 5.9 olarak gerçekleşmesinde yılın geneli itibariyle tarım sektörü katma değerinin yüzde 2.5 oranında daralması, inşaat sektöründeki daralmanın hızlanarak yüzde 9.0 düzeyinde gerçekleşmesi ve mali kuruluşlar sektöründeki daralmanın yavaşlamış olmakla beraber (yüzde 6.3) 2003 yılında da devam etmesi başta gelen unsurlar olmuştur. Buna karşılık 2003 yılında, sanayi sektöründe yüzde 7.8, ticaret sektöründe yüzde 8.1, ulaştırma ve haberleşme sektöründe ise yüzde 8.4 oranında dikkate değer büyümeler gerçekleştirilmiştir.

2004 yılında ve 2005 yılı ilk yarısında ekonomik alanda meydana gelen gelişmelere Ekonomik Raporun ileriki bölümlerinde ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

Diğer taraftan Hükümet, kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu doğrultusunda ilk "Orta Vadeli Programı" belirlemiştir. Resmi Gazetenin 31 Mayıs 2005 tarihli mükerrer sayısında yayınlanan Program 2006 – 2008 dönemini kapsamaktadır.

Orta vadeli Programla öngörülen başlıca makroekonomik politika ve değişkenler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

- Söz konusu dönemde, yıllık GSYİH büyüme oranının yüzde 5.0 olması, 1.6 milyon yeni istihdam olanağı yaratılması, program dönemi sonunda kişi başına gelirin 5 621 Dolara çıkarılması öngörülmektedir.

- Programa göre kamu harcamalarında önceliğini yitirmiş faaliyetler ve projeler tasfiye edilecek, kamu kesiminde maaş ve ücretler enflasyon oranında arttırılacak, sosyal harcamalar elde edilen faydayı azami düzeye çıkaracak şekilde öngörülen hedeflere ve önceliklere dönük olarak yeniden düzenlenecek ve sosyal harcamaların toplam kamu harcamaları içindeki payı arttırılacaktır
- Tek bir emeklilik rejimi kurulacak ve emeklilik sistemi mali açığının milli gelire olan oranı düşürülecektir,
- Vergi politikası alanında, vergi kanunlarında yer alan istisna, muafiyet ve vergi indirimleri yeniden düzenlenecek, vergi mevzuatı sadeleştirilecek, gelir vergisinde vergi dışı ücret unsurları vergi kapsamına alınacak, Banka ve sigorta muameleleri vergisi ile Kurumlar vergisinde indirime gidilecek ve yerel yönetimlerin öz gelirlerinin arttırılmasına ilişkin düzenlemeler yapılacaktır
- 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi sistemine geçilecek ve dalgalı kur sistemi sürdürülecektir.
- Sürdürülebilir ihracat artışını sağlayacak ihracat yapısını oluşturmak amacıyla, kaliteli ve katma değeri yüksek ürünlerin payını arttıracak yeterli ve etkin destek mekanizmaları geliştirilecek ve ihracatın yılda reel yüzde 12.2 oranında büyümesi için gerekli önlemler alınacaktır
- Cari işlemler hesabı açığının GSYİH'ya olan oranının 2008 yılında yüzde 3.1'e düşürülmesi öngörülmektedir.

Aşağıda Orta Vadeli Program ile öngörölmüş olan Temel Ekonomik Büyöklükler' verilmektedir:

	2006	2007	2008
BÜYÜME VE İSTİHDAM			
Toplam Tüketim ⁽¹⁾	3.5	3.6	3.7
Kamu	0.6	0.7	0.5
Özel	4.0	4.1	4.2
Toplam sabit sermaye yatırımı ⁽¹⁾	9.8	10.1	8.3
Kamu	2.8	0.8	3.4
Özel	12.4	13.2	9.8
Stok Değişimi ⁽²⁾	-0.1	0.0	0.0
Toplam Mal ve hizmet İhracatı ⁽¹⁾	11.0	10.6	10.4
Toplam Mal ve Hizmet ithalatı ⁽¹⁾	9.3	9.8	8.9
GSYİH Büyümesi ⁽¹⁾	5.0	5.0	5.0
GSYİH (Milyon YTL., Cari Fiyat)	536.259	588.155	642.266
GSYİH (Milyar Dolar, Cari Fiyat)	364.9	392.5	422.4
Kişi Başına Milli Gelir (GSYİH, \$)	4.981	5.289	5.621
Kişi Başına Milli Gel. (SAGP, GSYİH,\$)	8.880	9.476	10.129
Nüfus (Bin Kişi)	73.254	74.208	75.154
İş Gücüne Katılma Oranı (%)	48.7	48.7	48.7
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	22.670	23.131	23.590
İşsizlik Oranı (%)	10.0	9.8	9.6
Toplam Faktör Verimlilik Artışı (%)	1.6	1.6	1.5
DIŞ TİCARET			
İhracat (FOB) (Milyar Dolar)	84.1	93.7	105.8

	2006	2007	2008
İthalat (CIF) (Milyar Dolar)	122.6	133.7	146.8
Dış Ticaret Dengesi (Milyar Dolar)	-38.5	-40.0	-41.0
Cari İşlemler Hesabı/GSYİH (%)	-4.0	-3.5	-3.1
Dış Ticaret Hacmi/GSYİH (%)	56.7	57.9	59.8
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)			
Genel Devlet Gelirleri ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	44.0	42.7	42.0
Genel Devlet Harcama ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	46.8	44.2	42.3
Gen.Devlet Borçlanma Gereks. ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	-2.7	-1.5	-0.3
Genel Devlet Faiz Harcamaları ⁽³⁾⁽⁴⁾ /GSYİH	9.3	7.7	6.6
Kamu Kesimi Borçlanma Gereks. ⁽⁵⁾ /GSYİH	-2.6	-1.4	-0.1
Kamu Brüt Borç Stoku/GSYİH	71.5	68.2	63.5
Kamu Net Borç Stoku/GSYİH	56.5	52.8	47.8
FİYATLAR (Yüzde Değişim)			
GSYİH Deflatörü	6.0	4.5	4.0
TÜFE Yıl Sonu	5.0	4.0	4.0

- (1) Reel fiyatlarla yüzde değişimi göstermektedir.
- (2) Büyüme katkı olarak verilmektedir.
- (3) Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri, özel bütçe kapsamındaki idareleri, düzenleyici ve denetleyici kurumları, sosyal güvenlik kurumlarını, mahalli idareleri, döner sermayeleri ve fonları kapsamaktadır
- (4) 5018 Sayılı Kanun kapsamındaki ilk uygulama yılı olması nedeniyle özel bütçeli kuruluşlar tam olarak yansıtılmamaktadır
- (5) Genel Devlet ve KİTleri kapsamaktadır.

II.2. SOSYO-EKONOMİK YAPI

II.2.1.NÜFUS

Ülkemizde son nüfus sayımı 22 Ekim 2000 tarihinde yapılmıştır Kesin sonuçları 2002 yılı Ağustos ayından itibaren yayınlanmaya başlanılmış olan bu nüfus sayımı ile tespit edilen başlıca bulgular (sayım tarihi itibariyle) aşağıda ana çizgileri ile verilmektedir;

Nüfus Büyüklüğü

- Türkiye'nin toplam nüfusu 67 803 927, şehirlerin (il ve ilçe merkezleri) nüfusu 44 006 274, köylerin nüfusu 23 797 653 tür.

Nüfus Artış Hızı

- Yıllık nüfus artış hızı 1940-1945 döneminde binde 10.6 ile en düşük düzeyde iken, 1955-1960 döneminde binde 28.5 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır,
- Nüfus artış hızı 1960-1985 döneminde önemli bir değişim göstermemiş ancak 1985 yılından sonra hızlı bir yavaşlama süreci içine girmiştir,
- Yıllık nüfus artış hızı , 1980-1985 döneminde binde 24.9, 1985-1990 döneminde binde 21.7 iken, 1995-2000 döneminde binde 18.3'e düşmüştür.

Nüfusun Yerleşim Yerleri İtibariyle Dağılımı

- Ülkemizde şehirlerde bulunan nüfus, köylerde yerleşik nüfusa göre çok daha büyük bir hızla artmaktadır; şehirlerde bulunan nüfusun oranı son on yılda önemli bir artış göstererek 1990 yılında yüzde 59.0 iken 2000 yılında yüzde 64.9'a yükselmiştir,
- 1995-2000 döneminde, şehirlerde yerleşik nüfus artış oranı binde 26.81 iken, köylerde yaşayan nüfusun artış hızı sadece binde 4.21 olarak gerçekleşmiştir, bu dönemde toplam nüfusun yıllık artış oranı binde 18.28 olarak belirlenmiştir

Bölgesel Dağılım

- 1990-2000 dönemi itibariyle yedi coğrafi bölgenin tamamının nüfusu artmaktadır, bölgeler arasında en yüksek artış hızı Marmara bölgesinde, en düşük artış hızı ise Karadeniz Bölgesinde gerçekleşmiştir,

- 1990-2000 döneminde Marmara Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 26.7, Karadeniz Bölgesinin yıllık nüfus artış hızı binde 3.6 olmuştur
- Ülke genelinde toplam nüfusun yüzde 26'sının bulunduğu Marmara Bölgesi en fazla nüfusa sahip iken, nüfusun yüzde 9'unun bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi en az nüfusa sahiptir,
- Bölgeler arasında şehirli nüfus oranı en yüksek olan bölge Marmara Bölgesi iken, en az olan bölge Karadeniz bölgesidir. Marmara Bölgesinde nüfusun yüzde 79'u, Karadeniz Bölgesinde ise yüzde 49'u şehirlerde yaşamaktadır.

Ülkemiz genç bir nüfus yapısına sahip olup, 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, 0-14 yaş grubu çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 29.99'dur. Nüfus sayım sonuçlarına göre 65+ yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki payı yüzde 5.4'e yükselmiş bulunmaktadır.

Nüfusun beklenen ortalama yaş süresi ile okur-yazarlık ve okullaşma oranlarında da kayda değer iyileşmeler sağlanmıştır. 1950-55 döneminde sadece 44 olan doğuştan hayatta kalma süresi ümidi, 2000 yılı itibariyle 68.5'e yükselmiştir. Bu süre erkek için 66.2, kadın nüfus için 70.9 yıldır 1950-90 döneminde okur-yazarlık oranı yüzde 33.6'dan yüzde 90.0'a yükselirken, okullaşma oranları 2002-2003 öğretim yılı itibariyle, okul öncesi eğitiminde yüzde 11.4'e , ilköğretimde yüzde 96.3'e, yüzde 26.2'si mesleki teknik eğitim ve yüzde 54.8'i genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde yüzde 81.0'e, yüksek öğretimde yüzde 23.3'ü örgün eğitimde olmak üzere toplam yüzde 35.8'e ulaşmıştır.

TABLO II.2.1.
KENTSEL ALAN-KIRSAL ALAN NÜFUS DAĞILIMI VE ARTIŞ HIZI

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Yıllık Art.Or. (%)	Kentsel Alan			Kırsal Alan		
			Nüfus	Nüf.Or. (%)	Yıllık Art.Or. (%)	Nüfus	Nüf. Or (%)	Yıllık Art.Or. (%)
1950	20.947.188	2.17	5.244.337	25.0	2.2	15.702.851	75.0	-
1955	24.064.763	2.77	6.927.343	28.8	5.6	17.137.420	71.2	1.7
1960	27.754.820	2.85	8.859.731	31.9	4.9	18.895.089	68.1	2.0
1965	31.391.421	2.46	10.805.817	34.4	4.0	20.585.604	65.6	1.7
1970	35.605.176	2.52	13.691.101	38.5	4.7	21.914.075	61.5	1.3
1975	40.347.719	2.50	16.869.068	41.8	4.2	23.478.651	58.2	1.4
1980	44.736.957	2.07	19.645.007	43.9	3.0	25.091.950	56.1	1.3
1985	50.664.458	2.49	26.865.757	53.0	6.3	23.798.701	47.0	-1.1
1990	56.473.035	2.17	33.439.347	59.0	4.3	23.033.683	41.0	-0.6
1997	62.865.574	1.53	40.882.357	65.0	2.9	21.983.217	35.0	(-) 0.7
2000	67.803.927	1.83	44.006.274	64.9	2.7	23.797.653	35.1	0.4

Kaynak : DİE, Genel Nüfus Sayımları

2003 yılında yapılmış olan “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması”nın (TNSA) sonuçları, ülke genelinde demografik ve üreme sağlığı göstergelerinde olumlu gelişmeler meydana geldiğini ortaya koymaktadır. 2003 yılı TNSA sonuçlarına dayanarak, Türkiye’nin demografik geçiş sürecini tamamlayarak hızlı nüfus artış dönemini geride bırakmakta olduğu, buna karşılık yerleşim yeri ve bölgeler arası önemli farklılıkların sürdüğü ileri sürülebilir

1998 TNSA ile Türkiye geneli için 2.61 olarak belirlenen toplam doğurganlık hızının 2.23’e düştüğü 2003 TNSA’da tespit edilmiştir. Bu sonuca göre, Türkiye’de toplam doğurganlık hızının, yenilenme düzeyi doğurganlığı olan 2.1 seviyesine yaklaşmış olduğu gözlemlenmektedir.

Aşağıda 2003 yılında yapılan TNSA sonuçlarına dayanarak yapılan demografik göstergelerdeki gelişmelere ilişkin projeksiyonlar verilmektedir:

TABLO II.2.2.
DEMOGRAFİK GÖSTERGELERDEKİ GELİŞMELER
(Yıl Ortası Değerleri Olarak)

Demografik Gelişmeler ⁽¹⁾	Birim	2002	2003	2004	2005
Toplam Nüfus (Yıl Ortası)	Bin Kişi	69 388	70 363	71 332	72 294
Toplam Nüfus (Yıl Sonu)	Bin Kişi	69 875	70 847	71 813	72 774
Yıllık Fiili Nüfus Artış Hızı	Yüzde	1.41	1.38	1.35	1.33
Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı ⁽²⁾	Yüzde	1.34	1.31	1.28	1.26
Kaba Doğum Hızı	Binde	19.7	19.5	19.2	19.0
Kaba Ölüm Hızı	Binde	6.3	6.3	6.4	6.4
Toplam Doğurganlık Hızı	Çocuk Sayısı	2.25	2.23	2.22	2.20
Bebek Ölüm Hızı	Binde	28.5	27.7	26.9	26.2
Doğuşta Hayatta kalma Ümidi					
Toplam	Yıl	70.4	70.5	70.7	70.8
Erkek	Yıl	68.1	68.2	68.3	68.5
Kadın	Yıl	72.8	73.0	73.1	73.3

Kaynak: DİE, DPT

(1) 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması'nın (TNSA) ilk sonuçlarına göre DİE, DPT ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü tarafından hazırlanan geçici projeksiyonlar

(2) Göçleri kapsamamaktadır.

2002 yılında yüzde 1.34 olarak tahmin edilen yıllık doğal nüfus artış hızının, 2005 yılı itibariyle 1.26'ya gerileyeceği, 2002 yılında 2.25 olan toplam doğurganlık hızının (çocuk sayısı) ise 2005 yılında 2.20'ye düşeceği tahmin edilmektedir 2002 yılında 70.4 yıl olarak tahmin edilen doğuşta hayatta kalma ümidinin 2005 yılında 70.8 yılına çıkması beklenmektedir.

22 Ekim 2000 tarihinde yapılmış olan Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, 1990 yılında 73 olan nüfus yoğunluğu 2000 yılında 88'e yükselmiştir.

2004 yılı itibariyle Ülkemizde 735 kişiye bir hekim, 376 kişiye bir hasta yatağı düş-

mektedir.yatak kullanım oranı ise ortalama yüzde 62'dir Bu oran il merkezlerinde yüzde 75'in üzerinde, ilçe merkezlerinde ise yüzde 25'in altında kalmaktadır. Hastayataklarının yüzde 39'u hekimlerin yüzde 47'si üç büyük ilde bulunmaktadır.

Yeşil kart verilme suretiyle ücretsiz tedavi olanağı sağlanan kişi sayısı yaklaşık 13.4 milyona ulaşmıştır.

II.2.2. İSTİHDAM

Türkiye'de sivil işgücü arzı ve istihdam konularındaki veriler 1988 yılından bu yana, DİE tarafından yılda iki defa, Nisan ve Ekim aylarında, ancak 2000 yılından itibaren üç aylık dönemler itibariyle yapılmakta olan "Hane Halkı İşgücü Anketleri" yoluyla ve işgücü piyasasının izlenmesi suretiyle elde edilmektedir. 2004 yılında Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarından, istatistiksel amaçlı bölge sınıflaması Düzey 1 (12 bölge) için kent ve kırsal ayrımında; Düzey 2 (26 bölge) için ise genel tahminler vermek üzere, anketin yıllık örnek hacmi yaklaşık 148 bin hanehalkına çıkarılmıştır.

Her ne kadar dikkat çekici mevsimsel dalgalanmalar gösteriyor ise de, tarım sektöründe istihdam edilenlerin toplam istihdam içerisindeki payı gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında yüksektir ve düşük bir işgücü verimliliğine işaret etmektedir. Değişik sektörlerin toplam istihdam içerisindeki paylarında meydana gelen gelişmeler incelendiğinde, 2004 yılına kadar olan dönemde tarım sektörü payında sürekli bir azalmamın, buna karşılık sanayi sektörü ve özellikle hizmetler sektörü payında belirgin bir yükselmenin olduğu görülmektedir. 2001 yılı itibariyle yüzde 37.6 olan toplam sivil istihdam içindeki tarım sektörü payının yüzde 2003 yılında yüzde 33.9'a kadar düştükten sonra 2004 yılında cüzi bir artışla yüzde 34.0 olarak gerçekleştiği, buna karşılık yine 2001 yılı itibariyle sırasıyla yüzde 17.5 ve yüzde 44.9 olan sanayi sektörü ve hizmetler sektörü paylarının 2004 yılında yüzde 18.3 ve yüzde 47.7'ye yükseldiği gözlemlenmektedir.

TABLO:II.2.2.
İŞGÜCÜ PİYASASI
(Bin kişi olarak)

	1999*	2000	2001	2002	2003	2004		
						Genel	Kent	Kır
Sivil İşgücü	22.925	23.078	23.491	23.818	23.640	24.289	13.714	10.576
Sivil İstihdam	21.236	20.581	21.524	21.354	21.147	21.791	11.843	9.948
İşsiz	1.689	1.497	1.967	2.464	2.493	2.498	1.870	628
İşsizlik Oranı (%)	7.4	6.5	8.4	10.3	10.5	10.3	13.6	5.9
Eksik İstihdam Oranı (%)	10.2	6.9	6.0	5.4	4.8	4.1	3.8	4.6
Atıl Bulunan İşgücü Oranı (%)	17.5	13.4	14.4	15.7	15.3	14.4	17.4	10.5

* Ekim ayı itibarıyla

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi

Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) 2004 yılı sonuçlarına göre Türkiye’de kurumsal olmayan sivil nüfus bir önceki yıla göre 1 milyon 77 bin kişi artarak 70 milyon 556 bin kişiye ulaşmış, buna karşılık işgücü piyasasının önemli bir göstergesi olan “işgücüne katılım oranı” yüzde 48.3’ten yüzde 48.7’ye yükselmiştir. 2003 yılında işgücüne katılım oranı erkeklerde yüzde 70.4, kadınlarda ise yüzde 26.6’dır Kadınlarda işgücüne katılım oranının düşüklüğü, genel işsizlik oranının, gerçekte olduğundan daha düşük görünmesi sonucunu doğurmaktadır.

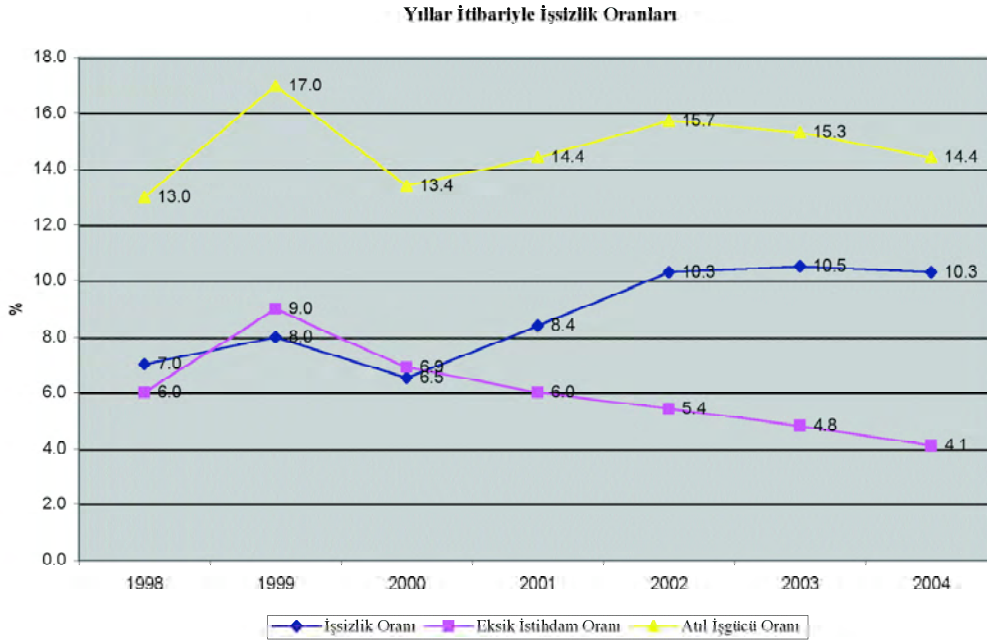
2002 yılından itibaren içine girilen ekonomik büyüme süreci 2004 yılında istihdam ve işsizlik rakamlarına da yansımaya başlamıştır.2004 yılında bir önceki yıla göre sivil istihdam edilenlerin sayısı Türkiye genelinde 604 bin kişi artarken, işsizlik oranı yüzde 10.5’ten, yüzde 10.3’e, eksik istihdam oranı yüzde 4.8’den yüzde 4.1’e ve işsizlik ve eksik istihdam nedeniyle atıl durumda bulunan işgücü oranı da yüzde 15.3’ten yüzde 14.4’e gerilemiştir.

DİE’nün 2004 yılı Hanehalkı İşgücü Anketi ile işsizlik ve eksik istihdam alanında aşağıda verilen bulgular elde edilmiştir:

- 2004 yılında işsiz sayısı, bir önceki yıla göre yaklaşık aynı düzeyini korumuş, an

cak toplam sivil işgücü sayısına olan oranı 0.2 puan düşerek 2 milyon 498 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. İşsizlik oranı 2004 yılında 2003 yılına göre, kentler de yüzde 13.8'den yüzde 13.6'ya, kırsal alanda ise yüzde 6.5'ten yüzde 5.9'a gerilemiştir.

- 2003 yılında işsizlik oranı bir önceki yıla göre Türkiye genelinde yüzde 10.3'ten, yüzde 10.5'e, kadınlarda ise yüzde 9.4'ten yüzde 10.1'e yükselirken, erkeklerde bu oran değişmeyerek yüzde 10.7 olarak gerçekleşmiştir.
- Türkiye genelinde tarım dışı sektörlerdeki işsizlik oranı 2004 yılında, bir önceki yıla ilişkin yüzde 15.0 düzeyinden, yüzde 14.7 düzeyine gerilemiştir.
- 2003 yılında yüzde 20.5 olan genç nüfusun işsizlik oranı 2004 yılında azalma göstererek yüzde 19.7'ye gerilemiştir.

TABLO II.2.4.
SİVİL İSTİHDAMIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Bin Kişi Olarak)

	2001		2002		2003		2004	
	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)	Sayı	Pay (%)
Tarım	8.089	37.5	7.458	34.9	7.165	33.9	7.400	34.0
Sanayi	3.774	17.6	3.954	18.5	3.846	18.2	3.988	18.3
Hizmetler	9.661	44.9	9.942	46.6	10.135	47.9	10.403	47.7
Toplam	21.524	100.0	21.354	100.0	21.147	100.0	21 791	100.0

Devlet İstatistik Enstitüsü'nce önceleri üçer aylık dönemler itibariyle düzenlenerek açıklanmakta olan Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları, 2005 yılı Ocak ayından itibaren hareketli üçer aylık dönemler esas alınarak açıklanmaya başlanmıştır. Sonuçlar her üç aylık dönemin ortasındaki ayın adıyla anılmaktadır. Bu yeni seride Şubat, Mayıs, Ağustos ve Kasım ayları sırasıyla eski uygulamadaki I., II., III. ve IV Dönem Anket sonuçlarına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla 25 Temmuz 2005 tarihinde açıklanmış olan Nisan 2005 dönemine ilişkin sonuçların önceki yıllara ait karşılığı bulunmamaktadır.

Mart, Nisan ve Mayıs aylarını içeren üç aylık dönemi kapsayan Nisan ayı Anketinin sonuçları aşağıda verilmekte olup, bu Anketin hazırlanmasında toplam 31 655 hanehalkı ve bu hanehalklarında yaşayan 15 ve daha yukarı yaşta toplam 86 882 fert ile görüşülmüştür.

Nisan 2005 hanehalkı İşgücü Anketi sonuçları, 2004 yılı sonuna göre sivil işgücünde 143 bin, istihdam hacminde 202 bin kişilik bir artış olduğunu ve işsizlik oranının yüzde 10.3'ten, yüzde 10.0'a gerilediğini göstermektedir.

TABLO.II.2.5.
İŞGÜCÜ DURUMU
(Nisan 2005)

	Türkiye	Kent	Kır
Kurumsal olmayan sivil nüfus (bin kişi)	71 382	44 076	27 306
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (bin kişi)	50 585	31 385	19 200
İşgücü (bin kişi)	24 432	14 173	10 259
İstihdam (bin kişi)	21 993	12 390	9 602
İşsiz	2 439	1 783	656
İşgücüne katılma oranı (%)	48.3	45.2	53.4
İstihdam oranı (%)	43.5	39.5	50.0
İşsizlik oranı (%)	10.0	12.6	6.4
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	13.4	13.0	14.7
Genç nüfusta işsizlik oranı ⁽¹⁾ (%)	18.7	22.5	13.2
Eksik istihdam oranı (%)	3.5	3.2	4.1
Genç nüfus eksik istihdam oranı ⁽¹⁾ (%)	4.4	3.3	6.7

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

II.2.3. ÇALIŞMA HAYATI

Türkiye’de çalışma mevzuatının Uluslar arası Çalışma Teşkilatı (ILO) ve AB normlarına uyumunun sağlanması doğrultusunda sürdürülen çalışmalara 2004 yılında da devam edilmiş, bu çerçevede 4857 sayılı İş Kanunu başta olmak üzere uygulamaya dönük alt mevzuat tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Ülkemizde katılımcı sosyal diyalog temelinde oluşturulan ve 12 yıl aradan sonra toplanan Çalışma Meclisi, 9. toplantısını 15-16 Eylül 2004 tarihlerinde, istihdamın artırılması, kayıt dışı istihdamın önlenmesi ve kıdem tazminatı gündem maddelerini le yapmıştır.

İş Kanunu ile getirilen doğum izinlerinin 657 sayılı Kanuna tabi olarak çalışanları

da kapsayacak şekilde düzenlenmesini amaçlayan Devlet Memurları Kanununun Bazı maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun, 21 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun 8 haziran 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir

Kayıt dışı çalışmayı doğrudan ya da dolaylı olarak önleyecek; 4857 sayılı İş Kanunu ile 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve uygulama yönetmelikleri 2003 yılında yayınlanmıştır 2004 yılında ise 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 5198 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kanunu ve Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 5234 sayılı işsizlik sigortası işveren primlerinde indirimi düzenleyen Kanun yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Aşağıdaki Tabloda 2003 ve 2004 yılları itibariyle ülkemizde toplam sivil istihdamın; (1) ücretli ve yevmiyeli (2) kendi hesabına ve işveren olarak (3) ücretsiz aile işçisi sınıflandırması halinde iş durumu verilmektedir:

TABLO II.2.6.
İŞTEKİ DURUM VE EKONOMİK FAALİYET NİTELİĞİ

	2003			2004		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
Ücretli ve Yevmiyeli	10 707	2 246	8 462	11 079	2 265	8 814
Kendi Hesabına, İşver.	6 302	758	5 544	6 409	632	5 776
Ücretsiz Aile İşçisi	4 138	2 888	1 250	4 303	2 870	1 433
Toplam	21 147	5 891	15 256	21 791	5 768	16 023
% Olarak						
Ücretli ve yevmiyeli	50.6	38.1	55.5	50.8	39.3	55.0
Kendi Hesabına, İşver.	29.8	12.9	36.3	29.4	11.0	36.0
Ücretsiz Aile İşçisi	19.6	49.0	8.2	19.7	49.8	8.9
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

TABLO II.2.7.
ÇALIŞAN TOPLAM İŞÇİ SAYISI VE SENDİKALAŞMA DURUMU

Yıl	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)	
2000	Ocak	4.508.529	3.086.302	68.5
	Temmuz	4.521.081	2.468.591	54.6
2001	Ocak	4 537 544	2 580 927	56.9
	Temmuz	4 562 454	2 609 672	57.2
2002	Ocak	4.564.164	2.648.847	58.0
	Temmuz	4.572.841	2.680.966	58.6
2003	Ocak	4.686.618	2.717.326	58.0
	Temmuz	4.781.958	2.751.670	57.5
2004	Ocak	4.857.792	2.806.927	57.8
	Temmuz	4.916.421	2.854.059	58.1

Tablodan da görüleceği üzere 2000 yılında sendikalaşma oranında meydana gelen dikkat çekici daralmanın, biraz hafiflemeyle beraber, kalıcılık kazandığı görülmektedir.

2004 yılında 7.913 işyerinde toplam 325 189 işçiyi kapsayan 1 479 toplu iş sözleşmesi yapılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin kapsadığı toplam 325 189 işçinin 121 828'i kamu kesiminde 203 361'i özel sektörde çalışmaktadır.

TABLO II.2.8.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMELERİ

Yıl	Yapılan Sözleşme Sayısı	İşyeri Sayısı	Kapsanılan İşçi Sayısı		
			Kamu	Özel	Toplam
1999	2.286	12.373	544.995	283.463	828.458
2000	1.646	6.844	103.124	105.471	208.595
2001	4 454	14 211	473 845	301 633	775 478
2002	1.773	7.453	131.852	123.207	255.059
2003	1.607	7.806	391.526	237.714	629.240
2004	1.479	7.913	121.828	203.361	325.189

Diğer taraftan 2004 yılında 3 557 işçinin katıldığı 30 grev uygulaması olmuş, bu grevlerde 1 981'i kamu kesiminde ve 91 180'i de özel kesimde olmak üzere toplam 93 161 iş günü kaybedilmiştir. 2004 yılı içerisinde kamu sektöründe herhangi bir lokavt uygulaması olmazken, özel sektörde uygulanan lokavt sayısı 1, lokavta maruz kalan işçi sayısı 801 ve kaybedilen işgünü sayısı 20 826 olmuştur. Toplam 30 grev uygulamasından 1'i kamu sektöründe ve kalan 29'u özel sektörde olmuştur.

Aşağıdaki Tabloda ülkemizde 1997-2004 döneminde ve 2005 yılı ilk çeyreğinde imalat sanayiinde, birim ücret endeksinde meydana gelen gelişmeler verilmektedir.

TABLO.II.2.9
ÖZEL İMALAT SANAYİNDE BİRİM ÜCRETENDEKSİ
(1997 = 100)

	İstihdam Endeksi ¹	Üretim Endeksi ²	Üretkenlik Prodük. ³	Nominal Ücret Endeksi ⁴	Nominal Birim Ücr. Endek.TL. ⁵	Dolar Kuru End. ⁶	Birim Ücr. End. (\$) ⁷
1996	92.3	86.8	94.1	53.0	56.4	53.6	105.1
1997	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1998	101.6	100.0	98.4	182.9	185.9	171.8	108.2
1999	91.7	95.9	104.6	326.3	311.8	275.8	113.0
2000	90.3	105.3	116.7	494.4	423.8	412.2	102.8
2001	82.6	93.3	113.0	648.7	574.1	807.1	71.1
2002	84.4	104.8	124.2	901.4	726.1	994.2	73.0
2003	87.0	116.3	133.7	1134.9	848.8	989.3	85.8
2004 I.Dönem	88.9	127.5	143.4	1234.7	861.1	878.9	98.0
II.Dönem	90.4	134.4	148.7	1295.9	871.8	956.2	91.2
III.Dönem	90.5	131.7	145.5	1336.4	918.3	973.0	94.4
VI.Dönem	90.7	130.9	144.3	1395.6	966.8	953.1	101.4
2004	90.1	131.2	145.6	1315.2	903.5	940.3	96.1
2005 I. Dönem	91.3	136.9	150.0	1400.3	933.7	874.0	106.8

(1) DİE Özel İmalat Üretiminde Çalışanlar Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)

(2) DİE Özel İmalat Sanayi Üç Aylık Sanayi Üretim Endeksi (mevsimsel düzeltilmiş)

(3) (2)/(1)

(4) DİE Dönemler İtibariyle Özel İmal.San.Üret.çalış.Saat.Baş.Ücrt.End. 1997=100

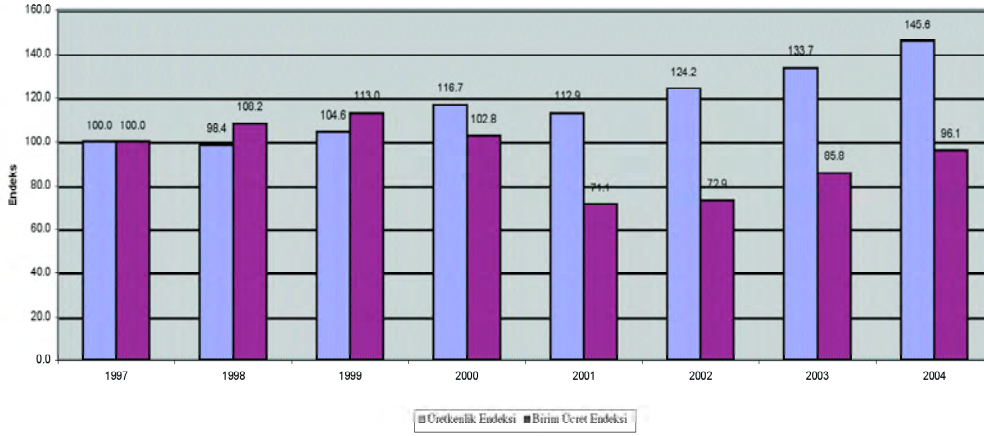
(5) (4)/(3)

(6) TCMB Alış Kuru (1997=100)

(7) (5)/(6)

Kaynak : DPT Temel Ekonomik Göstergeler

Özel İmalat Sanayiinde Üretkenlik ve Birim Ücret Endeksleri (1997 = 100.0)

Yukarıdaki Grafikten açık biçimde görülebileceği gibi özel imalat sanayiinde Dolar bazında birim ücret endeksi 1998 ve 1999 yıllarında üretkenlik artışının üstünde bir artış göstermiş ancak üretkenlik artışının 2001 yılından itibaren hızlanarak sürmesi ne rağmen, yaşanan ekonomik krizin ve globalleşmenin etkisiyle giderek yoğunlaşan uluslararası rekabetin etkisiyle, birim ücret endeksi 2001 yılında 71.1 değeriyle dibe vurmuş ancak daha sonra ekonomik büyümenin ve artan istihdam olanaklarının katkısıyla tedrici bir yükselme süreci içine girmiştir Daha açık bir deyişle 1997 – 2004 döneminde Dolar bazında reel ücretler (Doların TL. cinsinden değer kaybına rağmen) yüzde 3.9 oranında gerilerken, üretkenlik endeksi yüzde 45.6 oranında yükselmiş, bu şekilde birim üretim başına işçilik maliyeti yaklaşık üçte bir oranında düşmüştür. Yakın geçmiş dönemde Türkiye ihracat hacminin hızlı bir büyüme göstermesinde ve son iki yıllık dönemde TL.’nin önemli ölçüde değer kazanmasına rağmen ihracat değerinin büyümesini sürdürmesinde, reel ücret artışlarının üretkenlik artışının altında kalması suretiyle, birim mamul başına düşen işçilik giderinin belirgin şekilde azalmış olmasının büyük katkısı olmuştur

Kamu kesiminde ve özel kesimde toplu iş sözleşmesi kapsamında çalışan işçi ortalama ücretinde, asgari ücret düzeyinde ve memur maaşlarında, geçmiş yakın dönemde yaşanan gelişmeler, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’nin (TOBB) ‘Ekonomik Rapor 2004’ yayınından alınmak suretiyle aşağıda verilmektedir:

TABLO II.2.10.
TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDAKİ İŞÇİ ÜCRETİ
GELİŞMELERİ

(Bin TL/Ay)

Yıllar	Net Ele Geçen	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)	İşgücü Maliyeti	Naminal Artış (%)	Reel Artış ⁽¹⁾ (%)
KAMU KESİMİ²⁾						
1998	144.974	82,1	-1,3	250.756	72,8	0,6
1999	339.745	134,3	42,0	522.535	108,4	36,1
2000	562.815	65,7	6,9	955.607	82,9	20,9
2001	768.668	36,6	-11,5	1.373.371	43,7	-11,1
2002	1.012.399	31,7	-9,2	1.773.210	29,1	-14,0
2003	1.285.055	26,9	1,3	2.252.133	27,0	1,1
2004	1.359.147	5,8	-4,4	2.591.000	15,0	3,6
ÖZEL KESİM						
1998	136.087	115,9	17,0	230.493	99,5	16,1
1999	250.349	84,0	11,6	406.594	76,4	15,2
2000	91.920	56,5	1,1	698.361	71,8	13,4
2001	482.680	23,2	-20,2	929.295	33,1	-17,7
2002	692.667	43,5	-1,0	1.309.758	40,9	-6,1
2003	864.554	24,8	-0,4	1.607.121	22,7	-2,3

(1) Net ele geçen ücretteki reel artışın hesaplanmasında DİE Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları endeksi (1994-100), İşgücü maliyetindeki reel artışların hesaplanmasında ise Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1994-100) kullanılmıştır
(2) Belediyeler Hariç

Kaynak : Kamu İşçveren Sendikaları, TİSK, DİE, DPT

TABLO II.2.11.
GÜNLÜK VE AYLIK BRÜT ASGARİ ÜCRETLER
(16 Yaşını Dolduranlar İçin)

Yürürlük tarihi	Günlük (TL)	Aylık (TL)
01.01.1998 – 31.12.1998	1.494.650	47.839.500
01.01.1999 – 30.06.1999	2.602.500	78.075.000
01.07.1999 – 31.12.1999	3.120.000	93.600.000
01.01.2000 – 30.06.2000	3.660.000	108.800.000
01.07.2000 – 31.12.2000	3.960.000	118.800.000
01.01.2001 – 30.06.2001	4.665.000	139.950.000
01.07.2001 – 31.12.2001	5.598.000	167.940.000
01.01.2002 – 30.06.2002	7.400.025	222.000.750
01.07.2002 – 31.12.2002	8.362.500	250.875.000
01.01.2003 – 31.12.2003	10.200.000	306.000.000
01.01.2004 – 30.06.2004	14.100.000	423.000.000
01.07.2004 – 31.12.2004	14.805.000	44.150.000

Kaynak : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

TABLO II.2.12.
MEMUR MAAŞLARINDAKİ GELİŞMELER

(Bin TL/Ay)

Yıllar	Net Maaş			Maaş Maaliyeti		
	Ortalama Maaş	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽²⁾ (%)	Ortalama Maaş Maliyeti	Nominal Artış (%)	Reel Artış ⁽³⁾ (%)
1998	92.482	82,2	-1,3	135.556	77,7	3,4
1999	159.429	72,4	4,5	229.708	69,5	10,7
2000	218.520	37,1	-11,5	307.082	33,7	-11,7
2001	324.738	48,6	-3,8	447.948	45,9	-9,7
2002	497.849	53,3	5,7	691.164	54,3	2,8
2003	618.320	24,2	-0,9	884.724	28,0	1,9
2004	701.482	13,4	2,6	1.024.722	15,8	4,3

(1) Alie yardımı, olağanüstü tazminat, kalkınmada öncelikli yörelerde ödenen ek tazminat, en yüksek devlet memuru aylığı üzerinden maktu fazla çalışma ücretleri ve Gelir İdaresi Geliştirme Fonu'nundan yapılan ödemeler hariç, lojman tazminatı dahildi. Tüm sınıfların ağırlıklı ortalaması alınmıştır

(2) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında DİE Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi dikkate alınmış ve 1994-100 bazlı endeksler kullanılmıştır

(3) Bir önceki yıla göre reel gelişimi göstermektedir. Reel artışların hesaplanmasında DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksi dikkate alınmış ve 1994-100 bazlı endeksler kullanılmıştır

Kaynak : MB, DİE, DPT

II.2.4. SOSYAL GÜVENLİK

2003 yılı itibariyle ülkemizde sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun toplam nüfusa oranı yüzde 86,4, sağlık hizmetleri bakımından sosyal güvenlik kapsamındaki nüfus oranı da 85,4'dür. Toplam sivil istihdamın yüzde 54,1'i aktif sigortalı olarak sosyal sigorta programları kapsamında bulunmaktadır

Ücretli olarak istihdam edilenlerin yaklaşık yüzde 77,5'i sigortalı olarak çalışmakta olup, kendi hesabına çalışanların ise yüzde 59,9'u sigortalıdır

Ülkemizde aktif sigortalılar ile pasif sigortalılar arasındaki denge olumsuz yöndeki gelişmesini 2003 yılında da sürdürmüştür. Sosyal güvenlik sistemine prim ödeyen

aktif sigortalı sayısı 2003 yılında yüzde 2.2 oranında artarken, pasif sigortalı sayısı yüzde 4.4 oranında artmıştır 2003 yılı verilerine göre ortalama 1.8 aktif sigortalıya bir pasif sigortalı düşmektedir. TABLO II.2.13'den görüleceği üzere 2003 yılı itibarıyla, pasif sigortalı başına düşen aktif sigortalı sayısı Emekli Sandığı'nda 1.64, Sosyal Sigortalar Kurumu'nda (SSK) 1.66 ve Bağ-Kur'da 2.34'e gerilemiştir.

2003 yılında prim tahsilat oranı SSK'nda yüzde 82.0, Bağ-Kur'da ise; 1479 sayılı Kanuna tabi sigortalılar için yüzde 60.9 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılında SSK'nda aktif sigortalıların yüzde 52.6'sı için, prime esas kazancın alt sınırı, yüzde 2.3'lük kısmı için de prime esas kazancın üst sınırı üzerinden prim ödenmiştir

Sosyal sigorta sisteminde yapılmış olan önemli reformlara rağmen kuruluşların finansman açıkları devam etmekte ve önemini korumaktadır SSK ve Bağ-Kur'da aktüeryal dengelerin kötüleşmesinde yaşanmış olan ekonomik krizlerin de önemli etkisi olmuş, prim tahakkuk ve tahsilatlarının düşmesi ve hızlanan emeklilik işlemleri dolayısıyla pasif sigortalı sayısının tırmanışa geçmesi, özellikle SSK olmak üzere düzelmeye eğilimi içine girmiş olan kurumların finansal yapılarının tekrar bozulması sonucunu getirmiştir. .

Aktüeryal dengeleri bozulan sosyal sigorta kuruluşlarına 2004 yılı içerisinde Bütçeden yapılan transferler, Emekli Sandığı'nda 7 katrilyon 943 trilyon TL.(görev zararları' başlığı altında verilen 2 katrilyon 949 trilyon TL. dahil), SSK'nda 5 katrilyon 757 trilyon TL. ve Bağ-Kur'da 5 katrilyon 336 trilyon TL. olmak üzere toplam 18 katrilyon 36 trilyon TL.na ulaşmış ve bu kurumlara yapılan toplam transferlerin GSMH'ya olan oranı yüzde 4.2 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal sigorta kuruluşlarında aktüeryal dengeleri olumsuz yönde etkileyen ve prim karşılığı olmayan ödemeler 2004 yılında da devam etmiştir SSK ve Bağ-Kur'dan gelir ve aylık almakta olan kişilerin gelir ve aylıklarına sosyal destek ödemeleri dahil edilerek, 2004 yılı Ocak ayında yüzde 10.0 ve Temmuz ayında da bir önceki aya göre yüzde 10.0 oranında artış yapılmıştır

Sağlık Bakanlığı – SSK Sağlık Tesislerinin Ortak Kullanımı Protokolü ülke çapında uygulanmak üzere Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı arasında imzalanarak 1 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir

TABLO.II.2.13.
SOSYAL SİGORTA PROGRAMLARI

	Emekli Sandığı		SSK		Bağ-Kur		Özel Sandık Toplamı		Genel Toplam	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
1. Aktif Sigortalılar	2.373	2.408	5.257	5.656	2.193	2.224	72	71	9.894	10.359
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigor.			942	698	238	236			1.180	934
3. Tarım Aktif Sigortalıları			149	165	891	923			1.040	1.088
4. Aylık Alanlar	1.409	1.467	3.748	3.936	1.394	1.447	78	72	6.628	6.921
5. Bağımlılar	5.256	5.363	22.994	24.611	10.833	11.773	175	153	39.258	41.900
6. Aktif/Pasif Sigortalılar ⁽¹⁾	1.68	1.64	1.69	1.66	2.38	2.34	0.92	0.99	1.83	1.79
7. Bağımlılık Oranı ⁽²⁾	2.81	2.84	4.21	4.38	3.68	3.91	3.53	3.17	3.79	3.94

(1) 1+2+3 / 4

(2) 4+5 / 1+2+3

Kaynak: 2005 Yılı Programı, S.165

6 Şubat 2004 tarihinde yayınlanmış olan 5084 sayılı Yatırımların ve İstihdamın Teşviki Kanunu ile 31 Aralık 2008 tarihine kadar, Kanun kapsamına giren illerde organize sanayi bölgelerindeki iş yerlerinde çalışan işçilerin sigorta primlerinin tamamı, diğer yerlerdeki iş yerlerinde çalışan işçilerin ise sigorta primlerinin işveren payının yüzde 80'inin Hazine tarafından karşılanması öngörülmüştür.

6 Temmuz 2004 tarihinde yayınlanan 5198 sayılı Kanun ile 1 Temmuz 2004 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere SSK primlerinin ve ödeneklerinin hesabına esas tutulan günlük kazancın alt limiti 16 yaşından büyükler için tespit edilen günlük asgari ücretle eşitlenmiş, üst sınırı ise asgari ücretin 6.5 katı olarak belirlenmiştir. Ayrıca SSK'nda isteğe bağlı sigortalıların prim oranı yüzde 30'dan, yüzde 25'e düşürülmüştür.

21 Eylül 2004 tarihinde yayınlanan 5234 sayılı Kanun ile Emekli Sandığı iştirakçilerine isteğe bağlı sigortalılık hakkı getirilmiş, ayrıca aynı Yasa ile işsizlik sigortası primleri, sigortalının prime esas aylık brüt kazancından yüzde 1 sigortalı, yüzde 2 işveren ve yüzde 1 devlet payı olmak üzere yeniden belirlenmiştir.

2002 yılında kurulan bireysel emeklilik sisteminde Ekim 2003 tarihinden itibaren 11 şirket izin alarak faaliyet göstermeye başlamıştır. 2004 yılı Eylül ayı itibariyle bireysel emeklilik fonlarına katılımcı sayısı 223.576, toplam yatırıma yönelik fon büyüklüğü ise 139.5 trilyon TL'dir.

TABLO.II.2.14.
EMEKLİ AYLIKLARINDAKİ GELİŞMELER⁽¹⁾

Yıllar	Reel Emekli Aylıkları Endeksi (1994=100)			Reel Yüzde Değişme (1994=100)		
	Emekli Sandığı	SSK	Bağ-Kur	Emekli Sandığı	SSK	Bağ-Kur
1994	100	100	100	-	-	-
1995	92	98	102	-7.8	-1.9	1.5
1996	113	118	160	22.4	20.3	58.1
1997	121	134	204	7.6	13.1	27.0
1998	114	124	189	-6.4	-7.3	-7.3
1999	118	127	194	4.2	2.7	2.6
2000	104	110	185	-12.5	-13.0	-4.8
2001	100	107	184	-3.8	-3.0	-0.6
2002	104	109	185	4.1	1.3	0.6
2003	113	124	250	8.6	14.5	35.2
2004*	119	130	261	5.9	4.3	4.3

(1) Ortalama emekli aylığı olarak memur emeklileri için 3. derece 1. kademe, işçi emeklileri için normal gösterge tablosu 1. derece 9. kademe ve Bağ-Kur emeklileri için 6. basamak esas alınmıştır. Reel hesaplamalarda 12 aylık ortalama TÜFE artışı kullanılmıştır.

* Tahmini

II.2.5. GELİR DAĞILIMI

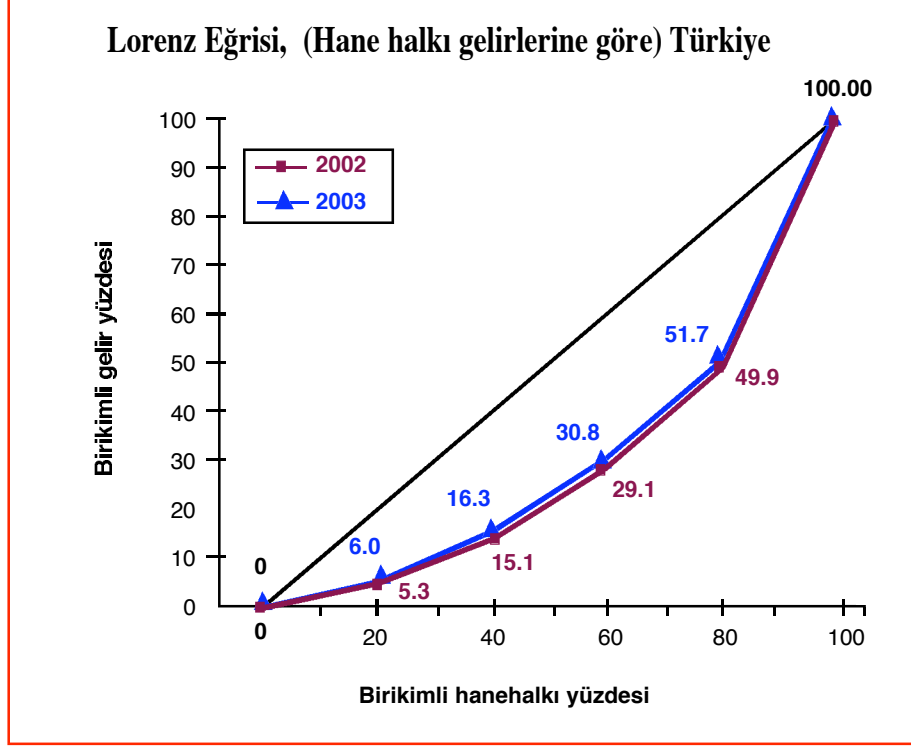
Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 yılında yapmış olduğu Hanehalkı BütçeAnketi'nden sonra 2003 yılı içinde de aynı çalışmayı yenilemiş ve sonuçlarını 6 Ekim 2004 tarihinde açıklamıştır DİE'nce yürütülen Hane Halkı Bütçe Anketi sonuçlarına göre, Türkiye'de 2002 yılında gözlemlenen gelir dağılımı daha önceki anket yılı olan 1994 yılına göre az da olsa bir iyileşme ortaya koymuş ve bu iyileşme süreci 2002-2003 döneminde de etkisini sürdürmüştür. Daha açık bir ifade ile herne kadar ülkemizde gelir dağılımı A.B.D. dışında gelişmiş ülkelere özellikle Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerine göre belirgin şekilde bozuk, daha adaletsiz ise de, zaman içerisinde yavaş da olsa bir düzelme eğilimi sergilemektedir. TÜRMOB 2003 Ekonomik Raporunda ayrıntılı biçimde verildiği üzere 2002 yılı Hanehalkı BütçeAnketi sonuçları 2002 yılındaki gelir dağılımının daha önceki anket yılı olan 1994 yılına göre biraz düzelme göstermiş olduğunu ortaya koyuyordu. Örneğin hanelerin en fakir yüzde 20'lik diliminin yıllık kullanılabilir gelirinin toplam Türkiye geliri içindeki payı 1994 yılındaki yüzde 4.9 düzeyinden 2002 yılında yüzde 5.3'e yükselirken, en zengin yüzde 20'lik dilimin payı aynı yıllar itibarıyla yüzde 54.9'dan yüzde 50.1'e düşmüştür. En fakir yüzde 20'lik nüfus dilimi ile en zengin yüzde 20'lik nüfus dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları paylar kıyaslandığında, 2002 yılında beşinci yüzde 20'lik dilimde (en zengin) yer alan hane halkları, birinci yüzde 20'lik dilimde (en fakir) yer alan hanehalklarının yaklaşık 9.4 katı gelir elde ederken, bu oran 2003 yılında da 8.1 kata gerilemiştir.

Son yapılan Hanehalkı BütçeAnketi sonuçları, aşağıda verilen Tablodan görüleceği üzere, ülkemizde gelir dağılımının, adaletsiz yapısını sürdürmekle beraber önceki yıla göre biraz iyileşme göstermiş olduğunu ortaya koyuyor.

TABLO II.2.15.
GELİR DAĞILIMI

Yüzde 20'lik Dilimler	Türkiye		Kent		Kır	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Birinci % 20 (En Fakir)	5.3	6.0	5.5	6.1	5.2	6.4
İkinci % 20 (Fakir)	9.8	10.3	9.7	10.3	10.3	11.0
Üçüncü % 20 (Orta Halli)	14.0	14.5	13.9	14.5	14.7	15.0
Dördüncü % 20 (Zengin)	20.8	20.9	20.5	20.8	21.7	21.2
Beşinci % 20 (En Zengin)	50.1	48.3	50.4	48.3	48.0	46.3
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Gini Katsayısı	0.44	0.42	0.44	0.42	0.42	0.39

DİE anketi sonuçları aralarında farklılıklar olan üç değişik yöntemle sunulmuştur. 2002 ve 2003 yıllarında yapılmış olan anketler itibarıyla Gini Katsayısı, “toplam hanehalkı geliri ölçeği”ne göre 0.44’ten 0.42’ye, “ulusal eşdeğer fert ölçeği”ne göre 0.44’ten 0.43’e ve “OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği”ne göre 0.46’dan 0.44’e düşmüştür.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Son yapılan iki anketin sonuçları ile ilgili olarak başlıca aşağıda verilen tespitler yapılabilir:

1. Türkiye’de (ileriki bölümde verilen uluslar arası karşılaştırmadan da açık biçimde görüleceği üzere) gelir dağılımı bozuk ve adaletsizdir gelişmiş ülkelerde genelde yüzde 20-30 aralığında seyreden Gini Katsayısı 0.42 düzeyi ile çok yüksektir,
2. Gelir dağılımında zaman içerisinde düzelme eğilimi gözlemlenmektedir zira en üst gelirli yüzde 20’lik dilim dışında, diğer tüm gelir dilimlerinin ulusal gelirden aldıkları payda son on yıllık dönemde artış meydana gelmiştir Gini katsayılarındaki gelişme de bu gözlemi doğrulamaktadır.

3. DİE anket sonuçlarının sadece yanıltıcı sonuçlar verme olasılığı olan “hane halkı toplam geliri” ölçeğine göre değil aynı zamanda “ulusal eşdeğer fert başına gelir ölçeği” ve “OECD yenilenmiş eşdeğer fert ölçeği” kavramlarına göre de düzelme yönündeki aynı sonucu vermesi gelir dağılımında, halen bozuk yapısını koruyor olmakla beraber, zaman içerisinde bir düzelme meydana geldiği şeklindeki izlenimi güçlendirmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü 2002 ve 2003 yıllarında yapmış olduğu Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçlarından hareketle “Yoksulluk Çalışması” da yürütmüştür. 2003 yılı Anket sonuçlarına göre Türkiye’de fertlerin yüzde 1.29’u sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, yüzde 28.12’si ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır

TABLO II.2.16.
YOKSULLUK SINIRI YÖNTEMLERİNE GÖRE
FERT YOKSULLUK ORANLARI

Yöntemler	Fert Yoksulluk Oranı (%)					
	Türkiye		Kent		Kır	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1.35	1.29	0.92	0.74	2.01	2.15
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	26.96	28.12	21.95	22.30	34.48	37.13
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı*	0.20	0.01	0.03	0.01	0.46	0.01
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı*	3.04	2.39	2.37	1.64	4.06	3.71
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı*	30.30	23.75	24.62	18.31	38.82	32.18
Görelî yoksulluk	14.74	15.51	11.33	11.26	19.86	22.08

* 1 \$’ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 818 28 TL., 2003 yılı için ise 732 480 TL. kullanılmıştır

2003 yılı araştırma sonuçlarına göre ülkemizde 894 bin kişi açlığı gidermeye yetme yen gelir elde ediyor, bunların yaklaşık üçte ikisi kırsal kesimde geri kalanı kentsel yerlerde yaşıyor. Yaklaşık 19.5 milyon kişi ise daha geniş tanımlı gıda + gıda dışı yoksulluk sınırı altında yaşıyor Diğer bir ifade ile yaklaşık her 3.5 kişiden biri geniş tanımlı yoksulluk kapsamı içinde kalıyor

Yoksulluk çalışması;

- kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanların, kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha büyük bir yoksulluk riski ile karşı karşıya olduklarını,
- hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin yükseldiğini ve
- eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığını

ortaya koymaktadır.

Uluslar arası düzeyde ülke-içi gelir dağılımı verilerine göz atıldığında gelir dağılımının bazı Latin Amerika ve Afrika ülkelerinde son derece adaletsiz, buna karşılık bazı Merkezi Avrupa, İskandinav ülkeleri ve Japonya'da belirgin düzeyde adaletli olduğu görülmektedir.

Aşağıda Eylül 2004'te yayınlanmış olan Dünya Bankası 2005 Yılı Dünya gelişme Raporu'nda (World Development Report 2005) verilen ve ülkeler itibariyle nüfusun en fakir ve en zengin yüzde 10 ve yüzde 20'lik dilimlerinin toplam ulusal gelirden aldığı gelir veya tüketim payını gösteren Tablodan derlenen ve gelir dağılımı en adaletsiz ülkelerle en az adaletsiz ülkelere bir bölümü verilmektedir.

**Nüfusun en fakir ve zengin yüzde yirmilik nüfus
dilimlerinin toplam gelirden aldıkları pay**

Gelir dağılımı adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20	Gelir dağılımı az adaletsiz ülkeler	Gözlem Yılı	En fakir % 20	En zengin % 20
Honduras	1999	2.7	58.9	Slovak Cumhuriyeti	1996	8.8	34.8
Bolivya	1999	4.0	49.1	Japonya	1993	10.6	35.7
Paraguay	1999	2.2	60.2	İsveç	2000	9.1	36.6
Brezilya	1998	2.0	64.4	Çek Cumhuriyeti	1996	10.3	35.9
Zwaziland	1994	2.7	64.4	Norveç	2000	9.6	37.2
Arjantin	2001	3.1	56.4	Finlandiya	2000	9.6	36.7
				Türkiye	2000	6.1	46.7

Ülkeler itibarıyla toplam nüfusun değişik gelir dilimlerinin toplam gelirden aldıkları payı gösteren ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Human Development Report (İnsani Gelişme Raporu) 2004'ten alınmış olan aşağıdaki tablo, ülkemizde gelir dağılımının görece olarak adaletsiz olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

TABLO.II.2.17.
ÜLKELER İTİBARIYLA GELİR DAĞILIMI
(Nüfus Gelir Gruplarının Toplam Ulusal Gelirden Aldığı Pay)

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10	En Zengin % 10/ En Fakir % 10	
Norveç 2000	3.9	9.6	37.2	23.4	6.1	25.8
İsveç 2000	3.6	9.1	36.6	22.2	6.2	25.0
Avustralya 1994	2.0	5.9	41.3	25.4	12.5	35.2
Hollanda 1994	2.8	7.3	40.1	25.1	9.0	32.6
Belçika 1996	2.9	8.3	37.3	22.6	7.8	25.0
A.B.D. 2000	1.9	5.4	45.8	29.9	15.9	40.8
Kanada 1998	2.5	7.0	40.4	25.0	10.1	33.1
Japonya 1993	4.8	10.6	35.7	21.7	4.5	24.9
Danimarka 1997	2.6	8.3	35.8	21.3	8.1	24.7
İngiltere 1999	2.1	6.1	44.0	28.5	13.8	36.0
Finlandiya 2000	4.0	9.6	36.7	22.6	5.6	26.9
Avusturya 1997	3.1	8.1	38.5	23.5	7.6	30.0
Fransa 1995	2.8	7.2	40.2	25.1	9.1	32.7
Almanya 2000	3.2	8.5	36.9	22.1	6.9	28.3
İspanya 1990	2.8	7.5	40.3	25.2	9.0	32.5
İtalya 2000	2.3	6.5	42.0	26.8	11.6	36.0
Portekiz 1997	2.0	5.8	45.9	29.8	15.0	38.5
Yunanistan 1998	2.9	7.1	43.6	28.5	10.0	35.4
Kore 1998	2.9	7.9	37.5	22.5	7.8	31.6
Çek Cumh. 1996	4.3	10.3	35.9	22.4	5.2	25.4
Polonya 1999	2.9	7.3	42.5	27.4	9.3	31.6

Ülke ve Gözlem Yılı	Gelir veya Tüketimden Alınan Pay (%)				Adaletsizlik Ölçüsü En Zengin % 10/ En Fakir % 10	Gini Katsayısı
	En Fakir % 10	En Fakir % 20	En Zengin % 20	En Zengin % 10		
Macaristan 1999	2.6	7.7	37.5	22.8	8.9	24.4
Uruguay 2000	1.8	4.8	50.1	33.5	18.9	44.6
Meksika 2000	1.0	3.1	59.1	43.1	45.0	54.6
Bulgaristan 2001	2.4	6.7	38.9	23.7	9.9	31.9
Rusya Federas.2000	1.8	4.9	51.3	36.0	20.3	45.6
Kolombiya 1999	0.8	2.7	61.8	46.5	57.8	57.6
Brezilya 1998	0.5	2.0	64.4	46.7	85.0	59.1
Venezuela 1998	0.6	3.0	58.4	36.3	62.9	49.1
Romanya 2000	3.3	8.2	38.4	23.6	7.2	30.3
Türkiye 2000	2.3	6.1	46.7	30.7	13.3	40.0

Kaynak: UNDP, Human development Report, Temmuz 2004, S. 189-191.

Yukarıdaki tablodan izlenebileceği gibi danimarka 24.7 olan Gini katsayısıyla dünyada ulusal gelirini en adil biçimde dağıtan ülke konumunda bulunuyor, Japonya ise 24.9 olan Gini katsayısıyla onu izliyor

OECD üyesi olan ülkeler arasında Türkiye 40.0 olan Gini katsayısıyla, Gini katsayısı 54.6 olan Meksika ve Gini katsayısı 40.8 olan A.B.D.'nden sonra gelir dağılımı en adaletsiz olan ülke konumunda bulunuyor.

II.3. GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA

Yüksek petrol fiyatlarının yol açtığı dışsal şok, döviz darboğazı ve siyasi alandaki istikrarsızlık sonucu 1980 yılında göstermiş olduğu yüzde 2.8 oranındaki küçülmenin ardından, dalgalanmalar göstermekle beraber, sürekli bir büyüme ortaya koyan ve 1981-1993 döneminde de yıllık ortalama yüzde 5.2 oranında genişleme göstermiş olan Türkiye Gayrisafi Milli Hasılası bu uzun dönemli ve kesintisiz büyüme döneminin ardından ilk kez 1994 yılında derin bir daralma seçilemiştir. Finansal piyasalarda başlayarak, daha sonra yapılan yüksek oranlı devalüasyonun yarattığı arz şoku sonucu reel sektörü etkisi altına alan derin bir ekonomik krizin yaşanmış olduğu 1994 yılında yüzde 6.1 oranında küçülen ekonomi, o yılın sonbaharından itibaren alınan genişletici mali ve parasal politikaların etkisiyle, yılın son çeyreğinden itibaren belirgin bir büyüme dönemi içine girmiş ve esas itibariyle iç talep genişlemesine bağlı bu eğilimini, güçlü bir şekilde 1998 yılının ikinci çeyreğine kadar sürdürmüştür.

1998 yılı başında Hükümet tarafından uygulamaya konulan enflasyonu düşürmeye yönelik para ve maliye politikaları, ayrıca vergi gelirlerinde sağlanan yüksek oranlı artış, özel sektör tüketim ve yatırım harcamaları üzerinde daraltıcı bir etki doğurmuş, bu durumun yanısıra 1997 yılında başlayarak 1998 yılında daha da derinleşen ve yaşanan Güney-Doğu Asya krizi ile Ağustos ayındaki Rusya krizi, neden oldukları yoğun sermaye kaçıışı ve ihrac talebindeki gerilemeyle, bu olumsuz tabloyu daha da kötüleştirmiş ve neticede giderek yavaşlama süreci içine giren ekonomide, GSMH büyümesi, 1998 yılının tamamı itibariyle sadece yüzde 3.9 olarak gerçekleşmiştir.

Olumsuz iç ve dış etkenlerin yanısıra yaşanan deprem felaketleri 1999 yılında özelikle yatırım harcamaları olmak üzere özel kesim talebinde önemli bir daralmaya yol açmış ve kamu tüketim harcamalarındaki genişlemeye rağmen, toplam iç talep yüzde 4.0 oranında daralmış ve yılın tamamı itibariyle sabit fiyatlar üzerinden Gayrisafi Yurtiçi Hasıla yüzde 5.0 oranında düşerken, Net Dış Alem Faktör Gelirlerindeki önemli küçülme, GSMH'daki daralmanın yüzde 6.1 oranında gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur.

2000 yılında reel ekonomide ve finans sektöründe meydana gelen gelişmeleri, esas itibariyle, 1999 yılının Aralık ayında IMF ile yapılan 17 nci Stand-by Anlaşmasının temelini oluşturan makroekonomik ve finansal araç ve hedefler ile bunların uygulanma süreci belirlemiştir. Yılın başında Stand-by Anlaşması çerçevesinde uygulanmasına geçilen ve kur çapasına dayalı enflasyon hedeflemesi sistemi, faiz hadlerinde çarpıcı bir gerilemenin meydana gelmesine olanak sağlamış, faizlerdeki bu düşme tüketim talebinde bir sığramaya neden olmuştur. Diğer taraftan hedeflenen enf-

lasyona göre belirlenen kurların, gerçek enflasyonun, hedeflenenin üstünde seyretmesi yüzünden TL'nin giderek aşırı değerli duruma gelmesine yol açması, ithal talebinde hızlı bir genişlemeye neden olmuştur. Sonuçta, 2000 yılında gerçekleştirilen GSMH büyümesi esas itibarıyla iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır. 2000 yılında reel anlamda yüzde 6.3 oranında genişleme gösteren Gayrisafi Milli Hasıla cari fiyatlar üzerinden yüzde 60.9 oranında bir büyüme ortaya koymasına rağmen yine de, sabit fiyatlar üzerinden 1998 yılı seviyesinin altında kalmıştır

Bir likidite krizi şeklinde başlayıp bankacılık kesimini derinden sarsan ve yoğun bir sermaye kaçışına neden olan Kasım 2000 krizi ile ardından dalgalı kur rejimine geçilmesi ile ekonomik politikada önemli bir değişiklik yapılması zorunluluğunu ortaya çıkaran Şubat krizi, 2001 yılında para piyasalarındaki krizin hızla reel ekonomiye yansımaları sonucunu getirmiştir. Faiz hadlerindeki hızlı yükselme, kredi olanaklarındaki daralma, piyasalara hakim olan güvensizlik nedeniyle tüketim ve yatırım kararlarının ertelenmesi, üretim, istihdam ve reel ücretlerde meydana gelen küçülme toplam yurtiçi talepte önemli bir daralmaya neden olmuş ve GSMH'daki daralma tahminlerin üzerine çıkarak yüzde (-) 9.4 olarak gerçekleşmiş ve Türkiye, 2001 yılında II. Dünya Savaşından sonraki en büyük ekonomik küçülmeyi yaşamıştır. 2001 yılında en dramatik talep daralması yatırım harcamalarında görülmüş ve kamu sektörü yatırımları yüzde 22.0, özel sektör gayrisafi sabit sermaye oluşumu yüzde 35.1 oranında gerilerken, toplam yatırım harcamalarındaki daralma yüzde 31.7 olmuştur.

Dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından, tanık olunan TL'nin reel değer kaybı süreci içinde dış rekabet gücünün artmış ve ayrıca iç talebin daralmış olmasının etkisiyle, 2001 yılında mal ve hizmetlere olan dış talep (ihracat) sabit fiyatlar üzerinden yüzde 7.4 oranında bir büyüme göstermiştir.

Türkiye ekonomisi, bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın ardından 2002 yılında yeniden ekonomik büyüme sürecine girmiştir. Ekonominin büyüme sürecine girmesinde, uygulanmakta olan ekonomik politikalara duyulan güvenin artması ve iç talep canlanmasına ilişkin iyimser beklentiler etkili olmuştur. Ayrıca 2001 yılında iç pazar daralması ve TL'nin reel değerinde meydana gelen erime nedeniyle canlanma eğilimi içine giren ihracatın 2002 yılında artışını daha da hızlanarak sürdürmesi, sanayi üretimini olumlu etkilemiş ve ekonominin büyümesine katkıda bulunmuştur.

Siyasi alanda meydana gelen ve istikrarı olumsuz yönde etkileme olanağına sahip gelişmeler ile yaz ayları başında alınmış olan erken seçim kararının, ekonomik alanda yıl içinde yaşanan olumlu gelişmelerin etkisini bir ölçüde gidermiş olmasına rağmen, 2002 yılında GSMH büyümesi; özellikle tarım ve ticaret sektörlerinde gerçek

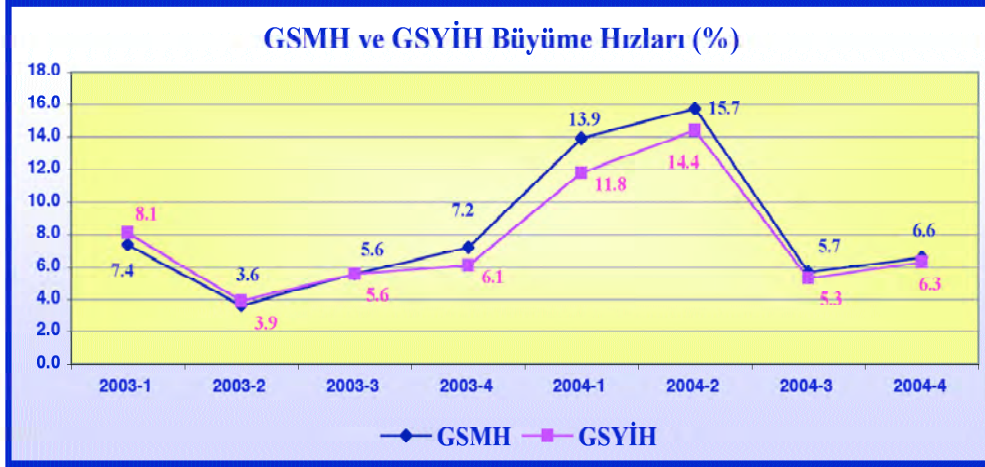
leşen büyüme hızlarının beklenenin üstünde tutturulmuş olmaları nedeniyle, tahmin edilenden daha hızlı gerçekleşmiş ve yüzde 7.8 oranına ulaşmıştır. Şüphesiz 2002 yılında ekonomik alanda meydana gelen bu hızlı büyümede, bir önceki yıl yaşanmış olan şiddetli daralmanın yolaçtığı ve GSMH'nın sabit fiyatlar üzerinden yaklaşık 1996 yılı düzeyine gerilemiş olduğu düşük baz değerinin de etkisi olmuştur.

2001 yılında olduğu gibi 2002 yılında da, net " DışAlem Faktör Gelirleri " negatif bakiye vermiş, bununla beraber GSYİH ve GSMH büyüme oranları yüzde 7.9 ile aynı oranda gerçekleşmiştir.

2001 yılında yaşanan derin ekonomik krizin ve daralmanın ardından, 2002 yılının başından itibaren gözlemlenen ve giderek hızlanan ekonomik toparlanma ve büyüme eğilimi etkisini, biraz yavaşlamış olmakla beraber, 2003 yılı boyunca da kesintisiz bir biçimde sürdürmüştür. 2002 yılı sonbaharında başlayarak 2003 yılı ilk yarısında doruk noktasına ulaşan Irak krizi, ekonomik büyümenin 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde biraz düşük düzeyde gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Aşağıda verilen Grafikten görüleceği üzere 2003 yılında, üçer aylık dönemler itibarıyla, GSMH, yüzde 7.4, yüzde 3.6, yüzde 5.6 ve yüzde 7.2 oranında, GSYİH ise, yüzde 8.1, yüzde 3.9, yüzde 5.5 ve yüzde 6.1 oranında büyüme göstermiştir.

ŞEKİL II.3.1.
Üçer Aylık Dönemler İtibariyle
GSYİH ve GSMH Büyüme Hızları

2003 yılında sektörler itibariyle en hızlı büyüme oranları, sırasıyla ithalat vergisinde, ulaştırma ve haberleşme sektöründe, ticaret sektöründe ve sanayi sektöründe gerçekleşmiştir. 2003 yılında toplam GSMH tutarı içinde yüzde 29.9 oranında bir paya sahip olan sanayi sektörü yüzde 7.8 oranında kayda değer bir büyüme gösterirken, GSMH içinde yüzde 23.6 oranında pay sahibi olan ticaret sektörü yüzde 8.1 oranında büyüme sergilemiştir. Bir önceki yıl yüzde 6.0 oranında büyüyen ulaştırma ve haberleşme sektöründe 2003 yılında büyüme hızlanarak yüzde 8.4'e yükselmiştir. Ekonomik daralma paralelinde 2001 yılında şiddetli bir daralma gösteren ancak ithalattaki hızlı tırmanma sonucu 2002 yılında yüzde 24.7 oranında bir genişleme gösteren ithalat vergisi, yüzde 22.6 oranındaki bir artışla hızlı büyümesini 2003 yılında da sürdürmüştür.

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2003 yılında bir önceki yıla göre 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 5.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.7 oranında büyümüş ve cari fiyatlarla 356.7 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Önceki iki yılda olduğu gibi 2003 yılında da "dış alem faktör gelirleri" negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir. 2003 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre, sabit fiyatlar üzerinden yüzde 5.8, cari fiyatlar üzerinden yüzde 29.6 oranında bir büyüme göstermiş ve cari fiyatlarla 359.8 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II.3.1.
2004 YILI GSMH BÜYÜMESİ
Sabit Fiyatlarla (%) Değişim

Sektörler	2003	2004				2004
	Yılı	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem	Toplam
Tarım	-2.5	2.7	4.3	-1.4	9.1	2.0
Sanayi	7.8	10.4	15.7	7.5	4.0	9.4
İnşaat	-9.0	12.7	6.5	3.9	-0.5	4.6
Ticaret	8.1	17.9	19.7	7.7	8.9	12.8
Ulaştırma ve Haberleşme	8.4	5.4	12.0	4.3	6.2	6.8
Mali Kuruluşlar	-6.3	0.6	1.2	1.2	1.3	1.1
Konut Sahipliği	1.4	1.8	1.9	1.8	1.8	1.8
Serbest Meslek Hizmetler	5.2	10.3	13.5	4.5	5.5	8.0
(-) İzafi Banka Hizmetleri	-7.3	0.4	2.7	1.9	1.9	1.7
Sektörler Toplamı	5.1	10.5	13.8	4.6	5.9	8.2
Devlet Hizmetleri	0.8	1.4	1.0	1.1	1.2	1.2
Kar Amacı Olmayan Kurul.	-1.0	0.9	0.8	-0.7	-0.1	0.2
İthalat Vergisi	22.6	38.1	33.2	20.8	15.7	26.2
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	5.8	11.8	14.4	5.3	6.3	8.9
Gayrisafi Milli Hasıla	5.9	13.9	15.7	5.7	6.6	9.9

2004 YILI HASILA BÜYÜMESİ

2003 yılı içinde yüzde 2.5 oranında bir küçülme ortaya koyarak GSMH içindeki payı yüzde 11.8'e kadar düşmüş olan tarım sektörünün katma değeri, 2004 yılında yüzde 2.0 oranında büyümüş, ancak bu büyüme hızının, genel ekonomi büyüme hızının altında kalmış olması nedeniyle, bu sektörün GSMH içindeki payındaki düşme eğilimi sürmüştür.

Ekonomik krizler ertesinde 2002 ve 2003 yıllarında yüzde 9.4 ve yüzde 7.8 oranla

rında hızlı bir büyüme gerçekleştirmiş olan sanayi sektörü katma değeri, bu güçlü büyüme eğilimini 2004 yılında da sürdürmüş ve tekrar 2002 yılındaki yüzde 9.4 oranını yakalamıştır Sanayi sektörü katma değerinin GSMH içindeki payı 2004 yılında yüzde 25.0'e ulaşmıştır.

Krizler nedeniyle büyük bir sarsıntı geçiren ve sürekli bir küçülme gösteren inşaat sektörü, ilk kez 2004 yılı içinde tekrar büyüme sürecine girmiş ve yıl içinde reel anlamda yüzde 4.6 oranında bir büyüme sergilemiştir. Yüzde 20.7 ile GSMH içinde sanayi sektörünün ardından ikinci en büyük paya sahip olan ticaret sektörü katma değeri 2004 yılında da, canlı iç talebin ve ihraç talebinin etkisiyle hızlı büyümesini sürdürmüş ve yüzde 12.8 oranında genişlemiştir. GSMH içinde yüzde 14.5 oranında bir ağırlığa sahip olan "ulaştırma ve haberleşme sektörü" katma değeri 2004 yılında yüzde 6.8 oranında büyümüştür.

Ekonomik daralma paralelinde 2001 yılında şiddetli bir küçülme sergileyen ancak ekonomideki canlanma ile ithalat hacminde yaşanan hızlı tırmanma sonucu 2002 yılında yüzde 24.7, 2003 yılında yüzde 22.6 büyüme gösteren "ithalat vergisi", bu hızlı büyümesini 2004 yılında da sürdürmüş ve yüzde 26.2 oranında artmıştır

Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) 2004 yılında bir önceki yıla göre, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden yüzde 9.9 oranında reel bir büyüme gösterirken, cari fiyatlar üzerinden yüzde 20.3 oranında büyümüş ve cari fiyatlarla 428 katrilyon 932 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II.3.2.
GAYRİSAFİ MİLLİ HASILA
(Üretici Fiyatlarıyla Milyar TL)

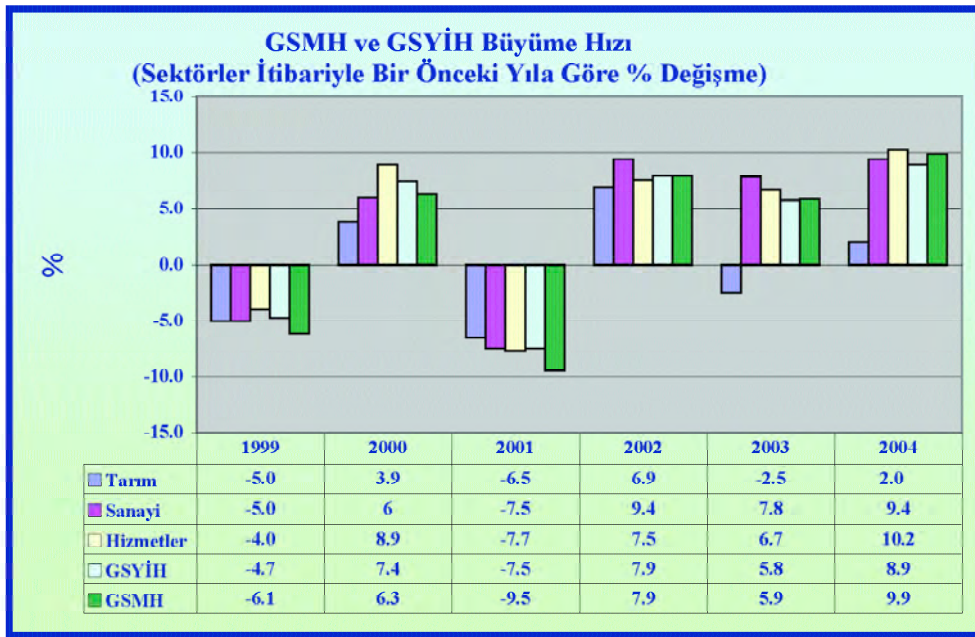
Faaliyet Kolu	Değer (1987 Sabit Fiyatları İle)			Pay (%)	Değer Cari Fiyat	Reel Büyüme (%)		
	2002	2003	2004	2004	2004	2002	2003	2004
Tarım	15.948	15.549	15.863	11.3	48.394.672	6.9	-2.5	2.0
Sanayi	34.142	36.793	40.234	25.0	107.061.273	9.4	7.8	9.4
İnşaat	5.346	4.866	5.092	3.6	15.380.670	-5.6	-9.0	4.6
Ticaret	26.741	28.902	32.613	20.7	88.714.047	11.0	8.1	12.8
Ulaştırma ve Haberleşme	15.715	17.028	18.193	14.5	62.009.162	6.0	8.4	6.8
Mali Kuruluşlar	2.476	2.319	2.344	5.0	21.603.584	-7.1	-6.3	1.1
Konut Sahipliği	5.873	5.957	6.066	4.3	18.398.553	1.8	1.4	1.8
Serbest Meslek ve Hizmetler	2.669	2.808	3.032	3.5	14.889.331	7.4	5.2	8.0
(-) İzaflı Banka Hizmetleri	1.921	1.782	1.812	2.5	10.821.250	-9.1	-7.3	1.7
Sektörler Toplamı	106.896	112.441	121.624	85.2	365.630.042	7.5	5.1	8.2
Devlet Hizmetleri	5.082	5.125	5.184	9.9	42.548.483	0.7	0.8	1.2
Kar Amacı Olm. Öz. Hiz.	415	410	411	0.8	3.530.102	0.6	-1.0	0.2
İthalat Vergisi	6.127	7.509	9.473	4.4	18.802.850	24.7	22.6	26.2
GSYİH (Alıcı Fiyatlarıyla)	118.612	125.485	136.693	100.4	430.511.477	7.9	5.8	8.9
Net Dış Alem Faktör Gelir.	-2.275	-2.320	-1.385	-0.4	-1.579.134	8.2	2.0	-40.3
GSMH (Alıcı Fiyatlarıyla)	116.338	123.165	135.308	100.0	428.932.343	7.9	5.9	9.9

Önceki üç yılda olduğu gibi 2004 yılında da “dış alem faktör gelirleri” negatif bakiye vermiş ve GSMH değeri Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) değerinin altında gerçekleşmiştir. 2004 yılında GSYİH değeri bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 19.7 oranında bir büyüme göstermiş ve 430 katrilyon 511 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

Ana sektörler itibariyle GSYİH ile GSMH’da son altı yıllık dönemde sabit fiyatlar üzerinden gerçekleşen yıllık değişimler aşağıda Grafik ve Tablo halinde verilmiştir.

Talep Unsurlarındaki Gelişmeler

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat krizleri ertesinde 2001 yılında yüzde 7.5 oranında daralan GSYİH 2002 yılında tekrar büyüme sürecine girmiş ve yüzde 7.9 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. Ekonomi büyüme sürecini 2003 ve 2004 yıllarında da sürdürmüştür ve sırasıyla yüzde 5.8 ve yüzde 8.9 oranında genişlemiştir.

2004 yılı birinci ve ikinci üç aylık dönemlerinde, sırasıyla 1.8 ve 14.4 oranında büyüyen GSYİH, 2004 yılı mayıs ayından itibaren talebi kısıtlayıcı yönde alınan önlemlerin etkisiyle, üçüncü ve dördüncü üç aylık dönemlerde biraz yavaşlayarak, sırasıyla yüzde 5.3 ve yüzde 6.3 oranında büyümesini sürdürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak, yıllık bazda GSYİH büyümesi 2004 yılında yüzde 8.9 olarak (Harcamalar Yoluyla Yüzde 9.0) gerçekleşmiştir. Gerçekleşen bu büyüme hızı, 1990 yılında gerçekleşen yüzde 9.3 oranındaki büyüme hızından sonra, 1988-2004 döneminde tanık olunmuş olan ikinci en büyük büyüme hızıdır.

2004 yılı GSYİH büyümesinde, özel tüketimin yüzde 10.1 ve özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 45.5 oranında büyümesi etkileyici olmuştur. Yıllık bazda

yüzde 10.1 oranında büyümüş olan özel tüketim harcamalarına temel katkılar; yüzde 29.7 oranında artan dayanıklı tüketim malları harcamaları, yüzde 188.8 oranında artan yarı dayanıklı tüketim malları harcamaları ile yüzde 9.3 oranında artan hizmetler sektörüne yapılan harcamalardan kaynaklanmıştır Birinci ve ikinci üç aylık dönemlerde sırasıyla yüzde 48.0 ve yüzde 61.4 oranında büyüyen dayanıklı tüketim malları harcamaları, alınan daraltıcı önlemlerin de etkisiyle, üçüncü üç aylık dönemde yavaşlayarak yüzde 28.9 oranında büyümüş, yılın son çeyreğinde ise yüzde 5.7 oranında daralma göstermiştir. Özel tüketim harcamalarının bir alt bileşeni olan gıda-içki tüketimi ise 2004 yılı genelinde sadece yüzde 2.8 oranında büyümüştür

2004 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımları, uzun süren bir daralma döneminin ardından, tekrar büyüme eğilimi içine girmiş ve yüzde 45.5 oranında artmıştır Bu kapsamda makine-teçhizat yatırımları yüzde 60.3 oranında artarken, bine inşaat yatırımları da yüzde 15.3 oranında büyümüştür 1996-2003 döneminde sürekli şekilde daralma eğilimi içinde olan bina inşaatı yatırımları ilk kez 2004 yılında yeniden genişlemeye başlamıştır.

Uygulanmakta olan istikrar politikasının bir yansıması olarak kamu tüketimi 2004 yılında sadece yüzde 0.5 oranında artarken, kamu sabit sermaye yatırımları yüzde 4.7 oranında daralma ortaya koymuştur. Kamu tüketiminin yüzde 0.5 oranında büyümesinde ise, maaş ve ücretlerin yüzde 1.2 oranında yükselmesine karşılık, diğer cari harcamaların yüzde 0.2 oranında azalması belirleyici olmuştur

2004 yılında mal ve hizmet ihracatının yüzde 12.5 oranında artmasına karşılık, mal ve hizmet ithalatı yüzde 24.7 oranında büyümüş ve bu nedenle net mal ve hizmet ihracatının GSYİH büyümesine katkısı negatif 4.9 puan olarak gerçekleşmiştir

2004 yılında yüzde 8.9 olarak gerçekleşen GSYİH büyümesini belirleyen temel katkıları, sırasıyla, yüzde 6.4 ile özel tüketim harcamaları, yüzde 7.7 ile gayrisafi sabit sermaye oluşumu ve yüzde 5.6 ile mal ve hizmet ihracatı oluşturmuştur. Ancak mal ve hizmet ihracatındaki artışın, mal ve hizmet ithalatındaki artışın beligin şekilde altında kalmış olması sonucu, 2004 yılında mal ve hizmet ithalatının GSYİH büyümesine katkısı negatif 11.8 puan olarak, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı ise negatif 6.2 puan olarak gerçekleşmiştir.

2004 yılında stok değişmelerinin GSYİH büyümesine olan katkısı, önceki yıllara göre düşerek (2003 yılında 3.0 puan) 1.1 puan olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.3.3
HARCAMALAR YÖNTEMİ İLE GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA
(Milyar TL. Olarak)

	Değer 1987 Yılı Fiyatları İle			Büyüme(%)		Değer Cari Fiyatlarla	Pay (%)
	2002	2003	2004	2003	2004	2004	2004
Özel Tüketim Harcaması	74.894	79.862	87.897	6.6	10.1	284.631.317	66.6
Kamu Tüketim Harcaması	9.940	9.697	9.748	-2.4	0.5	56.775.481	13.3
Özel Gayrisafi Yatırım	15.207	18.300	26.622	20.3	45.5	60.664.380	14.2
Kamu Gayrisafi Yatırım	7.325	6.482	6.180	-11.5	-4.7	16.058.028	3.8
Stok Değişimleri	6.121	9.714	11.145			33.973.663	8.0
Mal ve Hizmet İhracatı	46.787	54.264	61.033	16.0	12.5	124.348.181	29.1
Mal ve Hizmet İthalatı	-41.350	-52.541	65.515	27.1	24.7	-149.299.109	-35.0
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	118.923	125.778	137.110	5.8	9.0	427.151.940	100.0
İstatistik Hata	-311	-293	-417			3.359.537	
GSYİH (Üretim Yoluyla)	118.612	125.485	136.693	5.8	8.9	430.511.477	100.8

2004 yılında elde edilen gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYİH) özel tüketim, yatırım, kamu tüketimi, stok değişimi, ihracat ve ithalat alt kalemleri itibariyle dağılımı ile yurtiçi hasıla içindeki ağırlıkları aşağıda cari fiyatlar üzerinden verilmektedir:

Harçama Alanı	2003 Milyar TL.	2004 Milyar TL.	Büyüme %	
			% Pay	2004/2003
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	239.585.900	284.631.317	66.6	18.8
Gıda ve İçki	83.880.149	93.970.535	22.0	12.0
Dayanıklı Tüketim Malları	28.433.994	40.537.167	9.5	42.6
Yarı Dayanıklı ve DayanısızTük. Mal.	33.540.947	41.440.281	9.7	23.6
Enerji, Ulaştırma, Haberleşme	50.005.828	55.249.927	12.9	10.5
Hizmetler	27.900.423	33.518.736	7.8	20.1
Konut Sahipliği	15.824.558	19.914.653	4.7	25.8
Kamu Nihai Tüketim Harcamaları	49.004.499	56.775.481	13.3	15.9
Maaş, Ücret	36.561.477	42.548.483	10.0	16.4
Diğer Cari Harcamalar	12.443.022	14.226.998	3.3	14.3
Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu	55.618.335	76.722.408	18.0	37.9
Kamu Sektörü	14.992.122	16.058.028	3.8	7.1
Makine-Teçhizat	3.200.509	3.834.095	0.9	19.8
Bina İnşaatı	3.861.581	3.360.307	0.8	-13.0
Bina Dışı İnşaat	7.930.032	8.863.626	2.1	11.8
Özel sektör	40.626.213	60.664.380	14.2	49.3
Makine-Teçhizat	25.598.545	40.801.346	9.6	59.4
Bina İnşaatı	15.027.668	19.863.034	4.7	32.2
Stok Değişmeleri	26.328.924	33.973.663	8.0	-
Mal ve Hizmet İhracatı	98.496.338	124.348.181	29.1	26.2
Mal ve Hizmet İthalatı	110.334.367	149.299.109	35.0	35.3
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	358.699.626	427.151.940	100.0	19.1
İstatistikî Hata	1.063.297	3.359.537	0.8	-
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (Üretim Yoluyla)	359.762.926	430.511.477	100.8	19.7

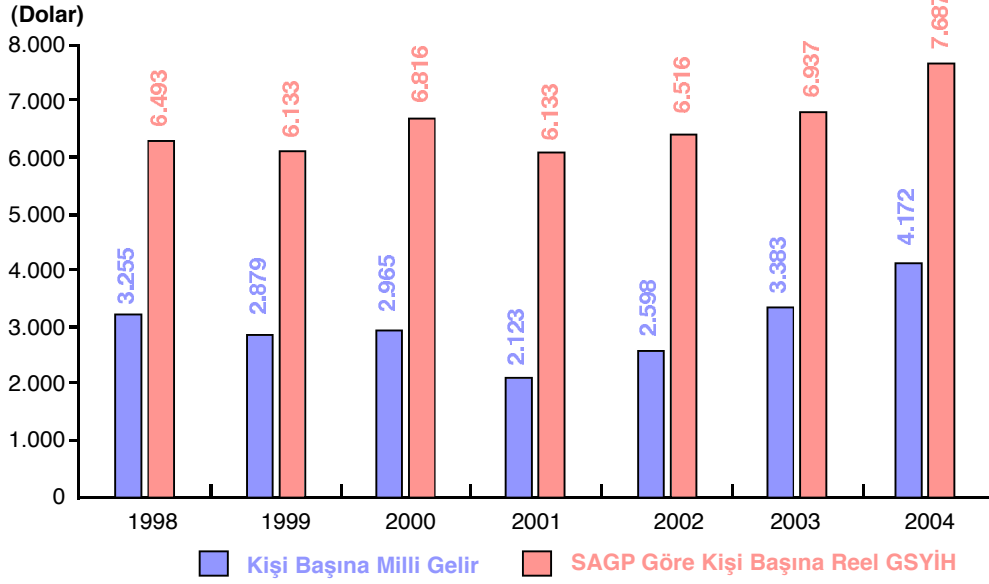
2004 yılında ise Gayrisafı Milli Hasıla değeri cari fiyatlarla, bir önceki yıla göre yüz de 20.3 oranında bir artışla 428.932.343 milyar TL.'na (299.475 milyon Dolar) yükselmiş, Dolar cinsinden kişi başına gelir de yüzde 23.3 (Doların uluslar arası piyasada değer yitirmesi ve TL:'nın aşırı değerli hale gelmesinin de etkisiyle) oranında bir tırmanmayla 2003 yılındaki 3 383 Dolar düzeyinden 2004 yılında 4 172 Dolara çıkmıştır Satınalma Gücü Paritesine (SAGP) göre ise Dolar cinsinden kişi başına reel gelir 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10.8 oranında bir artışla 7 687 Dolar düzeyine yükselmiştir. 2004 yılı için GSMH Deflatörü yüzde 9.5 olarak hesap edilmiştir.

TABLO.II.3.4.
KİŞİ BAŞINA GELİR

Yıllar	Cari Fiyatlarla				1987 Fiyatlarıyla		SAGP Göre	
	TL	Değişim (%)	Dolar	Değişim (%)	TL	Değişim (%)	Kişi Başın Reel GSYİH Dolar	Değişim (%)
1998	843.358.573	-	3.255	-	1.880.016	-	6.493	-
1999	1.216.609.421	44,3	2.879	-11,6	1.741.293	-7,4	6.133	-5,5
2000	1.861.759.072	53,0	2.965	3,0	1.766.124	1,4	6.816	11,1
2001	2.571.977.513	38,1	2.123	-28,4	1.570.770	-11,1	6.133	-10,0
2002	3.950.138.827	53,6	2.598	22,4	1.670.893	6,4	6.516	6,2
2003	5.044.135.199	27,7	3.383	30,2	1.741.783	4,2	6.937	6,5
2004	5.974.903.440	18,5	4.172	23,3	1.884.802	8,2	7.687 ⁽¹⁾	10,8

Kaynak: DİE

(1) Geçici

Kaynak: TOBB, 2004 Ekonomik Rapor.

Harcama grupları halinde GSYİH'yı oluşturan talep unsurlarında, 2003 ve 2004 yıllarının üçer aylık dönemleri itibariyle sabit fiyatlar üzerinden gözlenen değişim oranları, aşağıda Tablo halinde verilmektedir.

TABLO.II.3.5.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % değişme)

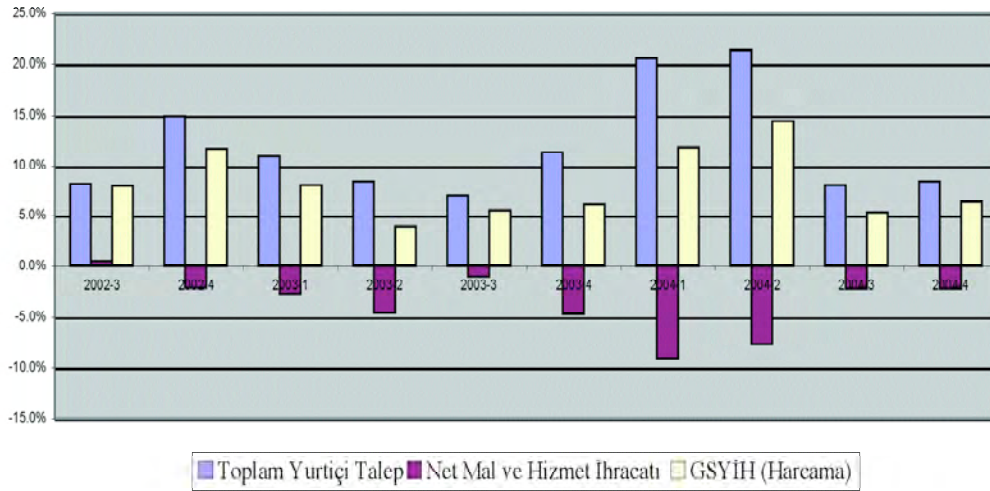
	2003 Yılı	2004 Yılı				2004 Yılı
		I.Çeyrek	II.Çeyrek	III.Çeyrek	IV. Çeyrek	
Toplam Tüketim	5.6	11.6	15.4	5.9	4.7	9.0
Kamu	-2.4	2.6	-7.8	-7.0	11.1	0.5
Özel	6.6	12.4	18.4	7.3	3.6	10.1
Sabit sermaye yatırımları	10.0	57.6	47.4	26.1	11.2	32.4
Kamu	-11.5	-5.9	-8.7	-10.8	0.9	-4.7
Özel	20.3	65.5	63.1	38.9	17.7	45.5
Stok Değişimi(*)	3.0	2.5	1.4	-1.2	2.5	1.1
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	6.5	19.8	22.9	9.9	6.3	14.1
Toplam Yurtiçi Talep	9.3	20.6	21.4	8.1	8.5	14.1
Net Mal ve Hizmet İhracatı(*)	-3.1	-9.1	-7.7	-2.2	-2.2	-4.9
Mal ve Hizmet İhracatı	16.0	10.9	17.2	8.2	14.4	12.5
Mal ve Hizmet İthalatı	27.1	31.3	32.7	16.1	19.6	24.7
GSYH (Harcama)	5.8	11.8	14.4	5.3	6.3	9.0

(*) GSYİH Büyümesine katkı

Aşağıda verilen Grafikte Toplam Yurtiçi Talep düzeyi ile ekonomik büyüme arasındaki yakın ilişki-korelasyon açık biçimde görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz ertesinde yeniden büyüme sürecine girilen dönemde, sadece Net Dış Talebin (Net Mal ve Hizmet İhracatı) pozitif olduğu 2002 yılı birinci üç aylık dönemde de Toplam Yurtiçi Talep büyümesi negatif olduğu halde, GSYİH büyümüştür. Bu durum, bu dönemde büyümenin salt pozitif net mal ve hizmet ihracatından kaynaklandığını göstermektedir Buna karşılık ileriki dönemlerde ise, net dış talep (net mal ve hizmet ihracatı) sürekli eksi bakiye verdiği için (toplam mal ve hizmet ithalatı, toplam mal ve hizmet ihracatından daha büyük olduğu için), Toplam Yurtiçi Talebin

ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi, yurtiçi talebin dışarıya yönelen kısmı (Net Mal ve Hizmet İthalatı) büyüdükçe (net dış talep ya da net mal ve hizmet ihracatı daha büyük negatif bakiye verdikçe) azalmaktadır. Grafikten görüleceği üzere Toplam Yurtiçi Talep ve GSYİH büyüme kolonları arasındaki yükseklik farkı, negatif net mal ve hizmet ihracatı büyüdükçe artmaktadır. Daha açık bir deyişle, net mal ve hizmet ithalatı büyüdükçe yurtiçi üretim ve istihdam dışarıya kaymakta ve doğrudan yatırımlar da son zamanlarda negatif bakiye vermekte olduğundan dış borçlanmaya dayalı tüketim sözkonusu olmaktadır. Şüphesiz burada gerek tüketim gerek yatırım talebi olsun yurtiçi talebin büyümesi ihraç edilebilir mal miktarını azaltarak ihracatı olumsuz yönde etkilediği gibi, üretim girdisi ve yatırım malı talebini arttırmak suretiyle de ithal hacmini genişletici ve bu şekilde net mal ve hizmet ithalatını artırıcı bir rol oynamaktadır. Düşük döviz kuru ve yüksek faiz ortamında sıcak para ile finanse edilen bir tüketim talebinin kalkınma üzerindeki olumsuz etkisi ve ekonomi üzerinde yarattığı kırılganlık gayet açıktır ve bu sürecin, daha evvelce birkaç kez maruz kalındığı gibi, en sonunda, döviz kurunda ani bir yükselmeye kendini gösterecek bir krizle son bulma olasılığı hayli yüksektir.

Toplam Yurtiçi Talep-Net Dış Talep-GSYİH İlişkisi
(Bir önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

Aşağıdaki Tabloda Türkiye ekonomisi “Kaynaklar-Harcamalar Dengesi” 2002-2004 yılları için gerçekleşen değerler, 2005 yılı için ise programlanan değerler olarak aşağıda verilmektedir.

KAYNAKLAR - HARCAMALAR DENGESİ

	Cari Fiyatlarla (Trilyon TL)				GSMH İçindeki % Paylar			
	2002	2003	2004	2005 ⁽¹⁾	2002	2003	2004	2005 ⁽¹⁾
GSMH	275.032	356.681	428.932	480.963	100.0	100.0	100.0	100.0
Dış Kaynak	6.640	14.920	27.842	19.236	2.4	4.2	6.5	4.0
Toplam Kaynaklar	281.672	371.601	456.774	500.199	102.4	104.2	16.5	104.0
Sabit Serm.Yat.	47.482	57.423	81.394	96.964	17.3	16.1	19.0	20.2
Kamu	17.308	17.615	20.082	25.437	6.3	4.9	4.7	5.3
Özel	30.175	39.808	61.312	71.527	11.0	11.2	14.3	14.9
Stok Değişmesi	12.050	26.257	33.974	34.873	4.4	7.4	7.9	7.3
Kamu	-85	-576	-	-611	0.0	-0.2	0.0	-0.1
Özel	12.15	26.833	33.974	35.484	4.4	7.5	7.9	7.4
Toplam Yatırımlar	59.532	83.680	115.368	131.837	21.6	23.5	26.9	27.4
Kamu	17.223	17.039	20.082	24.825	6+3	4.8	4.7	5.2
Özel	42.310	66.641	95.286	107.011	15.4	18.7	22.2	22.2
Toplam Tüketim	222.140	287.921	341.406	368.362	80.8	80.7	79.6	76.6
Kamu	34.688	43.694	56.775	56.684	12.6	12.3	13.2	11.8
Özel	187.452	244.226	284.631	311.678	68.2	68.5	66.4	64.8

2005 YILI I. ÜÇ AYLIK DÖNEMDE GSMH BÜYÜMESİ

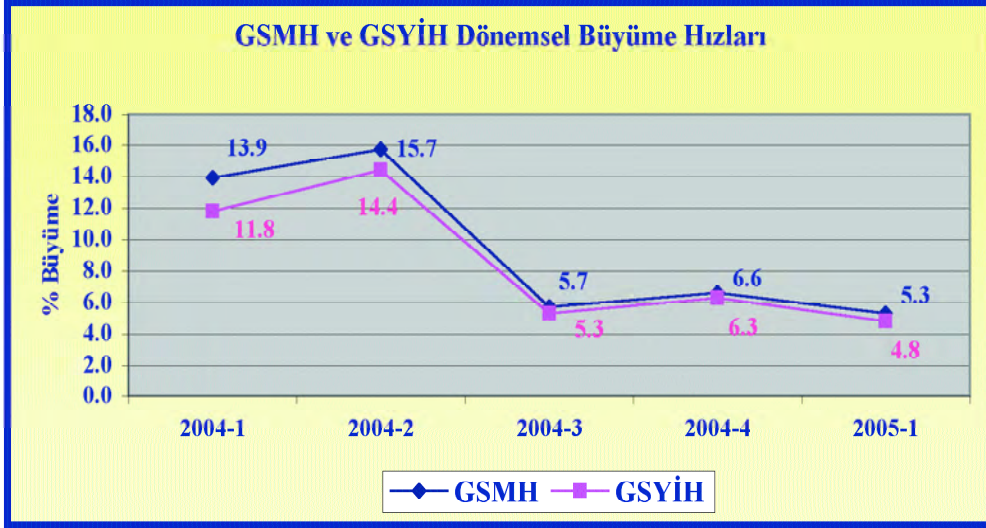
2004 yılı Mayıs ayından itibaren, yüksek hızlı büyümenin dış ticaret açığı ve enflasyon üzerindeki etkileri gözönünde bulundurularak, ekonomiyi soğutmaya yönelik olarak alınmış olan önlemlerin etkisiyle geçen yılın son iki çeyreğinde daha ılımlı bir düzeyde büyüme sergileyen milli hasıla, 2005 yılının ilk çeyreğinde de, bu görece olarak biraz yavaşlamış olan büyüme hızını sürdürmüştür. Bununla beraber bu yılın ilk çeyreğinde gerçekleşen Gayrsafi Milli Hasıla (GSMH) ve Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyüme hızları 2003 yılı ikinci döneminden buyana tanık olunan en düşük büyüme hızlarını oluşturmaktadır.

TABLO.II.3.6.
DÖNEMLER İTİBARIYLA GSMH DEĞİŞİMİ

GSMH Büyümesi	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I. Üç Aylık Dön.	-1.5	9.5	8.5	9.5	-7.9	4.2	-3.3	0.6	7.4	13.9	5.3
II. Üç Aylık Dön.	13.6	8.2	9.1	4.5	-3.7	5.4	-12.3	10.4	3.6	15.7	
III. Üç Aylık Dön.	9.0	5.1	8.5	2.6	-7.6	7.2	-9.1	8.0	5.6	5.7	
IV. Üç Aylık Dön.	-8.0	7.1	8.3	3.9	-6.1	6.3	-9.4	11.8	5.9	6.6	

2005 yılının ilk üç aylık döneminde GSMH bir önceki yılın aynı dönemine göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 15.6 oranında artarak 93 milyar 80 milyon YTL. olarak, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden ise reel yüzde 5.3 oranında yükselerek 29 milyon 125 bin YTL. olarak gerçekleşmiştir.

Bu yılın ilk çeyreğinde tarım sektörü katma değeri geçen yılın aynı dönemine göre değişmez yaklaşık aynı değerini korurken, sanayi sektörü katma değeri yüzde 5.5, imalat alt sektörü yüzde 5.3 oranında büyümüştür. Geçen yılın genelinde yüzde 6.7 oranında büyümüş olan hizmetler sektörü bu yılın ilk çeyreğinde biraz yavaşlayarak yüzde 4.8 oranında büyümüştür.

Kriz yılları ve sonrasında uzun bir dönem seğılediğı küçülme döneminin ardından 2003 yılının son çeyreğinde büyümeye başlayan ve geçen yılın son dönemindeki cüzi bir küçülme dışında sürekli bir büyüme göstermiş olan inşaat sektörü 2005 yılı ilk çeyreğinde de genişlemesini sürdürmüş ve yüzde 16.5 gibi yüksek bir büyüme ortaya koymuştur. Hernekadar sıkı bütçe uygulaması nedeniyle kamu yatırımlarının azaltılması sonucu daralmış olan baz değeri nedeniyle yüksek gözükse de bu dönemde kamu yatırım harcamalarının (bina + bina dışı) geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 43.7 oranında artmış olması inşaat sektörünün hızlı büyümesinde etkili olmuştur. Sektörel büyüme hızlarını ve talep unsurlarındaki gelişmeleri veren Tablolardan görüleceğı üzere geçen yılın Mayıs ayında alınan, özellikle dayanıklı tüketim mallarına olan talebi kısıcı önlemler sonucu, ithalatın artış hızı yavaşlamış, bu gelişme ithalat vergisine ve ticaret sektörü katma değerine yansımıştır 2004 yılı ilk çeyreğinde yüzde 38.1 gibi çok yüksek bir hızda artan ithalat vergisi bu yılın aynı döneminde sadece yüzde 8.4 oranında büyürken, ticaret sektöründeki katma değer artışı bir önceki yılın aynı dönemlerine göre, 2004 yılı ilk çeyreğindeki yüzde 17.9 oranından bu yılın aynı döneminde yüzde 5.8'e gerilemiştir

TABLO.II.3.7.
SEKTÖREL BÜYÜME HIZLARI
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemlerine Göre % Değişme)

	2002	2003	2004	2004				2005 I.
				I.	II.	III.	IV.	
Tarım	6.9	-2.5	2.0	2.7	4.3	-1.4	9.1	0.0
Sanayi	9.4	7.8	9.4	10.4	15.7	7.5	4.0	5.5
İmalat	10.4	8.6	10.1	11.5	17.1	8.1	3.9	5.3
Hizmetler	7.2	6.7	10.2	13.3	15.0	6.9	7.0	4.8
İnşaat	-5.6	-9.0	4.6	12.7	6.5	3.9	-0.5	16.5
Ticaret	11.0	8.1	12.8	17.9	19.7	7.7	8.9	5.8
Ulaştırma	6.0	8.4	6.8	5.4	12.0	4.3	6.2	1.6
İthalat Vergisi	24.7	22.6	26.2	38.1	33.2	20.8	15.7	8.4
GSYİH	7.9	5.8	8.9	11.8	14.4	5.3	6.3	4.8
GSMH	7.9	5.9	9.9	13.9	15.7	5.7	6.6	5.3

2005 yılı ilk çeyreğinde ulaştırma sektörü katma değer artışındaki büyüme hızı da yavaşlamış ve yüzde 1.6 olarak gerçekleşmiştir.

GSYİH'nın 2005 yılı ilk çeyreğinde yüzde 4.8 oranında büyümesinde temel katkılar özel tüketim harcamalarındaki ve kamu sabit sermaye yatırımlarındaki artışlardan kaynaklanmıştır. Sözkonusu dönemde yarı dayanıklı tüketim mallarına yapılan harcamalar önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12 oranında artarken, gıda-içki harcamaları yüzde 4.6 oranında ve hizmet harcamaları da yüzde 4.2 oranında yükselmiş, buna karşılık enerji, ulaştırma ve haberleşme harcamaları yüzde 3.1 oranında düşmüştür. Birinci çeyrekte devletin nihai tüketim harcamaları reel anlamda yüzde 4.3 oranında büyümüştür. Bu kapsamda yer alan maaş ve ücret ödemeleri yüzde 0.6 oranında küçülmüş, buna karşılık diğer cari harcamalar yüzde 17.6 oranında büyümüştür.

TABLO.II.3.8.
TALEP UNSURLARINDAKİ GELİŞMELER
(Bir Önceki Yılın Aynı Dönemlerine Göre % Değişme)

	2003	2004	2004				2005
			I.	II.	III.	IV.	I.Dönem
Toplam Tüketim	5.6	9.0	11.6	15.4	5.9	4.7	4.0
Kamu	-2.4	0.5	2.6	-7.8	-7.0	11.1	4.3
Özel	6.6	10.1	12.4	18.4	7.3	3.6	4.0
Sabit Sermaye Yatırımları	10.0	32.4	57.6	47.4	26.1	11.2	6.9
Kamu	-11.5	-4.7	-5.9	-8.7	-10.8	0.9	36.6
Özel	20.3	45.5	65.5	63.1	38.9	17.7	4.8
Stok Değişimleri ⁽¹⁾	3.0	1.1	2.5	1.4	-1.2	2.5	0.1
Toplam Yurtiçi Nihai Talep	6.5	14.1	19.8	22.9	9.9	6.3	4.7
Toplam Yurtiçi Talep	9.3	14.1	20.6	21.4	8.1	8.5	4.4
Net Mal ve Hizmet İhracatı ⁽¹⁾	-3.1	-4.9	-9.1	-7.7	-2.2	-2.2	0.0
Mal ve Hizmet İhrac.	16.0	12.5	10.9	17.2	8.2	14.4	11.3
Mal ve Hizmet İthal.	27.1	24.7	31.3	32.7	16.1	19.6	9.3
GSYİH (Harcama)	5.8	9.0	11.8	14.4	5.3	6.3	4.8

(1) GSYİH Büyümesine katkı

2004 yılında 1.1 puan olan “Stok Değişimleri”nin GSYİH büyümesine katkısı 2005 yılı ilk çeyreğinde yüzde 0.1’e gerilemiştir. 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla negatif 3.1 ve negatif 4.9 puan olan “Net Mal ve Hizmet İhracatı”nın GSYİH’ya olan katkısının, 2005 yılı ilk çeyreğinde sıfır puan olarak gerçekleşmesi önem taşıyan olumlu bir gelişmedir.

Harcamalar açısından kamu sektörü sabit sermaye yatırımlarının yüzde 36.6 gibi dik kat çekici bir büyüme göstermesinde geçen yılın ilk dönemine ilişkin baz değerinin düşüklüğünün önemli etkisi olmuştur. Bu yüksek oranlı artışın içeriğine bakıldığında

da makine-teçhizat harcamalarının yüzde 25.4, bina inşaat harcamalarının yüzde 114.1 ve bina dışı inşaat harcamalarının ise yüzde 26.1 oranında yükseldiği görülmektedir. Ancak 2005 yılı ilk üç aylık dönemde gerçekleştirilen kamu kesimi yatırım harcamaları bu hızlı genişlemeye rağmen, 2002 yılı birinci çeyreğinde gerçekleşen tutarın yüzde 16.2 oranında altında kalmıştır Özel kesimde ise geçen yılın aynı dönemine göre bu yıl ilk çeyrekte, makine-teçhizat harcamaları yüzde 1.2 ve bina inşaatı harcamaları ise yüzde 16.2 oranında artmıştır

II.4. SEKTÖREL GELİŞMELER

II.4.1. TARIM

Tarım sektörü katma değeri 2004 yılında, bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 14.9, 1987 yılı sabit fiyatları üzerinden ise reel anlamda yüzde 2.0 oranında büyüme göstermiştir.

TARIM SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ

	Değer (Milyar TL)				Değişim (%)
	2002	2003	2004	2003	2004
Cari Üretici Fiyatlarıyla					
Tarım Sektörü Toplamı	32.114.870	42.126.246	48.394.672	31.2	14.9
Çiftçilik ve Hayvancılık	30.236.619	39.550.179	44.905.361	30.8	13.5
Ormancılık	912.115	1.268.139	1.702.823	39.0	34.3
Balıkçılık	966.136	1.307.928	1.786.488	35.4	36.6
1987 Yılı Fiyatlarıyla	2002	2003	2004	2003	2004
Tarım Sektörü Toplamı	15.948	15.549	15.863	-2.5	2.0
Çiftçilik ve Hayvancılık	14.837	14.501	14.683	-2.3	1.3
Ormancılık	756	689	793	-8.9	15.1
Balıkçılık	354	359	387	1.4	7.8

2004 yılında iklim koşullarının genelde olumlu bir seyir izlemesi ve sağlanan verimlilik artışları tarımsal üretimde gerçekleşen artışta önde gelen unsurlar olmuştur. 2004 yılında seçilmiş tarla bitkilerinde en yüksek üretim artışları bir önceki yıla göre yüzde 40.2 ile tütünde ve yüzde 31.7 ile çeltikte gerçekleşmiştir. Üretim alanlarındaki genişleme çeltik üretim artışında etkili olmuştur. Buna karşılık 2003 yılına göre soya üretimi yüzde 41.2 ve patates üretimi yüzde 9.4 oranında azalma ortaya koymuştur. Var yılı olması nedeniyle zeytin üretimi önceki yıla göre yüzde 88.2 oranında artış gösterirken, mandalina üretimi yüzde 21.8 oranında yükselmiş, buna karşılık antep fıstığı üretimi yüzde 66.7 oranında azalma göstermiştir.

Tarımsal ürünlerin destekleme başlangıç alım fiyatları 2004 yılında bir önceki yıla göre pamukta değişmemiş, buna karşılık fındıkta yüzde 102.0, tiftikte yüzde 66.7, arpada yüzde 22.8, çayda yüzde 15.0, buğdayda yüzde 14.0 ve haşhaş kapsülünde yüzde 12.0 oranında yükseltilmiştir. Destekleme başlangıç alım fiyatları önceki yıla göre çekirdeksiz kuru üzümde yüzde 28.6, yaş kozada yüzde 23.3 ve kuru incirde yüzde 2.4 oranında aşağı çekilmiştir.

TABLO II.4.1.
SEÇİLMİŞ BAZI BİTKİLERDE ÜRETİM VE
TABAN FİYAT GELİŞMELERİ

	Üretim (Bin Ton)			Destekleme Fiyatı (000 TL./Kg)		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Buğday	19.500	19.000	21.000	230.0	325.0	370.5
Arpa	8.300	8.100	9.000	149.5	215.0	264.0
Mısır	2.100	2.800	3.000	218.5	310.0	332.0
Çeltik	360	372	490			
Tütün	153	112	157	3.000.0	4.300.0	
Şeker Pancarı	16.523	12.623	13.517	79.5	88.8	98.9
Pamuk (kütü)	2.542	2.346	2.390	800.0	900.0	900.0
Ayçiçeği	850	800	900	400.0	460.0	485.0
Soya	75	85	50			
Fındık	600	480	350	1.615.0	2.500.0	5.050.0
Zeytin	1.800	850	1.600			
İncir	250	280	275	2.250.0	2.100.0	2.050.0
Üzüm	3.500	3.600	3.500	1.250.0	1.400.0	1.000.0
Çay	792	869	1.105	250.0	320.0	400.0
Soğan	2.0950	1.750	2.040			
Patates	5.200	5.300	4.800			

II.4.2. SANAYİ

1994 yılındaki ekonomik kriz sürecinde yüzde 5.7 oranında önemli bir daralma gösteren sanayi sektörü katma değeri, 1994'ü izleyen üç yıl boyunca hızlı bir genişleme göstermiş ve sırasıyla yüzde 12.1, yüzde 7.1 ve yüzde 10.4 oranında bir büyüme ortaya koymuştur. 1998 yılı ikinci yarısından başlayarak tekrar yavaşlama süreci içine giren sanayi sektörü katma değer artışı 1998 yılının tümü itibarıyla yüzde 2.0'de

kalmıştır. 1998 yılının son çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5.4 oranında küçülme gösteren sanayi sektöründeki daralma 1999 yılının ilk üç aylık döneminde daha da derinleşmiş ve sanayi sektörü katma değeri sözü edilen dönemde yüzde 8.4 oranında küçülmüştür. 1999 yılının ikinci çeyreğinde biraz toparlanma göstererek yüzde 0.7 oranında bir büyüme gösteren sanayi sektörü üretimi, 17 Ağustos depreminin doğrudan ve dolaylı etkileri ve tüketim ve yatırım talebindeki daralmalar, ihrac talebinin düşmesi sonucu tekrar küçülme eğilimi içerisine girmiştir. 1999 yılının üçüncü üç aylık döneminde yüzde 6.4, son dönemde ise yüzde 1.5 oranında daralma gösteren sanayi sektörü katma değeri yılın tamamı itibariyle yüzde 5.0 oranında düşmüştür.

1999 yılı Aralık ayında IMF ile girilen Stand-by düzenlemesinin ekonomide yarattığı iyimser beklentiler, faiz hadlerinde meydana gelen, beklenenin ötesinde düşüş ve tüketici kredileri elverişliliğindeki iyileşmeler, 2000 yılı ilk üç aylık dönemden itibaren, tüketim ve yatırım talebinde ve dolayısıyla sanayi üretiminde yeniden büyüme eğilimine girilmesinde temel etkenler olmuştur.

2000 yılında oniki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla göre toplam sanayi üretimi yüzde 6.1, imalat sanayi sektörü üretimi yüzde 6.5 ve enerji (elektrik, gaz, su) üretimi yüzde 7.4 oranında artış gösterirken madencilik sektörü üretimi yüzde 2.8 oranında daralmıştır. Sözkonusu yılda toplam sanayi, imalat sanayi sektörü ve enerji sektörü toplam üretim artışlarında, özel kesimce gerçekleştirilen üretim yükselmeleri esas etken olmuştur.

Aşağıda verilen Tablodan açık bir şekilde görüldüğü gibi sanayi sektörü üretimi 2001 yılı başından itibaren belirgin bir daralma süreci içerisine girmiş ve bu üretim gerilemesi ikinci çeyrekte itibaren şiddetli bir küçülmeye dönüşmüş ve bu durumu yılın sonuna kadar sürdürmüştür. Oniki aylık ortalamalar bazında bir önceki yıla göre, 2001 yılında madencilik sektörü üretimi yüzde 8.0, imalat sanayii üretimi yüzde 9.5, enerji üretimi yüzde 1.8 ve toplam sanayi üretimi de yüzde 8.7 oranında şiddetli bir daralma göstermiştir. Ekonomik krizlere karşı duyarlılığı daha fazla olan özel sektör imalat sanayii ve toplam sanayi üretimlerinin 2001 yılında, bu sektörlerdeki kamu kesimi üretimine göre daha fazla küçülme gösterdiği görülmektedir. Nitekim 2001 yılında bir önceki yıl üretimine göre, sırasıyla imalat ve toplam sanayi sektörlerinde, devlet kesimi üretimi yüzde 0.1 ve yüzde 3.1 oranlarında azalırken, özel kesim üretim düzeyi yüzde 11.5 ve yüzde 10.7 oranında şiddetli küçülmeler sergilemiştir.

TABLO II.4.2.
SANAYİ SEKTÖRÜ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI

Yıl	Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
1998	2.0	9.3	11.5	5.0
1999	-5.0	-7.3	1.2	5.3
2000	6.1	-2.8	6.5	7.4
2001	-8.7	-8.0	-9.5	-1.8
I. Dönem	-0.9	-2.0	-0.4	-3.4
II. Dönem	-11.1	-3.4	-12.4	-2.2
III. Dönem	-9.7	-8.8	-10.6	-1.7
IV. Dönem	-11.9	-16.7	-12.9	0.0
2002	9.4	-8.3	10.8	5.4
I. Dönem	3.1	-1.4	3.3	3.6
II. Dönem	11.8	-12.4	13.6	8.3
III. Dönem	10.0	-11.3	11.8	5.4
IV. Dönem	12.3	-6.9	14.2	4.7
2003	8.7	-3.4	9.3	8.5
I. Dönem	9.3	-13.1	10.6	8.0
II. Dönem	4.6	-14.7	5.1	7.2
III. Dönem	10.4	10.3	10.5	10.0
VI: Dönem	10.7	3.5	11.1	8.4
2004	9.9	4.0	10.4	8.5
I. Dönem	10.6	-9.8	12.0	6.5
Kamu	-1.8	-18.7	1.1	-2.0
Özel	14.6	19.0	14.4	15.5
II. Dönem	16.2	10.1	17.2	8.4
Kamu	6.0	7.6	1.7	21.3
Özel	18.9	15.3	20.5	-1.4

Yıl		Sanayi Sektörü	Madencilik	İmalat	Enerji
III.	Dönem	8.5	6.9	8.7	7.0
	Kamu	-1.4	4.3	-3.8	3.2
	Özel	11.4	12.8	11.4	10.6
IV.	Dönem	4.7	7.7	4.5	5.6
	Kamu	4.4	4.7	0.0	22.8
	Özel	4.8	16.9	5.4	-4.7
2005					
	I. Dönem	6.2	24.6	5.6	5.7
	Kamu	0.9	43.2	-4.6	0.9
	Özel	7.6	-16.1	7.7	9.8

Madencilik sektörü dışında kalan toplam sanayi, imalat ve enerji sektörlerinin 2002 yılı başından itibaren tekrar bir toparlanma dönemine girdiği ve bu sürecin yıl boyunca bu sektörlerde hızlanarak devam ettiği gözlenmiştir. İmalat, enerji ve toplam sanayi sektörlerinde 2002 yılında gerçekleşen bu hızlı üretim genişlemesinde bir önceki yıl yaşanan şiddetli daralmanın baz rakamlarını düşürmüş olmasının yanısıra stok yenileme faaliyetleri ve ihracat artışı da önemli etkenler olmuşlardır.

2002 yılında sanayi sektörü katma değerinde gerçekleşen genişleme 2003 yılında da devam etmiştir. Canlı iç talebin yanısıra ihracat hacminde sağlanan dikkat çekici artış sanayi sektörü katma değerinin büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Bir önceki yıla göre sanayi sektörü üretim endeksi 2003 yılında yüzde 8.7 oranında artarken, bu sektörün katma değeri yüzde 7.8 oranında yükselmiştir.

TABLO.II.4.3.
SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ
(1987 Yılı Fiyatları İle Bir ÖncekiYıla Göre % değişim)

Sektörler	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Madencilik	9,3	-7,3	-1,1	-8,8	-4,4	-2,9	2,6
İmalat sanayii	1,2	-5,7	6,4	-8,2	10,4	8,6	10,1
Elektrik, Gaz ve Su	5,3	1,3	6,5	-2,1	8,0	5,7	6,1
Toplam sanayi	2,0	-5,0	6,0	-7,5	9,4	7,8	9,4

Kaynak: DİE

Sanayi sektörünün GSYİH içindeki payı 2003 yılındaki yüzde 24.7 düzeyinden, 2004 yılında yüzde 24.9'a yükselmiştir.

TABLO.II.4.4.
GSYİH İÇİNDE SANAYİ SEKTÖRÜ KATMA DEĞERİ PAYI
(Cari Üretici Fiyatlarıyla % Olarak)

Sektörler	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Madencilik	1,1	1,1	1,1	1,2	1,0	1,1	1,2
İmalat sanayii	19,4	19,2	19,2	20,6	20,1	20,0	20,4
Elektrik, Gaz ve Su	2,4	2,9	3,0	3,9	4,1	3,6	3,3
Toplam sanayi	22,9	23,2	23,3	25,7	25,2	24,7	24,9

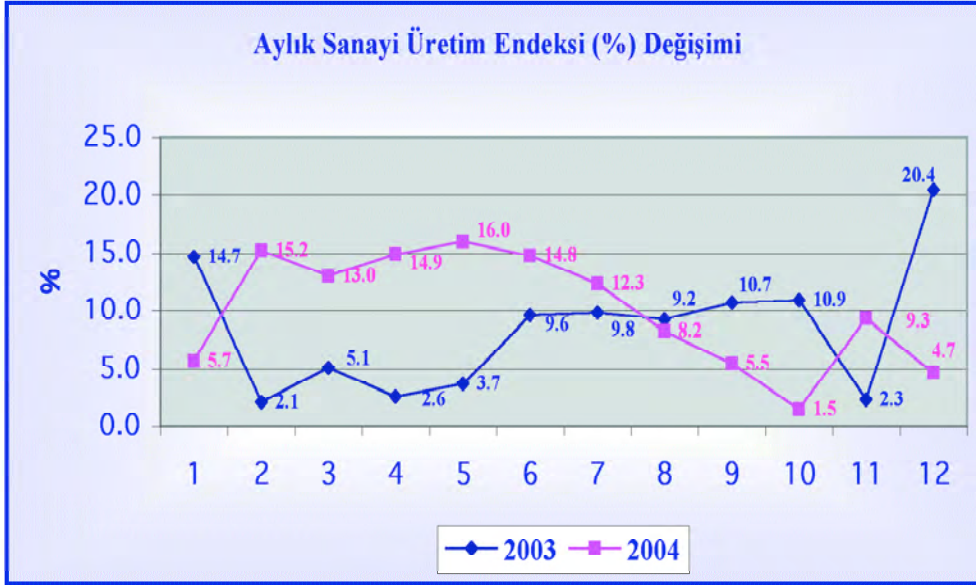
Kaynak: DİE

Sanayi sektörü katma değerinde 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleşen hızlı büyüme 2004 yılında da devam etmiştir. Süregelen ekonomik büyüme, geleceğe yönelik beklentilerdeki iyileşme ve faiz hadlerindeki belirgin düşüş ile canlı bir seyir izleyen iç talep ve ihracat hacminde tanık olunan hızlı genişleme 2004 yılında sanayi sektörü katma değerinin yüzde 9.4 düzeyinde hızlı bir büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur.

Diğer taraftan 2003 yılında yüzde 8.7 oranında artan sanayi sektörü üretimi 2004 yılında, ağırlıklı olarak özel sektör sanayi üretimindeki hızlı büyümenin etkisiyle, yüzde 9.8 oranında yükselmiştir. Aşağıda verilen Tabloda yıllar itibariyle Sanayi Üretim Endeksinde meydana gelen değişim oranları verilirken, Grafiklerde ise 2003 ve 2004 yılları itibariyle Sanayi Üretim Endeksinde aylar itibariyle yaşanan gelişmeler gösterilmektedir:

TABLO.II.4.5.
SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2001	96,2	93,8	94,4	-	-	-
2002	95,5	106,4	103,4	-0,7	13,4	9,5
2003	91,2	120,5	112,4	-4,5	13,3	8,7
2004	92,7	135,1	123,4	1,6	12,1	9,8

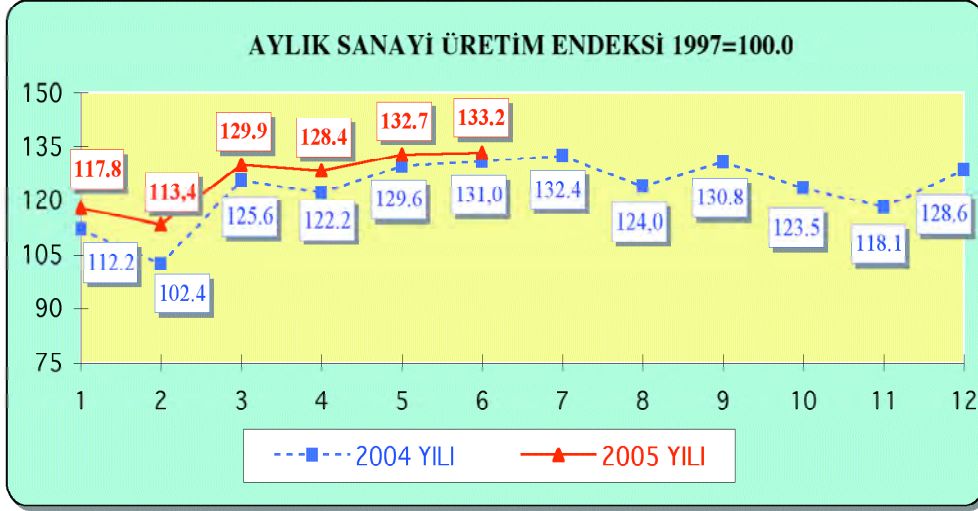

II.4.2.1. SANAYİ SEKTÖRÜNDE 2005 YILI GELİŞMELERİ

Şiddetli bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında yüzde 8.7 oranında gerileyen sanayi üretim endeksi⁽¹⁾ 2002 yılı ilk çeyreğinden itibaren giderek ivme kazanan bir büyüme süreci içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 9.4 ve 2003 yılında yüzde 8.8 ve 2004 yılında da yüzde 9.8 oranında büyüme göstermiştir Sanayi sektörü üretiminde son üç yıllık dönemde gözlemlenen bu istikrarlı büyüme süreci biraz yavaşlamış olmakla beraber 2005 yılında da sürmüştür.

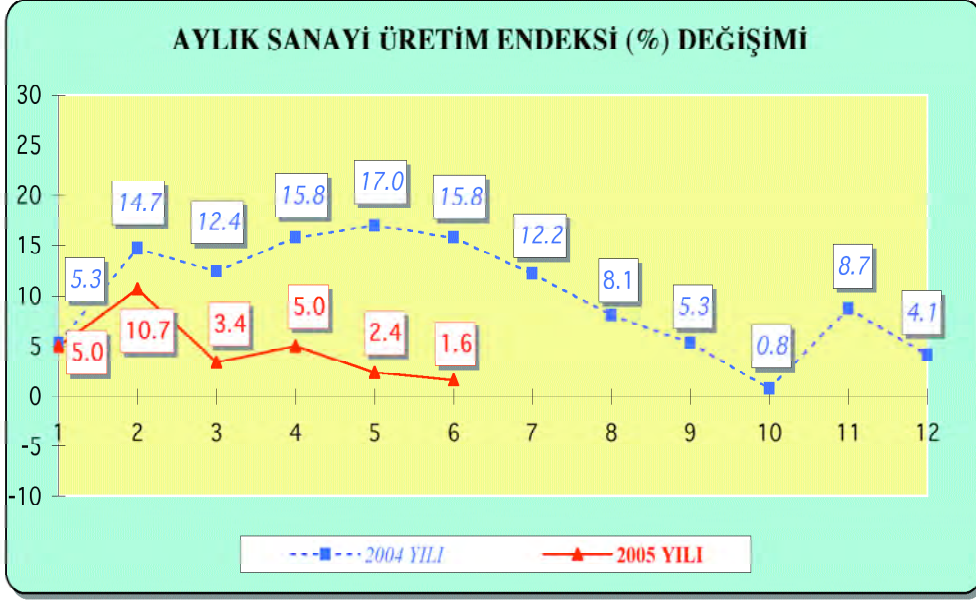
2005 yılı Ocak-Haziran döneminde, bir önceki yılın aynı döneminin ortalamasına göre toplam sanayi üretimi ortalaması yüzde 4.5, imalat sanayii üretimi yüzde 3.7 ve enerji sektörü üretimi yüzde 6.4 ve madencilik sektörü üretimi de yüzde 20.3 oranında büyümüştür.

(1) Sanayi sektörü madencilik, imalat ve elektrik, gaz, su olmak üzere üç ana alt sektörden oluşmakta olup, toplam sanayi sektörü içinde madencilik sanayii yüzde 4.89, imalat sanayii yüzde 86.92 ve elektrik, gaz ve su sanayii de yüzde 8.19 oranında ağırlığa sahiptir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Söz konusu dönemde imalat sanayii sektöründe, bir önceki yılın aynı dönem ortalamasına göre en yüksek artışlar yüzde 39.3 oranı ile metal eşya sanayiinde, yüzde 34.1 oranı ile tıbbi, optik ve saat imalatı sanayiinde, yüzde 24.6 oranı ile mobilya imalatı sanayiinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemler itibariyle deri işleme sanayii üretimi yüzde 24.6, tekstil ürünleri imalatı yüzde 11.7 ve giyim eşyası sanayii üretimi ise yüzde 9.0 oranında azalmıştır 2004 yılı ilk altı aylık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 79.8 oranında büyüme göstermiş olan taşıt araçları sanayii üretimindeki artış sürmüştür, ancak yavaşlayarak, bu yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 10.9 oranında gerçekleşmiştir.

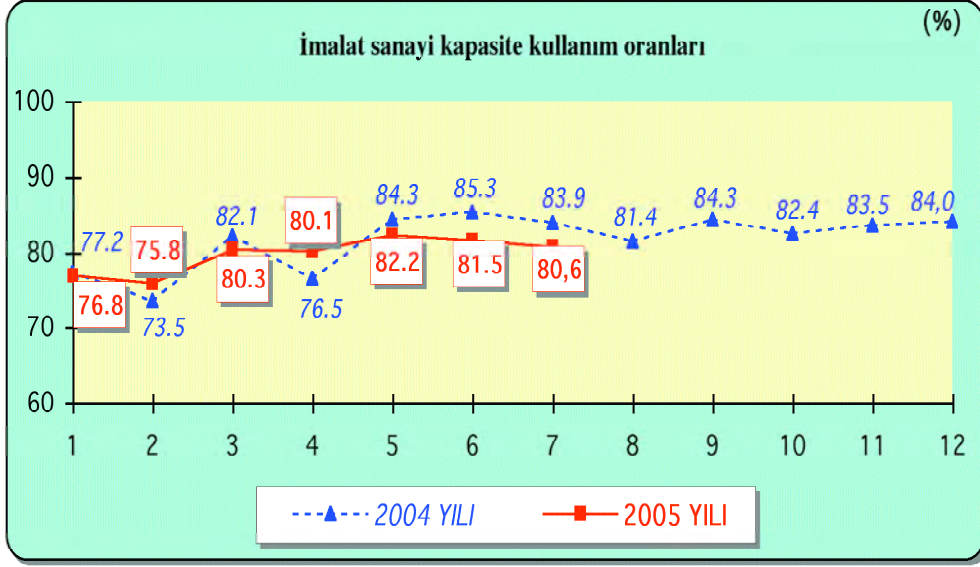

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Aşağıdaki Tabloda önemli imalat sanayii alt sektörleri itibariyle 2004 ve 2005 yılları ilk altı aylık üretim endeks değişimleri verilmektedir:

TABLO.II.4.6.
AYLIK SANAYİ ÜRETİM ENDEKSİ
 (Bir Önceki yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	Yıllık			2004	2005	2005					
	2002	2003	2004	Oc-Haz.	Oc.-Haz.	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
Sanayi	9.4	8.8	9.8	13.5	4.5	5.0	10.7	3.4	5.0	2.4	1.6
Madencilik	-8.3	-3.4	4.0	-0.1	20.3	15.9	32.1	26.9	26.9	18.0	7.8
İmalat	10.9	9.3	10.4	14.7	3.7	5.0	10.2	2.2	4.1	1.4	1.2
Enerji	5.4	8.5	6.8	7.4	6.4	1.8	8.3	7.2	7.9	8.4	5.2
Gıda-İçecek	2.9	7.6	-0.4	0.3	4.7	5.8	2.2	3.0	-8.1	3.5	21.6
Tekstil	12.5	2.1	-1.4	0.0	-11.7	-15.6	-4.9	-8.2	-24.4	-7.5	-7.9
Giyim	3.3	1.7	3.5	2.2	-9.0	5.7	-7.1	-7.4	-19.8	-21.9	-6.1
Petrol ürünleri	9.1	3.1	-4.6	2.3	-5.6	-5.7	-9.7	-10.4	7.9	-8.7	-5.1
Kimya	14.2	8.8	16.1	18.4	5.5	8.8	5.9	0.5	10.5	12.3	-3.1
Toprak Ürünleri	10.9	10.0	9.2	13.2	13.3	38.3	31.0	0.0	9.0	7.7	11.6
Ana Metal	10.1	11.9	11.6	12.2	4.5	7.0	8.8	5.0	4.1	5.1	-1.9
Metal eşya	0.5	3.2	9.4	11.6	39.3	37.8	24.4	24.2	43.4	43.3	59.2
Makine-Teçhizat	21.4	22.4	31.0	41.9	-1.6	7.7	15.9	-3.6	-0.6	-9.8	-11.4
Taşıt araçları	27.1	47.6	53.3	79.8	10.9	3.0	42.6	16.0	7.3	4.2	2.9

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Yukarıda verilen Grafikten de görüleceği üzere imalat sanayii üretimindeki yavaşlama paralelinde, 2005 yılı ilk yedi aylık döneminde kapasite kullanım oranlarında da bir gerileme eğilimi gözlemlenmektedir. 2005 yılı ilk yedi aylık döneminde Şubat ve Nisan ayları hariç kapasite kullanım oranları geçen yılın aynı aylarındaki kapasite kullanım oranlarının altına düşmüştür. Kapasite kullanım oranlarındaki gerileme eğilimi sözkonusu dönemin son üç ayında daha da belirginlik kazanmıştır.

II.4.2.2. MADENCİLİK

2004 yılında madencilik sektörü üretimi bir önceki yıla göre yüzde 4.0 oranında yük selirken bu sektörün yarattığı katma değer yüzde 2.6 oranında büyümüştür. Yıl sonu itibariyle madencilik sektöründe kamu kesimi üretimi yüzde 0.4 oranında düşerken, özel sektör üretimi yüzde 15.5 oranında artış göstermiştir. Madencilik sektörü üretimi bir önceki yıla göre 2002 yılında yüzde 8.3 ve 2003 yılında da yüzde 3.4 oranında küçülmüştü.

TABLO.II.4.7.
MADENCİLİK ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİMİ
(Bir Önceki Yıla Göre % olarak)

Yıllar	2002			2003			2004		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Madencilik	-12,5	6,4	-8,3	-5,4	2,3	-3,4	-0,4	15,5	4,0
Kömür Madenciliği	-14,6	25,3	-12,5	-11,0	0,8	-10,0	-9,0	18,5	-6,7
Ham Petrol-Tabii Gaz	-5,2	-4,3	-4,9	-1,5	3,2	-0,4	1,5	-2,4	0,5
Metal Cevheri Madenciliği	-23,2	-9,5	-21,2	2,5	18,2	4,9	-7,2	35,4	0,6
Diğer Madencilik	-6,5	7,4	1,0	4,5	1,2	2,6	23,5	17,4	20,1

Kaynak: DİE

II.4.2.3. İMALAT SANAYİİ

2004 yılında imalat sanayii üretiminde yüzde 10.4 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Söz konusu yılda özel sektör imalat sanayii üretimi yüzde 12.7 oranında büyüme gösterirken, kamu sektörü üretimi yüzde 0.4 oranında daralma sergilemiştir. 2004 yılında imalat sanayii katma değeri ise yüzde 10.1 oranında büyümüştür

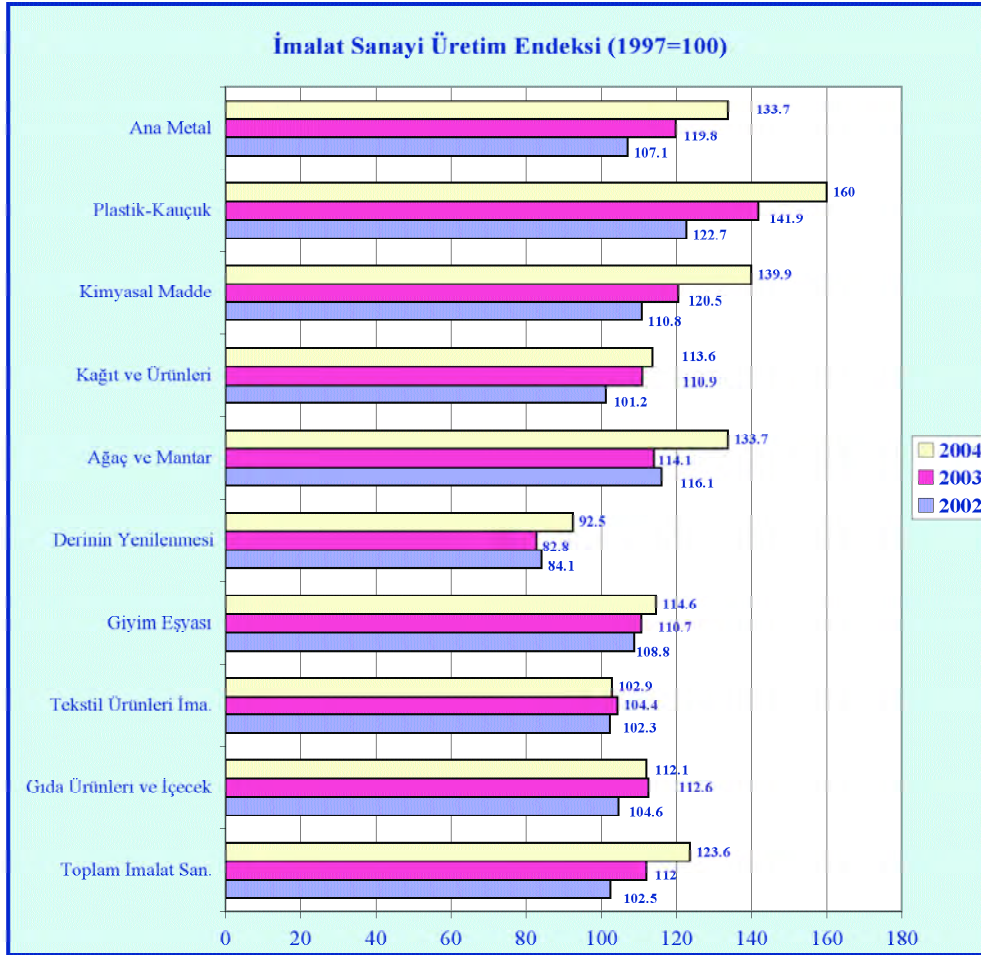
TABLO.II.4.8
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİVE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2001	89,6	93,2	92,4	-	-	-
2002	93,8	104,8	102,5	4,7	12,4	10,9
2003	95,8	116,3	112,0	2,1	11,0	9,3
2004	95,4	131,1	123,6	-0,4	12,7	10,4

Kaynak: DİE

İmalat sanayii genelinde, üretim değeri ağırlıklı olarak 2002 yılında yüzde 75.4, 2003 yılında yüzde 78.3 olarak gerçekleşen kapasite kullanım oranı 2004 yılında artış eğilimini sürdürmüş ve yüzde 81.2 olarak gerçekleşmiştir. Kapasite kullanım oranı 2004 yılı itibariyle kamuda yüzde 85.5 ve özel kesimde yüzde 79.4 olarak gerçekleşmiştir.

Aşağıda verilen Grafikte imalat sanayii alt sektörleri için 2003 ve 2004 yılları üretim endeksi, Tabloda ise imalat sanayii alt sektörleri üretim endeksi değişim yüzdeleri verilmektedir:

TABLO.II.4.9.
İMALAT SANAYİİ ÜRETİM ENDEKSİ DEĞİŞİM ORANLARI (%)

İmalat Sanayii ve Bazı Alt Sektörler	2002			2003			2004		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Toplam İmalat Sanayi	4,7	12,4	10,9	2,1	11,0	9,3	-0,4	12,7	10,4
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	-7,8	4,6	2,9	-14,0	10,1	7,6	-23,9	1,4	-0,4
Tekstil Ürünleri İmalatı	-55,6	13,2	12,5	-72,9	2,4	2,1	-89,8	-1,4	-1,4
Giyim Eşyası İmalatı	-21,6	3,5	3,3	-76,3	1,3	1,7	0,0	1,2	3,5
Derinin İşlenmesi, Bavul, Çanta vb.	-34,0	17,2	15,0	-89,8	0,7	-1,5	0,0	4,4	11,7
Ağaç ve Mantar Ürün. İmalatı	0,0	18,1	18,1	0,0	-1,7	-1,7	0,0	17,2	17,2
Kağıt ve Kağıt Ürün.İmalatı	-16,1	25,1	20,8	-58,3	14,8	9,6	-66,8	4,4	2,4
Kimyasal Mad.Ürün.İmalatı	9,2	15,0	14,2	-3,8	10,8	8,8	2,7	17,9	16,1
Plastik-Kauçuk Ürün. İmalatı	0,0	12,4	12,4	0,0	15,6	15,6	0,0	12,8	12,8
Ana Metal Sanayi	5,7	12,3	10,1	13,9	10,8	11,9	6,0	14,6	11,6

Kaynak: DİE

İmalat sanayii sektöründe 2004 yılında bir önceki yıla göre en yüksek üretim artışları, yüzde 79.3 ile büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı, yüzde 53.3 ile taşıt araçları ve karoseri imalatı, yüzde 34.9 ile radyo, TV ve haberleşme cihazları imalatı, yüzde 34.0 ile basım ve yayım, yüzde 31.0 ile makine ve teçhizat imalatı alt sektörlerinde gerçekleşmiştir. Buna karşılık 2003 yılına göre 2004 yılında tütün ürünleri imalatı yüzde 21.2, elektrikli makine ve cihazlar üretimi yüzde 4.6 ve tekstil ürünleri imalatı yüzde 1.4 oranında azalma göstermiştir.

Aşağıdaki Tablolarda, 2002 – 2004 yılları itibariyle, seçilmiş dayanıklı tüketim ve yatırım malları ile başlıca sanayi aramaddeleri üretim düzeyleri ve yıllık değişim oranları verilmektedir:

TABLO II.4.10.
SEÇİLMİŞ DAYANIKLI TÜKETİM VE YATIRIM MALLARI ÜRETİMİ

Madde Adı	Adet			Değişim (%)	
	2002	2003	2004	2003	2004
Fırın	906.254	1.553.830	1.823.429	71,5	17,4
Buzdolabı	3.164.922	4.123.501	4.863.762	30,3	18,0
Çamaşır Makinesi	1.684.687	2.470.644	4.057.729	46,7	64,2
Dikiş Makinesi	31.974	32.581	22.511	1,9	-30,9
Televizyon	12.462.924	15.035.590	20.345.757	20,6	35,3
Video	12.518	9.607	97.647	-65,1	916,4
Müzik Seti	54.256	70.499	178.604	29,9	153,3
Elektrik Süpürgesi	781.636	613.523	1.017.318	-21,5	65,8
Otomobil	259.812	425.409	617.771	63,7	45,2
Otobüs	2.682	4.567	4.837	70,3	5,9
Midibüs-Minibüs	12.824	38.891	59.169	203,3	52,1
Kamyon	12.223	18.707	31.125	53,0	66,4
Kamyonet	55.762	42.888	105.855	-23,1	146,8
Traktör	10.371	29.288	38.240	182,4	30,6

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Yukarıda verilen Tablodan açık biçimde görüleceği üzere 2004 yılında bir önceki yılla göre üretimi yüzde 30.9 düşen dikiş makinesi ve üretimi yüzde 5.9 oranında artan otobüs dışında, diğer tüm dayanıklı tüketim ve yatırım mallarının üretim düzeylerinde çok önemli artışlar gerçekleşmiştir. Birim adet üretimin ifade ettiği katma değer itibarıyla önem taşıyan tüketim ve yatırım mallarından, kamyonet üretiminin yüzde 146.8, kamyon üretiminin yüzde 66.4, midibüs – minibüs üretiminin yüzde 52.1, otomobil üretiminin yüzde 45.2 ve traktör üretiminin yüzde 30.6 oranında artmış olması iç ve dış talepteki canlılığı açık biçimde ortaya koyarken, aynı zamanda başta yatırım faaliyetleri olmak üzere ekonomik faaliyet hacminde yaşanan olumlu tabloyu göz önüne sermektedir.

Başlıca sanayi aramaddelerinin son üç yıllık dönemdeki üretimine bakıldığında ise

temel enerji kaynakları olan petrol, taşkömürü ve linyit üretimlerinin sürekli bir azalma eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir. İşlemden geçmiş akaryakıt ürünleri kapsamında toplam tüketilen miktar içinde ithal süper benzin miktarındaki artış nedeniyle bu ürünün yerli üretiminde bir önceki yıla göre yüzde 43.2 oranında önemli bir daralmanın meydana geldiği görülmektedir.

2004 yılında gerçekleşen hasıla artışı doğrultusunda elektrik enerjisi üretiminin yüzde 6.8 oranında arttığı gözlemlenmektedir

Diğer taraftan özelleştirme faaliyetleri çerçevesinde bazı kamu üretim tesislerinin kapatılıp, devre dışı bırakılmaları da bazı önemli sanayi aramaddelerinin 2004 yılı üretim düzeylerini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu kapsamda artık üretilmeyen gazete kağıdı, üretimi bir önceki yıla göre yüzde 48.2 oranında düşen sülfürik asit ile üretimi yüzde 28.2 oranında azalan blister bakır dikkat çekmektedir. İnşaat faaliyetlerinin yeniden büyüme dönemine girmesi ile çimento üretimindeki büyümenin hızlandığı gözlemlenmektedir

TABLO II.4.11.
BAŞLICA SANAYİ ARAMADDELERİ ÜRETİMİ

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2002	2003	2004	2003	2004
Ham Petrol(Bin Ton)	2.440	2.375	2.276	-2,7	-4,2
Taşkömürü (Bin Ton)	3.312	2.998	2.843	-9,5	-5,2
Linyit (Bin Ton)	48.187	42.938	39.223	-10,9	-8,7
Kristal Şeker	1.935.742	1.874.554	1.921.294	-3,2	2,5
Küp Şeker	8.321	6.683	2.273	-19,7	-66,0
Filtreli Sigara	131.366	111.859	106.738	-14,8	-4,6
Pamuk İpliği	150.306	147.685	138.364	-1,7	-6,3
Pamuklu Dokuma (Bin m)	216.678	190.625	193.232	-12,0	1,4
Yün İpliği	8.868	8.874	9.354	0,1	5,4
Yünlü Dokuma (Bin m)	22.135	23.924	25.119	8,1	5,0
Yazı Kağıdı	72.065	81.715	79.695	13,4	-2,5
Gazete Kağıdı	54.114	20.098	0	-62,9	-
Sülfürik Asit	629.786	545.933	282.535	-13,3	-48,2

Madde Adı	Üretim (Ton)			Değişim (%)	
	2002	2003	2004	2003	2004
Amonyum Sülfat	194.320	97.982	110.361	-49,6	12,6
Üre % 46 N	537.086	487.845	498.876	-9,2	2,3
T.S.P.	60.604	86.550	108.692	42,8	25,6
D.A.P.	164.998	105.223	28.111	-36,2	-73,3
Kompoze Gübre	1.326.582	1.394.176	1.452.928	5,1	4,2
L.P.G.	757.634	773.612	774.998	2,1	0,2
Normal Benzin	414.562	74.333	77.115	-82,1	3,7
Süper Benzin	952.394	1.147.723	647.067	20,5	-43,6
Gazyağı	70.360	104.427	90.943	48,4	-12,9
Motorin	7.736.234	8.086.464	7.673.207	4,5	-5,1
Fuel Oil 6	6.835.282	6.888.405	6.979.167	0,8	1,3
Çimento	32.576.701	35.076.902	38.019.112	7,7	8,4
Ham Demir	5.012.133	5.693.764	5.835.889	13,6	2,5
Sıvı Çelik	16.045.522	17.644.020	19.858.577	10,0	12,6
Pik	157.622	181.080	213.210	14,9	17,7
Blum+Slab	5.659.867	6.069.468	4.781.920	7,2	-21,2
Kütük	6.046.983	6.332.275	7.456.551	4,7	17,8
Yuvarlaklar	3.194.417	8.726.614	4.031.488	16,7	8,2
Köşebentler+Profil	13.556	60.459	66.168	346,0	9,4
Levha	48.032	48.227	53.612	0,4	11,2
Teneke Rulo Sac	2.354.375	2.407.479	2.515.351	2,3	4,5
Blister Bakır	19.375	14.425	11.860	-25,5	-17,8
Elektrik (Milyon kws)	129.367	140.284	149.881	8,4	6,8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

II.4.2.4. ENERJİ

Enerji sektörü üretimi artışı 2004 yılında biraz zayıflayarak, bir önceki yıldaki yüzde 8.5 düzeyinden yüzde 6.8'e gerilemiştir. 2004 yılında kamu sektörü enerji üretiminde yüzde 10.0 oranında bir artış olurken özel kesim enerji üretimindeki büyüme yüzde 4.3'te kalmıştır.

Elektrik enerjisi üretimi 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 10.8 oranında bir artışla 140.580 Gwh'dan, 152.000 Gwh'a yükselmiştir.

TABLO.II.4.12.
ENERJİ ÜRETİM ENDEKSİ VE DEĞİŞİM ORANLARI
(1997 = 100)

Yıllar	Üretim Endeksi			Değişim Oranları % 'si		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
2001	120,7	114,9	119,0	-	-	-
2002	111,2	159,1	125,4	-7,9	38,5	5,4
2003	86,9	252,1	136,0	-21,9	58,5	8,5
2004	95,6	262,9	145,3	10,0	4,3	6,8

Kaynak: DİE

2004 yılında gerçekleşen elektrik enerjisi üretiminin yüzde 67.9'u termik santrallerden, yüzde 32.0'si hidrolik santrallerden ve kalan cüzi yüzde 0.1'lik bölümü de jeo-termal-rüzgar santrallerinden elde edilmiştir. Toplam elektrik enerjisi üretimi içinde ısrarlı bir azalma eğilimi ile 2001 yılında yüzde 19.6'ya kadar düşmüş olan termik santraller elektrik enerjisi üretimi payının sonraki yıllarda tekrar yükseldiği görülmektedir.

TABLO.II.4.13.
ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİNİN KAYNAK DAĞILIMI
(Gwh Olarak)

	Termik		Hidrolik		Jeotermal-Rüzgar Toplam			
	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%	Miktar (Gwh)	%
1998	68.703	61.9	42.229	38.0	90	0.1	111.022	100.0
1999	81.661	70.1	34.677	29.8	102	0.1	116.440	100.0
2000	93.934	75.2	30.879	24.7	109	0.1	124.932	100.0
2001	98.563	80.3	24.010	19.6	152	0.1	122.725	100.0
2002	95.563	73.9	33.684	26.0	153	0.1	129.400	100.0
2003	105.101	74.8	35.329	25.1	150	0.1	140.580	100.0
2004	103.140	67.9	48.700	32.0	160	0.1	152.000	100.0

Kaynak: DPT

2003 yılına göre yüzde 7.3 oranında artarak 2004 yılında 151.400 Gwh'a yükselen toplam elektrik enerjisi tüketiminin yüzde 21.5'i konutlarda, yüzde 7.7'si ticarethanelerde, yüzde 3.4'ü resmi dairelerde, yüzde 3.8'i sokak aydınlatmasında, yüzde 39.1'i sanayi sektöründe ve kalan yüzde 5.7'si de diğer alanlarda tüketilmiştir.

II.4.3. HİZMETLER

II.4.3.1. TİCARET

2002 ve 2003 yıllarında yaşanmış olan ekonomik büyüme sürecinin 2004 yılında da ha da hızlanarak sürmesi, bunun yanı sıra dış ticaret hacminde gerçekleşen dikkat çekici boyuttaki genişleme, etkisini, özellikle yılın ilk yarısında olmak üzere, ticaret sektörü üzerinde de göstermiş ve ticaret sektörü katma değeri 2004 yılında, sabit fiyatlarla 2003 yılına göre yüzde 12.8 oranında bir büyüme göstermiştir. Sabit fiyatlar üzerinden 2004 yılında ticaret sektörü katma değeri sırasıyla, yılın ilk çeyreğinde yüzde 17.9, ikinci çeyreğinde yüzde 19.7 oranında çok hızlı bir büyüme göstermiş, daha sonra tüketim talebini kısmaya yönelik olarak alınan önlemlerin etkisiyle bü-

yüme hızı bir parça yavaşlamış ve yılın üçüncü çeyreğinde yüzde 7.7 ve son çeyreğinde de yüzde 8.9 oranında büyüme sergilemiştir. Cari fiyatlar üzerinden ticaret sektörü katma değeri 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 24.4 oranında bir artışla, 88.714.047 milyar TL'na yükselmiş ve genel ekonomideki büyüme hızının üstünde bir hızla büyüdüğü için, GSMH içindeki payı da, bir önceki yıldaki yüzde 20.0 düzeyinden yüzde 20.7'ye çıkmıştır

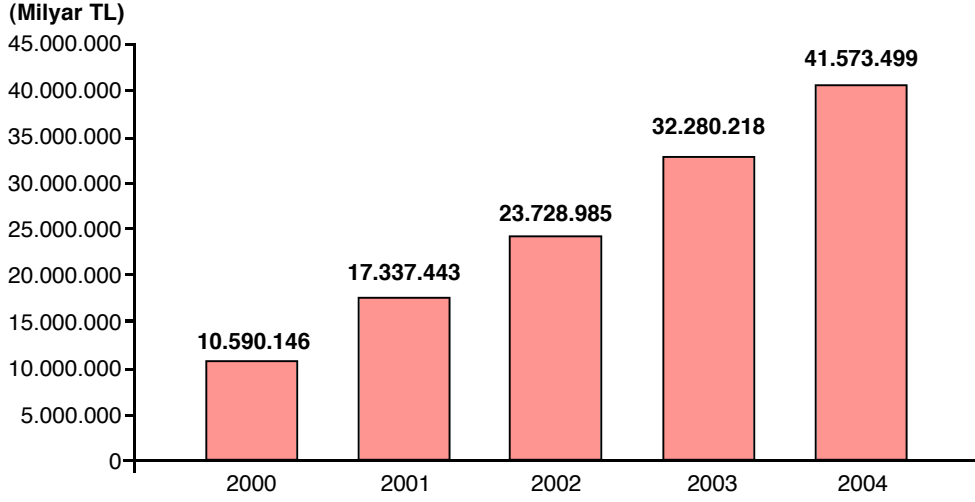
Ticaret borsaları işlem hacmi, 2004 yılında bir önceki yıla göre nominal yüzde 28.8 oranında bir artışla, bir önceki yıldaki 32.280.2 trilyon TL'ndan, 41.573.5 trilyon TL'na yükselmiş ve yüzde 15.9 oranında reel bir büyüme göstermiştir. 2003 yılında işlem hacminin en yüksek olduğu borsa 6.627.2 trilyon TL. ile İstanbul Ticaret Borsası olmuş, onu 2.668.1 trilyon TL. ile İzmir, 1.712.6 trilyon TL. ile Adana ve 1.439.5 trilyon TL. ile Adapazarı Ticaret Borsaları izlemiştir.

TABLO.II.4.14.
TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Yıllar	İşlem Hacmi		TEFE		İşlem Hacmi
	(Milyar TL)	Değişim (%)	1994-100	Değişim (%)	Reel Değişim (%)
2000	10.590.146	-	2.369,9	-	-
2001	17.337.443	63,7	3.830,3	61,6	1,3
2002	23.728.985	36,9	5.749,6	50,1	-8,8
2003	32.280.218	36,0	7.219,4	25,6	8,3
2004	41.573.499	28,8	8.020,1	11,1	15,9

Kaynak: TOBB

TİCARET BORSALARI İŞLEM HACMİ

Kaynak: TOBB

2004 yılında 2002 yılına göre kurulan şirket sayısında yüzde 26.8 oranında bir artış meydana gelirken, toplam sermaye tutarında yüzde 67.8 oranında bir yükselme olmuştur. 2004 yılında 98'i kolektif, 2'si komandit, 36.648'i limited ve 2.767'si anonim şirket, ayrıca 1.405 'i kooperatif olmak üzere toplam sermayesi 6.821 trilyon TL. olan toplam 40.919 şirket kurulmuştur. 2004 yılında kurulan şirketlerin toplam kayıtlı sermayesinde, bir önceki yılda kurulan şirketlere göre, yüzde 67.8 oranında bir nominal büyüme olmuştur.

2003 yılında 195'i kolektif, 21'i komandit, 6.132'si limited, 953'ü anonim şirket ve 359'u kooperatif olmak üzere toplam 7.660 şirket kapanmıştır. 2003 yılında toplam 5.436 olan kapanan şirket sayısı 2004 yılında yüzde 40.9 oranında bir artış göstermiştir.

Gerçek kişilerde tescil sayısı 2003 yılına göre yüzde 25.0 oranında bir artışla 33.337'den 41.665'e yükselirken, 2004 yılında ticareti terk eden kişi sayısı yüzde 17.1 oranında bir artışla 15.259'dan 17.868'e yükselmiştir.

2004 yılında 965 bin adet çek karşılıksız çıkmış, 590.000 adet çek protesto edilmiş tir. Protesto edilen senetlerin tutarı bir önceki yıla göre nominal yüzde 82.0 oranında bir artma ile 1.652.3 trilyon TL. olarak kayıtlara geçmiştir.

II.4.3.2. TURİZM

Yılın başlarında yaşanmış olan Irak savaşının bölgede yaratmış olduğu geginlik ve güven eksikliği ortamından olumsuz yönde etkilenecek önceki yıla göre sadece yüzde 5.3 oranında artarak 2003 yılında 13 milyon 956 bin kişiye ulaşan gelen turist sayısı 2004 yılında yüzde 25.7 oranında hızlı bir artış sağlayarak 17 milyon 548 bin kişiye ulaşmıştır. 2004 yılında yurt dışına çıkan vatandaş sayısı da yine hızlı bir artış göstermiş ve 2003 yılına göre yüzde 23.7 oranında bir tırmanma ile 7 milyon 289 bin kişiye ulaşmıştır.

TABLO.II.4.15.
GELEN YABANCI – ÇIKAN VATANDAŞ SAYISI
(Bin Kişi)

Yıl	Gelen Yabancılar			Çıkan Vatandaşlar		
	Turist	Günübirlikçi	Toplam	Turist	Hac Amaçlı	Toplam
1998	8.681	750	9.431	5.580	90	4.670
1999	6.887	600	7.487	4.669	90	4.759
2000	9.628	800	10.428	5.188	91	5.279
2001	10.785	835	11.620	4.767	90	4.857
2002	12.782	466	13.248	5.030	100	5.130
2003	13.270	686	13.956	5.790	102	5.892
2004	16.835	713	17.548	7.184	105	7.289

Kaynak: DPT, Devlet İstatistik Enstitüsü

Turizm amaçlı yurt dışına çıkışlarda 2004 yılında gözlemlenmiş olan hızlı büyüme de, TL.'nin yabancı paralar karşısındaki aşırı değerli konumunu yıl boyunca sürdürmesi ve hızlı ekonomik büyüme nedeniyle gelir düzeylerinin belirgin şekilde yükselmesi etkili olmuştur.

TABLO.II.4.16.
TURİZM GELİR – GİDER HESABI
(Milyon Dolar Olarak)

	Gelir	Gider	Net Turizm Geliri
1998	7.177	1.754	5.423
1999	5.203	1.471	3.732
2000	7.636	1.713	5.923
2001	8.090	1.738	6.352
2002	8.479	1.880	6.599
2003	13.203	2.113	11.090
2004	15.888	2.524	13.364

Kaynak: DPT, Devlet İstatistik Enstitüsü

2004 yılında turizm gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 20.3 oranında bir artışla 15. milyar 888 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşirken, turizm giderleri yüzde 19.5 oranında artarak 2 milyar 524 milyon Dolara çıkmıştır

Türkiye Kalkınma Bankası tarafından turizm sektörüne tahsis edilen ve 2003 yılında önemli bir genişleme göstererek 168 trilyon TL'na yükselmiş olan kredi hacminde 2004 yılında önemli bir daralma meydana gelmiştir. T. Kalkınma bankasınınca turizm sektörüne 2004 yılında 50 trilyon TL. tutarında kredi açılmış, Bankaya yapılan geri ödemeler ise 75 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

II.4.3.3. ULAŞTIRMA

Ulaştırma ve haberleşme sektörü katma değeri 2004 yılında, istikrar kazanan üretim artışına ve ekonomik canlanmaya paralel şekilde, bir önceki yıla göre reel yüzde 6.8 oranında (1987 yılı sabit fiyatları ile) hızlı bir genişleme göstermiş ve cari fiyatlar üzerinden 62.009 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Ulaştırma ve haberleşme sektörünün 2004 yılı reel büyüme hızı GSMH’da gerçekleşen büyüme hızının altında kaldığı için, bu sektörün 2004 yılında toplam GSMH içersinde taşıdığı pay bir önceki yıla ilişkin yüzde 15.1 düzeyinden yüzde 14.5’e gerilemiştir.

2004 yılında önceki yıla göre, yurt içi yolcu taşımada yüzde 6.2, yurt içi yük taşıma da yüzde 6.4 ve yurt dışı yük taşımada yüzde 12.2 oranında yaklaşık ekonomik faaliyet hacmindeki genişlemeye paralel bir artış gerçekleşirken, yurt dışı yolcu taşımada yüzde 48.5 oranında dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. 2004 yılında toplam 185.206 milyon yolcu-Km.’ye ulaşan yurt içi yolcu taşımalarının yüzde 94.0’ü karayolu, yüzde 3.0’ü demir yolu, yüzde 0.4’ü deniz yolu ve yüzde 2.6’sı da hava yoluyla yapılmıştır Karayolu taşımacılığı yük taşımada da ağırlığını korumuş ve toplam 179.114 milyon Ton-Km.’ye ulaşan yurtiçi yük taşımacılığının yüzde 90.0’i karayolu ile yapılırken, demir yolu yüzde 5.4, deniz yolu yüzde 3.0, ve boru hatları da yüzde 1.6 pay almıştır Yurt dışı yolcu taşımalarında havayolu ağırlığını korumuştur. Yurt dışı yük taşımalarında ise doğal olarak deniz yolu taşımacılığı önemli bir yer tutmuştur. Toplam 689.557 milyon Ton-Km. olan yurt dışı yük taşımalarının yüzde 98.9’u deniz yolu, yüzde 1.0’i boru hatları ile gerçekleştirilmiş, yurt dışı yük taşımacılığında demir yolu ve hava yolu sadece yaklaşık binde 1’er pay almışlardır.

II.5. KAMU MALİYESİ

Son 2-3 yıllık dönem dışında Türkiye ekonomisi yaklaşık son üç on yıllık dönemde, kısa süreli kesintiler yaşanmışsa da, istikrarsız bir görünüm ortaya koymuş ve derin krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Yetmişli ve seksenli yıllarda özellikle aşırı yükselmeler gösteren petrol fiyatlarının tetiklediği döviz kısıtlıkları ekonomik krizlerin başta gelen nedeni olurken, doksanlı yılların ortalarından itibaren yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve krizlerin altında yatan temel etken sürekli ve yüksek boyutlu kamu finansman açıkları olmuştur. Israrlı kamu finansman açıkları borçlanma yapısını hızla bozar ve reel borçlanma faizini yükseltirken, başta kamu bankaları olmak üzere mali yapıdaki sağlıksız yapı ve diğer yapısal sorunların bir türlü kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olması, ekonomik krizlere yol açan diğer önemli faktörler olmuştur.

Yapısal sorunlara çözüm getirilememesi ve popülist politika uygulamaları sonucu süreklilik ve derinlik kazanan kamu finansman açığı, giderek kamu kesimi toplam borç stokunun artan bir hızla büyümesi sonucunu getirmiş ve 1990 yılında yüzde 29.0 olan kamu kesimi toplam borç stokunun GSMH'ya oranı, kamu bankalarının görev zararları dahil 1999 yılı sonunda yüzde 61.0'e ulaşmıştır Aynı yıllar itibariyle iç borç stokunun GSMH'ya oranı yüzde 6.0'dan, yüzde 40.9'a çıkmış, 2000 yılı sonu itibariyle ise yüzde 39.1'e geriledikten sonra 2001 yılı sonu itibariyle yüzde 71.1'e tırmanmıştır Toplam kamu borç stokunun GSMH'ya oranı ise, izlenen bu gevşek maliye politikasının bir sonucu olarak, 2001 yılında tavan yaparak yüzde 107.5'e kadar yükselmiştir. İstikrar politikaları doğrultusunda izlenen sıkı maliye politikaları olumlu etkisini kamu borç stoku üzerinde göstermiş ve 2002 yılından itibaren, hernekadar yavaşlamış olmakla beraber borç stoku nominal bazda yükselmesini sürdürmüşse de, iç ve dış kamu kesimi borçlarının brüt ve net olarak GSMH'ya olan oranları gerilemeye başlamıştır. 2004 yılı sonu itibariyle toplam kamu brüt ve net borç stoklarının GSMH'ya olan oranları sırasıyla yüzde 77.4 ve yüzde 63.5'e gerilemiş bulunmaktadır.

TABLO.II.5.1
Kamu Borç Stoku
(Trilyon TL.)

	2001	2002	2003	2004
I. Toplam Kamu Borç Stoku	189 755	257 298	297 396	332 080
A. İç Borç	125 458	154 798	201 319	233 970
B. Dış Borç	64 297	102 500	96 077	98 109
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	22 854	25 375	24 733	27 891
Net Dış Varlıklar	-2 324	13 660	17 262	23 048
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	25 178	11 715	7 471	4 843
III. Kamu Mevduatı	4 973	10 931	12 645	18 676
Konsolide Bütçe	1 213	5 099	5 053	10 466
Diğer Kamu	3 760	5 832	7 591	8 210
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	2 182	4 954	8 929	13 317
Top. Kamu Net Borç Stoku (I-II-III-IV)	159 746	216 038	251 089	272 195

Kamu Borç Stoku / GSMH (% Olarak)				
	2001	2002	2003	2004
I. Toplam Kamu Borç Stoku	107.5	93.6	83.4	77.4
A. İç Borç	71.1	56.3	56.4	54.5
B. Dış Borç	36.4	37.3	26.9	22.9
II. Merkez Bankası Net Varlıkları	12.9	9.2	6.9	6.5
Net Dış Varlıklar	-1.3	5.0	4.8	5.4
Diğer Varlık ve Yükümlülükler	14.3	4.3	2.1	1.1
III. Kamu Mevduatı	2.8	4.0	3.5	4.4
Konsolide Bütçe	0.7	1.9	1.4	2.4
Diğer Kamu	2.1	2.1	2.1	1.9
IV. İşsizlik Sigortası Fonu Net Varlıkları	1.2	1.8	2.5	3.1
Top. Kamu Net Borç stoku (I-II-III-IV)	90.5	78.5	70.4	63.5

Yüksek kamu finansman açığı, açığın monetizasyonu veya kamu ürünleri fiyat artışları yoluyla enflasyonu yükseltici etki doğurmuş, açığın borçlanma ile finansmanı durumunda yüksek reel faizlere, dolayısıyla kamu borç yükünde sarmal bir artışa ve yüksek faiz servisi ile açığın daha da büyümesine yol açmış, ayrıca özel kesim yatırım talebinin azalmasına (crowding out) ve ekonomik büyüme kayıplarına neden olmuş, bunun yanı sıra yüksek reel faizler, işletmelerin finansman ve üretim maliyetlerini şişirerek yüksek enflasyonu besleyen bir diğer önemli unsur haline gelmiştir. Bu nedenle 1989 yılından buyana uygulamaya konulmuş olan ve enflasyonla mücadeleyi temel politika hedefi olarak almış olan beş istikrar programından özellikle son dördü, kamu mali dengesinin kurulmasını öngören sıkı bir maliye politikasını temel almıştır. İstikrar programları kapsamında alınması öngörülen önlemlerle kamu harcamalarının GSMH içindeki payı düşürülürken, kamu gelirlerinin artırılmasına çalışılmıştır.

90'lı yılların başından itibaren kamu borç stokunda gözlenen bu artış dönemin ilk yıllarında yüksek oranlarda seyreden faiz dışı kamu açıklarından kaynaklanmış, da

ha sonraki dönemde ise süregiden finansman açıkları ile biriken borç stokunun getirdiği yüksek reel faizler, borç stoku birikiminin ivmesini arttıran temel bir unsur olma niteliğini kazanmıştır. Borçlanma- yüksek faiz-yüksek borç stoku sarmalı giderek faiz ödemelerini, genel bütçenin parasal olanaklarının hemen tümünü emen bir boyuta tırmandırmıştır. Nitekim 1994-1997 döneminde genelde yüzde 7-8 düzeyinde oluşan konsolide bütçe faiz ödemelerinin GSMH'ya olan oranı, 1998 yılından itibaren hızlı bir tırmanma eğilimi içine girmiş ve 2001 yılında yüzde 23.3'e kadar yükseldikten sonra azalmaya başlamış ve 2004 yılı itibarıyla yüzde 13.8'e düşmüştür.

Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranında da benzer bir süreç yaşanmıştır. Faiz ödemelerinin toplam vergi gelirlerine olan oranı 1992 yılındaki yüzde 28.4 oranından, 1997 yılı dışında sürekli bir artışla 2000 yılında yüzde 77.1'e ve 2001 yılında da yüzde 103.3'e yükselmiş daha sonra bu oran, 2002 yılında yüzde 86.9, 2003 yılında yüzde 69.4 ve 2004 yılında da yüzde 62.7 düzeyine gerilemiştir. Konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı ise 1995 yılındaki yüzde 21.8 düzeyinden, sürekli ve ısrarlı bir biçimde artarak, 1996 yılında yüzde 26.3, 1997 yılında yüzde 27.2, 1998 yılında yüzde 29.2, 1999 yılında yüzde 35.9, 2000 yılında yüzde 37.4'e ve 2001 yılında da –özellikle faiz ödemelerindeki tırmanma nedeniyle- dikkat çeken bir sıçrama ile yüzde 46.0'ya yükselmiştir. 2002 yılından başlayarak azalma eğilimi içine giren Konsolide Bütçe harcamalarının GSMH'ya olan oranı anılan yılda 42.6 olarak gerçekleşmiş daha sonra 2003 yılında yüzde 39.4'e ve 2004 yılında da yüzde 36.1'e gerilemiştir.

Konsolide bütçe harcamalarında 2002 yılına kadar süregelen bu hızlı yükselme, konsolide bütçe gelirlerinin aynı paralelde artırılması olanaksız olduğu cihetle, etkisini doğal olarak kamu kesimi borçlanma gereği üzerinde de göstermiştir. 2001 yılı itibarıyla yüzde 16.5 düzeyine kadar tırmanan Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin GSMH'ya olan oranı daha sonra izlenmekte olan daraltıcı maliye politikası ve programlanan yüksek düzeydeki faiz dışı fazla tutarlarının önemli ölçüde gerçekleştirilmesi sonucu, düşme eğilimi içersine girmiş ve 2002 yılında yüzde 12.7, 2003 yılında yüzde 9.4 ve 2004 yılında da yüzde 5.9 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.5.2.
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ

	(Cari Fiyatlarla Trilyon TL.)			Borçlanma Gereği/GSMH (%)		
	2002	2003	2004	2002	2003	2004
Konsolide Bütçe	40 746	40 205	33 987	14.8	11.3	8.0
KİT	-2 768	-2 646	-1 870	-1.0	-0.7	-0.4
İşletmeci	-3002	-1 274	- 482	-1.1	-0.4	-0.1
Özelleş. Kapsam. Kuruluşlar	234	-1 372	-1 388	0.1	-0.4	-0.3
Mahalli İdareler	161	1 637	158	0.1	0.5	0.0
Döner Sermaye	-521	-1 189	-1 156	-0.2	-0.3	-0.3
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	102	133	-191	0.0	0.0	0.0
İşsizlik Sigortası Fonu	-2 772	-3 956	4 586	-1.0	-1.1	-1.1
Fonlar	-11	- 518	-1 502	0.0	-0.1	-0.4
Borçlanma Gereği	34 937	33 666	24 840	12.7	9.4	5.9

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

Kamu finansman yapısının giderek daha da bozulması, borçlanma gereğinin yükselmesi ve bu olumsuz gelişmenin nominal ve reel faiz hadlerini yükseltmesi ülkeyi ciddi bir darboğaza sürüklemiş ve Hükümet, IMF'ye verilmiş olan ayrıntılı bir "Niyet Mektubu"nun Fonun İcra Direktörleri Kurulu'nca 22 Aralık 1999 tarihinde onaylanması ile 3 yıl süreli bir "Stand-by" düzenlemesine taraf olmuştur.

Sözkonusu düzenleme üç temel esasa dayanmıştır;

- (1) Önceden de bir takım önlemlerin alınmış olduğu mali uyum,
- (2) Sterilizasyona yer vermeyen, dövizin "çapa" olarak kullanıldığı ve bir "para kurulu" uygulamasını çağrıştıran bir para politikası, ayrıca kısmi bir gelirler politikası,
- (3) Önemli yapısal reform düzenlemeleri.

IMF ile yapılan 17 nci Stand-by anlaşması ile genel çerçevesi oluşturulan enflasyonu düşürme programının uygulanması sürecinde kamu açıklarının azaltılması ve yapısal reformlar alanında önemli adımlar atılmış, faiz oranları hızla düşmüş ve enflasyon haddinde, petrol fiyatlarındaki artışın olumsuz etkisine rağmen, 10 puanlık bir düşme gerçekleştirilmiştir.

İstikrar programının temel ayağını, enflasyon beklentisini düşürecek bir para, döviz kuru ve sınırlı bir gelirler politikası oluştururken, diğer iki ayağını oluşturan kamu mali yapısının geliştirilmesi alanında olumlu sonuçlar alınmış, öngörülenin üzerinde faiz dışı bütçe fazlası sağlanarak kamu borç stokundaki hızlı artışın önlenmesi yö lünde önemli bir iyileşme gerçekleştirilmiş, özelleştirme ve ekonominin yeniden yapılandırılması alanında, gecikmeli ve oldukça sınırlı olmakla beraber birtakım olumlu adımlar atılmıştır

Ne var ki istikrar programının temel politika araçlarından birisi olan “döviz kuru ça pası” giderek program dengelerinin sürdürülebilirliğini ve başarısını tehdit eden önemli bir unsur niteliği kazanmıştır. İstikrar programı uygulaması arifesinde bir de valüasyonun yapılmamış olması nedeniyle, enflasyon oranının hedeflenen enflasyo nun üstünde seyretmesi, daha program uygulamasının başından itibaren TL'nin bir değer kazanma olgusunu beraberinde getirmiştir. Faizlerdeki gerileme, geçmiş yıl lardaki yüksek reel faizlerin etkisiyle ertelenmiş olan tüketim talebinin devreye gir mesi ve bankacılık sisteminin döviz açık pozisyonlarına dayalı olarak sağladığı elve rişli tüketici kredileri, etkisini ithal hacmi üzerinde de doğrudan hissettiren belirgin bir talep canlanmasına yol açmıştır 2000 yılı başından itibaren dikkat çekici biçim de büyümeye başlayan cari işlemler açığı Kasım ayı sonu itibariyle 9.8 milyar Do lara yükselmiştir.

Ve 2000 yılında ekonomik büyüme kısa vadeli dış borçlanmaya dayalı tüketim har caması genişlemesinden kaynaklanmış, dış satım bir önceki yıl düzeyini korurken, ithalat tutarında yüzde 37.0 oranında önemli bir yükselme meydana gelmiştir

Diğer taraftan, bankacılık kesiminin henüz algılayamamış olduğu, “döviz kuru ça pası”nın yeniden özendirdiği döviz açık pozisyonu riski ile vade uyumsuzluğu ne deniyle artan faiz riski - uzun vadeli plasmanların kısa vadeli fonlarla finanse edil mesi – istikrar programının başarısı üzerindeki önemli tehdidi oluşturmuştur

Faizlerin düşeceği beklentisi ile portföyünde kısa vadeli fonlarla finanse edilmiş yüklü miktarda DİBS bulunduran bir bankanın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilmesi ile sonuçlanan ve bir likidite sıkıntısı olarak algılanan Kasım 2000 ban kacılık kesimi krizi, risk almama düşüncesi ile yabancı bankaların bankacılık kes i mine olan kredilerini kesme olayına yol açarken, aşırı değerlenmiş TL'nin gündeme getirdiği devalüasyon riski, yabancıların sermaye ihracına yönelmelerine yol açmış tır. Diğer taraftan devalüasyon olasılığı Kasım krizi ile bilançolarında taşıdıkları risk leri daha gerçekçi biçimde değerlendiren bankaları, Şubat krizinde açık pozisyonla rı nedeniyle, döviz talebine yöneltmiştir.

Her iki krizin çıkmasında bankacılık kesiminin güçsüzlüğü ve taşıdığı döviz kuru, fa

iz ve geri dönmeyen kredi riski birinci derecede rol oynarken, birincisinde yabancıları, ikincisinde yerli bankaları dövize yönlendiren olgu, aşırı değerli duruma gelmiş TL'nin zihinlere yerleştirdiği devalüasyon olasılığı olmuştur

IMF Raporunda sözü edildiği üzere Kasım ayında ortaya çıkan likidite sıkıntısı faizlerde hızlı bir yükselmeyi beraberinde getirmiş, bu yüksek faizlerle bilançolarındaki yüksek hacimli DİBS'leri taşımakta yerli bankaların acze düşmeleri, yabancıların, ellerindeki Hazine kağıtlarını satıp dövize dönmelerini teşvik etmiş bu durum piyasadaki likiditeyi daha da daraltarak faizlerin fırlamasına yol açmıştır

Türkiye 18 Aralık 2000 tarihinde IMF'ye Ek Niyet Mektubu sunmuş, ancak, 17 nci Stand-by düzenlemesinin devamı temeline dayalı bu ayrıntılı Mektupta, artık oluşan faiz hadleri ile çelişkili duruma düşmüş olan 2001 enflasyon hedefi ile sürdürülmesi olanaksız hale gelmiş olan kur rejimi aynen muhafaza edilmiştir.

Ancak bankacılık yapısının zayıflığı ve Kasım krizinin bankaların özvarlığında meydana getirdiği erime, Hükümetin, TL'nin aşırı değerli konumunu sürdürme konusundaki ısrarı ve yıllar boyu kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan kamu finansman açığı, Şubat 2001 krizini kaçınılmaz kılan başlıca nedenler olmuştur. Yine önemli boyuttaki bir sermaye çıkışının ardından Hükümet "döviz kuru çapası" sisteminden vazgeçilerek dalgalı kur sistemine geçildiğini deklare etmiştir.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" (GEGP) yayınlanmış ve daha sonra, IMF ile yapılan ayrıntılı görüşme ve değerlendirmelerin ardından hazırlanarak 3 Mayıs 2001 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF tarafından onaylandığı 15 Mayıs 2001 tarihinde, Merkez Bankası'nca 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır

Çok geniş kapsamlı ve ayrıntılı bir Yapısal Politikalar Listesini de içeren Niyet Mektubunda "Dalgalı Döviz Kuru" esas alınmıştır

Yeni Stand-by düzenlemesi çerçevesinde IMF Türkiye'ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar kredi sağlamış ve öncelik, daha önce uygulanan programın aksine, enflasyonla mücadeleye değil, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına ve iç borç stokunun çevrilebilmesine verilmiştir.

2002 yılı Bütçesi, borçların döndürülebilirliğinin sağlanmasını temel hedef olarak almış ve bu nedenle yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın sağlanmasını öngörmüş, bu doğrultuda sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmış, ayrıca ekonominin büyümesinin özel sektör tüketim ve yatırım harcamalarındaki artıştan kaynaklanacağı varsayımına dayalı olarak yapılandırılmıştır. Bütçe hedefine ulaşılabil-

mesi amacıyla 2002 yılı içinde bazı önemli gelir arttırıcı önlemler alınmıştır. Bu kapsamda vergi sisteminin etkinleştirilmesi, sadeleştirilmesi ve vergi tahsilatında artış sağlanması amacıyla 1 ağustos 2002 tarihinde Özel Tüketim Vergisi yürürlüğe konulmuştur.

2003 Yılı Bütçesi de, bir önceki yıl Bütçesinde olduğu gibi, mali disiplinin sağlanmasını ve borçların döndürülebilirliğini temel hedef olarak almış, yüksek boyutta bir faiz dışı fazlanın tutturulmasını öngören sıkı bir maliye politikası uygulaması gözetilerek hazırlanmıştır.

TBMM tarafından görüşülüp onaylanarak 31 Mart 2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2003 yılı Bütçesi ile öngörülen, ancak daha sonra ekonomideki gelişmeler dikkate alınarak bir bölümü yıl içinde revize edilen ve 25 Temmuz 2003 ve 31 Ekim 2003 tarihlerinde IMF'ye verilen Niyet Mektuplarında da teyit edilen başlıca makroekonomik hedefler aşağıda verilmiştir;

	Projeksiyon	
	2002	2003
- GSMH reel büyüme oranı (%)	7.8	5.0
- TÜFE (12 aylık-yıl sonu)	29.7	20.0
		(GSMH'nın %'si)
Konsolide bütçe faiz dışı dengesi	2.4	5.0
Toplam kamu sektörü faiz dışı fazla dengesi	4.0	6.5
Kamu sektörü net borcu	80.0	69.6
Brüt dış borç	72.4	58.7
GSMH (katrilyon TL.)	273.5	359.4

Gerek izlenen sıkı maliye politikası ve gerek faiz hadlerindeki beligin düşüş sonucu, 2003 yılında konsolide bütçe dengesindeki açık, 40.2 katrilyon TL. düzeyiyle, cüzi bir artışla, yaklaşık bir önceki yıl düzeyini (40.1 katrilyon TL.) korumuş ve reel anlamda yüzde 22.0 oranında bir daralma göstermiştir.

IMF ile uygulanmakta olan istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen konsolide bütçe faiz dışı fazlası 2003 yılında 18 405 trilyon TL. olarak gerçekleşmiş, hernekadar başlangıçta öngörülen 20 282 trilyon TL. düzeyinin altında kalmışsa da, revize hedef olan 17 680 trilyon TL.nı geçmiştir.

TABLO.II.5.3.
YILLAR İTİBARIYLA KONSOLİDE BÜTÇEVE FİNANSMANI
(Milyar TL.)

	2000	2001	2002	2003	2004 ⁽¹⁾
Harcamalar	46.705.028	80.579.065	115.682.350	140.454.842	151.367.207
Cari	13.613.937	20.448.022	31.049.719	38.513.866	44.613.857
Pe Personel	9.978.784	15.211.894	23.089.184	30.209.473	36.467.119
Diğer Cari	3.635.153	5.236.128	8.018.775	8.304.393	8.146.738
Yatırım	2.475.116	4.149.580	6.891.836	7.179.667	7.530.667
Transfer	30.615.975	55.981.463	87.316.310	94.761.309	99.212.683
Gelirler	33.440.143	51.542.970	75.592.324	100.250.427	121.043.996
Genel Bütçe	33.040.903	50.890.481	74.603.699	98.558.733	119.230.914
Vergi Gelirleri	26.503.698	39.735.928	59.631.868	84.316.169	101.061.191
Vergi Dışı Gelirler	3.486.493	7.418.386	10.874.536	10.222.669	16.407.881
Özel Gelir ve Fonlar	3.050.712	3.736.167	4.097.299	4.019.795	1.761.842
Katma Bütçe	399.240	652.489	988.635	1.691.894	1.813.082
Bütçe Dengesi	-13.264.885	-29.036.095	-40.090.026	-40.204.415	-30.313.211
Emanet ve Avans Net Değ.	94.618	-3.550.392	4.988.143	-2.086.004	-104.457
Nakit Dengesi	-13.170.267	-32.586.487	-35.101.883	-42.290.419	-30.417.668
Finansman	32.586.487	35.101.883	41.902.250	42.290.419	30.417.668
Borç Ödemeleri	20.128.992	48.955.644	87.207.919	116.363.986	137.159.381
Dış Borç Ödemesi	3.653.019	9.089.939	9.008.712	10.486.185	9.804.048
İç Borç Ödemesi	16.475.973	39.865.705	78.199.207	105.877.801	127.356.333
Borçlanma	31.613.377	65.188.655	121.252.858	161.932.102	171.932.786
Dış Borç Kullanımı	6.329.752	4.122.139	25.579.192	13.170.493	13.818.554
İç Borç Kullanımı	25.283.625	61.066.516	95.673.666	148.761.609	158.114.232
(Tahvil)	19.655.749	23.942.730	29.516.660	93.064.411	96.536.109
(Hazine Bonoları)	5.627.876	37.123.786	66.157.006	55.697.198	61.578.123
Diğer	1.685.882	16.353.476	342.664	-3.277.697	-4.355.737

Kaynak: Maliye Bakanlığı, DPT

(1) Geçmiş yıllar verileri ile mukayese edilebilmesi için Analitik Bütçe Sınıflandırmasına göre düzenlenmiştir. Özel Gider indirim ödemeleri dahildir.

Hükümetçe, IMF ile yapılmış olan Stand-by Anlaşmasında öngörülen ekonomik programa uygun olarak hazırlanmış olan 2004 Yılı Bütçe yasa tasarısı TBMM’nde makroekonomik parametrelerde bir değişiklik yapılmaksızın kabul edilmiş ve 28 Aralık 2003 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

2004 yılı Bütçesinde, enflasyonun yıl sonu itibariyle TEFE ve TÜFE’de yüzde 12’ye, yıllık ortalamalar olarak da sırasıyla yüzde 10.0 ve yüzde 13.7’ye çekilmesi amaçlanmış, temel makroekonomik büyüklükler olarak, Gayrisafi Milli Hasılının 419 katrilyon 692 trilyon TL., büyüme oranının yüzde 5.0, ihracatın 51 milyar 530 milyon Dolar, ithalatın 75 milyar Dolar, dış ticaret açığının 23 milyar 470 milyon Dolar ve cari işlemler açığının da 7 milyar 626 milyon Dolar olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür.

2004 yılı Bütçesinde giderler 149 katrilyon 945 trilyon TL. gelirler ise 104 katrilyon 109 trilyon TL. olarak programlanmış aradaki farkın net borçlanma hasılatı ile karşılanması öngörülmüştür.

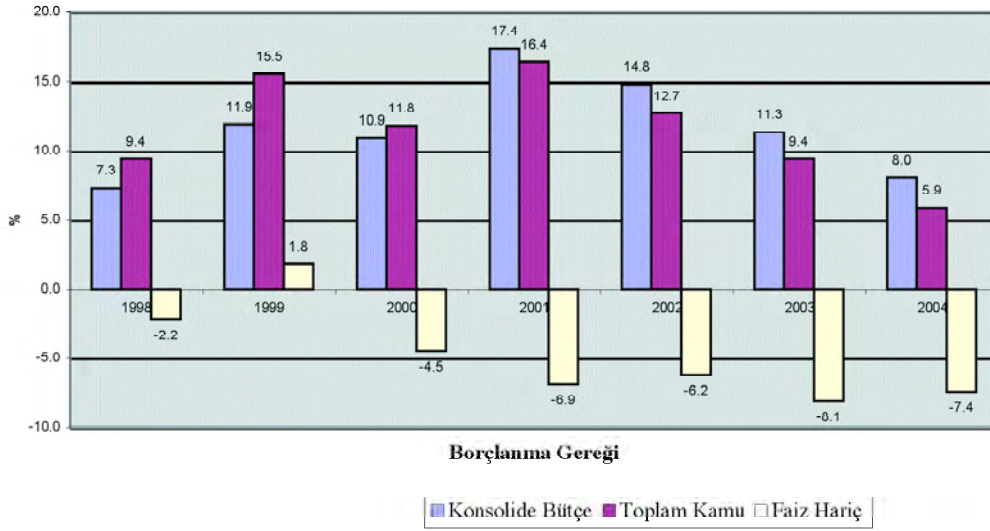
Hükümetçe 2004 yılı başından geçerli olmak üzere SSK ve Bağ-Kur emeklilerine yapılmasına karar verilen ek zam için gerekli ödeneğin temini amacıyla Mart ayı başında TBMM’ne Ek Bütçe Yasası tasarısı sunulmuş ve kabul edilmiştir. Bu Yasa ile emekli maaşı ek artırımları için gerekli olan 3 katrilyon 477 trilyon TL. tutarındaki ödeneğin; personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve bu kurumlara yapılan transferler, faiz giderleri, yedek ödenekler ve vergi iadeleri gibi esnekliği olmayan ödenekler dışında kalan Bütçe Yasasının diğer tertiplerinde yer alan ödeneklerin yüzde 13’ünün iptal edilmesi yoluyla karşılanması kararlaştırılmıştır.

Diğer taraftan Stand-by düzenlemesi kapsamında yürütülen 7. gözden geçirme çalışmaları çerçevesinde IMF’ye 2 Nisan 2004 tarihinde sunulan Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında aşağıda verilen hususlara yer verilmiştir;

- GSMH’nın yüzde 6.5’i tutarındaki kamu sektörü faiz dışı fazla hedefi programın temel taşı olmaya devam etmektedir,
- Temel sosyal harcama programları korunurken, TBMM’ne sunulan Ek Bütçe ile ihtiyari harcamalarda yüzde 13 oranında kesinti yapılmış, yatırım teşvikleri azaltılmış ve böylece 3.9 katrilyon TL. tutarında tasarruf sağlanmış, ayrıca yıl içerisinde özel gelirlere 0.5 katrilyon TL.’nin Bütçeye gelir kaydedilmesi cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır;

- Petrol, tütün, alkol ve gazdan (LPG) alınan maktu vergiler 2.4 katrilyon TL. gelir yaratacak şekilde arttırılmıştır
- Kamu maliyesi alanında iyileşen performansın sürdürülebilirliğini desteklemek amacıyla öngörülen kapsamlı yapısal reform programına bağlı kalınacaktır

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH (% Olarak)

Bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 45 836 trilyon TL. ve faiz dışı fazlanın da 20 214 trilyon TL. olarak gerçekleşeceği öngörülmüştür. Bütçe Yasası'na göre 2004 yılında beklenen vergi gelirleri toplam 88 katrilyon 893 trilyon TL.dır. 2004 Yılı Bütçesindeki 149.9 katrilyon TL. tutarındaki ödeneğin 28.6 katrilyon Lirası personel harcamalarına, 12 katrilyon Lirası mal ve hizmet alımlarına, 66 katrilyon Lirası faiz harcamalarına 27.5 katrilyon Lirası cari transferlere ve 6.4 katrilyon Lirası da sermaye giderlerine ayrılmıştır 2004 yılı Bütçesinde 104 109 trilyon TL. olarak öngörülen Konsolide Bütçe Gelirlerinin 103 309 trilyon TL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, kalan 800 trilyon TL. bölümünü de Katma Bütçe Öz Gelirleri oluşturmuştur. Yine Bütçede 104 katrilyon 109 trilyon TL. olarak öngörülen Konsolide

Bütçe Gelirlerinin 88 893 trilyon TL.nı vergi gelirleri, 13 913 trilyon TL.nı vergi dışı gelirler 503 trilyon TL.nı sermaye gelirleri ve kalan 800 trilyon TL. bölümünü de Katma Bütçe Gelirleri oluşturmuştur.

Bu çerçevede vergi gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı yüzde 63.4 olmakta, vergi dışı gelir ve diğer gelirlerle birlikte bütçe gelirlerinin bütçe harcamalarını karşılama oranı ise yüzde 69.4 olarak öngörülmüştür

2004 yılında konsolide bütçe kapsamındaki kuruluşların tamamında yeni bütçe sınıflandırmasına geçilmiştir. Analitik bütçe sınıflandırması (ABS) olarak adlandırılan yeni sistem, fonksiyonel sınıflandırmaya, uluslar arası karşılaştırmaların yapılmasına, mali saydamlığın artırılmasına, hesap verilebilirliğin geliştirilmesine ve detaylı bir kurumsal kodlama ile program sorumlularının saptanmasına olanak vermektedir

2004 yılına ilişkin konsolide bütçe gerçekleştirmelerinin 2003 yılı değerleriyle kıyaslanabilmesi için 2004 yılı değerlerinin de analitik bütçe kod sistemi yerine program bütçe kod sistemine göre sunumu gerekmektedir. Yıllar itibariyle konsolide bütçe ve finansmanının verildiği TABLO. II.5.2'de bu yöntem benimsenmiştir. Karşılaştırmanın bu bazda yapılması durumunda, 2004 yılında konsolide bütçe gelirlerinin bir önceki yıla göre yüzde 20.7 oranında bir artışla 121 katrilyon 44 trilyon TL'na yükseldiği, bu şekilde reel yüzde 9.2 oranında (12 aylık ortalama olarak TÜFE artışı = % 10.58) bir büyüme gösterdiği gözlenmektedir. Bir önceki yıla göre 2004 yılında vergi gelirleri yüzde 19.9 oranında artarak 101 milyar 61 trilyon TL'na yükselirken, vergi dışı gelirler yüzde 60.5 oranında önemli bir artışla 16.4 katrilyon TL'na yükselmiştir. Bir önceki yıla göre vergi gelirlerinde sağlanan reel artışlar, Gelir Vergisinde yüzde 4.32, Kurumlar Vergisinde yüzde 0.60, mülkiyet üzerinden alınan vergilerde yüzde 10.39, dahilde alınan KDV'nde yüzde 9.67, Özel Tüketim Vergisinde yüzde 6.59, Gümrük Vergisinde yüzde 24.02 ve ithalde alınan KDV'nde yüzde 21.62 düzeyinde gerçekleşmiştir. Beyana dayanan Gelir Vergisi tahsilatı reel yüzde 4.58 oranında bir daralma ile sadece 1 katrilyon 151 trilyon düzeyinde kalırken, beyana tabi Kurumlar Vergisi tahsilatı reel yüzde 50.1 daralma göstermiş ve 919 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

İzlenmekte olan istikrar programı doğrultusunda 2004 yılında da sıkı maliye politikası izlenmiş ve konsolide bütçe harcamaları 2003 yılına göre 2004 yılında nominal yüzde 7.8 oranında bir artışla, reel anlamda yüzde 2.5 oranında bir küçülme seçilmiştir. Harcamalarda meydana gelen reel daralma esas itibariyle faiz hadlerindeki dramatik düşmenin etkisiyle faiz giderlerinde oluşan 2.1 katrilyon TL. tutarındaki azalma ile yatırım harcamalarının yüzde 4.9 oranında bir nominal artışla reel yüzde 5.1 oranında küçülme göstermesinden kaynaklanmıştır 2004 yılında personel harca-

maları nominal yüzde 20.7 oranında bir genişleme göstermiş ve reel anlamda yüzde 9.2 oranında büyümüştür. 2004 yılında cari harcamalar bir önceki yıla göre nominal yüzde 15.8 oranında artarken bu kapsamda yer alan ‘diğer cari harcamalar’ nominal yüzde 1.9 oranında azalmıştır

TABLO.II.5.4.
BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARI
(Milyar TL.)

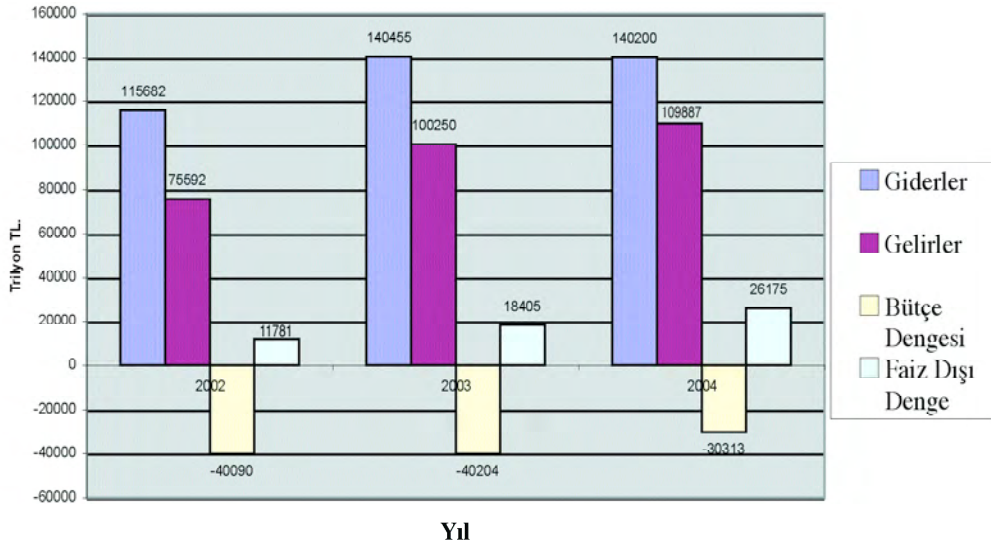
	2002	2003	2004 ⁽¹⁾
Konsolide Bütçe Giderleri	115.682.350	140.454.842	140.200.045
Genel bütçe	114.963.019	139.488.824	138.404.199
Katma Bütçe	10.353.086	12.200.795	13.714.529
Hazine Yardımı	-9.633.755	-11.234.777	-11.918.683
Konsolide Bütçe Gelirleri	75.592.324	100.250.427	109.886.834
Genel bütçe	74.603.699	98.558.733	108.073.752
Katma Bütçe	10.305.745	12.849.854	13.880.479
Hazine yardımı	-9.317.120	-11.158.160	-12.067.397
Konsolide Bütçe Dengesi	-40.090.026	-40.204.415	-30.313.211
Genel Bütçe	-40.359.320	-40.930.091	-30.330.447
Katma Bütçe	-47.341	649.059	165.950
Hazine yardımı	316.635	76.617	-148.714
Faiz Dışı Denge	11.780.633	18.404.748	26.175.279

(1) 2004 yılında gelirlere yapılan red ve iadeler tahsilattan düşülmektedir. Önceki yıllarda ise Bütçeye gider yazılıp, tahsilattan düşülüyordu.

IMF ile imzalanmış olan Stand-by Anlaşması çerçevesinde yürütülen istikrar programında önemli bir performans kriteri olarak değerlendirilen Konsolide Bütçe faiz dışı fazlası, bir önceki yıla göre yüzde 42.2 oranında önemli bir artış göstermiş ve Bütçe ile öngörülmesi olan 20 katrilyon 214 trilyon hedefinin de önemli ölçüde üstünde 26 katrilyon 175 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında

GSMH'nın programlananın çok üstünde yüzde 9.9 oranında büyümesine rağmen, yıl içinde gerçekleştirilen konsolide bütçe faiz dışı dengesinin GSMH'ya olan oranı yüzde 6.1 olmuş ve Bütçe ile öngörülmesi olan yüzde 5.0 hedefinin belirgin ölçüde üstünde gerçekleşmiştir.

Bütçe Uygulama Sonuçları

Aşağıda 'analitik bütçe sınıflandırması'(ABS) sistemine göre düzenlenmiş olan 2004 yılına ilişkin konsolide bütçe giderleri ve gelirleri, bütçe tahminleri ile karşılaştırmalı olarak verilmektedir:

TABLO II.5.3
2004 YILI KONSOLİDE BÜTÇE GERÇEKLEŞMELERİ
(Milyar TL)

	2004 Bütçe Tahmini	2004 Gerçekleşme	Gerçekleşme %'si
Harcamalar			
Faiz Hariç Harcama	83.895.082	83.711.555	99.8
Personel Giderleri	28.559.215	28.947.667	101.4
Sos. Güv. Kur. Devl. Primi	3.627.785	4.022.904	110.9
Mal ve Hizmet Alımları	12.049.121	12.560.079	104.2
Faiz Harcamaları	66.050.000	56.488.490	85.5
Cari Transferler	27.463.771	27.658.748	100.7
Sermaye Giderleri	6.408.767	7.972.210	124.4
Sermaye Transferleri	404.354	437.258	108.1
Borç Verme	3.330.364	2.075.465	62.3
Yedek Ödenekler	2.051.705	37.224	1.8
Harcama Toplamı	149.945.082	140.200.045	93.5
Gelirler			
Vergi Gelirleri	88.892.821	90.092.896	101.3
Vergi Dışı Gelirler	13.912.791	17.064.552	122.7
Sermaye Gelirleri	503.386	161.106	32.0
Alınan Bağış ve Yardımlar	2	755.198	-
Alacaklardan Tahsilatlar	-	-	-
Katma Bütçe Geliri	800.000	1.813.082	22.7
Gelirler Toplamı	104.109.000	109.886.834	105.5
Bütçe Dengesi	-45.836.082	-30.313.211	66.1
Faiz Dışı Denge	20.213.918	26.175.279	129.5

2004 yılı bütçe uygulama sonuçları ABS doğrultusunda düzenlenmiş olan harcama ve gelir kalemleri bazında incelendiğinde aşağıda ana çizgileri ile belirtilmiş olan hususlar dikkat çekmektedir.

Harcamalarda sağlanmış olan yüzde 6.5 oranındaki yaklaşık 9.7 katrilyon TL. tutarındaki tasarrufun hemen tamamı, yıl içinde faiz hadlerinde sağlanmış olan önemli düşüş sonucu faiz ödemelerinde gerçekleşmiş olan azalmadan (9 562 trilyon) temin edilmiştir.

Konsolide bütçe harcamaları içinde 27 katrilyon 659 trilyon TL. ile, toplam personel harcamalarına yakın bir paya sahip olan cari transferler içinde, 3 760 trilyon TL. harcama ile 'görev zararları' yüzde 13.6, 18 669 trilyon TL. harcama ile 'özerk kurumlara, fonlara ve sosyal güvenlik kurumlarına' yapılan transferler yüzde 67.5, 4 523 trilyon TL. harcama ile 'hanehalklarına' yapılan transferler yüzde 16.4 oranında bir ağırlığa sahip olmuşlardır 3 760 trilyon TL. tutarındaki 'görev zararları' başlığı altında verilen transferlerin 388 trilyon TL. bölümü kamu teşebbüslerine yönelirken, 2 katrilyon 949 trilyon TL. bölümü Emekli Sandığı'na tahsis edilmiştir. Özerk kurumlara, fonlara ve sosyal güvenlik kurumlarına 2004 yılı içinde yapılmış olan 18.7 katrilyon TL tutarındaki transferlerin 15 katrilyon 87 trilyon TL. bölümünü sosyal güvenlik kurumlarına yapılmış olan transferler oluşturmuştur. Bu tutarın üç kurum arasındaki dağılımı şu şekildedir:

Emekli Sandığı	4 katrilyon 994 trilyon TL.
Sosyal sigortalar Kurumu	5 katrilyon 757 trilyon TL.
Bağ-Kur	5 katrilyon 336 trilyon TL.

Bu şekilde görev zararı başlığı altında yapılan transfer de hesaba katıldığında Hazine tarafından Emekli sandığına yapılan transfer 7.9 katrilyon TL. na ulaşmaktadır.

2004 yılı harcamalarında 4.5 katrilyon TL. tutarında önemli bir ağırlığa sahip olan 'hanehalkına yapılan transferler'in başlıca kalemlerini 3 katrilyon 79 trilyon TL. ile tarımsal amaçlı transferler, 728 trilyon TL. ile sosyal amaçlı transferler, 383 trilyon TL. ile hanehalkına yapılan diğer transferler ve 348 trilyon TL. ile yurtdışına yapılan transferler oluşturmuştur.

2004 yılı konsolide bütçe harcamaları içinde 7 katrilyon 972 trilyon TL. tutarında bir paya sahip olan 'sermaye giderleri' içinde başlıca kalemler olarak 751.6 trilyon TL. ile mamul mal alımları, 441.5 trilyon TL. ile gayrimenkul alımları ve kamulaştırma

ları, 5.897.0 trilyon TL. ile gayrimenkul sermaye üretim giderleri (yatırım) ve 647.6 trilyon TL. ile gayrimenkul büyük onarım giderleri göze çarpmaktadır.

2 katrilyon 75 trilyon TL. tutarındaki 'borç verme 'giderlerinin 1 katrilyon 743 trilyon TL. bölümünü yurtiçi kuruluşlara verilen borçlar 332 trilyon TL. bölümünü de yurtdışına verilen borçlar oluşturmuştur.

2004 yılında Bütçe gelir kalemlerinin gerçekleştirmelerine analitik bütçe sınıflandırması yöntemi açısından bakıldığında, 2004 yılında Bütçe gelirlerinin programa göre yüzde 105.5 oranında bir gerçekleşme ile 109 katrilyon 886 trilyon TL. düzeyinde olduğu gözlemlenmektedir. Tablodan görüleceği üzere bir önceki yıla göre 2004 yılında vergi gelirleri yüzde 1.3 oranında bir artışla yaklaşık nominal büyüklüğünü korurken vergi dışı gelirler yüzde 22.7 oranında bir artış göstermiş ve reel anlamda yüzde 9.6 oranında büyümüştür.

Bütçe gelirleri ve harcamaları ile ilgili önemli kalemlerin GSMH'ya olan oranlarında geçmiş yakın dönemde meydana gelen gelişmeler aşağıda verilmektedir;

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bütçe Gelirleri/GSMH	22.1	24.2	26.6	29.2	28.1	28.1	23.4
Vergi Gelirleri/GSMH	17.3	18.9	21.1	22.5	22.0	23.6	21.0
Bütçe Giderleri/GSMH	29.2	35.9	37.2	45.7	42.6	39.5	32.7
Faiz Hariç Gider/GSMH	17.6	22.2	20.9	22.4	23.4	23.1	19.5
Cari Giderler/GSMH	9.7	11.7	10.8	11.6	11.4	10.8	10.4
Yatırım Giderleri/GSMH	1.9	2.0	2.0	2.4	2.5	2.0	1.8
Transfer Harcamaları/GSMH	17.6	22.2	24.4	31.7	28.6	26.5	23.1
Bütçe Dengesi/GSMH	-7.1	-11.7	-10.6	-16.5	-14.4	-11.2	-7.1
Faiz Hariç Denge/GSMH	4.4	2.0	5.7	6.8	4.7	5.3	6.1

2003 yılında tahakkuk ettirilen bütçe gelirlerinin, red ve iadeler dahil, yüzde 88.3'ü tahsil edilebilmiş iken, 2004 yılında bu oran cüzi bir gerileme ile yüzde 87.9'a düşmüştür.

TABLO.II.5.6.
GELİRLERDE TAHAKKUK VE TAHSİLAT DURUMU

	2003			2004		
	Tahakkuk	Tahsilat Oranı %	Karşılama	Tahakkuk	Tahsilat Oranı %	Karşılama
Genel Bütçe	111.991.532	98.558.733	88.0	135.847.865	119.230.914	87.8
Vergi gelirleri	91.117.632	84.316.169	92.5	108.715.968	101.061.191	92.7
Vergi Dışı Normal Ge.	19.315.870	12.787.974	66.2	26.135.122	17.244.392	66.0
Özel Gelir ve Fonlar	1.558.030	1.454.590	93.4	996.775	925.331	92.8
Katma Bütçe Gelirleri	1.705.993	1.691.694	99.2	1.835.170	1.813.082	98.8
Konsolide Bütçe Toplamı	113.897.525	100.250.427	88.2	137.683.035	121.043.996	87.9

Vergi gelirleri ile ilgili olarak işaret edilmesi gereken bir önemli nokta da toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığının yıllar geçtikçe arttığı konusudur. Gerçekten gelirden ve servetten alınan dolaysız vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payında aşağıda verilen grafikten açık biçimde görülebileceği gibi 90'lı yılların başından buyana 20 puanın üzerinde bir gerileme meydana gelmiştir;

1991 yılında her yüz liralık vergi gelirin 52.3 lirasını dolaysız vergiler oluştururken, 2004 yılı itibarıyla dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yüzde 30.5'e gerilemiştir. 2005 yılı Bütçesi ile dolaylı vergilerin toplam vergi hasılatı içindeki payının daha da yükselerek 2004 yılındaki yüzde 69.5 düzeyinden, yüzde 72.8'e tırmanması öngörülmektedir

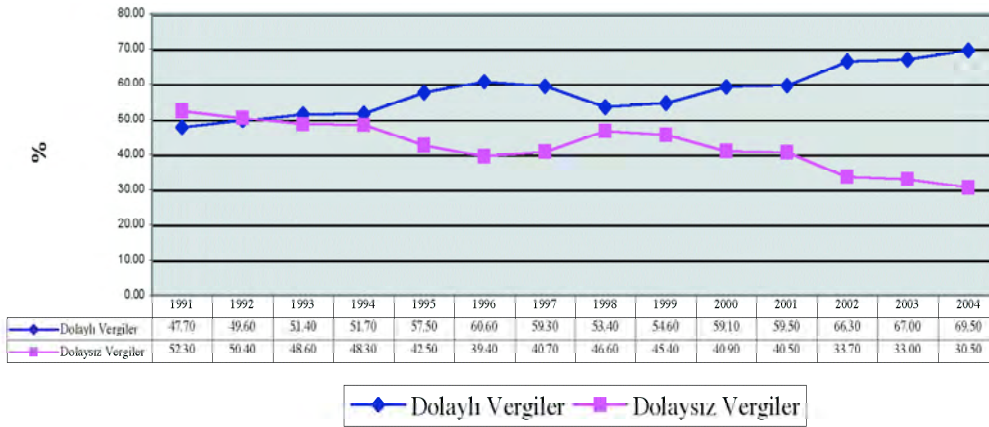
15 Ekim 2005 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca onaylanarak yayınlanan "2005 Yılı Programı" ve IMF ile yapılan Stand-by anlaşması ile yükümlenilen taahhütler doğrultusunda hazırlanan Bütçe tasarısı makro ekonomik değişkenlerde kayda değer bir değişikliğe gidilmeksizin TBMM'nce kabul edilerek 2005 yılı başında yürürlüğe konulmuştur.

2005 Yılı Bütçesinde konsolide giderler 155.627.544 bin YTL., gelirler 126.490.082 bin YTL. olarak belirlenmiş ve bu büyüklükler çerçevesinde Bütçe açığının 29.137.462 bin YTL. ve faiz dışı fazlanın da 27.302.538 bin YTL. olarak gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bütçe Yasası'na göre 2005 yılında beklenen vergi gelirleri toplam 106.617 milyon YTL'dir. 2005 Yılı Bütçesindeki 155.6 milyar YTL. ödeneğin

99.2 milyar Yeni Lirası faiz dışı harcamalara, kalan 56.4 milyar YTL. bölümü ise faiz harcamalarına tahsis edilmiştir. 2005 Yılı Bütçesi ile yeni uygulamaya konulan gider sınıflandırmasına (ABS) göre, faiz dışı harcamalar için ayrılan toplam 99.187.5 milyon YTL.ndan, 31.904.1 milyon YTL. personel giderleri, 4.332.9 milyon YTL. sosyal güvenlik kurumları devlet primleri, 14.437.9 milyon YTL. mal ve hizmet alımları, 32.498.9 milyon YTL. cari transferler, 10.070.7 milyon YTL. sermaye giderleri, 1.088.0 milyon YTL. sermaye transferleri için tahsis edilmiş, ayrıca 2.805.2 milyon YTL. borç verme amaçlı ve 2 050.0 milyon YTL. da yedek ödenek amaçlı olarak öngörülmüştür.

Bütçede 126.490.1 milyon YTL. olarak öngörülen Konsolide Bütçe Gelirlerinin 124.330.0 milyon YTL. bölümünü Genel Bütçe Gelirleri, kalan 2.160.1 milyon YTL. bölümünü de Katma Bütçe Gelirleri oluşturmaktadır. Yine, yeni Bütçe kalemleri sınıflandırmasına göre 124.330.0 milyon YTL. tutarındaki Genel Bütçe Gelirleri, 106.617.0 milyon YTL. tutarındaki vergi gelirleri, 17.238.3 milyon YTL. tutarındaki vergi dışı gelirler, 342.9 milyon YTL. tutarındaki sermaye gelirleri ile 131.8 milyon YTL. tutarındaki alian bağış ve yardımlardan oluşmaktadır

Vergilerin Dağılımı (%)

Diğer taraftan üç yıl süreli yeni bir Stand-by Anlaşmasının yürürlüğe konulması amacıyla, biraz gecikmeli olarak, Hükümetçe 26 Nisan 2005 tarihinde sunulan Niyet Mektubunun IMF İcra Kurulu'nca 11 Mayıs tarihinde imzalanmasıyla, Türkiye ile IMF arasında üç yıl süreli ve 6.66 milyar SDR (Özel Çekme Haddi) (yaklaşık 10 milyar A.B.D. Doları) tutarında bir mali desteği içeren yeni bir Stand-by düzenlemesi yürürlüğe konulmuştur. Anlaşmanın IMF tarafından onaylandığına ilişkin basın açıklamasında, hem makroekonomik değişkenlere ilişkin en son gerçekleştirmeler ve 2005 yılı hedefleri hem önümüzdeki dönemde uygulanması öngörülen ekonomi politikasının genel çerçevesine yer verilmiştir. Aşağıda, sözü edilen basın açıklamasında yer verilen başlıca ekonomik göstergelere ait 2000-2004 dönemi gerçekleştirmeleri ile 2005 yılı hedefleri verilmektedir.

	2000	2001	2002	2003	2004	Planlanan 2005
(% Değişim)						
Reel Sektör						
Reel GSYİH Büyüme Haddi	6.3	-9.5	7.9	5.9	9.9	5.0
GSYİH Deflatörü	50.9	55.3	44.4	22.5	9.5	6.8
Nominal GSYİH Büyüme Haddi	60.4	40.5	55.8	29.7	20.3	12.1
TEFE (12 aylık, dönem sonu itibariyle)	32.7	88.6	30.8	13.9	15.3	8.0
TÜFE (12 aylık, dönem sonu itibariyle)	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3	8.0
Hazine Bonosu Orta. Nominal Faiz Haddi	38.0	99.1	63.5	45.4	24.9	16.4
Gelecek Enflasyona Göre Reel Faiz Had. ⁽¹⁾	-9.5	35.5	38.2	34.8	16.6	9.4
(GSYİH'nin %si Olarak)						
Merkezi Hükümet Bütçesi						
Faiz Dışı Denge ⁽²⁾	4.6	4.8	2.4	5.0	5.1	5.1
Net Faiz Ödemeleri ⁽³⁾	15.8	26.4	15.9	15.9	13.2	11.3
Genel Denge	-11.2	-21.6	-13.4	-10.9	-8.0	-6.2

	2000	2001	2002	2003	2004	Planlanan 2005
(% Değişim)						
Konsolide Kamu Sektörü						
Faiz Dışı Denge	3.0	5.5	4.2	6.2	6.9	6.5
Net Faiz Ödemeleri	16.0	26.4	16.1	16.0	13.1	11.1
Genel Denge	-13.0	-20.9	-11.9	-9.8	-6.2	-4.6
İşlevsel Denge (Operasyonel)	-6.9	-4.7	-4.4	-4.8	-2.9	-1.0
Kamu Sektörü Net Borcu	58.3	90.5	78.5	70.4	63.5	60.0
Net Dış Borç	19.0	37.7	32.3	21.1	17.5	16.4
Net İç Borç	39.3	52.8	46.2	48.3	46.0	43.6
Dış Sektör						
Cari İşlemler Hesabı	-4.9	2.4	-0.8	-3.4	-5.1	-4.4
Gayrisafi Dış Borç	59.0	78.9	71.3	61.0	53.6	48.3
Net Dış Borç	39.3	55.1	56.2	47.4	40.4	36.5
Kısa Vadeli Dış Borç (Kalan Vadeye Göre)	21.7	22.7	17.9	17.6	16.7	16.4
(Milyar A.B.D. Doları Olarak)						
Özelleştirme Gelirleri	3.3	2.8	0.5	0.2	1.3	1.5
Merkezi Hükümet Net Dış Finansmanı	4.1	-2.3	-1.4	1.0	1.9	0.0
Borç Geri Ödeme	6.2	6.7	11.4	7.0	7.0	12.2
Gayrisafi Borçlanma	10.3	15.0	18.1	8.0	8.9	12.2
Euro/Dolar Bono Borçlanması	7.5	2.2	3.3	5.3	5.8	5.5
GSYİH	201.3	144.0	182.7	238.5	301.7	349.0
GSYİH (Milyar YTL.)	125.6	176.5	275.0	356.7	428.9	481.0

- (1) Aylar itibariyle nominal faiz haddi ortalaması / gelecek 12 aylık dönemdeki tüketici enflasyonu
(2) Tahakkuk bazında, TCMB karları, faiz gelirleri ve özelleştirme gelirleri hariç
(3) Faiz ödemeleri – faiz gelirleri + TCMB kar transferleri

26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye gönderilen Niyet Mektubunda kamu maliyesi hedefleri olarak 'konsolide kamu sektörü faiz dışı dengesi' ile 'konsolide kamu sektörü genel dengesi' için aşağıda verilen parasal tutarlar performans kriteri ve gösterge niteliğinde hedef olarak verilmişlerdir;

	Alt Sınır (Milyon YTL.)
Kümülatif faiz dışı denge 1 Ocak 2005'ten	
30 Nisan 2005'e (performans Kriteri)	8.720
30 Haziran 2005'e (performans kriteri)	15.730
30 Eylül 2005'e (performans kriteri)	25.995
31 Aralık 2005'e (gösterge niteliğinde hedef)	30.460
KİT'ler hariç kümülatif faiz dışı denge 1 Ocak 2005'ten	
30 Nisan 2005'e (performans kriteri)	8.020
30 Haziran 2005'e (performans kriteri)	14.130
30 Eylül 2005'e (performans kriteri)	23.295
31 Aralık 2005'e (gösterge niteliğinde hedef)	26.660

IMF İcra Kurulunca onaylanarak 11 Mayıs 2005 tarihinde yürürlüğe giren Stand-by Anlaşmasına dayanak oluşturan 26 Nisan tarihli Niyet Mektubunda kamu maliyesi alanında, yüksek seviyede faiz dışı fazla üretilmesi suretiyle borcun azaltılması üzerine odaklanmaya devam edileceği, ayrıca mali uyumun sürdürülebilirliğini ve ekonomi üzerinde yarattığı etkinin güçlendirilmesini temin etmek amacıyla bütçenin kompozisyonunun ve kalitesinin geliştirileceği hususları vurgulanmış ve bu çerçevede 2005 yılı Bütçesi ile yapısal kamu maliyesi reformları alanında aşağıda verilen önlemlerin alınması ve/veya idame ettirilmesi taahhüdünde bulunulmuştur:

- 2005 yılı Bütçesi, konsolide kamu sektörü için GSMH'nin yüzde 6.5'i oranında bir faiz dışı fazlayı (konsolide bütçe için yüzde 5.0) hedeflemekte olup, faiz oranlarının giderek düşmesiyle birlikte kamu sektörü genel açığının 2005 yılında, 2004 yılındaki yüzde 6'nın üzerindeki seviyesinden yaklaşık yüzde 4.5 düzeyine indirilmesi amaçlanmaktadır,

- Orta vadeli amaç olarak program süresince borç ve faiz oranlarının düşürülmesini desteklemek amacıyla, GSMH'nın yüzde 6.5'i oranındaki faiz dışı fazla hedefi korunacaktır,
- Kamu maliyesi alanında özellikle sosyal güvenlik ve vergi idaresi ile ilgili olarak yakın geçmiş dönemde uygulamaya konulmuş olan reformların uygulaması yeni program ile daha da güçlendirilerek sürdürülecektir,
- Bütçe dengelerini korumaya yönelik kısa vadeli tedbirler ile desteklenen geniş kapsamlı bir sosyal güvenlik reformu, kamu maliyesinde kalıcı iyileşme sağlamayı hedefleyen reform çabalarının temel bir unsurunu teşkil edecektir,
- Emeklilik reformu ile emeklilik sisteminin açığının uzun vadede GSMH'nın yüzde 1'inin altına düşürülmesi amaçlanmaktadır.
- 2006 yılından itibaren genel sağlık sigortası uygulamasına başlanması tasarlanmaktadır,
- Bütçe harcamalarındaki katılığı azaltmak ve kamu hizmetlerinin kalitesini artırmaya yönelik diğer harcama politikası reformları başlatılacaktır
- Verimliliğin artırılması, kayıt dışı ekonomide kalmaya yönelik özendirici unsurların azaltılması ile faiz oranlarının ve finansal aracılık hizmetlerinden alınan vergi gelirlerinin düşmesiyle vergi gelirlerinde beklenen yapısal daralmanın telafi edilebilmesi için ilave vergi reformları yürürlüğe konulacaktır,
- Ayrıca borç yönetimi ile ilgili olarak kamu borcunun kırılabilirliğini daha da azaltacak bir strateji izlenecektir.

II.5.1. KAMU MALİYESİ ALANINDA 2005 YILI GELİŞMELERİ

Bir tarafta sürdürülebilir bir büyüme ve istihdam artışı sağlanırken öte yanda ekonominin istikrara kavuşturulması, enflasyonun düşürülmesi ve kamu finansman açığı ile borç yükünün azaltılabilmesini teminen izlenmekte olan sıkı maliye politikası 2005 yılında da, ön planda göz önünde tutularak sürdürülmektedir. Bu kapsamda henüz kayıt dışı ekonominin daraltılması ve vergi yükünün daha adil bir şekilde daha geniş bir halk kesimi üzerine yayılması alanında somut bir ilerleme sağlanılmamış olmakla beraber, vergi kaçaklarının azaltılmasına ve gelirlerinin arttırılmasına çalışılmakta ve harcamalar içinde en önemli yeri tutan borç servisleri alanında bir kısıntı yapılamaması nedeniyle, kamu harcamalarını düşürebilmek için, yatırımlar kısılmak

ta, kamu personeli maaş artışları geçmiş değil de öngörülen enflasyona göre arttırılmaktadır.

Özenle uygulanmasına çalışılan bütçe disiplini sayesinde, 2005 yılının ilk 7 aylık döneminde başarılı olarak nitelendirilebilecek bir bütçe performansı elde edilmiştir. Sözkonusu yedi aylık dönemde kümülatif olarak 6 950 milyon YTL. Bütçe açığı verilmiş olup, bu tutar yılın tamamı için öngörülen 29 137 milyon YTL:nin yüzde 23.9'una eşdeğer gelmektedir. Bu yılın ilk yedi aylık dönemi itibariyle birikimli 20 322 milyon YTL. 'faiz dışı fazla' (FDF) sağlanmış olup, bu FDF değeri yılın tamamı için planlanmış olan 27 303 milyon YTL.'nin yüzde 74.4'üne tekabül etmektedir. Diğer bir ifade ile yılın ilk yedi ayında yılın bütünü için öngörülen FDF'nin yaklaşık dörtte üçü gerçekleştirilmiştir.

Aşağıdaki Tabloda Temmuz 2005 ayı sonu itibariyle konsolide bütçe gerçekleştirmeleri, 2005 yılı Bütçe hedefleri ile birlikte verilmektedir:

2005 Yılı Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri
(Temmuz ayı sonu itibariyle)
(Bin YTL. olarak)

	Ocak-Temmuz 2005	2005 Bütçe Tahmini	Gerçekleşme %'si
Harcamalar	78.867.903	155.627.544	50.7
1. Faiz Hariç harcama	51.595.027	99.187.544	52.0
Personel Giderleri	18.767.577	31.904.063	58.8
Sosyal Güv. Kur. Devl. Primi	2.482.388	4.332.911	57.3
Mal ve Hizmet Alımları	5.283.817	14.437.809	36.6
Cari Transferler	20.031.711	32.498.880	61.6
Sermaye Giderleri	3.477.899	10.070.695	34.6
Sermaye Transferleri	666.697	1.087.952	61.3
Borç Verme	884.938	2.805.234	31.6
Yedek Ödenekler	2.050.000	-	
2. Faiz Harcamaları	27.272.876	56.440.000	48.3

	Ocak-Temmuz 2005	2005 Bütçe Tahmini	Gerçekleşme % 'si
Gelirler	71.917.363	126.490.082	56.9
1. Genel Bütçe Gelirleri	70.617.979	124.330.000	56.8
Vergi Gelirleri	57.210.948	106.617.000	53.7
Vergi Dışı Gelirler	12.632.110	17.238.300	73.3
Sermaye Gelirleri	129.754	342.880	37.8
Alınan Bağış ve Yardımlar	645.167	131.820	389.4
2. Katma Bütçe Öz Geliri	1.299.384	2.160.082	60.2
Bütçe Dengesi	-6.950.540	-29.137.462	23.9
Faiz Dışı Denge	20.322.336	27.302.538	74.4

2005 yılının ilk yedi aylık döneminde harcamaların yıllık harcama tahminine olan oranının, gerçekleşen gelirlerin yıl için öngörülen gelirlere, özellikle gerçekleşen vergi gelirlerinin yıllık vergi gelirleri tahminine olan oranından düşük kalması, olumlu bir göstergedir ve izlenmekte olan bütçe disiplinine işaret etmektedir.

2005 yılı ilk yedi aylık Konsolide Bütçe harcamaları ve gelirleri ile ilgili olarak başlıca aşağıda verilen tespitler yapılabilir

- Faiz harcamaları, faiz hadlerindeki gerilemenin etkisiyle tahmin edilenden daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir.
- Cari transferler, sosyal güvenlik kurumlarına yapılan 13 518.7 milyon YTL. tutarındaki transferin (İşsizlik Sigortası Fonu'na yapılan 264.7 milyon YTL. transfer dahil) yıl için öngörülen 21 998.6 milyon YTL. tutarındaki ödeneğin yüzde 61.5'ine denk gelmesi nedeniyle tahminlerin biraz üzerinde gerçekleşmiştir. Gerçekleşme oranı Emekli Sandığı'nda yüzde 59.6, Bağ-Kur'da yüzde 62.7 ve S.S.K.'nda yüzde 63.8 olarak gerçekleşmiştir.
- Dahilde alınan mal ve hizmet vergileri toplamının (27 711.4 milyon YTL) yıllık gerçekleşme tahminine olan oranının yüzde 51.7'de kalması, yıl sonu itibarıyla öngörülen vergi gelirlerine ulaşamayacağı izlenimini güçlendirmektedir.

2005 yılının ilk yedi aylık dönemi itibariyle tahsilat/tahakkuk oranlarında da geçen yıla göre düşme meydana gelmiştir. Genel bütçe gelirleri itibariyle tahsilat/tahakkuk oranı bu yıl, geçen yıla ilişkin yüzde 78.5 oranından, yüzde 75.1 oranına gerilerken, vergi gelirleri itibariyle de yüzde 83.9'dan, yüzde 81.9'a gerilemiştir.

II.5.2. KAMU BORÇLANMASI

II.5.2.1. İÇ BORÇLANMA

80'li yılların ikinci yarısından itibaren sermaye piyasalarının giderek liberalize edilmesine paralel olarak ülkemizde kamu kesiminin finansmanında “vergi alma borç al” şeklinde bir finansman politikası daha çok benimsenmeye başlanılmıştır. Bu politika doğrultusunda 1991 yılından başlayarak kamu kesiminin finansman gereksiniminin karşılanmasında iç borçlanma giderek önem kazanmış, kamu kesimi, başlangıçta sermaye piyasasında tasarrufların giderek önemli bir müşterisi olurken, daha sonraki yıllarda fonların hemen tümünü talep eder konuma gelmiş ve iç borç stoğu önemli boyutlara ulaşmıştır. Yoğun ve hacimli kamu kesimi borçlanması, faiz düzeyini yükseltici yönde yarattığı baskı ve giderek logaritmik hızla büyüyen borç stoğu ile, birikmiş eski borçların faizlerinin dahi yeni borçlanmalarla ödenebilir hale geldiği bir büyüklüğe erişmiştir. Bu durum personel harcamaları ve faiz ödemeleri dışında hemen tüm kamu harcama kalemlerinde, sabit sermaye birikimini ve kamu hizmet ve sosyal görevlerini aksatacak ölçüde reel kesintilere gidilmesine rağmen, kamu açığının genişlemesine, reel faizlerin yükselmesine, yükselen reel faizlerin kamu finansman açığını daha da arttırmasına ve yüksek reel faiz - yüksek finansman açığı – yüksek borçlanma gereği ve yüksek faiz sarmalının oluşmasına yol açmış ve neticede kamu bankaları bilançolarına gizlenmiş olan görev zararı biçimindeki ilave finansman açıkları, Şubat 2001 krizini tetikleyen başlıca faktör olmuştur.

Fiziki sermaye yatırımlarını ciddi biçimde düşürerek ülkenin kalkınmasını olumsuz yönde etkileyen, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da kötüleştiren ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin olanaklı kıldığı kısa vadeli yabancı sermaye akışıyla yabancılara önemli düzeyde servet transferi olanağı yaratan yüksek reel faizler 1999 yılı genelinde yüzde 25.2 gibi çok aşırı bir seviyede oluşmuştur. İstikrar programına duyulan güven ile hedeflenen enflasyon paralelinde dramatik bir düşüş gösteren nominal faizler, 2000 yılında enflasyon haddinin altında kalarak negatif reel faiz oluşumuna yol açmış, ancak Kasım 2000 krizinin ardından tekrar yükselmiştir. 2001 yılı başında görece olarak biraz gerileyen faiz hadleri Şubat krizi ile birlikte yeniden yükselmiştir. Uygulamaya konulan istikrar programı ile makul düzeye gerileyen re-

el faizler, bu yılın ortasına doğru ortaya çıkan siyasi bunalım sonucu ve rating firmalarının Türkiye notunu düşürmelerinin de etkisiyle tekrar, orta vadede sürdürülmesi olanaksız ve istikrar programının devamını tehdit edici bir seviyeye çıkmıştır (Ocak 2002 ayında net satışla ağırlıklandırılmış ortalama bileşik ihale faizi yüzde 74.5 iken, bu oran Mayıs ayında yüzde 56.6'ya gerilemiş ancak daha sonra siyasi belirsizlik algılamasının etkisiyle Haziran 2002 ayında yüzde 72.1'e yükselmiş ve borçlanma vadeleri kısalmıştır. Aşağıda verilen Tablodaki görülebileceği üzere 2002 yılı genelinde yapılmış olan hazine ihalelerinde ortalama faiz haddi yüzde 63.8 olarak gerçekleşmiştir.)

Şubat krizi ertesinde Mayıs 2001 ayında kamu bankalarının bilançolarına gizlenmiş olan birikmiş görev zararlarının karşılanması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamına alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi amacıyla bu bankalara devlet iç borçlanma senetleri verilmiştir. Kamu ve TMSF bünyesine alınan bankaların mali yapılarının güçlendirilmesi faaliyetleri kapsamında yapılan söz konusu işlemler ve 29 katrilyon TL'na ulaşan Bütçe açığı, bunun yanı sıra iç kaynaklardan yapılan yaklaşık 5 milyar Dolarlık dış borç geri ödemesi, 2001 yılı zarfında kamu kesimi iç borç stokunun çarpıcı bir biçimde 2000 yılı sonundaki 36.4 katrilyon TL tutarından, 2001 yılı sonunda 122.2 katrilyon TL'na fırlaması sonucunu doğurmuştur.

İç borçlanma gereğini düşürmek ve iç borcun vadesini uygun maliyetlerle azaltmak ve bankacılık kesiminin döviz kuru riskinin azaltılmasına yardımcı olmak amacıyla Haziran 2001 ayında iç borç takas işlemi yapılmıştır. İhale yöntemiyle ihraç edilmiş 2001 ve 2002 vadeli 9.8 katrilyon TL tutarındaki Türk Lirası cinsi devlet iç borçlanma senetleri, dövize endeksli ve TL cinsinden değişken faizli yeni senetlerle değiştirilmiştir.

Yaşanan krizler sonrası faiz hadlerinde meydana gelen hızlı tırmanma, bankacılık kesiminde yaşanan sorunların kamu maliyesine getirdiği ek yük ve bütçe açığının finansmanında süregelen kaynak ihtiyacı iç borç stokunun 2002 yılında önemli ölçüde artması sonucunu doğurmuş ve 2001 yılı sonu itibarıyla 122.2 katrilyon olan kamu iç borç stoku 2002 yılı sonunda 149.9 katrilyon TL'na yükselmiştir.

Kararlı biçimde sürdürülen sıkı maliye politikasına ve nominal faiz hadlerindeki gerilemeye rağmen iç borç stokundaki tırmanma biraz yavaşlamakla beraber 2003 ve 2004 yıllarında da sürmüştür. İç borç stoku 2002 yılı sonundaki 149.9 katrilyon TL düzeyinden 2003 yılı sonunda 194.4 katrilyon TL düzeyine 2004 yılı sonunda ise 224.5 katrilyon TL düzeyine çıkmıştır.

TABLO.II.5.7.
HAZİNE İÇ BORÇ İHALELERİ

	Vade Gün	Net Borçlanma (Trilyon TL)	Bileşik Faiz Oranı %	12 Aylık TÜFE Beklentisi (%)	12 Aylık TÜFE Değişim Oranı (%)	Reel Faiz Oranı (%)
2002 Ocak-Aralık	253	67.791	63.8	29.7		26.3*
2003 Ocak-Aralık	302	82.560	45.0	18.4		22.5*
2004 Yılı						
Ocak	438	11.941	27.1	12.4	16.2	13.1
Şubat	393	8.708	26.1	11.7	14.3	12.9
Mart	433	10.403	25.6	11.0	11.8	13.2
Nisan	375	11.136	24.0	10.5	10.2	12.2
Mayıs	319	8.997	29.5	11.1	8.9	16.6
Haziran	316	5.919	28.6	10.4	8.9	16.5
Temmuz	378	10.050	28.1	10.1	9.6	16.3
Ağustos	292	9.992	24.8	9.7	10.0	13.8
Eylül	419	8.716	26.1	9.5	9.0	15.2
Ekim	354	10.352	22.3	8.8	9.9	12.4
Kasım	358	11.751	22.7	9.0	9.8	12.6
Aralık	375	6.876	22.9	8.7	9.3	13.1
2004 Ocak-Aralık	372	114.941	25.7		9.3	15.0*
2005 Yılı						
Ocak	428	13.119	20.9	8.1	9.3	11.8
Şubat	654	10.954	17.8	7.7	8.7	9.4
Mart	720	5.353	18.0	7.2	7.9	10.1
Nisan	560	14.085	17.6	7.1	8.2	9.8
Mayıs	625	9.092	17.8	7.1	8.7	10.0
Haziran	663	7.354	17.2	6.9	8.9	9.6

* Geride kalan 12 aylık dönemdeki 12 aylık fiili enflasyona göre reel (ex post) faiz

Uygulanan istikrar programı doğrultusunda gerek enflasyon haddinin istikrarlı bir düşüş sergilemesi gerek risk algılamalarının iyileşmeye yüz tutması sonucu 2003 ve 2004 yılları boyunca nominal ve reel faiz hadleri belirgin bir düşme göstermiştir. Yukarıdaki Tablodan görüleceği üzere 2002 yılında sırasıyla yüzde 63.8 ve yüzde 26.3 olan bileşik nominal ve reel faiz hadleri 2003 yılında yüzde 45.0 ve yüzde 22.5'e, 2004 yılında ise yine sırasıyla yüzde 25.7'ye ve yüzde 15.0'e gerilemiştir

2004 yılında iç borçlanma alanında meydana gelen gelişmeler aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir:

2004 yılında toplam 160.4 katrilyon TL. tutarında borçlanma gerçekleştirilmiş olup bunun yüzde 93'ünü ihale ve doğrudan satış yöntemiyle gerçekleştirilen borçlanmalar oluşturmuştur.

	2003	2004
İç Borçlanma (trilyon TL.) (*)	155.879.0	160.424.7
İhale, TAP, Halka Arz, Doğrudan Satış	117.704.4	148.623.4
ÇTTH(**)	17.063.8	0.0
Değişim İhaleleri+İhale Sonrası Değişim	7.250.3	5.239.6
Kamu Bankaları Yeniden Yapılandırma	5.989.2	4.220.8
İkrazen Özel Tertip	7.075.0	2.340.9
Özel Tertip	796.3	0.0

(*) Kur farkları hariç

(**) Çalışanları Tasarrufa Teşvik Hesabı

2004 yılında yapılan iç borç servisi tutarı 179.3 katrilyon TL. olmuştur. Bu tutarın 129.3 katrilyon Lirasını anapara, 50.1 katrilyon Lirasını faizler oluşturmuştur Faiz oranlarındaki gerilemeye bağlı olarak, faiz ödemelerinin iç borç servisi içindeki payı 2003 yılındaki yüzde 33 düzeyinden 2004 yılında yüzde 28'e gerilemiştir

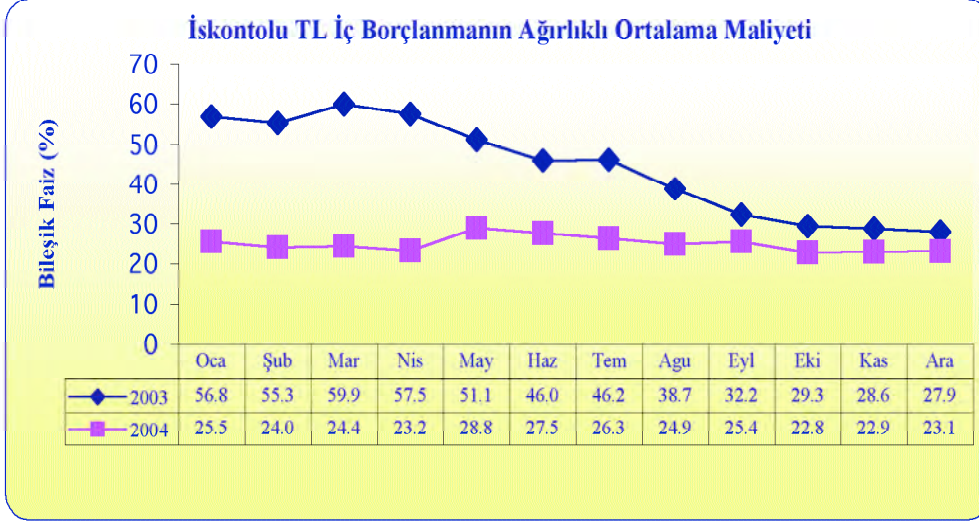
TABLO.II.5.8.
İÇ BORÇ SERVİSİ
(Trilyon TL.)

	Ana Para Ödemesi		Faiz Ödemesi		Toplam Borç Servisi	
	2003	2004	2003	2004	2003	2004
İhale, TAP, Halka Arz, Doğ. Satış	81.804.1	110.472.3	25.219.1	37.504.0	107.023.2	147.976.3
ÇTTH	10.914.6	3.867.2	4.002.2	727.8	14.916.8	4.595.1
Değişim İhaleleri+İhale Sonu Değ.	5.125.4	4.503.6	2.124.9	743.0	7.250.3	5.246.7
Kamu Bankaları Yeniden Yapılandırma	3.303.4	2.991.0	2.685.9	1.229.8	5.989.2	4.220.8
İkrazen Özel Tertip	2.956.3	6.279.3	1.295.5	1.549.9	4.251.8	7.829.2
Özel Tertip	2.969.1	1.158.4	17.308.4	8.298.3	20.277.5	9.456.7
Toplam	107.072.8	129.271.9	52.536.0	50.052.9	159.708.8	179.324.7

2004 yılında ihale ve doğrudan satış yöntemleriyle gerçekleştirilen borçlanmanın yüzde 84'ünü sabit faizli ve kalan yüzde 16'sını değişken faizli borçlanmalar oluştururken, sözkonusu borçlanmanın yüzde 9.7'si döviz, kalan yüzde 90.3'ü ise TL. cinsi üzerinden yapılmıştır

2004 yılında piyasalardan ihale ve doğrudan satış yöntemiyle yapılan iç borçlanma tutarının yüzde 76 oranında önemli bir kısmı, iskontolu TL. cinsi Devlet İç Borçlanma Senedi (DİBS) ihaleleriyle sağlanmıştır. 2003 yılında yüzde 5.9 olan değişken faizli TL. cinsi tahvillerin piyasadaki yapılan borçlanma içindeki payı 2004 yılında yüzde 11.2'ye yükselmiştir. Diğer taraftan 2004 yılında nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde uzayarak 14.7 ay seviyesine yükselmiştir.

2004 yılında iç borçlanma maliyetleri 2003 yılına göre yaklaşık olarak yarı, yarıya azalmış ve yıllık ortalama olarak 2003 yılındaki yüzde 46.0 düzeyinden 2004 yılında da yüzde 24.7'ye gerilemiştir.

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

2004 yılında Dolar cinsinden yapılan iç borçlanmanın ortalama maliyeti de 2003 yılına göre yaklaşık 1 puan azalarak yüzde 4.5 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Piyasa tarafından tutulan DİBS'lerin, bunları ellerinde tutanlar itibarıyla Aralık 2003 ve 2004'teki dağılımları ise şu şekildedir:

% Olarak	Aralık 2003	Aralık 2004
Bankacılık Kesimi	48.0	45.2
Bankacılık Dışı Kesim	41.2	44.1
Gerçek Kişi	26.6	22.6
Tüzel Kişi	10.1	12.6
Yurt Dışı Yerleşikler	4.5	8.8
Menkul Kıymet Yatırım Fonları	10.8	10.8
Toplam	100.0	100.0

Kararlı biçimde uygulanan sıkı maliye politikasına ve faiz hadlerindeki beligin ge-
rilemeye rağmen konsolide bütçe borç stokundaki nominal ve reel büyüme, borç
stokunun GSMH olan oranı düşmekle beraber, 2004 yılında da sürmüş ve 2003 yılı
sonu itibariyle 282.9 katrilyon TL. olan konsolide bütçe toplam borç stoku 2004 yı-
lı sonunda 316.4 katrilyon TL:’na tırmanmıştır

TABLO.II.5.9.
KONSOLİDE BÜTÇE BORÇ STOKU

	2003			2004		
	Katrilyon TL.	Milyar Dolar*	% Pay	Katrilyon TL.	Milyar Dolar*	% Pay
TOPLAM	282.9	202.7	100.0	316.4	235.7	100.0
İç Borç Stoku	194.4	139.3	68.7	224.5	167.3	71.0
Dış Borç Stoku	88.5	63.4	31.3	91.9	68.5	29.0
Tahviller	37.5	26.8	13.2	39.8	29.7	12.6
Krediler	51.0	36.6	18.1	52.0	38.8	16.5
* Yıl sonu TCMB Döviz Kurları esas alınarak hesaplanmıştır						

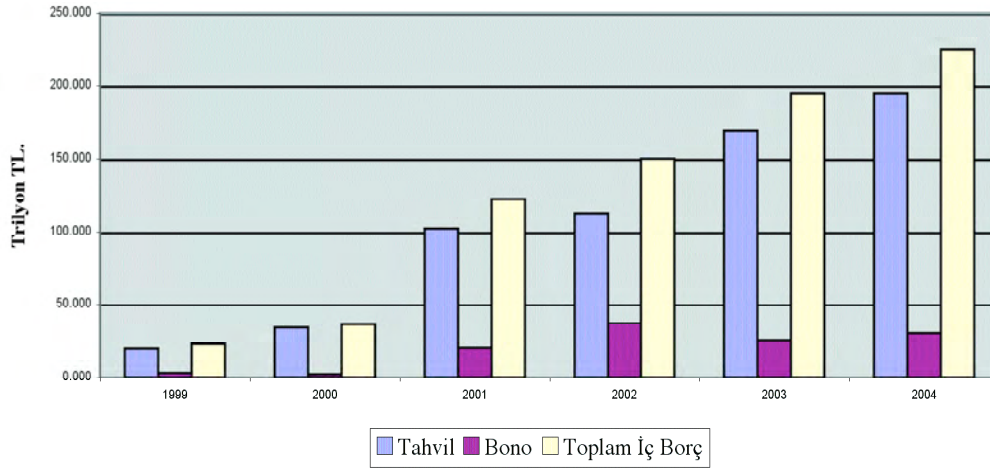
TABLO II.5.10.
İÇ BORÇ ÖDEMELERİ VE KULLANIMI
(Yıl Sonları İtibariyle Milyar TL. Olarak)

Yıllar	Borcun Türü	Ödemeler			Borçlanma Anapara	Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam		
1999	Tahviller	6.116	4.889	11.006	20.028	19.683
	Bonolar	9.453	5.005	14.458	6.859	3.237
	Avanslar	4	4			
	Toplam	15.571	8.899	25.478	26.886	22.920
2000	Tahviller	12.006	16.967	28.973	26.686	34.363
	Bonolar	6.962	1.640	8.602	5.783	2.058
	Avans		3		3	
	Toplam	18.968	18.609	37.577	32.469	36.421

Yıllar	Borçun Türü	Ödemeler			Borçlanma Anapara	Borç Stoku Anapara
		Anapara	Faiz	Toplam		
2001	Tahviller	96.418	34.608	131.027	164.183	102.128
	Bonolar	27.458	5.876	33.334	45.430	20.029
	Toplam	123.877	40.484	164.361	209.613	122.157
2002	Tahviller	48.178	30.991	79.169	58.900	112.850
	Bonolar	49.413	12.477	61.890	66.403	37.020
	Toplam	97.591	43.469	141.059	125.303	149.870
2003	Tahviller	45.653	35.495	81.149	101.777	168.974
	Bonolar	68.068	17.141	85.209	56.461	25.413
	Toplam	113.721	52.637	166.348	158.238	194.387
2004	Tahviller	76.803	39.171	115.974	102.040	194.211
	Bonolar	56.698	10.882	67.580	61.557	30.272
	Toplam	133.501	50.053	183.554	163.596	224.48

KONSOLİDE BÜTÇE İÇ BORÇ STOKU

Konsolide Bütçe İç Borç Stoku (Trilyon TL.)

TABLO.II.5.11
KONSOLİDE BÜTÇE BORÇ STOKU
DÖVİZ KOMPOZİSYONU*
(2004 Yılı Sonu İtibariyle)

(Katrilyon TL)

	TL Cinsi	ABD Doları Cinsi/Endeksli	Euro Cinsi /Endeksli	SDR	Japon Yeni	Diğer	Toplam
İç Borç Stoku	185.0	30.2	5.6	3.7	0.0	0.0	224.5
Dış Borç Stoku	0.0	39.9	23.5	24.8	3.9	0.7	91.9
Toplam	185.0	69.2	29.1	28.5	3.9	0.7	316.4
(% Pay)							
İç Borç Stoku	82.4	13.5	2.5	1.6	0.0	0.0	100.0
Dış Borç Stoku	0.0	42.4	25.6	26.9	4.2	0.8	100.0
Toplam	58.5	21.9	9.2	9.0	1.2	0.2	100.0

* Dönem sonu TCMB döviz kurları esas alınarak hesaplanmıştır

2005 yılı Haziran ayında iç borç stoku ilk kez azalma göstermiştir Mayıs ayı sonuna göre 265 milyon YTL azalan iç borç stoku Haziran sonu itibariyle 234.8 milyar YTL.'na gerilemiş ve ortalama vadesi 20 aydan 21.4 aya yükselmiştir.

Aşağıda iç borç stokunun 2004 yılı Aralık ve 2005 yılı Haziran ayları sonu itibariyle döviz-faiz yapısı dağılımı verilmektedir: (Milyon YTL. Olarak)

	Aralık 2004	Yüzde	Haziran 2005	Yüzde
Nakit	165.579	73.8	179.095	76.3
Sabit getirili	94.930	42.3	98.714	42.0
Değişken faizli	36.309	16.2	47.240	20.1
Döviz cinsinden	26.608	11.9	27.898	11.9
Döviz endeksli	7.732	3.4	5.244	2.2
- IMF kredisi	3.692	1.6	1.203	0.5
- Takas	4.041	1.8	4.040	1.7
Nakit Dışı	58.904	26.2	55.704	23.7
Sabit getirili	-	-	-	-
Değişken faizli	53.781	24.0	50.851	21.7
Döviz cinsinden	3.413	1.5	3.301	1.4
Döviz endeksli	1.709	0.8	1.551	0.7
Toplam	224.483	100.0	234.799	100.0

Haziran 2005 ayı sonu iç borç stokunun alıcılara göre dağılımı ise şu şekildedir:

	Milyon YTL.	Yüzde
Genel toplam	234.799	100.0
Kamu	79.026	33.7
Merkez Bankası	19.630	8.4
Kamu bankaları	27.198	11.6
TMSF	6.673	2.8
Diğer Kamu	25.525	10.9
Piyasa	155.773	66.3

II.5.2.2. DIŞ BORÇLANMA

Son üç yıllık dönemde Türkiye'nin dış borç stoku hızlı bir tırmanma göstererek 2001 yılı sonundaki 113.9 milyar Dolar eşdeğeri düzeyinden 2002 yılı sonunda 130.4 milyar Dolar, 2003 yılı sonunda 145.8 milyar Dolar ve 2004 yılı sonu itibariyle de 161.8 milyar Dolar eşdeğeri düzeye yükselmiştir. 2004 yılında dış borç stoku 15.9 milyar Dolar eşdeğeri tutarında artış göstermiştir. Söz konusu dönemde kısa vadeli dış borç stoku 23.0 milyar Dolardan 31.9 milyar Dolara yükselirken, orta-uzun vadeli dış borç stoku 122.8 milyar Dolardan 129.8 milyar Dolara çıkmıştır. 2001-2004 döneminde KİT'lerin, TCMB'nin ve diğer kamu sektörünün orta-uzun vadeli dış borç stoku düşerken, Genel Hükümetin bu kategorideki dış borç stokunda bu dönem zarfında 29.0 milyar dolar, özel kesimin dış borç stokunda ise yaklaşık 10.4 milyar Dolar tutarında artış meydana gelmiştir. 2003 yılı sonu itibariyle yüzde 15.8 olan kısa vadeli yurtdışı borçların toplam dış borç stokuna oranı 2004 yılı sonu itibariyle 19.7'ye yükselmiştir.

2004 yılında uluslararası sermaye piyasalarından tahvil ihraçları yoluyla yaklaşık 5.75 milyar Dolar tutarında dış borçlanma gerçekleştirilmiştir. Tahvil ihraçlarının yüzde 65.0'i ABD Doları, yüzde 35.0'i ise euro piyasasında gerçekleştirilmiştir.

TABLO.II.5.12
2004 YILI YURTDIŞI TAHVİL İHRAÇLARI

İhraç Tarihi	Vade (Yıl)	İhraç Tutarı (Milyon)	Döviz Cinsi	Kupon (%)	Yatırımcıya Getirisi %	(Spread)
14.01.2004	30 yıl + 1 ay	1 500	Dolar	8.0	8.23	UST + 316 bp
10.02.2004	10 yıl	1 000	Euro	6.5	6.625	Bund + 246 bp
30.06.2004	7 yıl	750	Dolar	9.0	9.25	UST + 493 bp
21.09.2004	5 yıl	600	Euro	5.5	5.75	Bund + 238 bp
07.10.2004	10 yıl + 5 ay	1 000	Dolar	7.25	7.45	UST + 333 bp
24.11.2004 (*)	10 yıl + 4 ay	500	Dolar	7.25	6.97	UST + 286 bp
2004 Toplamı(**)		5 750	Dolar			

(*) 07.10.2004 tarihinde ihraç edilmiş olan tahvilin artırımını

(**) İhraç tarihindeki çapraz kurlar itibariyle

UST: A.B.D. Hazine tahvili getirisi

Bund: Alman Hazine tahvili getirisi

bp: baz puan (100 baz puan = % 1.0)

2003 yılında 8.6 yıl düzeyinde olan Dolar cinsinden tahvil ihraçlarının ortalama vadesi, 2004 yılında 17.6 yıl seviyesine ulaşmıştır. Euro cinsinden tahvil ihraçlarının ortalama vadesi ise bir önceki yıla göre yaklaşık iki yıl uzayarak 8.2 yıla ulaşmıştır

Uygulanmakta olan istikrar programı çerçevesinde bütçe finansmanı amacıyla Hazine Müsteşarlığınca Uluslar arası para Fonu'ndan (IMF) 2004 yılı ikinci ve üçüncü çeyreklerinde toplam yaklaşık 1.2 milyar A.B.D. Doları tutarında kullanım gerçekleştirilmiştir. 2004 yılı içinde Hazine Müsteşarlığınca IMF'ye yapılan borç servisi ise yaklaşık 3.7 milyar Dolar anapara ve 936 milyon Doları da faiz ödemesi olmak üzere yaklaşık 4.7 milyar Dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO II.5.13.
DIŞ BORÇ STOKU
(Milyon Dolar EŞdeğeri Olarak)

	2000	2001	2002	2003	2004
TOPLAM DIŞ BORÇ STOKU	118.568	113.658"	130.219	145.367	161.801
Vadesine Göre					
Orta-Uzun Vadeli	90.501	97.492	113.929	122.792	129.906
Kısa Vadeli	28.301	16.403	16.424	22.013	31.895
Borç Alana Göre					
Orta-Uzun Vade	90.460	97.448	113.896	122.741	129.906
A. Kamu	47.879	46.369	63.949	70.242	73.856
1.Genel Hükümet	42.462	41.232	59.147	65.514	70.325
2.Diğer Kamu	1.205	1.129	1.045	1.201	688
3.KİTler	4.212	4.008	3.758	3.526	2.843
B. TCMB	13.429	23.591	20.340	21.504	18.114
C. Özel	29.153	27.488	29.608	30.995	37.935
Kısa Vadeli	28.301	16.403	16.424	23.013	31.895
A. TCMB	653	752	1.655	2.860	3.287
B. Ticari Bankalar	16.900	7.997	6.344	9.692	13.756
C. Diğer Sektörler	9.748	7.654	8.425	10.461	14.852
D. Genel Hükümet	1.000				
Borç verene Göre					
Orta-Uzun Vadeli	90.500	97.492	113.930	122.792	129.906
A. Resmi Alacaklılar	20.172	30.653	40.151	42.926	40.925
1. İkili Anlaşmalar	8.705	8.581	9.302	9.457	8.776
2. Uluslar arası Kur.	11.467	22.062	30.849	33.469	32.149
B. Özel alacaklılar	70.329	66.849	73.779	79.866	88.981
Kısa Vadeli	28.301	16.403	16.424	23.013	31.895
A. Ticari Banka Kredi.	17.306	7.775	5.187	8.260	11.984
B. Özel Kesim Kredi.	10.995	8.628	11.237	14.753	19.911

Kaynak: Devlet Planlama TeŐkilati

2004 yılı sonu itibariyle 161 milyar 801 milyon Dolar eşdeğeri olan dış borç stoku 2005 yılı I. Üç aylık dönemi sonunda 159 milyar 959 milyon Dolara gerilemiş bulunmaktadır. Bu tutarın 127 milyar 674 milyon Dolarını orta-uzun vadeli, 32 milyar 285 milyon Dolarını ise kısa vadeli dış borçlar oluşturmaktadır

Diğer taraftan 2004 yılı zarfında kredi derecelendirme kuruluşlarınca ülkemiz için belirlenen kredi notlarında olumlu değişiklikler yaşanmıştır. Standard & Poor's ve Fitch ülke notumuzu yükseltirken, JCR notumuzun görünümünü durağandan pozitive çevirmiştir. Standard & Poor's kredi derecelendirme kuruluşunun yıl içindeki not artırımını ile ülkemizin döviz cinsi uzun dönemli kredi notu son on yıldan bu yana ilk kez "B" kategorisinden "BB" kategorisine yükselmiştir.

TABLO.II.5.14.
TÜRKİYE KREDİ NOTUNUN GELİŞİMİ

	Standard & Poor's	Moody's	Fitch	JCR
2003 Sonu	B + (durağan)	B1 (durağan)	B (pozitif)	B + (durağan)
09.02.2004	"	"	B + (durağan)	"
08.03.2004	B + (pozitif)	"	"	"
12.03.2004	"	"	"	B + (pozitif)
17.08.2004	BB- (durağan)	"	"	"
25.08.2004	"	"	B + (pozitif)	"
2004 Sonu	BB - (durağan)	B1 (durağan)	B + (pozitif)	B + (pozitif)

II.6. YATIRIMLAR

Kasım 2000 ve Şubat 2001 aylarında yaşanan derin krizler ekonomide II. Dünya Savaşından buyana tanık olunan en derin ekonomik daralmaya yol açmıştır. Bu şiddetli krizler istihdam ve reel gelir azalmasına ve kapasite kullanım oranlarında düşüşe yol açarken, talep daralması ile iş aleminin ve tüketicilerin geleceğe dönük beklentilerindeki kötüleşme, özel kesim yatırım talebini olumsuz yönde etkilemiş, diğer taraftan istikrar programı çerçevesinde uygulanan sıkı maliye politikası ve kamu kaynaklarının hemen yarısının faiz ödemelerine tahsis edilmesi zorunluluğu da, kamu yatırım harcamaları üzerine kısıtlama getirmiştir. Krizlerin ardından reel faiz hadlerinde meydana gelen yükselme yatırım talebini daha da azaltan bir diğer önemli etken olmuştur. 2001 yılında hem kamu hem özel kesim yatırımları ciddi bir daralma gösterirken, 2002 yılında özel sektör yatırımlarındaki daralma hafiflemekle beraber devam etmiş, buna karşılık kamu kesimi yatırımları çok cüzi bir artış göstermiştir.

2001 yılında toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre nominal yüzde 19.7 oranında bir yükselme gösterirken, reel anlamda yüzde 24.12 (2001 yılı GSMH Deflatörü = % 57.8) oranında keskin bir daralma ortaya koymuştur. Kamu kesimi yatırım harcamalarında 2001 yılında meydana gelen reel gerileme yüzde 23.5 olurken, özel kesim sabit sermaye yatırımları reel yüzde 24.4 oranında daralma göstermiştir.

Özel kesim yatırım harcamalarındaki reel daralma eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve yüzde 38.7 oranında nominal bir büyüme gösteren özel kesim sabit sermaye yatırımları, reel anlamda yüzde 5.1 oranında daralma göstermiştir. (2002 yılı GSMH Deflatörü = % 43.8) Toplam kamu sektörü yatırımları ise yüzde 44.6 oranında nominal büyüme göstermiş ve reel anlamda bir önceki yıla göre yüzde 6.6 oranında büyümüştür. Ancak toplam sabit sermaye yatırımları bir önceki yıla göre cari fiyatlar üzerinden yüzde 41.8 oranında bir genişleme göstermiş ve bu şekilde reel olarak yüzde 1.4 oranında küçülmüştür.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 1995 yılından buyana gözlemlenen düşme eğilimi 2002 yılında da sürmüştür ve 1995 yılında yüzde 82.5 olan özel sektör yatırımlarının toplam sabit yatırımlar içindeki payı, 2002 yılında yüzde 63.5'e gerilemiştir.

Ancak 2003 yılında ekonomik büyüme eğiliminin istikrar kazanması, tüketici ve iş aleminin beklentilerinde süregelen iyileşme, ayrıca TL'nin değer kazanmasına rağmen ihracat hacminin hızlı artışını sürdürmesi ve elverişli koşullarla dış kredi temini olanakları, özel sektör yatırımlarına uzun bir dönemdir tanık olunmayan bir can

lanma getirmiştir. 2003 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gözlemlenen bu hızlı genişlemeye karşılık, izlenmekte olan sıkı maliye politikasının bir sonucu olarak kamu sektörü yatırımları nominal bazda küçülürken, reel anlamda ciddi bir daralma sergilemiştir.

2003 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları cüzi düzeyde yüzde 1.8 oranında bir artışla 17.308 trilyon TL.'ndan 17.615 trilyon TL.'na çıkarken, özel sektör sabit sermaye yatırımları yüzde 31.9 oranında çarpıcı bir genişleme ile bir önceki yıldaki 30.175 trilyon TL.'ndan 39.808 trilyon TL.'na yükselmiştir. 2003 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları tutarı ise, bir önceki yıla göre nominal yüzde 20.9 oranında bir artışla 57.423 trilyon TL.'na ulaşmıştır. 2003 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları reel olarak yüzde 16.9 oranında daralma göstermiş, buna karşılık özel sektör yatırımları yüzde reel bazda 7.7 oranında genişlemiştir. Ancak özel sektör sabit sermaye yatırımlarında gerçekleşen reel genişleme, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarında meydana gelen ciddi reel daralmayı telafi etmeye yetmemiş ve 2003 yılında, toplam sabit sermaye yatırımları reel yüzde 1.3 oranında daralma göstermiştir. (2003 yılı GSMH Deflatörü = % 22.5)

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının 1995 yılından buyana toplam sabit yatırımlar içindeki payında süregelen düşme eğilimi ilk kez 2003 yılında tersine dönmüş ve 2002 yılı itibarıyla yüzde 63.5'e kadar gerilemiş olan özel sektör payı 2003 yılında belirgin bir artışla yüzde 69.3'e yükselmiştir. Canlı iç ve dış talep, güven ortamının pekişmesi ve faiz hadlerindeki önemli düşüş, diğer taraftan değer kazanmış TL.'nin ithal makine ekipman maliyetlerini daha elverişli kılması, 2004 yılında sabit sermaye yatırımlarının hem kamu kesiminde hem özel sektörde reel anlamda büyüme göstermesinde başlıca etkenler olmuşlardır.

2004 yılında kamu sektörü sabit sermaye yatırımları nominal yüzde 14.0, reel yüzde 3.1 (2004 yılı 12 aylık ortalama TÜFE artışı = % 10.58) oranında genişleyerek 17 615 trilyon TL.'dan, 20 082 trilyon TL.'na çıkarken, özel sektör sabit sermaye yatırımları çok hızlı ve dikkat çekici bir büyüme sergilemiş ve nominal yüzde 54.0 ve reel anlamda yüzde 39.3 oranında artmış ve 39 808 trilyon TL.'ndan, 61 312 trilyon TL.'na tırmanmıştır. 2004 yılında gerçekleştirilen toplam sabit sermaye yatırımları ise nominal yüzde 41.7 ve reel yüzde 28.1 oranında bir büyüme ortaya koymuş ve 2003 yılındaki 57 423 trilyon TL. düzeyinden 81 394 trilyon TL. düzeyine yükselmiştir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payında 2003 yılında başlayan büyüme eğilimi 2004 yılında hızlanarak devam etmiş ve bir önceki yıldaki yüzde 69.3 düzeyinden yüzde 75.4 seviyesine çıkmıştır.

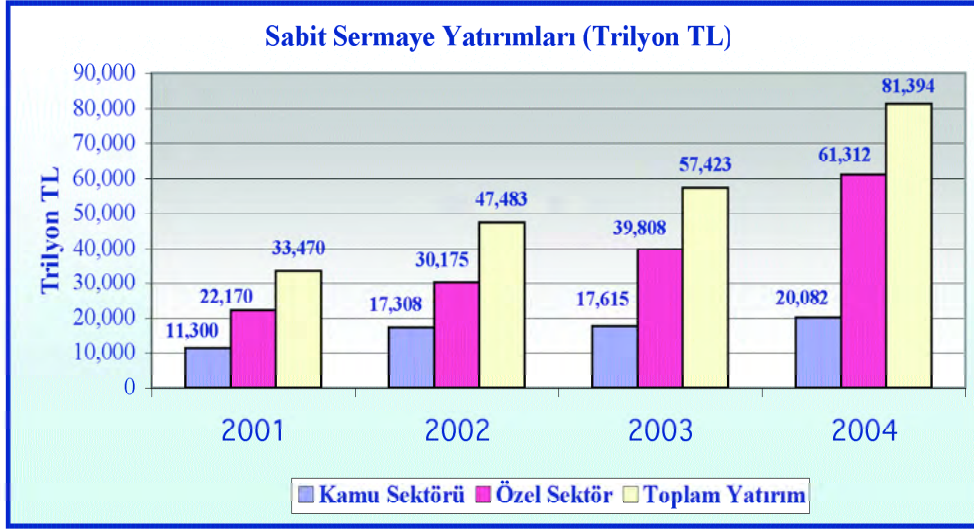
2004 yılında kamu sektörü toplam sabit sermaye yatırımları içinde, bir önceki yıl ol-
duğu gibi, ulaştırma sektörü yüzde 31.3 pay ile en ağırlıklı sektör olmuş onu, yüzde
16.0 ile enerji ve yüzde 11.5 ile eğitim sektörü yatırımları izlemiştir 2003 yılında ka-
mu kesimi sabit sermaye yatırımları kapsamında, eğitim sektörü yatırımlarının payın-
da bir önceki yıla göre yüzde 14.5'ten, yüzde 11.5'e ve enerji sektörü payında yüz-
de 18.8'den yüzde 16.0'ya bir daralma olurken ulaştırma sektörü payı 2003 yılında
ki 26.1 düzeyinden yüzde 31.3'e yükselmiştir.

Özel sektörün 2003 yılında gerçekleştirdiği sabit sermaye yatırımları içerisinde en
ağırlıklı sektör yüzde 42.3 payla imalat sektörü olmuş, onu yüzde 21.0 ,ile ulaştır-
ma ve yüzde 11.8 ile konut sektörü yatırımları izlemiştir Özel sektör yatırımlarında
ulaştırma-haberleşme, imalat ve tarım sektörleri yatırımlarının payında artış meyda
na gelirken, diğer tüm sektörlerin paylarında düşüş gözlenmiştir.

TABLO II.6.1
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Cari Fiyatlarla, Trilyon TL.)

	2002		2003		2004	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
Konsolide Bütçe	9.873	68.5	8.985	- 9.0	9.104	1.3
KİT	3.185	75.9	2.489	-21.9	3.557	42.9
İller Bankası	328	-14.3	456	39.0	382	-16.2
Mahalli İdareler	3.646	37.1	5.424	48.8	6.398	18.0
Döner Sermayeli Kuruluşlar	141	-12.5	164	16.3	425	159.1
Sosyal Güvenlik Kuruluşları	130	33.0	92	-29.2	141	53.3
Fonlar	4	-98.8	6	50.0	21	250.0
Toplam Kamu Sektörü	17.308	53.3	17.615	1.8	20.082	14.0
Top. Sabit Sermaye Yat.	47.483	41.8	57.423	20.9	81.394	41.6
Kamu Sektörü	17.308	53.3	17.615	1.8	20.082	14.0
Özel Sektör	30.175	36.0	39.808	31.9	61.312	54.0

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

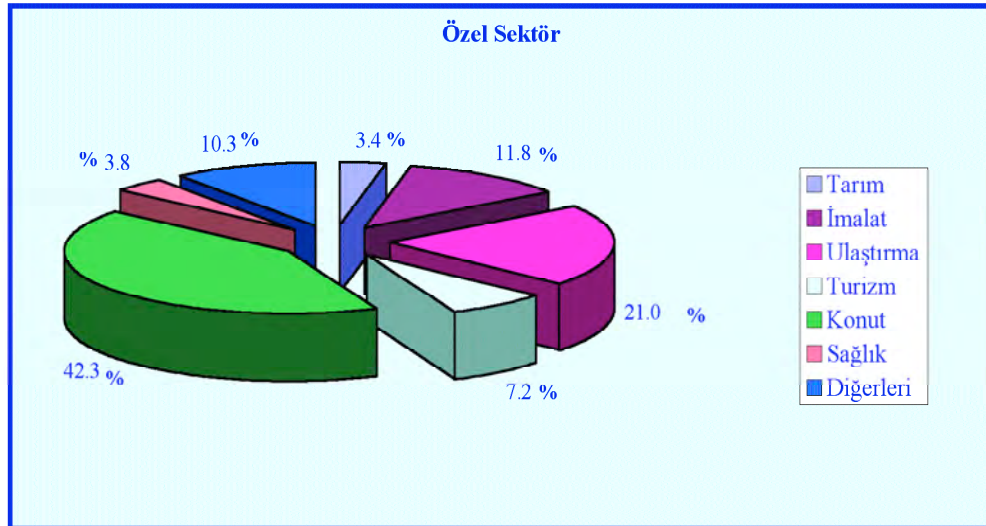
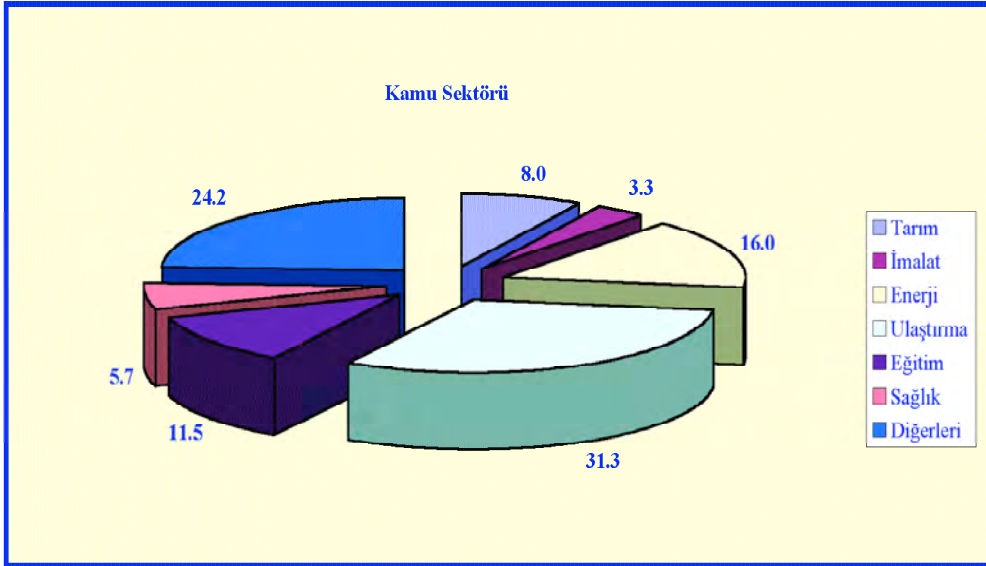

TABLO.II.6.2
SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖRLER
İTİBARIYLA DAĞILIMI
(% Olarak)

Sektörler	2001		2002		2003		2004	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
Tarım	10.1	2.1	9.2	1.9	7.7	2.7	8.0	3.4
Madencilik	1.6	1.6	0.7	1.8	1.0	2.2	1.7	1.9
İmalat	4.0	24.9	3.2	29.7	3.3	39.5	3.3	42.3
Enerji	14.1	6.1	20.8	3.1	18.8	3.1	16.0	1.7
Ulaştırma-Haberleşme	26.8	23.4	27.5	26.0	26.1	17.0	31.3	21.0
Turizm	0.6	6.2	0.8	6.8	0.7	8.6	0.6	7.2
Konut	0.9	23.9	0.8	17.0	1.0	14.4	1.1	11.8
Eğitim	14.0	1.8	12.1	1.5	14.0	1.6	11.5	1.4
Sağlık	5.9	3.9	5.1	4.0	5.6	4.0	5.7	3.8
Diğer Sektörler	22.1	6.4	19.8	8.0	22.6	6.9	21.0	5.5

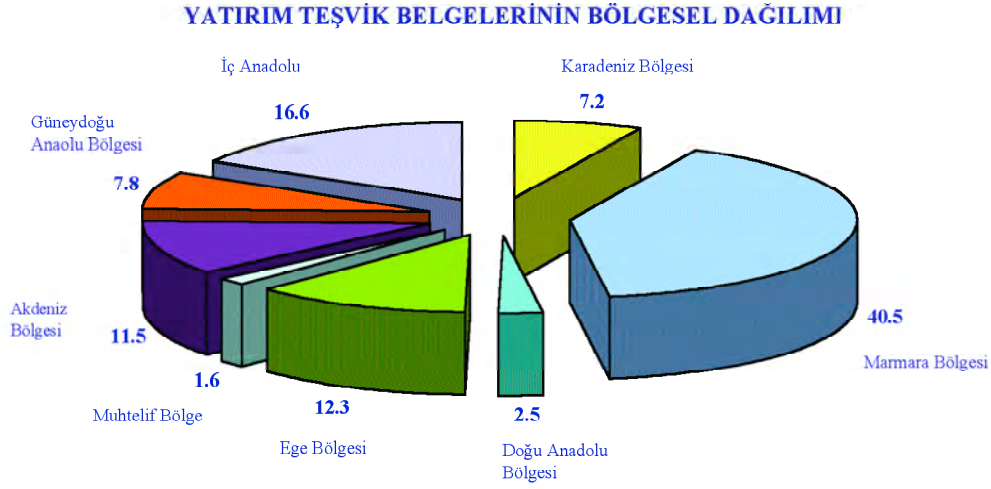
Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

2004 YILI SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

2004 yılında teşvik belgesine bağlanan yatırım projelerinin toplam proje tutarı bir önceki yıla göre yüzde 17.1 oranında nominal bir azalışla 21 katrilyon 495 trilyon Türk Lirası olarak gerçekleşmiş ve reel bazda yüzde 25.0 oranında önemli bir daralma göstermiştir. Verilen teşvik belgelerinin sayısı bir önceki yıla ilişkin 3.877'den 4.078'e yükselmiştir. Teşvik belgesine bağlanan yatırımların yüzde 54.9 bölümünü komple yeni yatırımlar oluştururken, bunu yüzde 30.4 ile tevsi yatırımları, 4.9 ile yenileme yatırımları ve yüzde 4.4 ile tamamlama yatırımları izlemiştir

2004 yılında toplam proje tutarı 21 katrilyon 495 trilyon olan ve teşvik belgesine bağlanan 4.078 yatırım projesinin coğrafi bölgeler itibariyle dağılımına bakıldığında, bunların proje tutarı itibariyle, yüzde 40.5'inin Marmara bölgesine, yüzde 16.6'sının İç-Anadolu bölgesine, yüzde 12.3'ünün Ege Bölgesine, yüzde 11.5'inin Akdeniz bölgesine, yüzde 7.8'inin Güney-Doğu Anadolu bölgesine, yüzde 7.2'sinin Karadeniz bölgesine, yüzde 2.5'inin Doğu-Anadolu bölgesine yapılacak yatırımlar olduğu, yüzde 1.6'sının ise çok bölgeli olduğu görülmektedir

2004 yılında verilen yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımında ise ilk sırayı yüzde 62.1 ile imalat sektörü alırken onu yüzde 28.6 ile hizmetler sektörü, yüzde 4.8 ile enerji sektörü yüzde 2.8 ile madencilik sektörü ve yüzde 1.7 ile tarım sektörü izlemiştir. 2004 yılında verilmiş olan 4.078 adet yatırım teşvik belgesi ile toplam 167.640 kişiye istihdam olanağı yaratılması öngörülmüştür

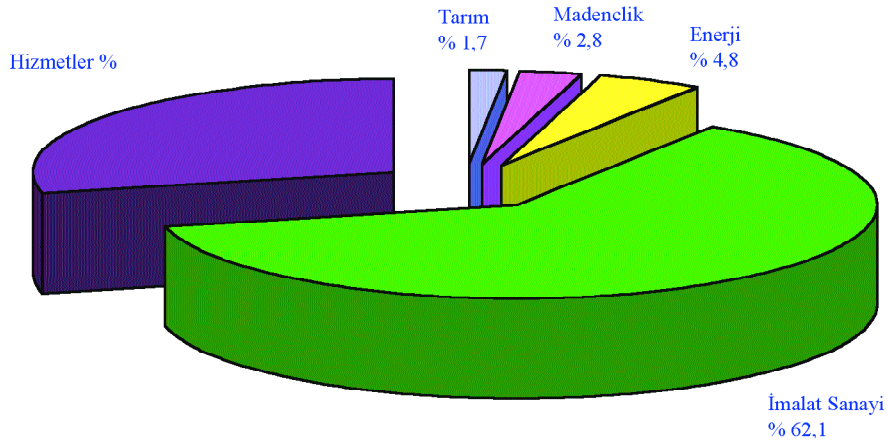
TABLO II.6.3.
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

Bölgeler	Belge Sayısı		Toplam Yatırım (Milyar TL)					İstihdam (Kişi)	
	2003	2004	2003	% Pay	2004	% Pay	Değişim %	2003	2004
Marmara	1.768	1.519	12.582.360	48,1	8.704.205	40,5	-30,8	64.748	54.095
İç Anadolu	414	726	3.461.269	13,2	3.572.227	16,6	3,2	19.615	27.032
Ege	590	640	2.624.245	10,0	2.653.691	12,3	1,1	26.767	27.685
Akdeniz	477	431	3.581.238	13,7	2.461.513	11,5	-31,3	31.578	22.933
Karadeniz	201	317	642.784	2,5	1.557.495	7,2	142,3	9.082	16.290
Doğu Anadolu	107	161	408.502	1,6	540.895	2,5	32,4	4.992	7.671
Güneydoğu Anadolu	285	264	1.899.736	7,3	1.666.875	7,8	-12,3	14.756	11.320
Muhtelif Bölge ⁽¹⁾	34	20	964.257	3,7	339.846	1,6	-64,8	10.313	614
Toplam	3.876	4.078	26.164.391	100,0	21.496.747	100,0	-17,8	181.851	167.640

Kaynak: HM

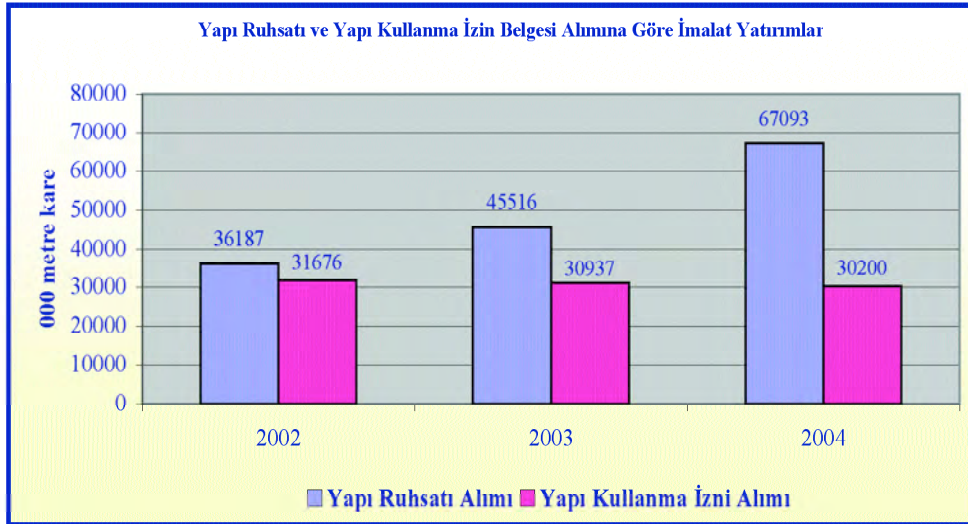
(1) Birden fazla ili kapsayan yatırım.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam inşaat alanında 1998 yılında başlayan düşüş eğilimi yerini, 2003 yılında artışa bırakmış ve bu artış eğilimi 2004 yılında hızlanarak sürmüştür. Yapı ruhsatı verilen yapıların toplam alanı, bir önceki yıla göre yüzde 47.4 oranında bir artışla 2004 yılında 67.093 bin m²'ye yükselmiştir. Konut inşaat alanı yüzde 50.8 oranında büyüyerek 49.046 bin m²'ye, sınai yapıların inşaat alanı yüzde 44.9 oranında bir artışla 7.049 bin m² 'ye, ticari yapıların inşaat alanı da yüzde 38.4 oranında bir genişleme ile 4.193 m²'ye yükselmiştir. 2004 yılında yapı ruhsatı alan otel vb. binaları inşaat alanı 2003 yılına göre yüzde 12.9 oranında büyüyerek 1.723 bin m² olarak gerçekleşirken, ofis binaları alanı yüzde 5.1 oranında bir daralma ile 1.476 bin m² 'ye gerilemiştir.

2003 yılı öncesi dönemde inşaat sektöründe tanık olunan dugunluk ve küçülmenin bir yansıması olarak, yapı kullanma izin belgesi alan inşaat alanı, son üç yıllık dönemde cüzi bir azalma eğilimi sergilemekle beraber, yaklaşık aynı düzeyini korumuştur. 2002 yılında 31.676 bin m² olan yapı kullanım izni alan inşaat alanı yüzde 2.3 oranında bir daralma ile 2003 yılında 30.937 bin m²'ye ve 2003 yılına göre ise yüzde 2.4 oranında bir daralma ile 2004 yılında 30.200 bin m²'ye gerilemiştir.

II.7. DIŞ TİCARET

Türkiye dış ticareti 2001 yılını izleyen yakın geçmiş dönemde çok hızlı bir büyüme sergilemiştir. Hızlı ekonomik büyüme, TL.'nin yabancı paralar karşısında değer kazanımı, giderek düşen faiz hadleri ve hızlanan özel kesim yatırımları dış ticaret hacmindeki bu dikkat çekici hızlı genişlemede etkili olan başlıca unsurlar olmuşlardır.

Derin bir ekonomik krizin yaşandığı 2001 yılında toplam ihracat tutarı, dalgalı kur rejimine geçilmesinin ardından reel efektif döviz kurunda meydana gelen şiddetli gerilemenin de olumlu etkisiyle yüzde 12.8 oranında büyürken, toplam ithalat tutarı üretim hacmi, yatırımlar ve gelir düzeyindeki daralmanın etkisiyle yüzde 25.7 oranında dikkat çekici bir küçülme göstermiş ve dış ticaret toplam değeri, önceki yıla göre, 2001 yılında yüzde 12.2 oranında düşmüştür.

2002 yılında iç piyasadaki daralmanın üreticileri ihracata yöneltmesi, reel efektif döviz kurundaki yükselme eğilimine rağmen ihracat faaliyetini olumlu yönde etkilemiş, diğer taraftan yılın birinci çeyreğinden itibaren tekrar büyümeye başlayan ekonomi ithalat talebini tekrar canlandırmıştır.

Yıl içinde Euro'nun Dolar karşısındaki değerinin ortalama yüzde 5.5 oranında değer kazanması ihracat hacmini arttıran bir diğer etken olmuştur. 2002 yılında ihracat, bir önceki yıla göre, yüzde 15.1 oranında bir genişleme ile 36 milyar 59 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Tekrar ekonomik büyüme sürecine girilmesine, ılımlı talep genişlemesine ve özellikle üretici firmaların stok yenileme faaliyetine bağlı olarak 2002 yılında ithalat, hernekadar 2000 yılı düzeyinin altında kalmışsa da, bir önceki yıla göre yüzde 24.5 oranında önemli bir artış göstererek 51.6 milyar Dolara ulaşmıştır.

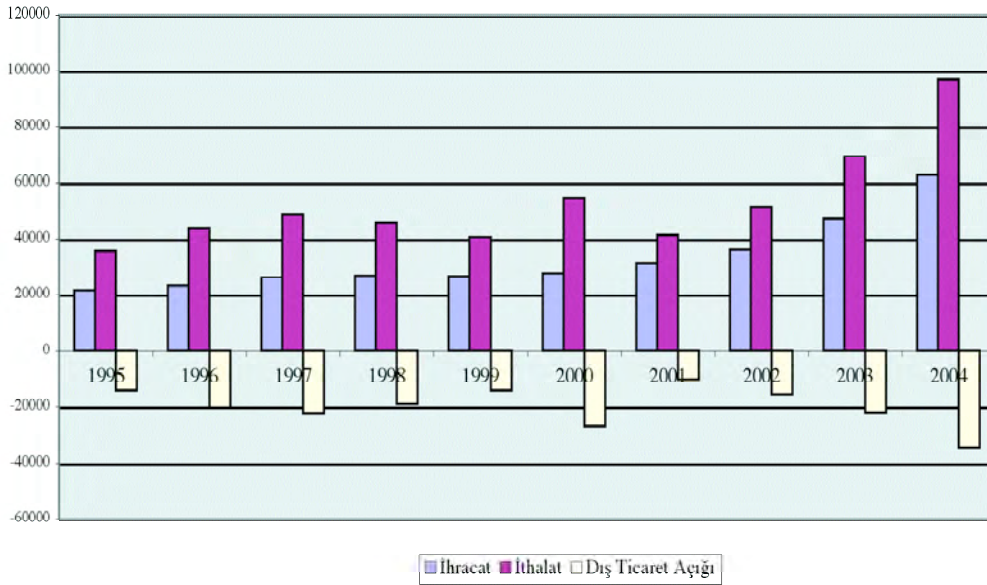
Türkiye dış ticaret hacmindeki hızlı büyüme 2003 yılında da devam etmiştir. 2003 yılında ihracat bir önceki yıla göre yüzde 31.0 oranında gerçekten dikkat çekici bir artışla 47 milyar 253 milyon Dolara yükselirken ithalat hacmi de, gerek ihracattaki hızlı genişlemenin ham madde ve yarı mamul ithalatı üzerine olan arttırıcı etkisi, gerek TL.'nin değer kazanımının ithal maliyetlerini görel olarak düşürmesi sonucu, ihracat hacmindeki artıştan da hızlı bir şekilde, yüzde 33.3 oranında çok yüksek hızda bir genişleme göstererek 69 milyar 340 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Aşağıda verilen Tabloda son on yıllık dönem itibariyle gerçekleşen yıllık ihracat, ithalat, dış ticaret dengesi, toplam dış ticaret hacmi Dolar cinsinden ve bir önceki yıla göre değişim oranları ile birlikte ayrıca, ihracatın ithalatı karşılama oranı % olarak verilmektedir:

TABLO.II.7.1.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar)

Yıl	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi		Dış Ticaret Hacmi		İhracat/ İthalat %
	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	Değer	% Değ.	
1995	21.637.0	19.5	35.709.0	53.5	-14.072.0	172.5	57.346.1	38.6	60.6
1996	23.224.5	7.3	43.626.6	22.2	-20.402.2	45.0	66.851.1	16.6	53.2
1997	26.261.1	13.1	48.558.7	11.3	-22.297.6	9.3	74.819.8	11.9	54.1
1998	26.974.0	2.7	45.921.4	-5.4	-18.947.4	-15.0	72.895.3	-2.6	58.7
1999	26.587.2	-1.4	40.671.3	-11.4	-14.084.0	-25.7	67.258.5	-7.7	66.4
2000	27.774.9	4.5	54.502.8	34.0	-26.727.9	89.8	82.277.7	22.3	51.0
2001	31.334.2	12.8	41.399.1	-25.7	-10.064.9	-62.3	72.733.3	-12.2	75.7
2002	36.059.1	15.1	51.553.8	24.5	-15.494.7	53.9	87.612.9	20.5	69.9
2003	47.252.8	31.0	69.339.7	34.5	-22.086.9	42.5	116.592.5	33.1	68.1
2004	62.773.7	32.8	97.161.3	40.1	-34.387.6	55.7	159.934.9	37.2	64.6

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

TABLO II.7.2.
REEL EFEKTİF DÖVİZ KURU
(TÜFE bazlı, 1995 = 100)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ocak	119.3	121.5	128.6	148.1	130.3	119.2	147.0	150.7
Şubat	117.4	121.2	131.5	138.4	135.8	122.7	149.1	156.0
Mart	116.2	121.8	132.4	113.5	138.4	123.5	154.2	154.7
Nisan	116.1	121.8	132.9	101.2	143.7	127.9	152.5	151.8
Mayıs	115.7	121.0	135.7	114.2	133.4	135.8	138.2	153.3
Haziran	115.5	121.5	132.3	111.8	118.9	140.6	137.5	159.3*
Temmuz	116.3	122.4	133.5	105.1	107.6	145.1	140.5	162.9*
Ağustos	118.5	122.1	135.9	98.9	112.2	147.2	140.1	
Eylül	121.1	124.1	139.0	98.5	115.2	151.5	138.1	
Ekim	122.5	126.1	142.4	96.6	119.0	142.9	139.9	
Kasım	122.8	126.4	146.5	107.4	123.7	140.5	141.3	
Aralık	120.9	127.3	147.6	116.3	125.4	140.6	143.1	

* Geçici

Kaynak: TCMB

Yukarıda verilen Tablodan da görüleceği üzere Türk Lirası, makroekonomik göstergelerin görece olarak iyileştiği Kasım 2001'den itibaren reel olarak güçlenme eğilimi içine girmiştir. Bu güçlenme süreci Mayıs ayına kadar devam etmiş, Ekim 2001-Nisan 2002 döneminde Türk Lirasında reel değer kazancı, tüketici fiyatları kullanılarak Merkez bankası tarafından oluşturulan endekse göre yüzde 48.8 olmuştur. Mayıs-Temmuz 2002 döneminde yaşanan yurtiçi siyasi gelişmeler sonucunda TL yüzde 25.1 oranında reel değer kaybına uğramış, ancak erken seçim kararının alınmasının ardından tekrar güç kazanmaya başlamıştır Ekim-aralık döneminde Türk lirasındaki reel değer kazanımı yüzde 20.4 olmuştur

Böylelikle TL 2002 yılında, tüketici fiyatları kullanılarak oluşturulan Endekse göre ortalama olarak yüzde 11.4, toptan eşya fiyatları kullanılarak oluşturulan endekse göre ise ortalama olarak yüzde 18.5 oranında değer kazanmıştır Yılın ilk üç aylık dönemi dışında Türk Lirası 2003 yılında da değer kazanımı eğilimini sürdürmüştür ve TÜ-

FE bazında yıllık değer kazanımı yüzde 12.1 olmuştur 2003 yılında Dolar/Euro paritesinde meydana gelen önemli değişiklik reel efektif döviz kuru gelişmelerini doğrudan etkilerken, ihracatın önemli bir bölümünün Euro üzerinden gerçekleşmesi dolayısıyla, Euronun Dolar karşısındaki değer kazancı ,TL.nın değer kazanımının ihracat faaliyeti üzerine olan olumsuz etkisini hafifletmiştir.

2004 yılı Nisan ayı başlarına kadar olan dönemde Türk Lirasının, Dolar ve Euro'ya karşı olan değerindeki yükselme süreci devam etmiştir. Ancak "Kur Politikası" bölümünde de yer verildiği üzere Nisan 2004 ayı başlarından itibaren A.B.D. Merkez bankası FED'in faiz artırımına gidebileceği yolunda ortaya çıkan beklentiler Türkiye'nin de içinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerden fon çıkışlarının olabileceği kaygılarını arttırmış, bu durum döviz kurlarının hızla yükselmesi ve dolayısıyla reel kur endeksinin gerilemesi sonucunu doğurmuştur. 2003 yılı Aralık ayına göre yüzde 8.5 oranında artarak Nisan ayı itibarıyla 152.5 düzeyine tırmanan reel kur endeksi, Mayıs 2004 ayında 138.2 düzeyine gerilemiş ve yılın geri kalan bölümünde, beklentilerdeki, Dolar/Euro paritesindeki ve döviz likiditesindeki değişmelerin etkisiyle dalgalanmalar göstermekle beraber, yaklaşık bir önceki yıl sonu düzeyini korumuştur.⁽¹⁾

II.7.1. 2004 YILI İHRACATI

2001 yılından itibaren giderek artan bir hızla büyümesini sürdüren ihracat hacmi bu eğilimini 2004 yılında da korumuş ve bir önceki yıla göre yüzde 32.8 oranında çok dikkat çekici bir artışla 62 milyar 774 milyon Dolara yükselmiştir. İhracatın Dolar cinsinden verilen bu büyüme oranının değerlendirilmesinde, 2004 yılının son üç aylık dönemi hariç tutulursa, yılın geri kalan bölümünde Dolar/Euro paritesinin yaklaşık 1.2 – 1.3 aralığında seyretmiş olması hususu dikkatte bulundurulmalıdır

(1) 2003 ve 2004 yılları döviz kuru ve Dolar/Euro parite gelişmeleri aylar itibarıyla "Kur Politikası" bölümünde verilmektedir.

TABLO II.7.3.
İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2002			2003			2004		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Tarım ve Ormancılık	2.037.5	5.7	-8.85	2.462.7	5.2	20.9	2.953.5	4.7	19.9
Balıkçılık	51.4	0.1	73.6	80.7	0.2	57.0	97.5	0.2	20.8
Maden ve Taşocak.	387.4	1.1	11.3	469.4	1.0	21.2	639.0	1.0	36.1
İmalat	33.548.8	93.0	16.9	43.982.8	93.1	31.1	58.688.0	93.5	33.4
Diğer+	33.9	0.1	30.9	257.2	0.5	658.2	395.6	0.6	53.8
Toplam	36.059.1	100.0	15.1	47.252.8	100.0	31.0	62.773.7	100.0	32.8

Not: Not: 2002 yılı Ocak ayından itibaren para tabanlı altın dışında kalan tüm altın ticareti dış ticaret verilerine dahil edilmektedir.

Kaynak: Devlet İstatistik enstitüsü

2004 yılı ihracatının sektörel yapısına bakıldığında, ikinci önemli mal grubunu oluşturan tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatının yüzde 19.9 oranında ve ihracat tutarı genel artış oranının önemli ölçüde altında bir genişleme gösterdiği ve bu nedenle toplam ihracat içindeki payının bir önceki yıldaki yüzde 5.2 düzeyinden yüzde 4.7'ye düştüğü, buna karşılık toplam ihracat içinde yüzde 90'ın üzerinde bir paya sahip olan imalat sektörü ihracatının yüzde 33.4 oranında çok dikkat çekici bir büyüme gösterdiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile 2004 yılı ihracatında gerçekleşen yüzde 32.8 oranındaki büyüme esas itibariyle imalat sektörü ihracatında meydana gelen 14 milyar 705 milyon Dolar tutarındaki artıştan kaynaklanmıştır

TABLO II.7.4.
ANAMAL GRUPLARINA⁽¹⁾ GÖRE İHRACAT
(Milyon Dolar Olarak)

Anamal Grupları	2002			2003			2004		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	2.739.8	7.6	0.8	4.344.0	9.2	58.6	6.518.2	10.4	50.1
Ara Malları	14.636.8	40.6	4.9	18.613.9	40.3	27.2	25.286.3	40.3	35.8
Tüketim Malları	18.532.9	51.4	19.7	24.006.0	50.8	29.5	30.783.1	49.0	28.2
Diğerleri	149.7	0.4	129.1	289.0	0.6	93.0	186.0	0.3	-35.6
Toplam	36.059.1	100.0	15.1	47.252.8	100.0	31.0	62.773.7	100.0	32.8

(1) BEC Mal Sınıflaması (Broad Economic Categories): Son kullanım alanları itibariyle 19 kategori halinde izlenmekte olan dış ticaret konusu mallar, burada 4 ana kategoriye indirgenmiştir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2004 yılı ihracatı ana mal grupları itibariyle ele alındığında, sermaye malları ihracatının yüzde 50.1 oranında önemli bir artışla 6 milyar 518 milyon Dolara, ara malları ihracatının yüzde 35.8 oranında bir artışla 25 milyar 286 milyon Dolara, ağırlıklı grubu oluşturan tüketim malları ihracatının da, genel ihracat hacmi genişleme hızının biraz altında bir büyümeyle yüzde 28.2 oranında artarak 30 milyar 783 milyon Dolara yükseldiği görülmektedir.

2004 yılında gerçekleştirilen ihracat önemli fasıllar olarak incelendiğinde tekstil ürünleri ihracatındaki artış hızının beligin şekilde yavaşladığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, bir önceki yıla göre 2004 yılı ihracatı; örme giyim eşyasında yüzde 9.0, örülmemiş giyim eşyasında yüzde 18.5, dokumaya elverişli maddelerden hazır eşyada yüzde 13.4 ve ayakkabıda da yüzde 11.4 oranında artış göstermiştir. 2004 yılında önemli ihracat kalemleri arasında en hızlı büyüme demir ve çelikte gerçekleşmiş ve bu fasıla giren maddelerin toplam ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 77.7 oranında bir genişleme ile 5 milyar 275 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan geçtiğimiz yıl, bir önceki yıla göre, demir ve çelikten eşya ihracatı yüzde 59.6 artışla, 2 milyar 220 milyon Dolara, kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar ihracatı yüzde 37.5 oranında büyümeyle, 4 milyar 414 milyon Dolara, elektrikli makine ve cihazlar ihracatı yüzde 37.5 oranında artarak, 4 milyar 779 milyon Dolara

ve kara taşıtları ile bunların aksam ve parçaları ihracatı da yüzde 57.1 oranında çok önemli bir genişlemeyle 8 milyar 285 milyon Dolara yükselmiştir.

2004 yılında pamuk, pamuk ipliği, pamuklu mensucat ve tekstil ürünleri ihracat artışının genel ihracat tutarı artışının altında kaldığı gözlemlenirken, demir çelik ile bunlardan mamul eşya, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar ile kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları ihracatının, ayrıca gemiler ve suda yüzen taşıtlar ihracatının, genel ihracat artışı oranının çok üstünde, dikkat çekiçi bir büyüme göstermiş olması önem taşımaktadır.

Aşağıdaki Tabloda imalat sanayii kapsamında yer alan önemli sektörlerde son üç yıllık dönemde gerçekleştirilen ihracat ve yıllık değişim oranları verilmektedir:

TABLO.II.7.5.
İMALAT SANAYİİ ÜRÜNLERİ İHRACATI

Sektör	Yıllık İhracat (milyon Dolar)			Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	
	2002	2003	2004	2003/2002	2004/2003
Örme Giyim Eşyası	4.443	5.733	6.250	28.8	9.0
Örülmemiş Giyim Eşyası	3.254	3.814	4.519	16.7	18.5
Kara Taşıtları	3.304	5.272	8.285	58.7	57.1
Elektrikli Makine, Cihazlar	2.867	3.475	4.779	20.5	37.5
Demir ve Çelik	2.270	2.969	5.275	27.9	77.7
Kazan, Makine, Mek. Cihaz	2.142	2.993	4.114	38.3	37.5
Pamuk, Pamuk İpliği	811	997	1.215	22.2	21.8

TABLO II.7.6.
İHRACATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

	2003		2004		2004/2003
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
GENEL TOPLAM	47.252.8	100.0	62.773.7	100.0	32.8
Avrupa Birliği Ülkeleri	25.898.7	54.8	34.309.9	54.7	32.5
Avrupa Birliği Ülkeleri (15)	24.484.1	51.8	32.457.4	51.7	32.6
Avrupa Birliği Ülkeleri (10)	1.414.6	3.0	1.852.5	3.0	31.0
DİĞER ÜLKELER	19.425.8	41.4	25.934.7	41.3	33.5
Diğer Avrupa ülkeleri	4.857.0	10.3	6.572.5	10.5	35.3
Afrika Ülkeleri	2.131.2	4.5	2.951.5	4.7	35.5
Amerika Ülkeleri	4.269.4	9.0	5.692.2	9.1	33.3
Orta-Doğu Ülkeleri	5.131.5	10.9	7.237.6	11.5	41.0
Diğer Asya Ülkeleri	2.818.5	6.0	3.133.4	5.0	11.2
Diğer Ülkeler	218.7	0.5	347.5	0.6	59.3
Türkiye Serbest Bölgeleri	1.928.3	4.1	2.529.1	4.0	31.2
Seçilmiş Ülke Grupları					
OECD Ülkeleri	30.422.4	64.4	40.322.2	64.3	32.6
EFTA Ülkeleri	538.1	1.1	655.5	1.0	21.8
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	5.044.4	10.7	6.736.3	10.7	33.5
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	1.569.2	3.3	2.186.5	3.5	39.3
Bağımsız devletler Topluluğu	2.962.6	6.3	3.932.7	6.3	32.7
Türk Cumhuriyetleri	899.1	1.9	1.186.1	1.9	31.9
İslam Konferansı Teşkilatı	7.341.8	15.5	10.141.2	16.2	38.1

	2003		2004		2004/2003
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
Seçilmiş Ülkeler					
A.B.D.	3.751.6	7.9	4.827.1	7.7	28.7
Almanya	7.484.9	15.8	8.724.9	13.9	16.6
İngiltere	3.670.1	7.8	5.533.0	8.8	50,8
İtalya	3.193.2	6.8	4.601.9	7.3	44.1
Fransa	2.826.1	6.0	3.662.3	5.8	29.6
Rusya	1.367.6	2.9	1.851.6	2.9	35.4

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2004 yılı ihracatında, bir önceki yıl gerçekleştirmelerine göre, OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) üyesi ülkelerle, bu kapsamda yer alan Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içindeki paylarının yaklaşık aynı önemi korudukları gözlemlenmektedir. OECD üyesi ülkeler grubu dışında yer alan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerle İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelere 2004 yılında gerçekleştirilen ihracat bir önceki yıla göre, genel ihracat artış hızının beligin şekilde üstünde, hızlı bir büyüme sergilemiştir. İhracat yapılan başlıca ülkeler ele alındığında ise, 2004 yılında A.B.D., Almanya, ve Fransa'ya gerçekleştirilen ihracat artışının genel ihracat artış hızının altında kaldığı ve bu nedenle bu ülkelerin toplam ihracat içindeki payının gerilediği, buna karşılık İngiltere'ye ve İtalya'ya yapılan ihracatın hızlı bir artış gösterdiği ve sonuçta bu ülkelere yapılan ihracatın payında büyüme meydana geldiği, Rusya'ya yapılan ihracatın ise, büyüme hızı genel ihracat artış oranının biraz üstünde gerçekleşmekle beraber, genel ihracat içindeki payının yaklaşık aynı düzeyini koruduğu gözlemlenmiştir.

II.7.2. 2004 YILI İTHALATI

Ekonomik büyüme sürecinin devam etmesi, özel sektör yatırımlarındaki beligin canlanma, hızlı bir artış gösteren ihracatın hammadde ve yarı mamul ithalatını arttırması ve Türk Lirasının değer kazanımının ithal maliyetlerini görel olarak düşürmesi ve dolayısıyla yerli üretim sürecinde ithal girdiye olan talebi daha da arttırması 2004 yılında ithalatın yüzde 40.1 gibi çok yüksek bir oranda genişlemesinde rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

TABLO II.7.7.
İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

Sektörler	2002			2003			2004		
	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim	Değer	% Pay	% Değişim
Tarım ve Ormanlık	1.705.7	3.3	20.8	2.540.4	3.7	48.9	2.709.9	2.8	6.7
Balıkçılık	1.2	-	36.4	2.4	-	200.0	7.8	-	221.6
Madencilik ve Taşoc.	7.199.5	14.0	9.4	9.032.6	13.0	25.5	10.982.9	11.3	21.6
İmalat	42.234.9	81.9	27.1	55.222.5	79.6	30.8	79.672.6	82.0	44.3
Diğer ⁽¹⁾	412.5	0.8	125.2	2.541.8	3.7	516.2	3.788.0	3.9	49.0
Toplam	51.553.8	100.0	24.5	69.339.7	100.0	33.3	97.161.3	100.0	40.1

Önceki yıllarda ait olduğu sektörde gösterilen “hurda ve atıklar” 2003 yılından itibaren “diğer” grubunda gösterilmektedir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2004 yılında ithalatın yüzde 40.4’ü Euro cinsinden, yüzde 54.9’u ise Dolar cinsinden gerçekleştirilmiştir. Bu oranlar 2003 yılında sırasıyla yüzde 39.7 ve yüzde 55.1 düzeyinde idi.

2004 yılı toplam ithalat değerindeki artışın sektörel dağılımına bakıldığında, önemsiz kalemler olan balıkçılık ve diğer dışında, en hızlı genişlemenin imalat sanayii ürünleri ithalatında meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bu şekilde imalat sektörü ürünleri ithalatının büyüme hızının, genel ithalat büyüme oranından yüksek gerçekleşmiş olması sonucu bu gruptaki malların toplam ithalat içindeki payı da yükselecek bir önceki yıldaki yüzde 79.6 oranından, yüzde 82.0’ye tırmanmıştır. 2004 yılında petrol dışı ara malları ithalatı, bir önceki yıla göre yüzde 31.1 oranında artış gösterirken, sermaye ve tüketim malları ithalatındaki yüksek oranlı büyümeler geçtiğimiz yıl ithalatta yaşanan dikkat çekici artışta belirleyici olmuştur.

TABLO II.7.8.
ANAMAL GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Milyon Dolar Olarak)

Mal Grupları	2002			2003			2004		
	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme	Değer	% Pay	% Değişme
Sermaye Malları	8.492.5	16.5	21.9	11.325.9	16.3	33.4	17.350.3	17.9	53.2
Ara Malları	37.442.9	72.6	24.9	50.011.7	72.1	33.6	65.391.2	67.3	30.8
Tüketim Malları	5.008.0	9.7	22.6	7.536.4	10.9	50.4	13.927.2	14.3	84.8
Diğerleri	610.5	1.2	60.7	465.7	0.7	-23.7	492.6	0.5	5.8
Toplam	51.553.8	100.0	24.5	69.339.7	100.0	34.6	97.161.3	100.0	40.1

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Yaşanan ekonomik krizler ve faiz hadlerinin yüksekliği nedeniyle yakın geçmiş dönemde önemli gerileme gösteren ve ancak 2003 yılında tekrar canlılık kazandığı görülen sermaye malları ithalatında 2004 yılında yüzde 53.2 oranında çok dikkat çekici bir büyüme meydana gelmiştir. Ekonomik büyümenin sürmesi ve döviz kurlarındaki gelişmelerin ithalat talebini arttırıcı yönde etkili olması ve ertelenmiş talebin yılın tamamını kapsayacak şekilde karşılanması cihetine gidilmesi sonucu ithal tüketim mallarına olan talepte patlama niteliğinde bir artış meydana gelmiş ve bu gruptaki malların ithalatı bir önceki yıla göre yüzde 84.8 oranında yükselme göstermiştir. Bu gelişmeler sonucunda, 2004 yılında tüketim malları ithalatının toplam ithalat içindeki payı bir önceki yıldaki yüzde 10.9 düzeyinden, yüzde 14.3'e yükselmiştir.

Seçilmiş bazı mal gruplarına göz atıldığında, 2004 yılında özellikle hava taşıtları, demir ve çelik, kara taşıtları ile bunların aksam ve parçaları, kazanlar makineler, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, plastik ve mamulleri ithalatında dikkat çekici oranlarda artışlar meydana geldiği görülmektedir.

TABLO II.7.9.
İTHALATIN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI
(Milyon Dolar Olarak)

	2003		2004		2004/2003
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
GENEL TOPLAM	69.339.7	100.0	97.161.3	100.0	40.1
Avrupa Birliği	33.494.7	48.3	45.373.1	46.7	35.5
Avrupa Birliği Ülkeleri(15)	31.695.9	45.7	42.292.5	43.5	33.4
Avrupa Birliği Ülkeleri(10)	1.798.8	2.6	3.078.6	3.2	71.8
DIĞER ÜLKELER	35.256.1	50.8	50.979.2	52.5	44.6
Diğer Avrupa ülkeleri	11.986.9	17.3	18.297.5	18.8	52.6
Afrika Ülkeleri	3.338.5	4.8	4.779.3	4.9	43.2
Amerika Ülkeleri	4.922.5	7.1	6.534.5	6.7	32.7
Orta-Doğu Ülkeleri	4.345.2	6.3	5.121.8	5.3	17.9
Asya Ülkeleri	10.040.3	14.5	15.884.0	16.3	58.2
Diğer Ülkeler	622.8	0.9	362.1	0.4	-41.9
Türkiye Serbest Bölgeleri	588.9	0.8	809.0	0.8	37.4
Seçilmiş Ülke Grupları					
OECD Ülkeleri	43.898.6	63.3	59.492.4	61.2	35.5
EFTA Ülkeleri	3.395.7	4.9	3.888.7	4.0	14.5
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	9.297.7	13.4	15.263.1	15.7	64.2
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	2.735.7	3.9	3.208.1	3.3	17.3
Bağımsız devletler Topluluğu	7.777.1	11.2	12.848.2	13.2	65.2
Türk Cumhuriyetleri	623.3	0.9	940.9	1.0	51.0
İslam Konferansı Teşkilatı	8.481.5	12.2	10.565.9	10.9	24.6

	2003		2004		2004/2003
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişme
Seçilmiş Ülkeler					
A.B.D.	3.495.8	5.0	4.690.2	4.6	34.2
Almanya	9.463.0	13.6	12.494.2	12.9	32.0
İngiltere	3.500.0	5.0	4.307.7	4.4	23.1
İtalya	5.471.5	7.9	6.856.9	7.1	25.3
Fransa	4.164.1	6.0	6.197.6	6.4	48.8
İspanya	2.003.7	2.9	3.247.7	3.3	62.1
Japonya	1.927.1	2.8	2.677.3	2.8	38.9
Rusya	5.451.3	7.9	9.008.5	9.3	65.3
Çin	2.610.3	3.8	4.452.1	4.6	70.6
Güney Kore	1.312.4	1.9	2.570.5	2.6	95.9

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Hernekadar 2004 yılında, Avrupa Birliğine yeni katılmış olan 10 ülkeden yapılan ithalat yüzde 71.8 oranında dikkat çekici bir hızla büyümüşse de genişlemiş AB'den 2004 yılında gerçekleşen ithalatta büyüme hızı yüzde 35.5 ile genel ithalat artış oranının altında kalmış ve dolayısıyla genişlemiş AB'nin toplam ithalat tutarı içindeki payı bir önceki yıldaki yüzde 45.7 düzeyinden 2004 yılında yüzde 43.5'e gerilemiştir. Ancak yine de 2004 yılında genişlemiş AB'den yapılan ithalattaki artış hızı, geçen yıl bu ülkeler topluluğundan gerçekleştirilen ithalatta, bir önceki yıla göre yüzde 32.5 olan genişleme hızının üstünde gerçekleşmiştir. 2004 yılında gerçekleştirilen ithalatın ülke grupları itibarıyla dağılımı incelendiğinde, en hızlı büyümenin yüzde 58.2 oranı ile, içinde Çin ile Güney Kore'nin de bulunduğu Asya ülkelerinden yapılan ithalatta gerçekleştiği görülmektedir. AB üyesi olmayan Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 52.4 oranında çarpıcı bir büyüme sergilemiştir. Bu hızlı genişlemede yıl içinde, bir önceki yıla göre, Rusya'dan yapılan ithalatın 9 milyar 8 milyon Dolar tutarında gerçekleşmeyle yüzde 65.3, Ukrayna'dan yapılan ithalatın ise 2 milyar 467 milyon Dolar gerçekleşmeyle yüzde 85.3 oranında büyümesi, başta gelen etkenler olmuştur. Hernekadar 2004 yılında genişlemiş AB'den yapılan ithalattaki büyüme oranı genel ithalat büyüme oranının altında kalmışsa da anılan yıl içinde Birliğin önemli üyelerinden olan Fran

sa'dan yapılan ithalat yüzde 48.8, İspanya'dan yapılan ithalat ise yüzde 62.1 oranında hızlı bir büyüme seğıilemişlerdir. Önemli ticaret ortaklarından olan Almanya, İtalya, A.B.D. ve İngiltere'den yapılan ithalatta gözlemlenen 2004 yılı büyüme oranları genel ithalat artış hızının önemli ölçüde altında kalmış ve bu ülkelerin toplam ithalat içindeki paylarında belirgin ölçüde bir daralma meydana gelmiştir.

TABLO.II.7.10.
AYLAR İTİBARIYLA DIŞ TİCARET GELİŞMELERİ
(Milyon Dolar)

	İhracat		Yüzde Değişme		İthalat		Yüzde Değişme		Dış Ticaret Dengesi	
	2003	2004	03/02	04/03	2003	2004	03/02	04/03	2003	2004
Ocak	3.534	4.608	35,6	30,4	4.426	6.292	29,0	42,2	-892	-1.683
Şubat	2.924	3.663	22,7	25,3	4.186	6.139	37,8	46,7	-1.262	-2.476
Mart	3.908	5.217	33,9	33,5	5.756	8.451	46,1	46,8	-1.848	-3.234
Nisan	3.662	5.072	33,5	38,5	5.211	7.931	23,7	52,2	-1.549	-2.859
Mayıs	3.860	5.167	28,7	33,8	5.532	7.991	28,5	44,4	-1.672	-2.823
Haziran	3.796	5.289	37,0	39,1	5.727	8.468	45,5	47,9	-1.931	-3.187
Temmuz	4.236	5.629	36,5	32,9	6.267	8.727	36,2	39,2	-2.031	-3.098
Ağustos	3.829	4.694	28,7	22,6	5.975	7.882	35,2	31,9	-2.146	-3.188
Eylül	4.115	5.645	27,9	37,2	6.206	8.482	37,6	36,7	-2.091	-2.838
Ekim	4.824	5.853	37,8	21,3	6.575	8.063	36,1	22,6	-1.751	-2.210
Kasım	3.970	5.706	10,5	43,7	5.245	8.518	5,7	62,4	-1.275	-2.811
Aralık	4.595	6.239	41,7	35,8	8.234	10.217	53,3	24,1	-3.639	-3.978
Toplam	47.253	62.774	31,0	32,8	69.340	97.161	34,5	40,1	-22.087	-34.388

TABLO II.7.11.
TÜRKİYE DIŞ TİCARETİ
(Milyon Dolar Olarak)

	2002		2003		2004	
	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme	Tutar	% Değişme
İhracat ⁽¹⁾	36.059.1	15.1	47.252.8	31.0	62.773.7	32.8
İthalat	51.553.8	24.5	69.339.7	34.5	97.161.3	40.1
Dış Ticaret Hacmi	87.612.9	19.8	116.592.5	33.1	159.935.0	37.2
Dış Ticaret Açığı	15.494.7	53.9	22.086.9	42.6	34.387.6	55.7
İhracat / İthalat %	69.9		68.1		64.6	
Dış Ticaret Açığı/İhracat %	43.0		46.7		54.8	
İhracat / GSMH %	21.0		19.4		21.1	
Dış Ticaret Hacmi / GSMH %	48.3		47.6		53.7*	

* 62.773.700 / 71.332.000 X 4 172

(1) Bavul ticareti hariç

2004 yılında dış ticaret hacmi yüzde 37.2 oranında çok hızlı bir büyüme göstermiş tir. Toplam ithalat değeri artış hızının ihracat değeri artış hızının önemli ölçüde üzerinde gerçekleşmesi sonucu, ihracatın ithalat hacmine olan (ithalatı karşılama) oranında belirgin ve dikkat çekici bir gerileme meydana gelirken, ihracatın ve toplam dış ticaret hacminin GSMH'ya olan oranında kayda değer bir yükselme meydana gelmiştir.

Dış ticaret açığı, üç yıllık bir aradan sonra ilk kez ihracat tutarının yarısını aşmıştır

TABLO II.7.12.
İHRACAT VE İTHALAT FİYAT ENDEKSİ
(1994 = 100)

Yıl	İhracat				İthalat			
	Fiyat Endeksi		Fiyat Endeksi		Fiyat Endeksi		Fiyat Endeksi	
	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim	Genel	% Değişim	Sanayi	% Değişim
1996	107.6	-4.4	109.1	-4.8	109.7	-6.1	107.5	-8.5
1997	102.5	-4.7	101.7	-6.7	100.2	-6.7	97.9	-8.9
1998	98.4	-4.0	96.9	-4.7	96.1	-4.1	98.1	0.2
1999	91.7	-6.8	90.5	-6.8	90.8	-5.5	90.7	-7.5
2000	87.8	-4.3	86.6	-4.3	94.9	4.5	88.5	-2.4
2001	85.5	-2.6	85.1	-1.7	94.6	-0.3	88.8	0.3
2002	84.0	-1.9	83.5	-1.9	93.5	-1.2	88.1	-0.8
2003	92.4	10.1	92.8	11.1	100.9	7.9	93.9	6.6
2004	107.1	15.9	106.7	15.0	113.5	12.5	105.0	11.8

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Raporun Mal (Emtia) Piyasaları Bölümünde daha ayrıntılı biçimde üzerinde durulduğu gibi, uzunca bir dönem gerileme eğilimi içinde olan uluslar arası emtia fiyatları, 2003 yılında başlayan güçlenme eğilimini 2004 yılında da daha da güç kazanarak sürdürmüştür. Gerek genel mal grubu gerek sanayi ürünleri olarak ihraç ürünleri fiyatları 2004 yılında ithal fiyatlarına göre daha hızlı bir büyüme sağladığı cihetle Türkiye'nin ticaret hadlerinde geçen yıl belirgin bir iyileşme gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, ihracatımızın önemli bir bölümü Euro üzerinden yapıldığı cihetle, TL'nin yabancı paralara karşı değer kazanmasının yanısıra Euro/Dolar ve Euro/Yen-Renminbi paritelerinin Euro lehine gelişmesi de etkili olmuştur.

II.7.3. DIŞ TİCARET ALANINDA 2005 YILI GELİŞMELERİ

Ekonomik büyümenin ve yatırım hacmindeki genişlemenin istikrar kazanarak devam etmesi, enflasyon haddinde gözlemlenen çarpıcı gerileme, iş aleminin ve tüketicilerin geleceğe yönelik beklentilerinde meydana gelen iyileşme ve TL.'nin değer kazanmış olmasının getirdiği refah etkisi ve satınalma gücü artışı nedenleriyle dış ticaret hacmi 2005 yılının ilk yarısında da, özellikle ithalat hacmi olmak üzere hızlı bir genişleme sergilemiştir.

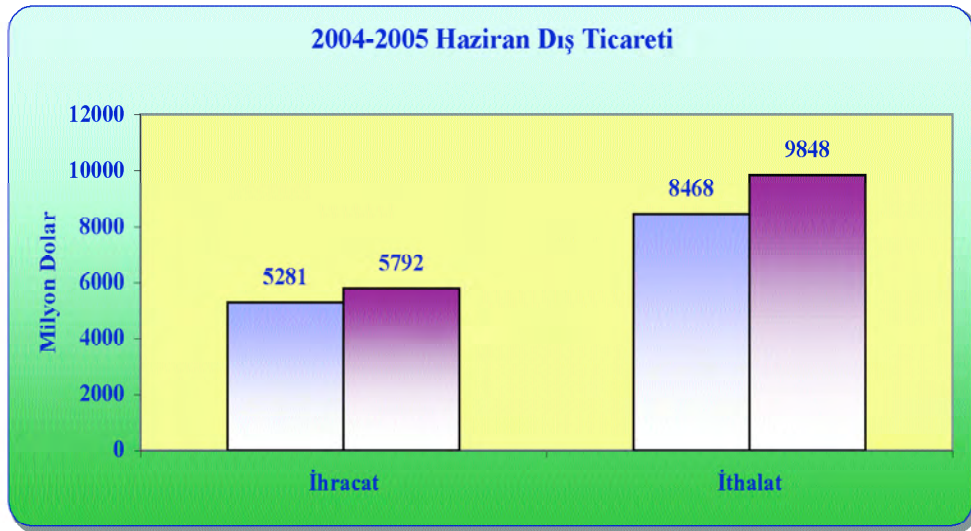
TABLO II.7.13.
2005 YILI İLK YARI YIL DIŞ TİCARETİ

	Ocak - Haziran		
	2004	2005	% Değişme
İhracat (bin Dolar) ⁽¹⁾	29.019.228	34.972.678	20.5
İthalat (bin Dolar)	45.311.639	54.980.419	21.3
Dış Ticaret Açığı (bin Dolar)	16.292.411	20.007.741	22.8
İhracat/ithalat %	64.0	63.6	

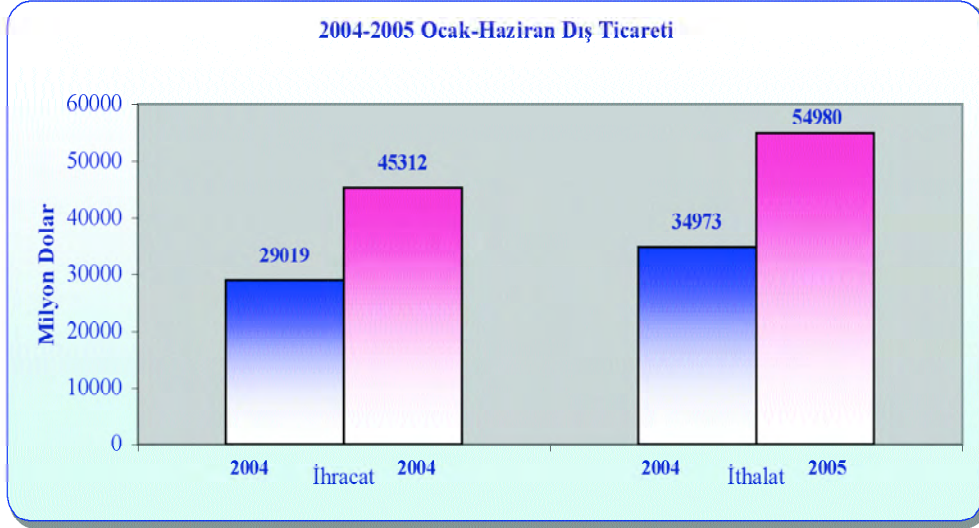
(1) Bavul ticareti hariç

Ekonomik büyümenin biraz yavaşlamış olmakla beraber devam etmesi, uzun süren bir daralma ve durgunluk döneminin ardından tekrar canlılık kazanan özel sektör makine –teçhizat yatırımlarının canlılığını koruması, iç talebin güçlü konumunu sürdürmesi, bunun yanısıra TL.'nin yabancı para birimleri karşısında değer kazanması, ithalat tutarının, bu yılın ilk altı aylık döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre, yüzde 21.3 oranında bir yükselme göstermesinde başlıca etkenler olmuştur. Ancak geçen yıl Mayıs ayında tüketim talebini kısımaya dönük olarak alınmış olan önlemlerin ve bazı malların ithalatında doyum noktasına yaklaşmış olmasının etkisiyle, it halattaki büyüme biraz yavaşlamış ve geçen yıl, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 47.3 olan büyüme hızı, yukarda belirtildiği gibi bu yıl yüzde 21.3'e gerilemiştir.

TL. nin aşırı değerli duruma gelmiş olması ihracat hacmi üzerindeki olumsuz etkisini bu yıl da arttırarak sürdürmektedir. Ancak yine de, Türkiye'nin ihracat hacmi bu yılın ilk yarısında da biraz yavaşlamakla beraber görece olarak hızlı büyümesini sürdürmüştü ve bu yılın Ocak-Haziran döneminde ihracat tutarı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 21.3 gibi dikkat çekici bir oranda büyümüştür. Bununla beraber ithalatın büyüme hızının ihracatın büyüme hızından daha yüksek olması nedeniyle 2005 yılı Ocak-Haziran döneminde dış ticaret açığı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 22.8 oranında, önemli bir büyüme göstererek 20.0 milyar Dolara ulaşmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı da aynı dönemler itibariyle yüzde 64.0'ten yüzde 63.6'ya gerilemiştir.

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

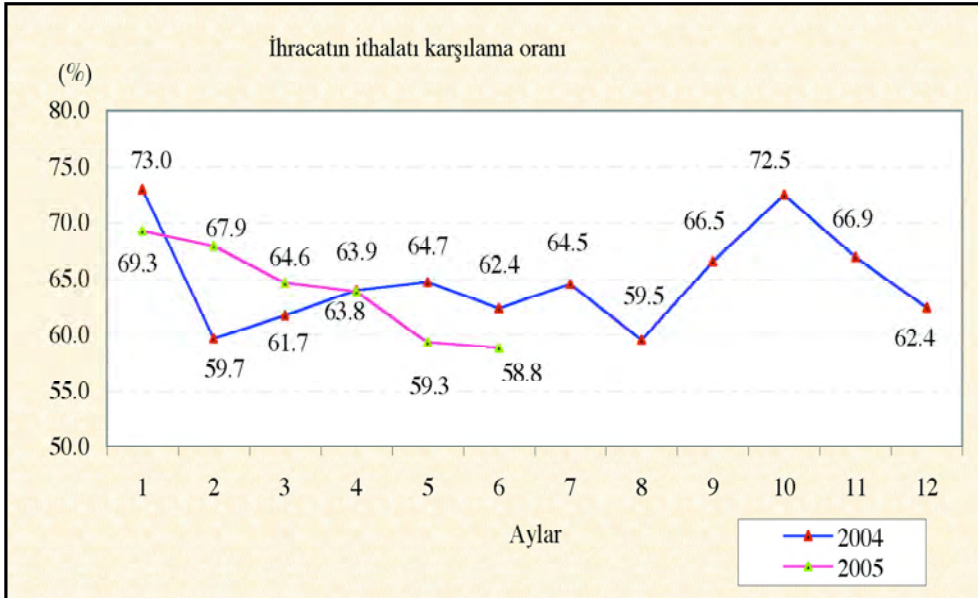
TABLO II.7.13.
BEC MAL SINIFLAMASINA GÖRE 2004 VE
2005 YILLARI DIŞ TİCARETİ
(Ocak-Haziran)

	2004		2005		2005/2004
	Değer	% Pay	Değer	% Pay	% Değişim
İhracat (Bin Dolar)	29.019.228	100.0	34.972.678	100.0	20.5
Sermaye Malları	2.978.561	10.3	4.049.297	11.6	35.9
Ara Malları	12.124.879	41.8	14.646.322	41.9	20.8
Tüketim Malları	13.843.987	47.7	16.152.528	46.2	16.7
Diğerleri	71.801	0.2	124.531	0.4	73.4
İthalat (Bin Dolar)	45.311.639	100.0	54.980.419	100.0	21.3
Sermaye Malları	8.159.868	18.0	9.263.274	16.8	13.5
Ara Malları	30.979.868	68.4	39.359.664	71.6	27.0
Tüketim Malları	5.933.920	13.1	6.092.796	11.1	2.7
Diğerleri	237.983	0.5	264.685	0.5	11.2

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2005 yılının ilk yarısında sermaye malları ihracatının geçen yılın aynı dönemine göre, genel ihracat artış hızının çok üstünde, yüzde 35.9 oranında artması, ihracatın yapısının katma değeri yüksek mallar ağırlık kazanacak şekilde, olumlu yönde gelişmesi açısından, önemli bir yapısal değişmeye işaret etmektedir.

Diğer taraftan sermaye malları ithalatının bu yıl Ocak-Haziran döneminde geçen yılın aynı dönemine göre sadece yüzde 13.5 oranında yükselmesi makine-teçhizat yatırımlarında bir yavaşlama görüntüsü vermektedir. Tüketim malları ithalatının aynı dönemler itibariyle yüzde 2.7 oranında genişlemesi ise bu mal grubunda, yukarıda belirtildiği gibi, ithal malı tüketim talebinde bir doygunluk meydana gelmiş olabileceği şeklinde algılanabilir.

II.8. ÖDEMELER DENGESİ

Özellikle 90'lı yılların ortalarından itibaren başlayan yakın geçmiş dönemde ülke mizde gerek finansal piyasalarda ve gerek reel ekonomide yaşanan konjonktürel hareketler ve krizler etkisini dış ticaret hacmi ve ödemeler dengesi üzerinde de etkin şekilde göstermiştir.

Ekonomik büyüme ile ödemeler dengesi gelişmeleri arasındaki sıkı ilişki önemli dış ticaret kalemlerinin gerçekleşmelerine kısaca göz atıldığında açık biçimde görülmektedir. Bu çerçevede, ekonomik durgunluk ve kriz dönemlerinde daralan tüketim ve yatırım talebinin ve dolayısıyla üretim hacminin, ithalat hacmi ile dış ticaret açığında küçülmeye ve cari işlemler hesabında iyileşmeye yol açtığı, buna karşılık tüketim ve yatırım talebinin canlı ve büyümenin hızlı olduğu dönemlerde dış ticaret ve cari işlemler hesabı açığının büyüdüğü beligin şekilde izlenebilmektedir.

GSMH'nın yüzde 6.4 oranında küçüldüğü 1999 yılında, ithalattaki azalmanın ihracattaki daralmadan daha fazla olması nedeniyle dış ticaret açığı bir önceki yıldaki 14.220 milyon Dolardan 10.469 milyon Dolara düşmüştür. Dış ticaret açığındaki daralma sonucu, diğer mal ve hizmet gelirlerinde yıl içinde 7 milyar Doların üstünde ve karşılıksız transfer girişlerinde 755 milyon Dolar azalma olmasına rağmen, Cari İşlemler hesabındaki bozulma sınırlı kalmış ve 1998 yılında 1.984 milyon Dolar fazla veren Cari İşlemler hesabı 1999 yılında 1.344 milyon Dolar açıkla kapanmıştır.

İç talepte önemli bir genişlemenin yaşandığı 2000 yılında, ihracatın sadece yüzde 6.5 oranında yükselmesine karşılık ithalatın yüzde 34.0 oranında büyümesi sonucu, dış ticaret açığı bir önceki yıla göre yüzde 113.8 oranında genişleyerek 22.410 milyon Dolara yükselmiştir. Dış ticaret dengesindeki önemli bozulma etkisini Cari İşlemler Hesabı üzerinde de göstermiş ve 2000 yılında cari işlemler açığı 9.8 milyar Dolar gibi, GSMH'nın yüzde 5'ini bulan çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır.

2001 yılında dış ticaret dengesi, bavul ticareti dikkate alındığında, bir önceki yıla göre (-) 22 milyar 410 milyon dolardan, (-) 4 milyar 543 milyon Dolara önemli bir iyileşme göstermiş ancak cari işlemler dengesi yine aynı yönde ancak daha ılımlı bir düzelme ortaya koymuştur. Cari işlemler hesabı 2000 yılında rekor düzeyde 9 milyar 819 milyon Dolar açık vermişken 2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla vermiştir.

Aşağıda son dört yıllık dönem itibariyle Cari işlemler hesabında yer alan başlıca kalemlerde meydana gelen gelişmeler verilmektedir:

	2001	(Milyon dolar olarak)		2004
		2002	2003	
Cari İşlemler dengesi	3 390	- 1 522	- 8 037	- 15 573
Dış ticaret Dengesi	- 4 543	- 8 337	- 14 010	- 23 901
Toplam Mal ihracatı	34 373	40 124	51 206	66 654
Toplam Mal İthalatı	- 38 916	- 48 461	- 65 216	90 555
Hizmetler Dengesi	9 130	7 879	10 505	12 770
Gelir	16 030	14 783	19 025	24 022
Gider	- 6 900	- 6 904	- 8 520	- 11 252
Yatırım geliri Dengesi	- 5 000	- 4 554	- 5 559	- 5 569
Gelir	2 753	2 486	2 246	2 651
Gider	- 7 753	- 7 040	- 7 805	8 220
Cari Transferler	3 803	3 490	1 027	1 127
İşçi gelirleri	2 786	1 956	729	804
<i>Ayrıntı Bilgileri</i>				
<i>Bavul ticareti</i>	<i>3 039</i>	<i>4 065</i>	<i>3 953</i>	<i>3 880</i>
<i>Parasal Olmayan altın (net)</i>	<i>- 963</i>	<i>- 1355</i>	<i>- 2 522</i>	<i>- 3 396</i>
<i>Turizm geliri</i>	<i>8 090</i>	<i>8 479</i>	<i>13 203</i>	<i>15 888</i>
<i>Turizm Gideri</i>	<i>- 1 758</i>	<i>- 1 880</i>	<i>- 2 113</i>	<i>- 2 524</i>
<i>Faiz Geliri</i>	<i>1 139</i>	<i>784</i>	<i>634</i>	<i>697</i>
<i>Faiz Gideri</i>	<i>- 5 497</i>	<i>- 4 417</i>	<i>- 4 586</i>	<i>- 4 399</i>

2001 yılında 3 milyar 390 milyon Dolar fazla veren cari işlemler hesabı 2002 yılının Şubat ayından itibaren azalma eğilimi içine girmiş ve yılı 1 milyar 522 milyon Dolar açıkla kapatmıştır. Bir önceki yıla göre 2002 yılında dış ticaret açığının büyük ölçüde genişlemesi, cari işlemler hesabında açık oluşmasında en önemli etken olmuştur. İhracat kalemine bavul ticaretinin, ithalat kalemine ise navlun ve sigortanın eklenmekte olduğu Ödemeler Dengesi tanımına göre dış ticaret açığı 2002 yılında 8 milyar 337 milyon Dolar olmuştur.

Hizmetler dengesi 2001 yılında 9.1 milyar Dolar fazla vermiş iken bu fazla 2002 yılında 7.9 milyar Dolara gerilemiştir. Diğer kalemlerdeki artışa karşın, diğer ticari hizmet gelirlerinin bir önceki yıldaki 2.9 milyar Dolardan 2002 yılında 1 milyar Dolara gerilemesi hizmetler dengesini olumsuz etkilemiştir.

Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri dengesi 2001 yılında 5 milyar Dolar 2002 yılında ise 4.6 milyar Dolar açık vermiştir.

Başlıca kalemi işçi gelirleri olan cari transferler 2002 yılında 3.5 milyar Dolar fazla vermiştir. 2001 yılında 2.8 milyar Dolar olarak gerçekleşen işçi gelirleri yüzde 30.5 oranında önemli bir daralma göstererek 2002 yılında 1.9 milyar dolara düşmüştür.

Sermaye ve finans hesapları 2002 yılında 1.4 milyar Dolar fazla vermiştir IMF kredileri ve rezerv değişimleri dışarıda tutulduğunda net sermaye girişi 2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir.

GSM lisansının satışı sonucu elde edilen gelir ile 2001 yılında önemli ölçüde yükselerek net 2.8 milyar Dolara ulaşan doğrudan yatırımlar, 2002 yılında net 863 milyon Dolara gerilemiştir.

Portföy yatırımlarında Kasım 2000 ekonomik krizi ile başlayan şiddetli sermaye çıkışı eğilimi 2002 yılı başından itibaren düşme eğilimi içine girmiş ve portföy yatırımı hesabında 2002 yılında 593 milyon Dolar tutarında çıkış kaydedilmiştir

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan “diğer yatırımlar” kaleminde 2002 yılında 7 milyar 256 milyon Dolar giriş gerçekleşmiştir.

2002 yılında toplam 12.5 milyar Dolar tutarında IMF kredisi Hazinenin hesaplarına girmiş, Merkez Bankası ise vadeleri 2002 ve 2003 yıllarında gelecek olan toplam 6.1 milyar Dolar karşılığı krediyi erken itfa etmiştir. Merkez Bankası resmi rezervleri yıl içinde 6.2 milyar Dolar düzeyinde artış göstermiştir.

Ödemeler Dengesi 2003 yılı gelişmeleri:

Cari işlemler hesabı açığı 2003 yılında, bir önceki yıla göre 5 katından fazla bir artışla 8 milyar 37 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Önemli kısmı net turizm gelirlerindeki artıştan kaynaklanan 2 milyar 263 milyon Dolar tutarındaki net hizmet geliri artışına rağmen, dış ticaret açığında meydana gelen önemli yükselme, 2003 yılında cari açığın hızlı büyümesinde en önemli etken olmuştur

2002 yılı ile karşılaştırıldığında 2003 yılında dış ticaret açığı yüzde 67.1 oranında bir artışla 14 010 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Başlıca bileşenleri taşımacılık, turizm, inşaat, finansal ve diğer hizmetler olan hizmetler dengesi bir önceki yıla göre yüzde 13.4 oranında bir artışla 2003 yılında 10 505 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir. 2003 yılında net turizm gelirlerinde bir önceki yıla göre gerçekleşen yüzde 68.1 oranındaki büyüme, hizmet gelirleri fazlasında yıl içinde meydana gelen yaklaşık 2.6 milyar Dolar tutarındaki artışta en önemli etken olmuştur.

Taşımacılık sektörü net gelirleri, bir önceki yılda 863 milyon Dolar fazla vermişken 2003 yılında 523 milyon Dolar negatif bakiye vermiştir. Bu olumsuz gelişmede dış ticaret hacmindeki artışa paralel olarak taşımacılık giderleri yüzde 40.0 oranında artış gösterirken, taşımacılık gelirlerinin yüzde 21.9 oranında azalması etkili olmuştur

TABLO II.8.1.
ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon Dolar olarak)

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2000	2001	2002	2003	2004
I -	CARİ İŞLEMLER HESABI	-9819	3390	-1522	-8037	-15573
	Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi(A+B+C)	-14593	397	-3958	-9064	-16700
	Mal ve Hizmet Dengesi (A+B)	-10591	5397	596	-3505	-11131
A.	DIŞ TİCARET DENGESİ	-21959	-3733	-7283	-14010	-23901
	Toplam Mal İhracatı	30721	34373	40124	51206	66654
	Toplam Mal İthalatı	-52680	-38106	-47407	-65216	-90555
1.	Genel Mal Ticareti	-20059	-2770	-5928	-11488	-20505
1.1.	<u>İhracat f.o.b.</u>	30721	34347	40071	51130	66565
1.1.1.	İhracat f.o.b.	27775	31334	36059	47253	62774
1.1.2.	Bavul Ticareti	2946	3039	4065	3953	3880
1.1.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	-26	-53	-76	-69	
1.2.	<u>İthalat f.o.b.</u>	-50780	-37117	-45999	-62618	-87070
1.2.1.	İthalat c.i.f.	-54503	-41399	-51554	-69340	-97161
1.2.2.	Uyarlama: Navlun ve Sigorta	3272	2483	3093	4100	5778
1.2.3.	Uyarlama: Diğer Mallar	451	1799	2462	2622	4313
2.	Parasal Olmayan Altın (net)	-1900	-963	-1355	-2522	-3396
	İhracat	0	26	53	76	89
	İthalat	-1900	-989	-1408	-2598	-3485
B.	HİZMETLER DENGESİ	11368	9130	7879	10505	12770
	Gelir	20364	16030	14783	19025	24022
	Gider	-8996	-6900	-6904	-8520	-11252
1.	Taşımacılık	492	833	861	-523	-1089
	Gelir	2955	2854	2795	2184	3257
	Gider	-2463	-2021	-1934	-2707	-4328
2.	Turizm	5923	6352	6599	11090	13364

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2000	2001	2002	2003	2004
3.	Gelir	7636	8090	8479	13203	15888
	Gider	-1713	-1738	-1880	-2113	-2524
	İnşaat Hizmetleri	968	654	832	682	724
4.	Gelir	968	654	832	682	724
	Gider	0	0	0	0	0
	Finansal Hizmetler	-303	-391	-400	-83	-87
5.	Gelir	368	331	221	291	290
	Gider	-671	-722	-621	-374	-377
	Diğer Ticari Hizmetler	4082	1693	-68	-25	131
6.	Resmi Hizmetler	-277	-319	-572	-715	-734
7.	Diğer Hizmetler	483	308	627	79	441
C.	YATIRIM GELİRİ DENGESİ	-4002	-5000	-4554	-5559	-5569
1.	Gelir	2836	2753	2486	2246	2651
	Gider	-6838	-7753	-7040	-7805	-8220
	Doğrudan Yatırımlar	89	52	-86	-400	-672
2.	Gelir	368	361	293	203	244
	Gider	-279	-309	-379	-603	-916
	Portföy Yatırımları	-434	-694	-835	-1207	-1195
3.	Gelir	1300	1253	1409	1409	1710
	Gider	-1734	-1947	-2244	-2616	-2905
	Diğer Yatırımlar	-3657	-4358	-3633	-3952	-3702
3.1.	Faiz Geliri	1168	1139	784	634	697
3.2.	Faiz Gideri	-4825	-5497	-4417	-4586	-4399
3.2.1.	<u>Uzun Vade</u>	-3785	-4271	-4053	-4278	-3946
3.2.2.	<u>Kısa Vade</u>	-1040	-1226	-364	-308	-353
D.	CARİ TRANSFERLER	4774	2993	2436	1027	1127
1.	İşçi Gelirleri	4560	2786	1936	729	804
2.	Resmi Transferler	214	207	500	298	323
II -	SERMAYE VE FİNANS HESAPLARI	12581	-1719	1373	2994	12469
A.	SERMAYE HESABI	0	0	0	0	0

ÖDEMELER DENGESİ		Yıllar				
		2000	2001	2002	2003	2004
B.	FİNANS HESAPLARI	12581	-1719	1373	2994	12506
1.	Doğrudan Yatırımlar	112	2769	863	1195	1709
1.1.	Yurtdışında	-870	-497	-175	-499	-857
1.2.	Yurtiçinde	982	3266	1038	1694	2566
1.2.1.	Sermaye	982	3266	585	538	958
1.2.2.	Diğer Sermaye (Net)			453	169	265
1.2.3.	Gayrimenkul (Net)				987	1343
2.	Portföy Yatırımları	1022	-4515	-593	2569	8067
2.1.	Varlıklar	-593	-788	-2096	-1386	-1142
2.2.	Yükümlülükler	1615	-3727	1503	3955	9209
2.2.1.	Hisse Senetleri	489	-79	-16	1009	1427
2.2.2.	Borç Senetleri	1126	-3648	1519	2946	7782
3.	Diğer Yatırımlar	11801	-2667	7256	3277	3554
3.1.	Varlıklar	-1939	-601	-777	-986	-7233
3.1.1.	<u>Ticari Krediler</u>	-26	-445	-921	-910	-1452
3.1.2.	<u>Krediler</u>	116	-734	19	-404	506
3.1.3.	<u>Bankaların Döviz Varlıkları</u>	-1690	927	594	724	-5897
3.1.4.	<u>Diğer Varlıklar</u>	-339	-349	-469	-396	-390
3.2.	Yükümlülükler	13740	-2066	8033	4263	10787
3.2.1.	<u>Ticari Krediler</u>	805	-1930	2483	2181	4143
3.2.2.	<u>Krediler</u>	12868	614	5105	606	6093
3.2.3.	<u>Mevduatlar</u>	-20	-832	348	1368	341
3.2.4.	<u>Diğer Yükümlülükler</u>	87	82	97	108	158
4.	Rezerv Varlıklar	-354	2694	-6153	-4047	-824
4.1.	Uluslararası Para Fonu Nezd. Varlıklar	0	0	0	0	0
4.2.	Resmi Rezervler	-354	2694	-6153	-4047	-824
4.2.1.	Döviz Varlıkları	-1545	404	1763	-99	-1267
4.2.2.	Menkul Kıymetler	1191	2290	-7916	-3948	443
4.3.	Diğer Döviz Varlıkları	0	0	0	0	0
III -	NET HATA NOKSAN	-2762	-1671	149	5043	3067

Kaynak: T.C. Merkez Bankası

Doğrudan yatırım gelirleri, portföy yatırımları geliri ve diğer yatırım gelirlerinden oluşan yatırım geliri (faiz) dengesi 2001 yılında 5.0 milyar Dolar 2002 yılında 4 milyar 554 milyon Dolar ve 2003 yılında ise 5 milyar 559 milyon Dolar açık vermiştir. 2003 yılında doğrudan yatırımlarda 400 milyon Dolar açık verilirken, portföy yatırımlarında verilen açık 2002 yılındaki 835 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 207 milyon Dolara yükselmiştir. 2003 yılında 634 milyon Dolar faiz geliri elde edilirken 4 milyar 586 milyon Dolar faiz ödemesinde bulunulmuş ve bu şekilde yılın tümü itibariyle diğer yatırımlar hesabı 3 milyar 952 milyon Dolar açıkla kapanmıştır.

Bir önceki yıla göre yüzde 62.3 oranında bir keskin düşüşle 1.2 milyar Dolar gerileyerek 729 milyon Dolar olarak gerçekleşen “İşçi Gelirleri”nin etkisiyle “Cari Transferler”, 2003 yılında, bir önceki yıla ilişkin 2 436 milyon Dolar düzeyinden 1 milyar 27 milyon Dolar düzeyine inmiştir. Aynı eğilim “Resmi transferler”de de izlenmiş ve bu kalem, bir önceki yıldaki 500 milyon Dolar düzeyinden 2003 yılında 298 milyon Dolara gerilemiştir.

2003 yılında “Sermaye ve Finans Hesapları”nda meydana gelen gelişmeler ise şu şekilde özetlenebilir. 2003 Yılı Gelişmeleri

Doğrudan yatırımlar kalemi kapsamında izlenmekte olan ve Türkiye’deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri de içeren “yurtdışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırımlar” 2002 yılına göre yüzde 63.2 oranında önemli bir yükselme ile 1 milyar 694 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında net 453 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş olan Türkiye’deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları net kredi hacmi 2003 yılında 169 milyon Dolara gerilemiştir.

Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar 2002 yılında net 175 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmişken 2003 yılında, yüzde 285.1 oranında bir artışla 499 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2003 yılında doğrudan yatırımlar, bir önceki yıla ait 863 milyon Dolara göre yüzde 38.5 oranında bir artışla 1 195 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılında 593 milyon Dolar tutarında net çıkış gösteren Portföy yatırımları, 2003 yılında 2 milyar 569 milyon Dolar net girişle sonuçlanmıştır Varlıklar başlığı altında, bir önceki yıl 2 096 milyon Dolar olarak gerçekleşen yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul değer alımları 2003 yılında yüzde 33.9 oranında bir azalma ile 1 386 milyon Dolara gerilemiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, 2002 yılında net 16 milyon Dolar çıkışla (satışla) se

nuçlanmış olan yurtdışı yerleşik kişilerin hisse senedi piyasasındaki alımlarının 2003 yılında 1 009 milyon Dolara ulaştığı gözlemlenmiştir Diğer taraftan Devlet İç Borçlanma Senetleri Piyasasında 2003 yılı genelinde toplam 1 614 milyon Dolar tutarında net alım işlemi yapılmıştır “Genel hükümet” kalemi incelendiğinde ise, 2002 yılında 1 019 milyon Dolar net borçlanma yapılmış iken 2003 yılında bu tutarın 1 509 milyon Dolara yükseldiği gözlemlenmektedir.

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan “Diğer yatırımlar” kaleminde 2002 yılında 7 milyar 256 milyon Dolar olan girişler 2003 yılında 3 milyar 277 milyon Dolara gerilemiştir.

Varlıklar başlığı altında ihracat işlemleri karşılığı açılan ticari krediler 2002 yılında 921 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken 2003 yılında yaklaşık aynı düzeyde 910 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Verilen nakit kredilerde 2002 yılında 19 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesi gerçekleştirilirken 2003 yılında 404 milyon Dolar tutarında yurtdışına kredi açılmıştır. Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2001 yılında girdiği azalma eğilimini sürdürmüştür. 2001 yılında 927 milyon Dolar azalan bankalar döviz mevcutları 2002 yılında 594 milyon Dolar ve 2003 yılında da 724 milyon Dolar azalma göstermiştir.

Yükümlülükler başlığı altında ithalat işlemleri karşılığı sağlanan ticari krediler kaleminde 2002 yılında 2 483 milyon Dolar, 2003 yılında ise 2 181 milyon Dolar tutarında net kullanım gerçekleştirilmiştir.

Krediler kapsamında, 2002 yılında 6 138 milyon Dolar olan Merkez bankasının IMF’ye kredi geri ödemeleri 2003 yılında azalarak 1 479 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Uluslar arası Para Fonu’ndan sağlanan kredilerle ilgili olarak Genel Hükümet 2003 yılı içerisinde toplam 1 681 milyon Dolar kullanımda ve 253 milyon Dolar tutarında da geri ödemede bulunmuş yine aynı yıl içerisinde yurtdışı piyasalar ile uluslar arası kuruluşlara net 765 milyon Dolar tutarında net kredi geri ödemesinde bulunmuştur. Bankacılık sektöründe 2002 ve 2003 yıllarında sırasıyla, 1 028 milyon Dolar net geri ödeme ve 1 975 milyon Dolar net kullanım gerçekleşmiştir. Son iki yıl itibarıyla diğer sektörlerde 437 milyon Dolar ve 875 milyon dolar net kullanım gerçekleşmiştir. 2002 yılında 348 milyon Dolar artış gösteren mevduat hesapları 2003 yılında toplam 1 368 milyon Dolar artmıştır

Rezerv Varlıklar 2002 yılında 6 153 milyon Dolar olarak gerçekleşen rezerv varlıklar artışı 2003 yılında 4 047 milyon Dolar olmuştur

Cari İşlemler Hesabı 2004 yılı Gelişmeleri

Cari işlemler hesabı açığı 2004 yılında, bir önceki yıla göre yüzde 93.8 oranında önemli bir artışla 15 milyar 573 milyon Dolara tırmanmıştır. Bu artışta en önemli etken dış ticaret açığındaki genişleme olmuştur. Esas itibarıyla turizm gelirlerindeki yükselmeden kaynaklanan yaklaşık 2.2 milyar Dolar tutarındaki hizmet gelirleri artışı, dış ticaret dengesindeki bozulma nedeniyle, cari işlemler açığındaki büyümenin sınırlı kalmasını önleyememiştir.

Emtia Ticareti

2003 yılı ile karşılaştırıldığında, 2004 yılında dış ticaret açığı yüzde 70.6 oranında bir genişleme ile 23 901 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bavul ticaretinde cüzi bir azalmanın meydana geldiği 2004 yılında ihracatın yüzde 32.8 oranında önemli bir artış göstererek 62 774 milyon Dolar düzeyine yükselmesine rağmen, ithalat hacminin yüzde 40.1 oranında çarpıcı bir genişleme ile 97 161 milyon Dolara tırmanması sonucu, dış ticaret açığı dikkatleri üzerine toplayan bir büyüme ortaya koymuştur. 2004 yılında altın ithalatı tutarı, yüzde 34.7 oranında bir artışla yaklaşık 3.4 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Altın fiyatlarında 2003 yılında gözlemlenen artış eğilimi 2004 yılında da devam etmiş (% 14.3) ve bu gelişme ülkemizin altın ithalatı rakamlarına da yansımıştır. 2003 yılında bir önceki yıla göre yüzde 84.5 oranında artmış olan Türkiye'nin altın ithalatı, 2004 yılında yüzde 34.1 oranında yükselmiştir.

Hizmetler Ticareti

2004 yılında hizmetler ticareti, kapsamında yer alan ve en önemli kalem olması niteliği taşıyan turizm gelirlerinde gözlemlenen yüzde 20.3 oranındaki artışın etkisiyle 12 770 milyon Dolar tutarında fazla vermiştir. Turizm giderlerindeki artış yüzde 19.4 ile turizm gelirlerinin artış hızının altında kalmıştır. 2004 yılında 15 milyar 888 milyon Dolar olarak gerçekleşen turizm gelirlerinin bu dikkat çekici yükselmesinde, çıkış yapan kişi sayısının yüzde 24.3 oranında bir artışla, yaklaşık 20.3 milyon kişiye ulaşmış olması etken olmuştur. 2004 yılında elde edilen turizm gelirinin 12.1 milyar Doları yabancı ziyaretçilerden, 3.8 milyar Doları ise yurt dışında yerleşik vatandaş ziyaretlerinden elde edilmiştir. Bununla beraber ziyaretçilerin kişi başına ortalama harcaması 2003 yılında 810 Dolar iken bu rakam 2004 yılında 784 Dolara gerilemiştir. Yıl içinde turizm giderlerinin 2 524 milyon Dolar düzeyinde gerçekleşmesi ile net turizm gelirleri 13 364 milyon Dolar olmuştur.

Taşımacılık sektörü ticaret 2004 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık bir misli bir artış göstererek 1 milyar 69 milyon Dolar açık vermiştir. Sektör gelirlerinin yüzde

49.1 oranında artışla 3.257 milyon Dolara yükselmesine rağmen, hızla büyüyen dış ticaret hacmi nedeniyle, 2.9 milyar Doları navlun giderleri olmak üzere, taşımacılık giderleri toplamının yaklaşık 4.3 milyar Dolara yükselmesi sonucu, net taşımacılık giderlerinde bir önceki yıla göre yüzde 104.1 oranında önemli bir genişleme olmuştur.

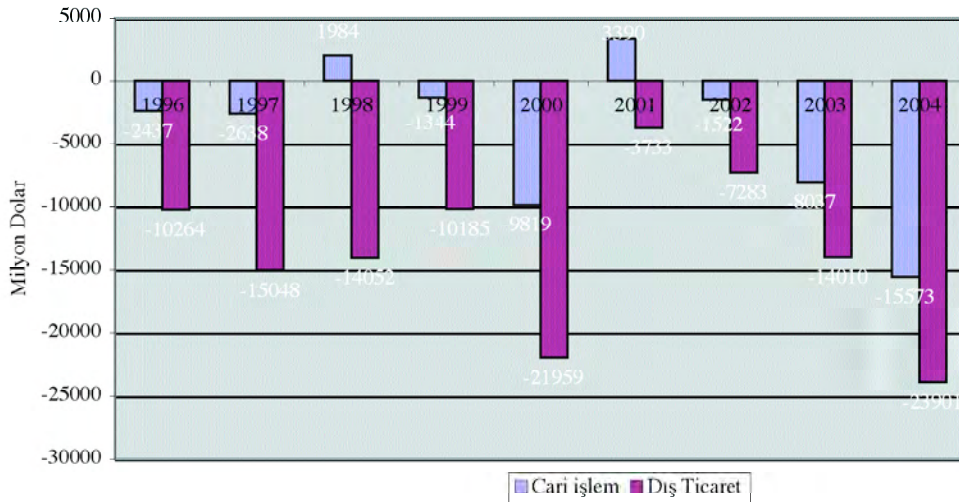
İnşaat hizmetleri 2004 yılında yaklaşık bir önceki yıl düzeyinde, 724 milyon Dolar fazla vermiştir.

Yatırım Hesabı

2003 yılında 5 559 milyon Dolar olan yatırım geliri hesabı açığı 2004 yılında çok cüzi artışla 5 569 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bu açığın en önemli belirleyicileri portföy yatırımları ve faiz giderleri olmuştur. 2004 yılında portföy yatırımları yaklaşık önceki yıl düzeyinde 1 195 milyon Dolar açık verirken, faiz hesabı yüzde 6.3 oranında bir azalma ile 3 milyar 702 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Faiz giderlerindeki düşüşte, Merkez bankası ile, genel Hükümet ve bankalar dışında kalan sektörlerin faz giderlerinde yaşanan gerilemeler etkili olmuştur.

2003 yılında 729 milyon Dolar düzeyinde olan işçi gelirleri 2004 yılında yüzde 10.4 oranında bir büyüme ile 804 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yıllar İtibariyle Cari İşlemler ve Dış Ticaret Hesapları

Sermaye ve Finans Hesapları

2004 yılında cari işlemler hesabında gözlemlenen 15 573 milyon Dolar düzeyindeki açığa karşılık, doğrudan yatırımlarda 1 709 milyon Dolar portföy yatırımlarında 8 067 milyon Dolar ve diğer yatırımlarda ise 3 554 milyon Dolar sermaye girişi gerçekleşmiştir. Yıl içinde resmi rezervler 824 milyon Dolar artış gösterirken, net hata ve noksan kalemi 3 067 milyon dolar fazla vermiştir.

Sermaye akımlarına vadelerine göre bakıldığında, uzun vadeli sermaye girişlerinin payının 2004 yılında önemli oranda arttığı görülmektedir. 2003 yılında uzun vadeli sermaye hareketlerinde çıkış gözlenirken, 2004 yılında 6.1 milyar dolar düzeyinde net uzun vadeli sermaye girişi gerçekleşmiştir. Kısa vadeli sermaye girişi ise net 6.9 milyar Dolar olmuştur.

Doğrudan Yatırımlar

Doğrudan yatırımlar kalemi altında, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredileri ve yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımlarını da içeren "yurtdışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırımlar"; 2003 yılında 1 milyar 694 milyon Dolar olarak gerçekleşmişken, 2004 yılında 2 milyar 566 milyon Dolara ulaşmıştır. Bu kapsamda yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'de gerçekleştirdikleri gayrimenkul alımları 1 milyar 343 milyon Dolara ulaşırken, Türkiye'deki yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları kredilerin net tutarı ise 265 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında yaptıkları net yatırımlar ise 2003 ve 2004 yıllarında sırasıyla 499 milyon Dolar ve 857 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılında "doğrudan yatırımlar" kaleminde net 1 milyar 709 milyon Dolar tutarında giriş gerçekleşmiştir.

Portföy Yatırımları

2003 yılında 2 569 milyon Dolar olarak gerçekleşen "portföy yatırımı" kaynaklı net sermaye girişi 2004 yılında yüzde 214.0 oranında bir artışla 8 milyar 67 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul kıymet alımları 2003 yılına göre yüzde 17.6 oranında bir düşüşle net 1 142 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında 2004 yılında, Genel Hükümet yurtdışında net 1 milyar 959 milyon Dolar tutarında borçlanma yapmış, diğer taraftan yurtdışında yerleşik

kişiler,1 milyar 427 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 5 milyar 823 milyon Dolar tutarında da devlet iç borçlanma senedi (DİBS) net alımı gerçekleştirmişlerdir.

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemde 2003 yılında 3 277 milyon Dolar olarak gerçekleşen net girişler 2004 yılında 3 554 milyon Dolara yükselmiştir.

Dış ticaret hacminde tanık olunan yüksek oranlı büyüme ticari kredi kullanımına da yansımış ve varlıklar başlığı altında yer alan ticari kredilerde 2004 yılında net 1 milyar 452 milyon Dolar tutarında ihracat karşılığı yurtdışına kredi açılmıştır.Nakit kredilerde ise 2003 yılında yurtdışına net 404 milyon Dolar tutarında kredi açılmış iken 2004 yılında yurtdışı yerleşiklerce 506 milyon Dolar tutarında net kredi ger5i ödemesi gerçekleştirilmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz mevcutları 2003 yılında 724 milyon Dolar azalma göstermişken, 2004 yılında 5 milyar 897 milyon Dolar düzeyinde önemli bir artış sergilemiştir.

Yükümlülükler başlığı altında, ticari krediler kaleminde 2004 yılında ithalat artışına paralel olarak, 486 milyon Dolarlık bölümü uzun vadeli ve 3 milyar 657 milyon Doları da kısa vadeli olmak üzere toplam net 4 milyar 143 milyon Dolar net kredi kullanımını gözlenmiştir.

Krediler kalemi incelendiğinde ise 2004 yılında Merkez Bankası'nın IMF'ye net 4 milyar 414 milyon Dolar kredi geri ödemesi gerçekleştirdiği, Genel Hükümetin ise IMF'den net 896 milyon Dolar tutarında net kredi kullanımında bulunurken, yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlara net 1 163 milyon Dolar tutarında kredi geri ödemesinde bulunduğu gözlemlenmektedir.

2004 yılında bankacılık sektöründe 3 milyar 407 milyon Doları kısa vadeli olmak üzere, net 5 milyar 654 milyon Dolar, diğer sektörlerde ise net 5 120 milyon Dolar net kredi kullanımı gerçekleşmiştir.

2004 yılında *mevduat hesapları*, *Merkez bankası nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarının* 209 milyon Dolar azalmasına karşılık, bankacılık kesimindeki mevduatın 602 milyon Dolar yükselmesi sonucu net 393 milyon Dolar artış göstermiştir.

Rezerv Varlıklar

2003 yılında 4 047 milyon Dolar artma göstermiş olan Resmi rezervler 2004 yılında da artışını sürdürmüş ve 824 milyon Dolar yükselmiştir.

II.8.1. ÖDEMELER DENGESİ ALANINDA 2005 YILI GELİŞMELERİ

II.8.1.1. Cari işlemler

2005 yılı Ocak-haziran döneminde “Cari İşlemler Hesabı” geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 38.3 oranında, önemle dikkat çekici bir artış göstermiş ve 13.691 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Geçen yılın aynı dönemine göre bu yılın ilk yarısında, “hizmetler” hesabında 421 milyon Dolar tutarında ve “cari transferler”de 102 milyon Dolar tutarında bir ilave ‘fazla’ teminine karşılık “yatırım geliri” hesabında 326 milyon Dolar tutarında ‘açık’artışı olmuş ve neticede “dış ticaret” kalemi dışında “cari işlemler hesabı”nı oluşturan diğer tüm kalemler toplamında geçen yıla göre 197 milyon Dolar tutarında ‘fazla’ artışı meydana gelmiştir. Buna rağmen bu yıl cari işlemler hesabının geçen yılın eş dönemine göre, 3 milyar 791 milyon Dolar tutarında, ya da yüzde 38.3 oranında artmasında temel etken dış ticaret açığındaki 3 milyar 988 milyon Dolar tutarındaki genişleme olmuştur.

Dış Ticaret Hesabı

Ödemeler dengesi hesaplarındaki verilere göre toplam mal ihracatı (fob), bu Ocak-Haziran döneminde geçen yılın eş dönemine göre yüzde 20.5 oranında artış göstererek 34 973 milyon Dolar olarak, bavul ticareti (ihracat) yüzde 13.8 oranında bir düşüşle 1 655 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş, ithalat (cif) ise “parasal olmayan altın” (net) dahil, aynı dönemler itibariyle yüzde 21.3 oranında bir genişleme ile 54 milyar 980 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu şekilde 2005 yılı ilk yarısında dış ticaret hesabı açığı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 36.0 oranında bir genişleme ile 15 milyar 64 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

TABLO.II.8.2.
ÖDEMELER DENGESİ
(Ocak-Haziran Dönemi İtibariyle)

(Milyon ABD Dolar)	2004	2005
I. Cari İşlemler Hesabı	-9 900	-13 691
Mal, Hizmet ve yatırım Hesabı	-10 422	-14 315
Mal ve Hizmet hesabı	-7 563	-11 130
A. Dış Ticaret hesabı	-11 076	-15 064
Toplam Mal İhracatı	30 939	36 628
İhracat (fob)	29 019	34 973
Bavul ticareti	1 920	1 655
Toplam Mal ithalatı	-42 015	-51 692
İthalat (cif)	-45 312	54 980
Navlun Sigorta	2 697	3 288
B. Hizmetler Hesabı	3 513	3 934
Taşımacılık	-503	-696
Turizm	3 808	4 398
İnşaat Hizmetleri	322	378
Finansal hizmetler	-48	-30
Diğer Ticari Hizmetler	50	7
Resmi Hizmetler	-127	-165
Diğer Hizmetler	6	42
C. Yatırım Geliri Hesabı	-2 859	-3 185
Doğrudan yatırımlar	-430	-484
Portföy Yatırımları	-811	-729
Diğer yatırımlar	-1 618	-1 972
Faiz geliri	315	370
Faiz Gideri	-1 933	-2 342

D. Cari Transferler	522	624
II: Sermaye ve Finans hesapları	8 390	7 739
A. Sermaye Hesabı		
B. Finans hesabı	8 390	7 739
Doğrudan Yatırımlar	960	931
Yurtdışında	-410	-433
Yurtiçinde	1 370	1 364
Portföy yatırımları	4 006	6 008
Varlıklar	324	1 047
Yükümlülükler	3 682	7 055
Diğer Yatırımlar	4 271	7 454
Varlıklar	-1 150	1 608
Yükümlülükler	5 421	5 846
Rezerv Varlıklar	-847	-6 654
Resmi Rezervler	-847	-6 654
Net hata Noksan	1 510	5 952

Hizmetler

Hizmetler hesabı bu yılın ilk yarısında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 12.0 oranında yükselerek 3 milyar 934 milyon Dolar fazla vermiştir. *Turizm* gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 15.5 oranında artarak 5 755 milyon Dolara yükselmiştir. *Turizm* giderleri de aynı oranda yükselerek 1 357 milyon Dolara yükselmiştir.

Taşımacılık kaleminde gelirler 2004 yılı ilk yarısına göre yüzde 34.8 oranında artmış, buna karşılık giderler yüzde 35.8 oranında yükselmiş ve 2005 yılı Ocak-Haziran döneminde net taşımacılık giderleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 38.4 oranında bir artışla 696 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Yatırım Geliri hesabı

2004 yılının ilk yarısında 2 859 milyon Dolar net çıkışla sonuçlanan yatırım geliri hesabı, 2005 yılının aynı döneminde ise 3 185 milyon Dolar çıkışla sonuçlanmıştır. Bu

yılın ilk yarısında *doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları* ve faizlerden oluşan diğer yatırım kalemlerinde gerçekleşen net çıkışlar sırasıyla, 484 milyon Dolar 729 milyon Dolar ve 1 972 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde net faiz giderleri yüzde 21.2 oranında bir artışla 2 342 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Cari Transferler

İşçi dövizleri ve resmi transferlerden oluşan *cari transferler* bu yıl Ocak-Haziran döneminde yüzde 19.5 oranında artışla 624 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

II.8.1.2. Sermaye ve Finans Hesapları

2005 yılının ilk yarısında *finans* hesaplarında gerçekleşen net sermaye girişi, 2004 yılı ilk yarısına göre yüzde 7.8 oranında azalarak 7 739 milyon Dolar olmuştur

Doğrudan Yatırımlar

Bu kapsamda, yabancı sermayeli şirketlerin yurtdışındaki ortaklarından kullandıkları krediler dahil yurt dışında yerleşik kişilerin yurtiçinde yaptıkları net yatırımlar bir önceki yılın aynı dönemine göre fazla değişmeyerek 1 364 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Yurtdışında yerleşiklerin Türkiye’de gerçekleştirdikleri net gayrimenkul alımları yılın ilk yarısına 662 milyon Dolar olmuştur

Yurtiçinde yerleşiklerin yurt dışında yaptıkları net yatırımlar geçen yıla göre 23 milyon Dolar artışla 433 milyon Dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak 2005 yılı ilk yarısında gerçekleşen doğrudan yatırımlar önceki yıla göre yüzde 3.0 oranında azalarak 931 milyon Dolara düşmüştür.

Portföy Yatırımları

2004 yılının ilk yarısında 4 006 milyon Dolar olarak gerçekleşen net sermaye girişi bu yılın aynı döneminde 6 008 milyon Dolara yükselmiştir

Varlıklar başlığı altında yurtiçinde yerleşik kişilerin yurtdışında menkul değer alım-satımları ile ilgili olarak 2004 yılı ilk yarısında 324 milyon Dolar tutarında satım gerçekleşirken 2005 yılının aynı döneminde 1 047 milyon Dolar net alım gerçekleşmiştir.

Yükümlülükler başlığı altında Genel Hükümet bu yıl Ocak-Haziran döneminde yurt dışında 1 250 milyon Dolar tutarında tahvil ihracı gerçekleştirmiş, böylece net borçlanma tutarı 1 966 milyon Dolara yükselmiştir.

Yurt dışında yerleşik kişiler Ocak-haziran döneminde 317 milyon Dolar tutarında hisse senedi ve 457 milyon Dolar tutarında da DİBS alımı gerçekleştirmişlerdir

Diğer Yatırımlar

Ticari ve diğer krediler ile mevduatlardan oluşan bu kalemde 2005 yılı ilk yarısında 7 454 milyon Dolar tutarında net giriş gerçekleşmiş ve geçen yılın aynı dönemine göre artış yüzde 74.6 olmuştur.

Varlıklar başlığı altında yer alan ticari kredilerde ihracat karşılığı yurtdışına açılan kredilerle ilgili olarak 2004 yılı ilk yarısında 1 185 milyon Dolar kredi açılmışken, bu yılın aynı döneminde 1 212 milyon Dolar net geri ödeme gerçekleşmiştir. Nakit kredilerde ise 246 milyon Dolar geri ödeme gerçekleşmiştir.

Bankaların yurtdışı muhabirleri nezdindeki döviz varlıkları bu yılın ilk yarısında 316 milyon Dolar azalış göstermiştir.

Yükümlülükler başlığı altında ise, ithalat karşılığı sağlanan kredilerde, 2005 yılı Ocak-haziran döneminde toplam 1 991 milyon Dolar uzun ve kısa vadeli net kullanım gerçekleşmiştir.

2005 yılı ilk yarısında Merkez Bankasınca IMF'ye 1 963 milyon Dolar geri ödeme yapılmış, Genel Hükümetin aynı dönemde yurtdışı piyasalar ve diğer uluslar arası kuruluşlardan sağladığı uzun vadeli kredi 595 milyon Dolara ulaşırken, net 1 608 milyon Dolar tutarında geri ödeme gerçekleştirmiştir.

2005 yılı ilk yarısında bankacılık sektöründe net 4 158, diğer sektörlerde net 2 550 milyon Dolar net kullanım gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde TCMB nezdindeki kredi mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesapları 304 milyon Dolar azalmış, buna karşılık bankalardaki mevduat 840 milyon Dolar artmış ve bu şekilde mevduat hesapları toplamda 536 milyon Dolar yükselmiştir.

Rezerv Varlıklar

2005 yılı Ocak-Haziran döneminde rezerv varlıklarda 6 654 milyon Dolar artış meydana gelmiştir.

Net Hata Noksan

2005 yılı ilk yarısında oluşan 13 milyar 691 milyon Dolar tutarındaki "Cari İşlemler Hesabı" açığının, 7 milyar 739 milyon Dolar tutarında fazla veren "Sermaye ve Finans Hesapları" ile kapatılamayan bölümü 5 milyar 952 milyon Dolar olarak "Net Hata ve Noksan" kaleminde gösterilmektedir.

PARA VE SERMAYE PIYASASI

III. PARA VE SERMAYE PİYASASI

III.1. PARA POLİTİKASI

Yakın Geçmiş Döneme Kısa Bir Bakış

1990'lı yıllar, Türkiye'de yüksek enflasyonun kesintisiz hüküm sürdüğü, büyüme hızında önemli dalgalanmaların meydana geldiği ve ortalama büyüme hızının geçmiş dönemlerde sağlanmış olan düzeyin, hatta gelişmiş OECD üyesi ülkeler ortalamasının altında kaldığı, yine dalgalanma göstermekle beraber reel faiz haddinin ve kamu kesimi borçlanma gereksiniminin giderek yükseldiği ve dönemin sonlarına doğru kamu maliyesinde bir borç-faiz kısır döngüsünün ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Sözkonusu yakın geçmiş dönemde yüksek reel faizler varlıklı kesime ve kısa vadeli yabancı sermaye sahiplerine hesapsız kaynak aktarımına olanak sağlayarak fakirleşmeye ve gelir adaletsizliğine katkıda bulunurken, 1994, 2000 ve 2001 krizlerinde Merkez Bankası'nın döviz kurlarını yersiz biçimde savunma çabası içine girmiş olması, ulusal servetin başta yabancılar olmak üzere bazı kesimlere aktarılması sonucunu doğurmuştur.

Bütçe açığının yüksek maliyetli iç borçlanma ile karşılanması, faiz giderlerinin bütçe içerisindeki payında, 2002 yılına kadar devam edegelen, sürekli bir artışa neden olmuştur. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksekliği, özel bankaların, reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine – crowding out – yol açmıştır.

Yüksek seyreden ve dalgalanmalar gösteren enflasyon ile süratle artan kamu kesimi borç stoku neticesinde TL.'na olan güvende meydana gelen zayıflama ve TL'nin, bir para biriminin önemli özellikleri olması gereken değer, servet saklama aracı ve uzun vadeli sözleşmelerde bir yükümlülük ölçüsü olma özelliklerini yitirmesi, beraberinde giderek ivme kazanan ve etkisini 2003 yılının ilk dönemine kadar sürdürmüş olan bir "para ikamesi" olgusunu getirmiştir.

Diğer taraftan yüksek reel faizler yabancı fonlar için bir cazibe merkezi oluşturmuş, bankacılık kesimini, yüksek faizli kamu kağıtlarını döviz açık pozisyonları ile fonlamaya özendirmiş, bu durum bir taraftan 1994 Eylülünde ve 2000 Kasımında ve 2001 Şubatında olduğu gibi ülkeyi ani sermaye hareketlerinin getireceği krizlere, diğer taraftan bankaları kur risklerine duyarlı hale getirmiştir.

Bu olumsuz ekonomik konjonktür içerisinde 1997 yılı sonlarına kadar Merkez Bankası'nın temel amacını, mali piyasalarda istikrarın sağlanması ve korunması oluştur

muştur. Ancak 1998 yılı ile birlikte, ekonomik ve sosyal yapı üzerinde onarılması güç tahribat oluşturan kronik enflasyonun kontrol altına alınarak belirli bir program dahilinde düşürülmesi de, para politikasının bir diğer temel amacı olarak benimsenmiştir.

Enflasyonun düşürülmesi programı IMF ile 26 Haziran 1998 tarihinde yapılan “Yakın İzleme Anlaşması” ile etkinlik kazanmıştır. Ne var ki bu program, Ağustos 1998’de patlak veren Rusya krizi, onun getirdiği sermaye kaçıışı, faizlerdeki tırmanma, iç ve dış talep daralması ve ekonomik yavaşlamanın yılın son çeyreğinde daralmaya dönüşmesi, hükümet değişikliği, siyasi belirsizlik ve öne alınan seçimler gibi bir dizi ekonomik ve siyasi değişiklikten olumsuz yönde, derin biçimde etkilenmiştir.

Merkez Bankası 1999 yılında uyguladığı para politikasını, 1998’de olduğu gibi, enflasyonun kontrol altında tutulmasına katkıda bulunma ve mali piyasalarda istikrarı sağlama hedefleri doğrultusunda belirlemiştir. Bununla beraber yılın ilk yarısında içinde bulunulan ekonomik ve siyasi belirsizlik para politikası uygulamalarını olumsuz biçimde etkilemiştir. 1999 Haziran ayında IMF ile yapılan görüşmeler sonucu, bir yıl önce yapılmış olan “Yakın İzleme Anlaşması”nın –Staff Monitored Program- bir programa bağlı ve mali destek içeren bir “Stand-by Anlaşması”na doğru bir köprü görevi görmesi hususunda mutabakata varılmıştır.

Türkiye tarafından verilen “Niyet Mektubu”nun 22 Aralık 1999 tarihinde IMF İcra Direktörleri Kurulu’na onaylanması ile, 2000-2002 dönemini kapsayan, 3 yıl süreli –17 nci –Stand-by Anlaşması yürürlüğe girmiştir.

Stand-by anlaşması ile belirlenen para ve kur politikası çerçevesinde, kur politikasının yalnızca enflasyon hedefine göre belirlenmesi, 2000 Ocak-2001 Haziran dönemini kapsayan ilk 18 aylık dönemde “enflasyon hedefine yönelik kur sepeti”, izleyen dönemde ise “kademeli olarak genişleyen band sistemi” uygulanması öngörülmüştür..

17 nci Stand-by anlaşması çerçevesinde para politikasının temel araçları ve hedefleri de belirlenmiştir. Program çerçevesinde Merkez Bankası önceden açıklamış olduğu döviz fiyatları üzerinden, getirilen tüm döviz almayı, bu şekilde piyasaya döviz karşılığı likidite vermeyi taahhüt etmektedir. Bu surette, Net İç Varlıklar sabit tutulduğu cihetle, TL. yaratma işleminin, sadece döviz satın alınarak yapılması ve para tabanındaki değişiminin, ancak ve ancak Net Dış Varlıklardaki değişim karşılığı olması öngörülmüştür.

Temel makroekonomik hedefler ve performans kriterleri açısından 2000 yılı uygulama sonuçlarına bakıldığında, TÜFE ve TEFE artış oranları ile dış ticaret dengesi ve cari işlemler açığı dışında diğer hedeflerde alınan sonuçlar olumlu olmuştur

Ne var ki istikrar programı hedeflerindeki en büyük ve kritik sapma dış denge ve cari açık alanında yaşanmış ve bu sapma programın sürdürülebilirliğine en önemli darbeyi indirmiştir. Dış denge, Kasım 2000 itibariyle GSMH'nın yüzde 4.5'ini aşan ve tümü kısa vadeli dış borçlanma ile finanse edilen 9.1 milyar Dolar cari açıkla sonuçlanmış ve esasen 2000 yılı ilk yarısı sonlarından itibaren aşırı değerli hale gelen TL.'nin kurunun, programda öngörüldüğü gibi hedeflenen enflasyon paralelinde sürdürülebileceği hususundaki güven sarsılmış ve bir zorunlu devalüasyon beklentisi hakim olmaya başlamıştır. Kamu kesimi borçluluk oranı yüksekliği, kamu kesimi bankaları bilançolarında gizlenmekte olan kamu finansman açığı ve borç yükü, bankacılık kesiminin zayıflığı ve batık ya da banka sahiplerine kanalize edilmiş kredilerin yüksek boyutu, yabancıları daha da duyarlı hale getiren unsurlar olmuş ve Kasım krizi ile beraber büyük boyutlu sermaye kaçıışı başlamıştır

Kasım 2000'de mali sistemde yaşanan kriz sırasında ortaya çıkan yoğun likidite ihtiyacı ve başdöndürücü faiz hadleri, Merkez Bankasının piyasayı fonlamasını gerektirmiş, ancak daha sonra fazla likiditenin dövizle yöneleceği kaygısıyla Banka, önceki uygulamasına dönmüştür. Ayrıca, bu dönemde, yerli ve yabancı yatırımcıların döviz talebindeki artış nedeniyle Merkez bankası yaklaşık 6 milyar Dolar tutarında net döviz satışı yapmıştır

2000 yılı sonunda 2001 yılı para ve kur politikası açıklanmış; döviz kuru politikasının kriz öncesi dönemde belirlenen çerçevede yürütüleceği, para politikasında ise 2000 yılı için belirlenmiş olan genel ilkelerin korunacağı ve yılın ikinci yarısında geçilecek olan döviz bandı sistemi uygulaması sonucu, faiz politikasında belirli bir düzeyde kavuşulacak faiz esnekliği ile para politikasının daha etkin şekilde kullanımına başlanacağı belirtilmiştir.

Kasım kriziyle önemli şekilde artan risk priminin etkisiyle birincil ve ikincil piyasalarda faiz hadleri yüksek seviyesini korumuş ve krizin başta kamu bankaları olmak üzere bankacılık sisteminin mali yapısında oluşturduğu hasar finansal sistemin kırılganlığını arttırmış, enflasyon oranı ile faiz oranlarının, döviz kuru sepetindeki artışa göre yüksek seviyelerde devam etmesi ve cari işlemler hesabındaki açığın sürmesi, ısrarla uygulanmasına devam edilen mevcut kur rejiminin sürdürülebilirliği konusundaki kuşkuları daha da yoğunlaştırmıştır

Şubat ayındaki kriz, Kasım ayından sonra artan mali kırılganlığın da etkisiyle, doğ

rudan mali sisteme olan güven kaybı ve yabancı paraya karşı bir atak şeklinde kendini göstermiş, ve yaklaşık net 5 milyar Dolar tutarında bir döviz rezerv kaybı vukubulmuştur. 22 Şubat tarihinde, Türk Lirası yabancı para birimleri karşısında dalgalanmaya bırakılmıştır

Türk Lirasının dalgalanmaya bırakılmasını izleyen günlerde Merkez Bankası piyasanın likidite ihtiyacını karşılayarak ödemeler sisteminin yeniden işler hale getirilmesine öncelik vermiş, bankalar arası para piyasasında alış ve satış kotasyonlarını düşürmüştür, APİ (açık piyasa işlemleri) ile bankacılık kesimine likidite temin etmiş, döviz satışı yoluyla mali sistemin dış yükümlülüklerini yerine getirmesine olanak sağlamıştır.

15 Mart 2001 tarihinde Hükümet tarafından “Güçlü ekonomiye geçiş Programı” yayınlanmış, 3 Mayıs 2001 tarihinde verilen Niyet Mektubu, 15 Mayıs tarihinde IMF tarafından onaylanmış ve Türkiye’ye ilave yaklaşık 8 milyar Dolar ek kaynak sağlanmıştır.

18 nci Stand-by Anlaşmasının IMF tarafından onaylandığı gün Merkez Bankası’nca, yılın kalan bölümünde uygulanmak üzere 2001 Yılı Para Programı yayınlanmıştır

Kur politikası döviz fiyatlarının piyasada arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesine göre şekillendirilmiş, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve dalgalı kur rejimi çerçevesinde, TL’nin değerindeki hızlı düşüşün enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla para politikasının daha etkin şekilde kullanılması cihetine gidilmesi kararlaştırılmıştır

Yıl içinde yapılan Merkez Bankası Kanunu değişikliği ile getirilen en önemli hükümlerden birini oluşturan, Merkez Bankası’nca Hazineye ve kamu kurumlarına kredi açma yasağı 5 Kasım 2001 tarihinde başlamıştır

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde 2002 Yılı Para ve Kur Politikasını yayınlamıştır. 2002 yılı para programı da 2001 yılında olduğu gibi, parasal hedefleme çerçevesine dayandırılmıştır

Para programında çapa olarak belirlenen Para tabanının, 2002 yılında enflasyon hedefi ve büyüme beklentisi ile tutarlı olarak yüzde 40 oranında genişlemesi öngörülmüştür.

T.C. Merkez bankasının fiyat istikrarı amacı doğrultusunda en güçlü politika aracı olarak değerlendirdiği kısa vadeli faiz oranları 2002 yılı içerisinde altı kez düşürülmüş ve sonuncusu 11 Kasım 2002’de gerçekleştirilen bu değişikliklerle, gecelik faiz oranı yüzde 44’e, gecelik borç verme faiz oranı da yüzde 51’e indirilmiştir.

T.C. Merkez bankası Ocak 2003'te yayınlamış olduğu 2003 yılı Para Politikası Raporunda, para politikasının 2003 yılında da, Merkez Bankası Yasasında belirtilen fiyat istikrarı çerçevesinde oluşturulacağını ve temel para politikası aracı olan kısa vadeli faiz oranlarının sadece ve sadece enflasyon hedefine ulaşılması amacıyla etkin biçimde uygulanacağını açıklamıştır. Raporda, enflasyon hedeflemesine geçilene kadar 2002 yılında olduğu gibi örtük enflasyon hedeflemesi stratejisine devam edileceği, kısa dönemli faiz oranlarının gelecek dönem enflasyonu gözetilerek belirleneceği ve para tabanının yine ek bir çapa işlevi göreceği belirtilmiştir.

Para Politikası çerçevesinde öngörüldüğü gibi 2003 yılında kısa vadeli faiz oranları enflasyon beklentilerini yönlendirmek ve fonlama maliyetini belirlemek üzere Merkez bankası tarafından etkin biçimde kullanılmıştır. Merkez Bankası 25 Nisan, 4 Haziran, 16 Temmuz, 6 Ağustos, 18 Eylül ve 15 Ekim tarihlerinde olmak üzere 2003 yılı içerisinde altı kez kısa vadeli faiz oranlarını düşürmüştür. Bu şekilde, Nisan ayında yüzde 44 düzeyinde bulunan gecelik borçlanma faiz oranı ile yüzde 51 olan borç verme faiz oranı, Ekim ayı itibarıyla sırasıyla yüzde 26 ve yüzde 31 seviyesine çekilmiştir.

2004 Yılı Para politikası ve Uygulaması

T.C. Merkez Bankası 2 Ocak 2004 tarihinde 2004 yılı için öngörülen Para ve Kur Politikasının genel çerçevesini açıklamıştır.

Açıklamada Merkez bankasının 2004 yılında da, dalgalı kur rejimi altında örtük enflasyon hedeflemesine devam edeceği, bu çerçevede parasal büyüklüklere de dikkat edileceği ancak önceliğin, gerçekleşecek olan enflasyonun hedeflenen düzeye yakınsamasına verileceği belirtilmiştir. Diğer bir ifade ile MB açıklamasında, para tabanındaki gelişmelerin, enflasyondaki düşüş eğilimi sırasında para talebinin tahminindeki güçlükler de dikkate alınarak, kesin bir hedef niteliğinden ziyade, gelecek dönem enflasyonuna dair içerdiği bilgiler açısından değerlendirileceği ifade edilmiştir. Kısa vadeli faiz oranları temel para politikası aracı olmaya devam ederken, para tabanına yine ek çapa işlevi yüklenmiştir. 2004 yılı enflasyon hedefi olarak yüzde 12 düzeyi belirlenmiştir.

Merkez Bankası açıklamasında 2004 yılında da likidite politikasının fiyat istikrarı temel hedefi doğrultusunda gerçekleştirileceği ve dalgalı kur rejimine devam edileceği belirtilmiş ayrıca döviz kurlarındaki oynamaların boyutunun ölçülmesindeki zorluğa değinilerek, Merkez Bankasının gerekli gördüğü hallerde döviz piyasasına müdahale edebileceği ve döviz rezervlerinin düzeyinin önemi dikkate alındığında, döviz alım ihaleleri düzenleyerek rezervleri artırma çabasında olabileceği ifade edilmiştir.

Hükümet 2 Nisan 2004 tarihinde 7. gözden geçirme çalışmalarına ilişkin olarak Uluslar arası Para Fonuna (IMF) yeni bir Niyet Mektubu vermiştir. Niyet Mektubunda parasal politikayla ilgili olarak, Merkez Bankasının yıllık yüzde 12 düzeyindeki enflasyon hedefine odaklanmayı sürdüreceği ve dalgalı döviz kuru rejimine bağlılığın devam ettirileceği vurgulanmıştır.

Niyet Mektubunda belirtilen ve 2004 yılı için belirlenmiş olan parasal hedefler ve gerçekleşme sonuçları aşağıda verilmektedir;

2004 YILI PARA POLİTİKASI HEDEFLERİ VE GERÇEKLEŞME SONUÇLARI

Net Uluslar arası Rezervlerin(NUR) Seviyesine (TCMB + Hazine) İlişkin Alt Sınır (milyar Dolar)	Alt Sınır	Gerçekleşme	Not. TCMB'nin (NUR)'i
31 Aralık 2003 (performans kriteri)	-2.0	-0.5	13.6
31 Mart 2004 (performans kriteri)	-2.0	0.7	14.9
30 Nisan 2004 (performans kriteri)	-2.0	1.79	...
31 Ağustos 2004 (göst. nite. hedef)	-2.0	1.6	...
31 Aralık 2004 (göst. nite. hedef)	-2.0	0.2	...
Para Tabanına İlişkin Üst Sınır (katrilyon TL.)	Üst Sınır	Revize⁽¹⁾	Gerçekleşme:
31 Aralık 2003 (performans kriteri)	14.9		14.7
31 Mart 2004 (performans kriteri)	16.1		16.9
30 Nisan 2004 (performans kriteri)	17.5		17.5
31 Ağustos 2004 (göst. nite. hedef)	19.2	20.5	19.3
31 Aralık 2004 (göst. nite. hedef)	19.3	20.9	19.2
Net İç Varlıklar stokuna (TCMB + Hazine) İlişkin Üst sınır (katrilyon TL.)	Üst Sınır	Revize⁽¹⁾	Gerçekleşme
31 Aralık 2003	28.4		26.0
31 Mart 2004 (göst. nite. hedef)	29.6		27.3
30 Nisan 2004 (göst. nite. hedef)	31.6		26.1
31 Ağustos 2004 (göst. nite. hedef)	33.3	34.6	28.0
31 Aralık 2004 (göst. nite. hedef)	33.4	35.0	30.1

(1) 15 Temmuz 2004 tarihinde IMF'ye 8. gözden geçirmeye ilişkin olarak verilen Niyet mektubu ile revize edilen performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedefler.

8. gözden geçirmeye ilişkin olarak Hükümetçe IMF'ye 15 Temmuz 2004 tarihinde yeni bir Niyet Mektubu verilmiştir. Bu mektupta, daha önce verilmiş olan mektupta belirtilmiş olan politikaların aynen korunacağı ifade edilmiş, ancak, ekonomik büyümenin programlanan büyüme hızının üstünde gerçekleşmesi nedeniyle, para tabanına ilişkin olarak daha önce verilmiş olan sınırlarda cüzi bir artış yapıldığı belirtilmiştir.

Öngörülen politika çerçevesinde Merkez Bankası bir yandan kısa vadeli faiz oranlarını temel politika aracı olarak kullanmak suretiyle enflasyon hedefinin tutturulmasına yönelik bir para politikası uygulamış, diğer taraftan IMF ile birlikte yürütülmekte olan ekonomik program doğrultusunda belirlenen performans kriterleri ile gösterge niteliğindeki hedeflerde bir sapma meydana gelmemesine özen göstermiştir.

Para tabanı gelişmelerinin Mart ve Nisan aylarında hedeflenen düzeylerin üstünde oluşması üzerine Merkez Bankası 2 Nisan 2004 ve 15 Temmuz 2004 tarihli Niyet Mektuplarında para tabanı ve net iç varlıklar hedeflerini yükseltme yoluna gitmiştir.

Yukarıda verilen tablodan görüleceği üzere 31 Aralık 2004 tarihi itibarıyla, programda esas alınmış olan performans kriterleri ve gösterge niteliğindeki hedeflere ulaşılmıştır.

Kısa vadeli faiz oranları 2004 yılında da, Merkez Bankası'nın dezenflasyona ilişkin para politikası uygulamasında temel araç olma niteliğini sürdürmüştür. Uygulanan ekonomik program çerçevesinde Merkez bankası kısa vadeli faiz oranlarını 2004 yılında 5 Şubat, 16 Mart, 8 Eylül ve 20 Aralık tarihlerinde olmak üzere dört kez düşürme cihetine gitmiştir. Bu indirim süreci sonunda 2003 yılı Aralık ayı itibarıyla yüzde 26 olan gecelik borçlanma faiz oranı ile yüzde 31 olan gecelik borç verme faiz oranını, 20 Aralık 2004 tarihi itibarıyla sırasıyla, yüzde 18 ve yüzde 22'ye düşürmüştür.

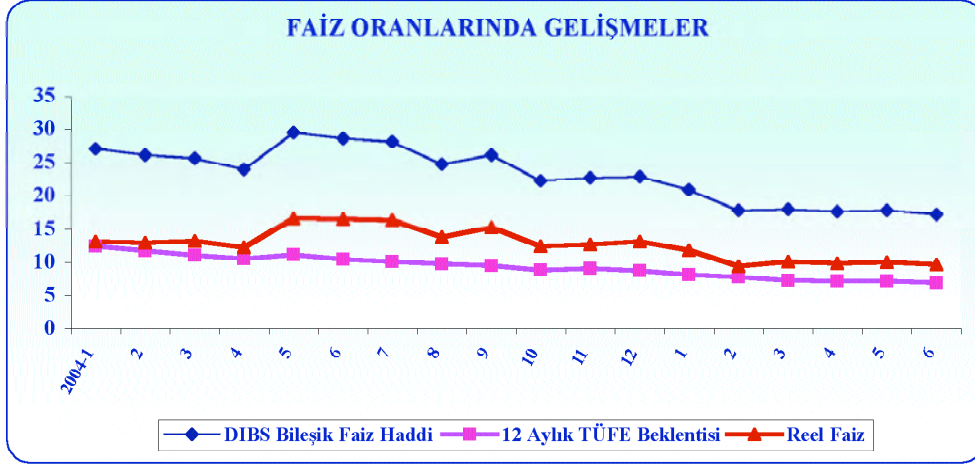
TABLO III.1.1.
MERKEZ BANKASI FAİZ ORANLARINDA GELİŞMELER
(% Basit Faiz)

	Gecelik Borç Alma	Gecelik Borç Verme	Haftalık Borç Alma	Geç Likidite Pen. Borç Ver.	Geç Likidite Pen. Borç Alma
2004 Yılı					
05 Şubat	24.0	29.0	24.0	34.0	5.0
06 Mart	22.0	27.0	22.0	32.0	5.0
08 Eylül	20.0	24.0	20.0	28.0	5.0
20 Aralık	18.0	22.0	18.0	26.0	5.0
2005 Yılı					
11 Ocak	17.0	21.0	17.0	25.0	5.0
09 Şubat	16.5	20.5	16.5	24.5	5.0
09 Mart	15.5	19.5	15.5	23.5	5.0
11 Nisan	15.0	19.0	15.0	23.0	5.0
10 Mayıs	14.5	18.5	14.5	22.5	5.0
09 Haziran	14.25	18.25	14.25	22.25	5.0

Merkez Bankası kamu maliyesi alanındaki gelişmeleri, arz-talep dengesini, ücret, istihdam, birim maliyet ve verimlilik alanındaki gelişmeleri, fiyatlandırma davranışlarını, döviz piyasalarındaki ve enflasyon alanındaki gelişmeleri gözlemleyerek faiz indirim sürecini 2005 yılında da sürdürmüştür.

Ancak Merkez Bankası para Kurulu'nun Temmuz ve ağustos 2005 ayları başında yapmış olduğu toplantılarda bir faiz indirimi kararı alınmamıştır

Merkez bankasınınca gerçekleştirilen bu faiz indirimlerine paralel olarak kamu borçlanması bölümünde de vurgulandığı gibi DİBS ihaleleri ve interbank faiz oranlarında da ciddi bir düşüş süreci yaşanmıştır.

2005 Yılı Para Politikası

T.C. Merkez bankası 20 Aralık 2004 tarihinde “2005 Yılı Para ve Kur Politikası”nı yayınlamıştır 2005 yılında uygulanması öngörülen para politikasının temel unsurları aşağıda ana çizgileriyle verilmektedir.

- Merkez Bankası makroekonomik istikrarın olmazsa olmaz şartı olan fiyat istikrarı hedefinin güvenilirliğini daha da peçinleyecek olan açık enflasyon hedeflemesi stratejisine aşamalı olarak geçecektir.
- Bu aşamalarda temel amaç, enflasyon hedeflemesine geçilirken, para politikası kararlarının daha öngörülebilir ve şeffaf bir hale getirilmesine katkıda bulunmak olacaktır.
- Para politikası karar alma mekanizmasında ilk planda yapılacak değişiklik, faiz kararlarının zamanlaması ve yönünün daha şeffaf ve öngörülebilir hale getirilmesi olacaktır.
- Bu doğrultuda 2005 yılı Ocak ayından itibaren enflasyondaki ve ekonomideki gelişmeleri değerlendirmek üzere Para Politikası Kurulu (PPK) her ayın 8’inde toplanacaktır.

- Faiz kararları, PPK toplantısını takip eden işgünü sabahı, toplantıdaki değerlendirmeleri de içerecek şekilde açıklanacaktır.
- Merkez bankası 2006 yılı başından itibaren açık enflasyon hedeflemesi sistemi ne geçecektir.
- Geçiş dönemi olan 2005 yılında Para tabanı ve Net Uluslar arası Rezervler performans kriteri , Net İç Varlıklar ise gösterge niteliğinde hedef olarak izlenmeye devam edilecektir.

Gecikme ile 26 Nisan 2005 tarihinde IMF'ye verilen Niyet Mektubunda yer alan 2005 yılında uygulanacak para politikasına ilişkin performans kriteri ve gösterge niteliğindeki hedefler aşağıda verilmektedir:

Para tabanı (Milyar YTL. Olarak)

	Üst Sınırlar	Gerçekleşme
31 Aralık 2004 itibariyle mevcut para tabanı		20.2
31 Mayıs 2005 (performans kriteri)	23.6	
30 Haziran 2005 (performans kriteri)	23.6	
30 Eylül 2005 (performans kriteri)	24.7	
31 Aralık 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	25.0	

Net Uluslar arası Rezerv (NUR) (Milyar Dolar)

	NUR Seviyesine İlişkin Alt Sınır	Gerçekleşme	TCMB NUR'ü
31 Aralık 2004 itibariyle mevcut para tabanı		1.29	18.87
31 Mayıs 2005 (performans kriteri)	2.0		
30 Haziran 2005 (performans kriteri)	2.0		
30 Eylül 2005 (performans kriteri)	2.75		
31 Aralık 2005 (gösterge niteliğinde hedef)	3.80		

Niyet Mektubunda ayrıca, para politikası alanında program döneminde ana hedefin enflasyonun, AB ülkelerindeki seviyelere indirilmesi olacağı ve TCMB'nin, dalgalı kur rejimi çerçevesinde hareket ederken, net uluslar arası rezervlerini güçlendirmeyi amaçlayacağı belirtilmektedir.

III.2. KUR POLİTİKASI VE DÖVİZ PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

2001 yılı Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz ertesinde dalgalı kur sistemine geçilmesi kararlaştırılmış ve döviz kurunun piyasa arz ve talep koşullarına göre belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede döviz kuruna müdahalelerin en alt düzeyde tutulması ve piyasaya yapılacak müdahalelerin aşırı ve geçici dalgalanmaları engellemeye yönelik olması ve dövizin uzun dönemli denge değerini bozucu nitelik taşıması yaklaşımı temel politika olarak benimsenmiştir. Bu politika çerçevesinde, gerektiğinde ve dalgalı döviz kuru rejimi ile bir çelişki doğurmayacak şekilde, döviz rezervlerinin artırılmasına dönük yöntemlerin kullanılması cihetine gidilebilmesi de öngörülmüştür.

Merkez Bankası dalgalı kur sistemine geçiş ertesinde, özellikle 2001 yılının Ağustos ayına kadar döviz kurunda ani dalgalanmalar meydana geldiğinde piyasaya program dışı müdahalelerde bulunma ihtiyacını hissetmiş, Eylül ayından itibaren program kapsamında yapmakta olduğu döviz satış ihalelerini günlük olarak yapmaya başlamıştır.

Şubat 2001 ayı içinde dalgalı kur rejimine geçilmesinden itibaren süratli bir değer kaybına maruz kalan Türk Lirası, nisan ayının ikinci yarısında değer kazanmaya başlamış ve bu eğilim Mayıs ayında hız kazanacak şekilde Temmuz ayına kadar etkisini sürdürmüştür. Ancak daha sonraları, IMF'nin Türkiye'ye vereceği 1.6 milyar Dolarlık kredi ile ilgili toplantının ertelenmesi, uluslar arası piyasalarda Arjantin ekonomisi konusundaki kaygıların yoğunlaşması ve kredi derecelendirme kuruluşu Standard & Poors'un Türkiye'nin kredi görünümünü olumsuzlaştırmaya çevirmesi gibi etkenler Türk tahvillerinin uluslar arası piyasalarda değer yitirmesine ve yoğun sermaye çıkışına yol açmış ve Merkez Bankası'nın 1.4 milyar dolar tutarındaki döviz satışında bulunmasına rağmen, TL'nin yüzde 12 oranında değer yitirmesine yol açmıştır. Döviz piyasasındaki bu olumsuz görünüm, IMF'nin 2002 yılında ek 10 milyar Dolar finansman sağlayacağı şeklindeki açıklamasının geldiği Kasım ayı ortalarına kadar sürmüştür. Göreli bir istikrara kavuşan Türk Lirası daha sonra giderek belirginleşen bir değer kazanımı süreci içine girmiştir.

Merkez Bankası 2 Ocak 2002 tarihinde Döviz ve Efektif Piyasaları'ndaki aracılık faaliyetine aşamalı olarak son vereceğini açıklamıştır. Bu uygulama ile işlem risklerinin piyasa katılımcıları tarafından üstlenilmesi ve piyasalarda risk algılamalarının tam olarak yansıtıldığı fiyatların oluşması hedeflenmiştir.

Merkez Bankası sadece kısa dönemli aşırı döviz kuru dalgalanmalarında piyasaya müdahale cihetine gitme ve bu müdahalelerin de kurların uzun dönem değerini etkilememesine özen gösterme şeklindeki bu politikasını, 2002 yılında döviz piyasasına sınırlı miktarlarda gerçekleştirdiği üç ayrı müdahale ile uygulamıştır.

Merkez Bankası 2002 yılı ilk çeyreğinde döviz piyasalarında istikrarın sağlanmış olması durumunu, o dönemde ters para ikamesine ilişkin olarak gözlenen güçlü belirtileri ve güçlü bir döviz pozisyonuna sahip olunmasının Merkez Bankası politikalarına ve ekonomik programa olan güveni artırabileceği hususunu göz önünde bulundurarak Nisan ayı başından itibaren, herhangi bir döviz kuru ve rezerv seviyesi içermeyen, döviz alım ihalesi uygulamasına başlamıştır. Bu kapsamda Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında düzenlenmiş olan döviz alım ihaleleri ile 695 milyon Dolar alımında bulunmuştur.

Merkez Bankası Haziran ayı sonunda piyasalarda yaşanan gelişmeleri göz önüne alarak, Temmuz ayı başından itibaren programlı döviz alım ihalelerine geçici bir süre için ara vermiş, 2002 yılının kalan döneminde de döviz alım ihalesi yapılmamıştır.

Döviz kurunda ani ve aşırı dalgalanmalar meydana gelmesi durumunda piyasaya

müdahalede bulunulması şeklindeki TCMB genel politikasının bir yansıması olarak, Merkez Bankası'nca, Temmuz ve Aralık 2002 tarihlerinde, birincisinde satış, ikincisinde alım yönlü müdahalede bulunulmuştur. Aralık ayı sonlarına doğru iç ve dış gelişmeler sonucunda Türk Lirasında yukarı yönlü aşırı dalgalanmalar gözlenmiş ve Merkez bankası piyasalara satış yönlü müdahalede bulunmuştur. 2002 yılında, Aralık ayları sonları itibariyle, Dolar/TL na karşı yüzde 13.9 oranında değerlendirirken, Euro da aynı dönemde, Euro/Dolar paritesinin Euro lehine gelişmesi sonucu, Türk Lirasına karşı yüzde 35.6 oranında değer kazanmıştır

2003 yılının ilk yarısında Irak Savaşına ilişkin belirsizlikler döviz kurlarının dalgalı bir seyir izlemesine neden olmuştur. Savaşın bitmesi ve belirsizliklerin azalması ile birlikte başlayan ters para ikamesi ve oluşan döviz arz fazlası, Doların Euro karşısında önemli ölçüde değer yitirmesinin de etkisiyle, Türk Lirasının hızlı bir değer kazanma sürecine girmesine neden olmuştur. Yüksek getirisi nedeniyle TL cinsinden yatırım araçlarına ilginin artması ve dolayısıyla döviz mevduatlarındaki duraganlık, bunun yanısıra yoğun şekilde bir sistem dışı döviz ve efektif girişi yaşanması döviz arzının artmasında başta gelen etkenler olmuştur. Haziran ayından itibaren ise döviz kurlarındaki düşüş hızı yavaşlamaya yüz tutmuş ve kur daha istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde Merkez bankası benimsemiş olduğu kur politikası çerçevesinde Mayıs 2003 ayından itibaren döviz kurlarındaki aşırı oynaklığı önlemeye yönelik olarak beş kez doğrudan döviz alım müdahalesinde bulunmuş ve döviz rezervlerini arttırmaya yönelik olarak ta ihale yöntemiyle döviz alımları gerçekleştirmeye başlamıştır.

2003 yılı Mayıs- Ekim döneminde Merkez bankası, beş kez başvurduğu alım müdahaleleriyle 4.8 milyar Dolar ve ihale yöntemiyle de 5.7 milyar Dolar olmak üzere piyasadan toplam 10.5 milyar Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

MERKEZ BANKASI DÖVİZ ALIMLARI
(Milyon Dolar)

	Döviz Alım İhaleleri	Doğrudan Döviz Alımı	Toplam
2003 Yılı			
Mayıs	319	579	898
Haziran	630	566	1.196
Temmuz	990	938	1.928
Ağustos	1.071	579	1.650
Eylül	1.317	2.146	3.463
Ekim	1.326	-	1.326
Toplam	5 653	4.808	10.461
2004 Yılı			
Ocak	286	-	286
Şubat	805	1.283	2.088
Mart	1.418	-	1.418
Nisan	1.354	-	1.354
Aralık	242	-	242
Toplam	4.104	1.283	5.387
2005 Yılı			
Ocak	559	1.350	1.909
Şubat	569	-	569
Mart	706	2.230	2.936
Nisan	605	-	-
Mayıs	468	-	468
Haziran	764	1.400	2.164

2004 Yılı Para Programında açıklanan kur politikası ile tutarlı olarak TCMB, döviz arzındaki gelişmeleri dikkate alarak, 23 Ocak 2004 tarihinden itibaren günlük döviz alım ihalelerine yeniden başlamıştır. Özellikle Kıbrıs'la ilgili olumlu beklentiler nedeniyle döviz kurunda oynaklığın tekrar artması üzerine Merkez Bankası 16 Şubat 2004 tarihinde döviz piyasasına doğrudan müdahalede bulunmuştur. Merkez Bankası program doğrultusunda devam ettirdiği döviz alım ihalelerinde geçerli olan miktarı, döviz arzındaki azalmaya dayalı olarak, 14 Nisan 2004 tarihinden itibaren düşürmüştür. Piyasalarda, uluslar arası piyasalarda faiz artırımı beklentisinden kaynaklanmış olan arz daralması nedeniyle Merkez Bankasınınca, 27 Nisan tarihinden itibaren ihalelere ara verilmiştir. Ancak başta A.B.D.'nde FED'in izleyeceği faiz politikası ile ilgili beklentiler olmak üzere piyasalarda tedirginlik doğması ve para ikamesi sürecinin neden olduğu döviz likiditesi azalması sonucu döviz kurlarında meydana gelen aşırı oynaklık üzerine, Merkez bankası 11 Mayıs 2004 tarihinde döviz piyasasına doğrudan satım müdahalesinde bulunmuştur.

AB müzakere sürecinin olumlu gelişmesinin ülkeye yabancı sermaye girişini arttıracacağı ve ters para ikamesi sürecini daha da belirgin hale getireceği hususu dikkate alınarak 22 Aralık 2004 tarihinden itibaren Merkez Bankasınınca döviz alım ihalelerine yeniden başlanılmıştır.

Merkez Bankası döviz alım ihaleleri ve doğrudan döviz alımı sürecini 2005 yılında da sürdürmüş ve Haziran ayı sonu itibariyle 3 671 milyon Doları döviz alım ihaleleri ve 4 980 milyon Doları da doğrudan döviz alımı yoluyla toplam 8 milyar 661 milyon Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir.

2004 yılında döviz kurunda meydana gelen gelişmeler gözden geçirildiğinde anılan yıl zarfında TL. karşısında Doların yüzde 4.3 oranında değer yitirdiği, buna karşılık Euronun yüzde 4.5 oranında değer kazanmış olduğu görülmektedir. Uluslararası piyasalarda Aralık 2003 sonu itibariyle 1.227 olan Euro/Dolar paritesi 2004 yılı sonunda 1.341'e yükselmiş, bu şekilde Euro Dolar karşısında yüzde 9.6 oranında değer kazanmıştır.

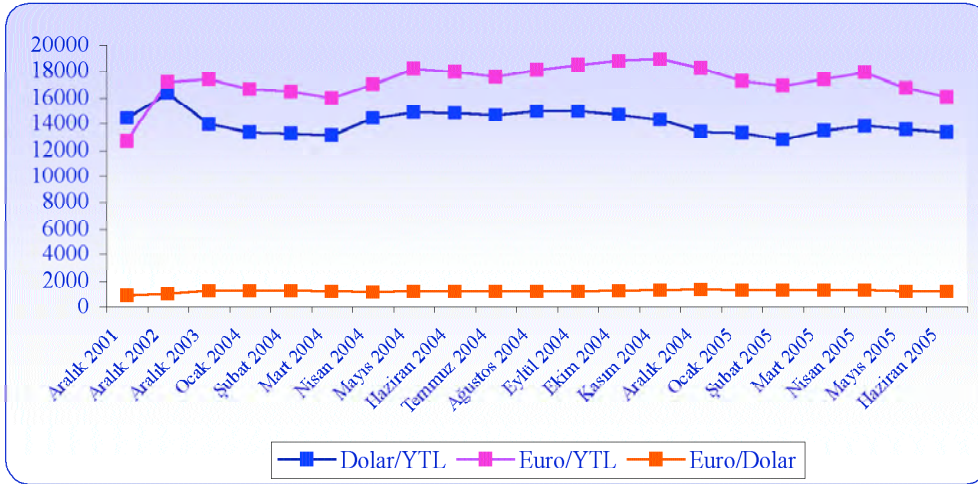
Aşağıdaki Tabloda Dolar ve Euronun YTL cinsinden döviz kurları ile Euro/Dolar paritesindeki gelişmeler verilmektedir: (Ay sonları itibarıyla)

	Dolar / YTL.	Euro / YTL.	Euro / Dolar
Aralık 2001	1.4396	1.2681	0.881
Aralık 2002	1.6397	1.7189	1.048
Aralık 2003	1.3958	1.7450	1.250
Ocak 2004	1.3332	1.6654	1.249
Şubat 2004	1.3239	1.6477	1.245
Mart 2004	1.3113	1.5998	1.220
Nisan 2004	1.4401	1.7038	1.183
Mayıs 2004	1.4853	1.8212	1.226
Haziran 2004	1.4809	1.7969	1.213
Temmuz 2004	1.4627	1.7628	1.205
Ağustos 2004	1.4972	1.8113	1.210
Eylül 2004	1.4977	1.8452	1.232
Ekim 2004	1.4702	1.8778	1.277
Kasım 2004	1.4260	1.8929	1.327
Aralık 2004	1.3363	1.8233	1.364
Ocak 2005	1.3295	1.7297	1.301
Şubat 2005	1.2785	1.6949	1.326
Mart 2005	1.3462	1.7439	1.295
Nisan 2005	1.3844	1.7942	1.296
Mayıs 2005	1.3550	1.6742	1.236
Haziran 2005	1.3337	1.6100	1.207

2005 yılı Ocak ayından itibaren YTL. , yüksek reel faizli YTL. cinsi varlıklara olan talep nedeniyle Dolar ve Euroya karşı belirgin şekilde değer kazanmaya başlamıştır. Bu değer kazanım sürecinin, Türkiye'nin cari işlemler hesabındaki ve AB ile olan müzakere sürecindeki olumsuz gelişmelerden fazla etkilenmediği anlaşılmaktadır. Bu dönemde Euronun Dolar karşısındaki değerinde de, Avrupa Birliği'nde

ekonomik görünümün iyi olmamasından, Avrupa Anayasa referandumunda Fransa ve Hollanda'da alınan olumsuz sonuçlardan ve A.B.D ekonomik verilerindeki olumlu gelişmeden kaynaklanan bir değer kaybı oluşması nedeniyle, YTL'nin Euro karşısında Dolara göre daha fazla değerlendirildiği gözlemlenmiştir.

DÖVİZ KURU GELİŞMELERİ

Kaynak. Devlet Planlama Teşkilatı, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Ocak 2005.

III.3. PARA PİYASASINDAKİ GELİŞMELER

III.3.1. EMİSYON HACMİ

2004 yılında gerçekleşen hızlı ekonomik büyümeye ve ekonomik faaliyet hacmindeki genişlemeye ve beklentilerdeki iyileşmeye bağlı olarak emisyon hacmi ve M1 ve M2 para arzları ciddi reel artışlar göstermişlerdir. Nakit talebinde yaşanan artışın dolaşımdaki para miktarını arttırmasının etkisiyle 2004 yılında bir önceki yıla göre dar kapsamlı para arzı (M1) yüzde 36,7, geniş tanımlı para arzı (M2) de, ekonomik birimlerin yüksek getiri nedeniyle tasarrufları içinde Devlet İç Borçlanma Senetle-

rine (DİBS) ayırdıkları payı büyütmiş olmaları sonucu, yaklaşık aynı düzeyde, yüzde de 35.1 oranında artmıştır Ancak yıl içerisinde gerek TL'nin Dolar ve Euroya karşı değer kazanması gerek ters para ikamesinin yavaşlamakla beraber sürmesi nedeniyle, döviz tevdiat hesaplarında sadece yüzde 10.4 oranında bir artış meydana gelmiş ve dolayısıyla, geniş tanımlı para arzına döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para arzı (M2Y) daha düşük düzeyde, yüzde 23.7 oranında bir artış sergilemiştir.

2004 yılı için 12 aylık ortalama TÜFE artış oranı olan yüzde 10.58 bazına göre M1'deki reel büyüme yüzde 23.6, M2'deki reel büyüme yüzde 22.2 ve M2Y'deki reel büyümede yüzde 11.9 olmaktadır.

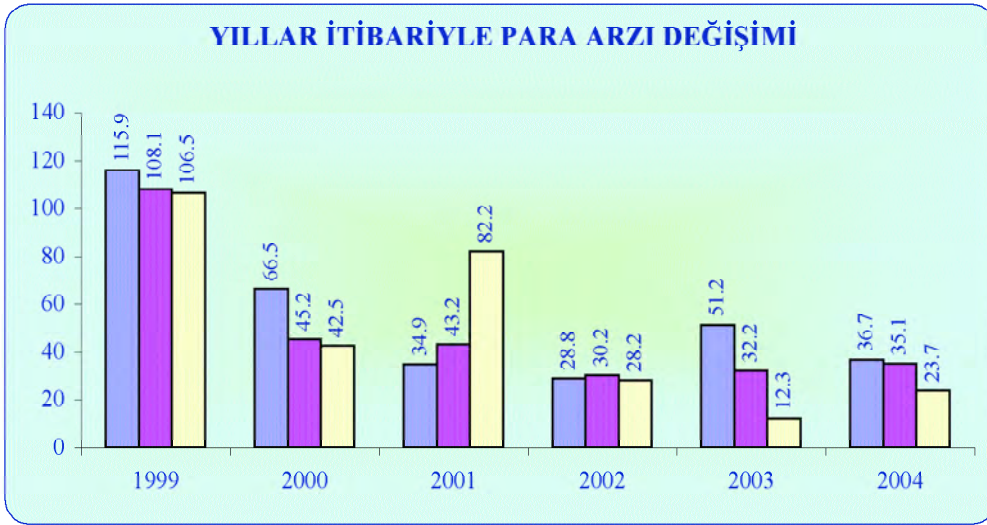
TABLO.III.3.1.
BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER
(Milyar TL.)

	Yıl Sonu				Haziran Sonu ⁽¹⁾	
	2001	2002	2003	2003	2004	2005
Emisyon Hacmi	5.328.876	7.707.082	10.844.508	13.465.237	13.468.575	16.649.465
Rezerv Para	7.931.613	10.662.123	15.442.662	20.327.656	19.236.456	22.682.401
Para Arzı(M1)	11.073.270	14.258.860	21.564.149	29.469.070	25.911.044	33.025.680
Para Arzı(M2)	46.985.987	61.195.275	80.922.936	109.344.449	97.810.951	125.400.601
-Dolaşımdaki Para	4.801.257	7.208.863	10.128.670	12.446.299	12.701.795	15.672.465
-Banka Parası	42.184.730	53.986.412	70.794.265	96.898.151	85.109.156	109.728.135
Para Arzı(M2Y)	104.132.803	133.450.273	149.854.800	185.418.562	166.321.444	196.999.691
Merkez Bankası Kre.	750.000	250.000	0	0	0	0
-Kamu	0	0	0	0	0	0
-Özel	750.000	250.000	0	0	0	0
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	31.249.115	31.845.411	48.018.584	77.628.147	64.266.879	94.058.913
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	2.797.858	3.064.396	3.729.695	4.583.828	4.318.876	5.006.562
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	34.046.973	34.909.807	51.748.279	82.211.975	68.585.755	99.065.475
Yurt İçi Yer. Toplam Mevduat	102.068.501	128.549.197	144.608.935	179.314.351	158.383.487	188.381.542
Toplam YTL Mevduat	44.921.685	56.294.199	75.677.074	103.240.239	89.872.991	116.782.452
- YTL Tasarruf Mevduatı	27.258.952	34.678.913	45.116.114	61.463.036	56.850.283	70.544.804
Döviz Tevdiat Hes.	57.146.816	72.254.998	68.931.861	76.074.112	68.510.496	71.599.090

(1) Geçici

Kaynak: Merkez Bankası, DPT.

2004 yılı içerisinde M1 para arzının ve M2 para arzının Rezerv paradan daha hızlı bir genişleme göstermiş olmaları nedeniyle M1 / RP ve M2 / RP para çarpanları yıl içinde büyümüş, buna karşılık M2Y / RP para çarpanı M2Y'nin genişleme hızının Rezerv Para büyüme hızının altında kalmış olması nedeniyle küçülmüştür

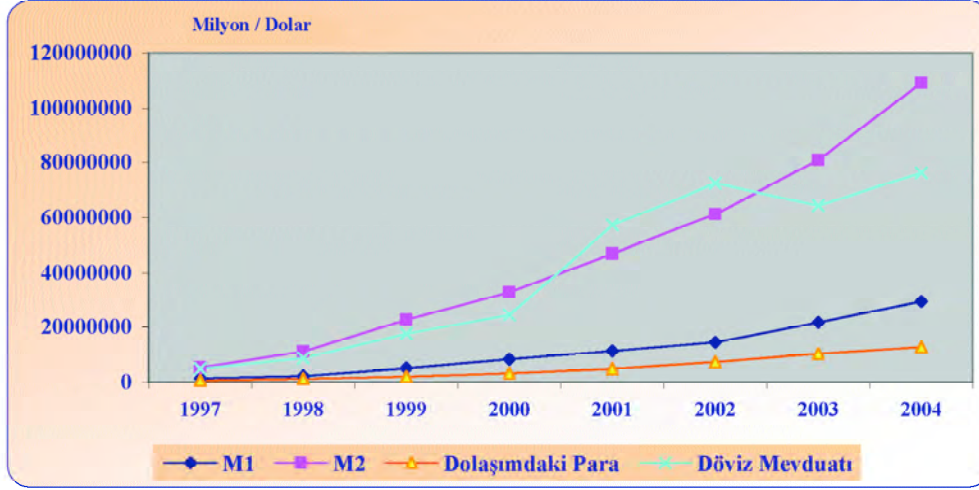

TABLO III.3.2.
Başlıca Parasal Göstergelerde Değişmeler

	Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişme					
	Yıllık					Haziran/Haziran ⁽¹⁾
	2000	2001	2002	2003	2004	2005/2004
Emisyon Hacmi	57,8	41,3	44,6	40,7	24,2	23,6
Rezerv Para	51,3	33,3	34,4	44,8	31,6	17,9
Para Arzı(M1)	66,5	27,9	28,8	51,2	36,7	27,5
Para Arzı(M2)	45,2	40,9	30,2	32,2	35,1	82,2
-Dolaşımdaki Para	60,4	49,3	50,1	40,5	22,9	23,4
-Banka Parası	43,7	40,0	28,0	31,1	36,9	28,9
Para Arzı(M2Y)	42,5	80,1	28,2	12,3	23,7	18,4
Merkez Bankası Kre.	5003,5	49,5	-66,7	-100,0	0,0	0,0
-Kamu	-19,9	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
-Özel	6410,4	50,0	-66,7	-100,0	0,0	0,0
Mevduat Bank. Yurt İçi Kre.	63,8	21,2	1,9	50,8	61,7	46,4
Yat. Kalkın. B. Yurt İçi Kre.	46,0	76,6	9,5	21,7	22,9	15,9
Yurt İçi Net Kredi Hacmi	62,6	24,5	2,5	48,2	58,9	44,4
Yurt İçi Yer. Toplam Mevduat	42,0	82,7	25,9	12,5	24,0	18,9
Toplam YTL Mevduat	44,5	43,1	25,3	34,4	36,4	29,9
- YTL Tasarruf Mevduatı	34,8	50,4	27,2	30,1	36,2	24,1
Döviz Tevdiat Hes.	39,0	132,9	26,4	-4,6	10,4	4,5

Kaynak: Merkez Bankası, DPT.
(1) Geçici

PARASAL BÜYÜKLÜKLERDE REEL GELİŞMELER (% Olarak)

Kaynak. Devlet Planlama Teşkilatı, Mali piyasalarda Gelişmeler, Ocak 2005.

III.3.2 PARA ARZI

III.3.2.1. DAR TANIMLI PARA ARZI (M1)

Daha önceki yıllarda hızlı bir genişleme göstermiş olan ve 1998, 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 65.7, yüzde 115.9 ve yüzde 66.5 oranında büyümüş olan Dar Tanımlı Para Arzı (M1) artış hızı, 2001 yılında özenli bir şekilde izlenen enflasyonu düşürücü politikalar paralelinde belirgin bir gerileme göstermiş ve yüzde 27.9 olarak gerçekleşmiştir. Para arzı büyüme hızındaki yavaşlama 2002 yılında da devam etmiş ve yüzde 28.8 oranında nominal bir büyüme göstermiş, reel anlamda ise yüzde 10.4 oranında bir daralma ortaya koymuştur. 2003 yılında ise ekonomik büyümenin devam etmesi ile nakit talebinde meydana gelen yükselme dolaşımdaki para miktarını arttırmış ve Dar Tanımlı Para Arzı (M1) nominal yüzde 51.2 ve reel yüzde 23.4 oranında genişlemiştir. Dar tanımlı para arzındaki reel büyüme 2004 yılında da sürmüştür ve M1, 2004 yılında nominal yüzde 36.7 ve reel yüzde 23.6 oranında genişlemiştir. Haziran ayları itibarıyla son bir yıllık dönemde Dar Tanımlı Para Arzı M1'de meydana gelen genişleme nominal yüzde 27.5, reel yüzde 17.3 olmuştur. (12 aylık ortalamalara göre Haziran 2004/Haziran 2005 TÜFE artışı oranı = % 8.69)

TABLO III.3.3.
DAR TANIMLI PARA ARZI M1
(Milyar TL.)

	Dolaşımdaki Para		Bankalardaki Vadeli+Diğer Mevd.		Merkez Bankası Mevduatı		Toplam	
	Milyar TL.	Artış %	Milyar TL.	Artış %	Milyar TL.	Artış %	Milyar TL.	Artış %
1997	641.707	80.8	736.641	54.6	256	59.0	1.378.604	65.8
1998	1.106.023	72.4	1.177.706	159.9	445	73.8	2.284.174	65.7
1999	2.003.483	81.1	2.927.483	148.6	296	-33.5	4.931.262	115.9
2000	3.214.550	60.4	4.994.420	70.6	654	120.9	8.209.624	66.5
2001	4.801.257	49.3	6.271.522	25.6	491	-24.9	11.073.270	27.9
2002	7.208.863	50.1	7.046.747	12.4	3.249	561.7	14.258.860	28.8
2003	10.128.670	40.5	11.434.056	62.3	1.422	-56.2	21.564.149	51.2
2004	12.446.299	22.9	17.020.523	48.9	2.249	58.2	29.469.070	36.7

Kaynak: T.C. Merkez Bankası

haziran 2004 ayı sonu itibariyle Dar Tanımlı Para arzı (M1) 29.469 trilyon TL'na (29.469 milyar YTL.) ulaşmış bulunmaktadır.

III.3.2.2. GENİŞ TANIMLI PARA ARZI

Dar tanımlı para arzına resmi mevduat dışındaki vadeli mevduat tutarının eklenmesi ile bulunan Geniş Tanımlı Para Arzı (M2), 2004 yılında yüzde 35.1 oranında bir genişleme ile yıl sonunda 109.344.4 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Geniş tanımlı para arzı 2004 yılında reel anlamda yüzde 22.2 (2004 yılı 12 aylık ortalama TÜFE artışı = % 10.58) oranında genişleme göstermiştir.

TABLO III.3.4.
GENİŞ TANIMLI PARA ARZI M2

	M1	Vadeli Mevduat	M2	M2 % Değiş	Döviz Mevduatı	M2Y	M2Y % Değiş.
1997	1.378.604	3.885.925	5.264.529	87.9	4.864.307	10.128.836	99.3
1998	2.284.174	8.572.589	10.856.763	106.2	8.568.813	19.425.576	91.8
1999	4.931.262	17.664.799	22.596.061	108.2	17.523.249	40.119.310	106.5
2000	8.209.624	24.602.939	32.812.563	108.1	24.354.866	57.167.429	42.5
2001	11.073.270	35.912.717	46.985.987	43.2	57.146.816	104.132.803	82.2
2002	14.258.860	46.936.415	61.195.275	30.2	72.254.998	133.450.273	28.2
2003	21.564.149	59.358.787	80.922.936	32.2	64.399.837	149.854.800	12.3
2004	29.469.070	79.875.379	109.344.449	35.1	76.074.113	185.418.562	23.7

(1) Mevduat Sertifikası stoku Şubat 1998 itibariyle sıfırlanmıştır

Geniş Tanımlı Para Arzına (M2) döviz tevdiat hesaplarının eklenmesiyle bulunan Para Arzı (M2Y), yüzde 23.7 oranında nominal ve yüzde 11.9 reel bir büyüme ile, bir önceki yıl sonu rakamı olan 149.855 trilyon TL.'dan 185.419 trilyon TL.'na yükselmiştir.

TABLO III.3.5.
BANKALARDAKİ MEVDUAT
(Yılları İtibariyle Milyar TL)

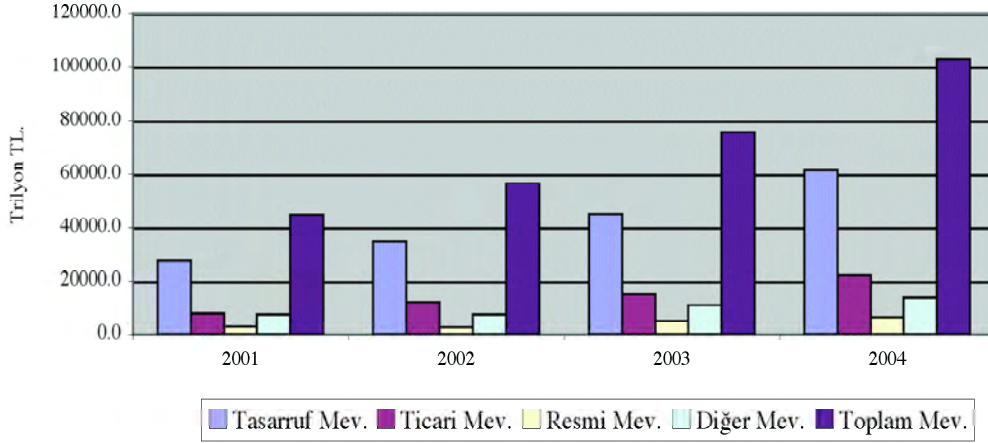
Mevduat	2001	2002	2003	2004	2004/2003 Değişim % si
Tasarruf Mevduatı	27.258.952	34.678.413	45.116.114	61.463.036	36.2
Vadeli	25.774.229	32.614.228	41.396.994	56.258.543	35.9
Vadesiz	1.484.723	2.064.685	3.719.120	5.204.493	39.9
Ticari Mevduat	7.722.244	12.045.190	14.765.434	21.841.482	47.9
Vadeli	4.621.320	8.261.003	9.184.744	13.169.585	43.4
Vadesiz	3.100.924	3.784.187	5.580.690	8.671.897	55.4
Resmi Mevduat	2.737.446	2.311.037	4.884.231	6.344.337	29.9
Vadeli	732.454	1.167.562	2.397.824	3.344.489	39.5
Vadesiz	2.004.992	1.143.475	2.486.407	2.999.848	20.6
Diğer Mevduat	7.203.043	7.259.059	10.911.295	13.591.384	24.6
Vadeli	5.517.168	6.061.184	8.777.049	10.447.251	19.0
Vadesiz	1.685.875	1.197.875	2.134.246	3.144.133	47.3
Toplam TL. Mevduat	44.921.685	56.294.199	75.677.074	103.240.239	36.4
Döviz Tevdiat Hesabı ⁽¹⁾	57.146.816	72.254.998	68.931.861	71.599.090	10.4
Döviz Tevdiat Hesabı \$	45.971	48.893	54.078	63.084	16.7
Yerleşik Olanlar	43.677	46.210	51.407	59.855	16.4
Yurtdışı Adresliler	2.294	1.843	2.671	3.229	20.9

(1) Milyar TL. olarak karşılığı

Kaynak. TOBB, Ekonomik Rapor 2004. DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2005

2004 yılı sonunda toplam mevduat hacmi bir önceki yıl sonundaki 75.7 katrilyon TL: düzeyinden 103.2 katrilyon TL. düzeyine çıkarak nominal yüzde 36.4, reel anlamda ise yüzde 23.3 oranında bir genişleme göstermiştir. 2004 yılında en hızlı artış yüzde 47.9 oranı ile ticari mevduatlarda gerçekleşmiştir.

Bankalardaki Mevduat Hacmi

Reel anlamda ticari mevduat yüzde 33.7 oranında genişlerken, tasarruf mevduatı yüzde 23.2 oranında, Resmi mevduat yüzde 17.5 oranında büyümüştür. Döviz tevdiat hesapları toplamı döviz cinsinden yüzde 16.7 oranında büyüdüğü halde, TL'nin yıl içerisinde değer kazanması sonucu, TL. cinsinden reel anlamda ancak bir evvelki yıl sonundaki değerini koruyabilmiştir.

III.4. MEVDUAT VE YATIRIM BANKALARI KREDİLERİ

Yakın geçmiş dönemin başlıca karakteristiği olan yüksek kamu finansman açığı ve bunun sonucu olarak devletin banka kredilerinin tek müşterisi haline gelmesi faiz hadlerinin reel anlamda çok yüksek düzeylere çıkması sonucunu doğurmuş ve bu yüksek kredi faizleri yatırımcıları, işletme sahiplerini ve tüketicileri kredi kullanamaz duruma getirmiştir. Diğer bir ifade ile yüksek kamu finansman açığı ve borçlanması açık bir "crowding out" etkisi doğurmuştur. Diğer taraftan ekonomik durgunluk nedeniyle kredi borçlularının zora düşerek (veya düşmeyerek ard niyetle) borçlarını ödeyemez duruma düşmeleri, bankaları kredi taleplerini karşılama yönünde isteksiz davranmaya ve tüm olanaklarını yüksek faiz hadleri ile devlete hasretmeye yöneltmiştir. Kredi hacminin azalmasında çok sayıda bankanın faaliyetten çekilmiş olması ile banka kredileri konusunda getirilen daha sıkı koşullar da etkili olmuştur.

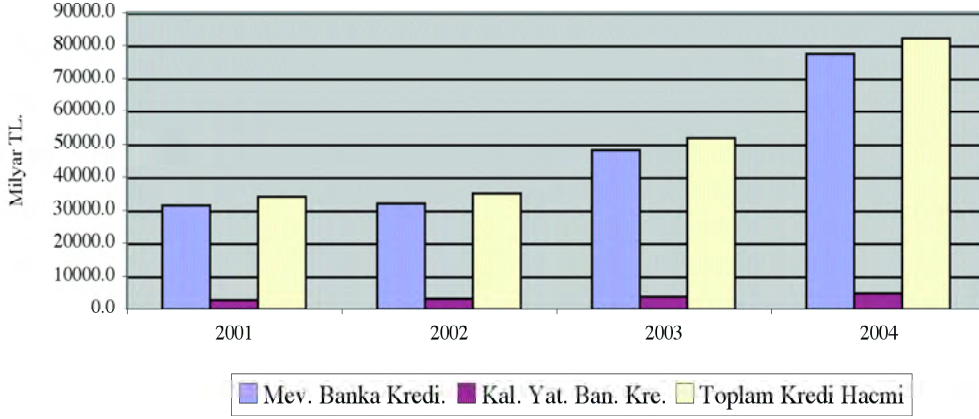
Banka kredilerinin yakın geçmiş dönemde giderek reel anlamda hızla daralma süreci 2003 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 2002 yılından itibaren yeniden ekonomik büyüme sürecine girilmesi, özellikle 2003 yılında faiz hadlerinde gerçekleşen önemli düşme ve tüketicilerin ve iş aleminin geleceğe dönük beklentilerindeki iyileşme, ayrıca TL:’nin değer kazanmasının ithal mallara olan talebi arttırması gibi nedenlerle, uzun bir aradan sonra bankalarca açılan kredi hacminde 2003 yılında dikkat çekici reel bir genişleme meydana gelmiş ve bu gelişme 2004 yılında da sürmüştür.

TABLO III.4.1.
BANKA KREDİLERİ
(Milyar TL. Olarak)

Mevduat	2002	2003	2004	Değişim % si	
				2003/ 2002	2004/ 2003
Tüm Banka Kredileri	34.909.807	51.748.279	82.211.975	48.2	58.9
Mevduat Banka Kredileri	31.845.411	48.018.584	77.628.147	50.8	61.7
Ticari krediler	27.896.449	42.653.312	70.190.837	52.9	64.6
Özel İhtisas Kredileri	3.948.962	5.365.272	7.437.310	35.9	38.6
Tarımsal Krediler	2.365.475	2.948.013	3.738.504	24.6	26.8
Küçük Esnaf Sanatkar Kr.	902.123	1.637.585	2.776.994	81.5	69.6
Konut Kredileri	429.281	474.788	723.556	10.6	52.4
Diğer	252.083	304.886	198.256	20.9	-35.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kr	3.064.396	3.729.695	4.583.828	21.7	22.9
İhracat Kredi Bankaları	1.139.869	1.257.871	1.318.486	10.4	4.8
Diğer	1.924.567	2.471.824	3.265.342	28.4	32.1
TCMB Doğrudan Kredileri	-	-	-	-	-
Toplam Kredi stoku	34.909.807	51.748.279	82.211.975	48.2	58.9

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2005

Banka Kredileri (Milyar TL.)

2004 yılında tüm banka kredileri hacmi nominal yüzde 58.9 oranında genişlerken reel anlamda yüzde 43.7 oranında çok hızlı bir büyüme göstermiştir. Mevduat banka kredileri nominal yüzde 61.7, reel yüzde 46.2 oranında büyürken, Kalkınma ve Yatırım bankaları kredileri daha ılımlı bir hızla, nominal yüzde 22.9 oranında, reel anlamda ise yüzde 11.1 oranında bir büyüme sergilemiştir. 2004 yılında kredilerde en hızlı büyüme, yüzde 69.6 oranı ile küçük esnaf ve sanatkarlara açılan kredilerde gözlemlenmiş, bunu yüzde 64.6 oranı ile ticari krediler izlemiştir.

2000 yılı Kasım ayı krizinin ertesinde uygulamaya konulmuş olan Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün yapısı önemli ölçüde güçlendirilmiştir. Ancak bankacılık sektörünün reel sektörün finansmanında yerine getirdiği işlev henüz yeterli seviyeye gelememiş, bankalar özel kesime arzu edilen ölçüde kredi verme gücünü henüz yeterince kazanamamışlardır. Diğer taraftan uluslararası piyasalarda kredi olanaklarının bol ve faizlerin düşük olması ayrıca Türk Lirasının değer kazanma süreci içinde olması kredi ihtiyacı olan firmaları dış kredi teminine yönlendirmekte, bu durum ise iş aleminin bankalara yönelik kredi taleplerini düşürmektedir.

III.5. ULUSLARARASI REZERVLER

2000 yılı Kasım ayına kadar yükselme eğilimi içinde olan Merkez Bankası döviz rezervleri, Kasım 2000 krizinde yabancıların net 4.637 milyon Dolar tutarında menkul kıymet satışı ile dövize yönelmeleri ve bankaların pozisyon kapamaya yönelik döviz taleplerinin etkisiyle 18.820 milyon Dolara kadar gerilemiş, daha sonra Aralık ayında IMF'nin sağladığı kredinin etkisiyle 2000 yılı sonu itibariyle 22.172.2 milyon Dolar olarak gerçekleşmiş ve bir evvelki yıl sonu tutarı olan 23.177.4 milyon Dolara göre yüzde 4.3 oranında daralma ortaya koymuştur. Merkez Bankası ve bankacılık kesimi döviz rezervlerindeki erime 2001 yılında da devam etmiştir.

Ancak 2002 yılında Merkez Bankası döviz rezervleri 8.2 milyar Dolar düzeyinde yüksek bir artış göstermiş ve yıl sonu itibariyle 26.8 milyar dolara yükselmiştir. Bu artışta iki önemli etken rol oynamıştır. Birincisi, 2002-2004 dönemini kapsayan Stand-by anlaşması çerçevesinde IMF'den kullanılan 9.1 milyar Dolar tutarındaki kredi diliminin, Hazinesin Merkez Bankası nezdindeki Döviz Olarak Takip Olunan Mevduat hesabına geçmiş olmasıdır. Merkez bankası rezervlerinde diğer önemli artışlar, 2002 yılı başından itibaren ters para ikamesi sürecinin başlaması ile birlikte piyasada oluşan döviz arzı fazlalığının, Merkez Bankası tarafından Nisan-Haziran döneminde "Döviz Alım İhaleleri" düzenlenerek sterilize edilmesi yoluyla gerçekleşmiştir.

TABLO III.5.1.
ULUSLAR ARASI REZERVLER
(Milyon Dolar)

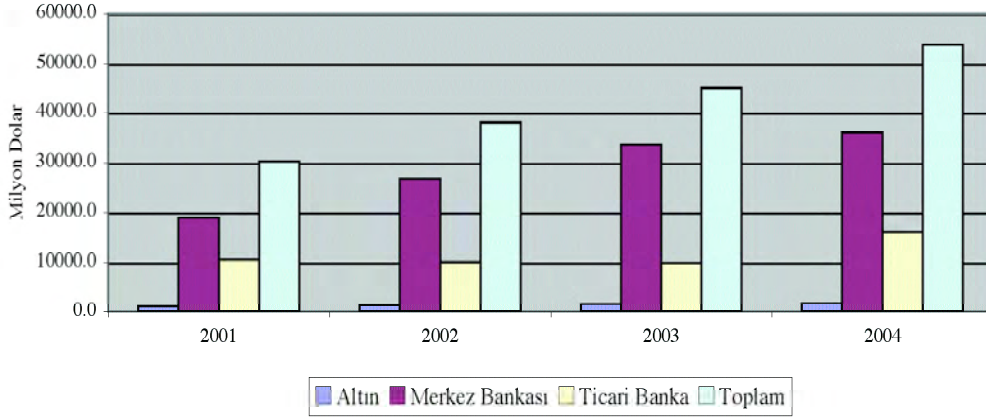
Yıl	Altın	Brüt Rezervler		Toplam
		Merkez Bankası	Ticari Bankalar	
1997	1.124.4	18.488	7.625.1	27.168.3
1998	1.012.1	19.721.0	8.772.9	29.506.0
1999	1.011.0	23.177.4	9.945.0	34.133.4
2000	1.005.9	22.172.2	11.006.9	34.185.0
2001	1.032.1	18.787.1	10.392.4	30.211.6
2002	1.279.4	26.806.7	9.980.2	38.066.3
2003	1.557.5	33.615.8	9.794.5	44.967.8
2004	1.635.0	36.008.8	16.002.9	53.646.7
2005 Ocak	1.635.0	37.128.7	15.183.9	53.947.6

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2005

Merkez bankasının döviz piyasasındaki arz fazlalığını gidermeye dönük müdahaleleri 2003 ve 2004 yıllarında da devam etmiş ve Banka gerek piyasa müdahaleleri gerek döviz alım ihaleleri yoluyla 2003 yılında 10 milyar 461 milyon Dolar 2004 yılında da 5 milyar 387 milyon Dolar tutarında döviz alımı gerçekleştirmiştir

2003 yılında olduğu gibi 2004 yılında da ithalat hacmi artışTCMB döviz rezerv artışlarından daha hızlı gerçekleşmiştir. Bu nedenle, ithalat tutarı ve Merkez Bankası rezervlerinde meydana gelen gelişmeler sonucu, 2002 yılında 6.2 ay olan Merkez Bankası rezervlerinin ithalatı karşılama oranı, 2003 yılı itibariyle 5.8 aya, 2004 yılı itibariyle de 4.8 aya gerilemiştir.

Uluslararası Rezervler

III.6. SERMAYE PİYASASI

Kamu mali yapısındaki görece iyileşmenin ve borçlanma gereksiniminin azalmasının etkisiyle 2004 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul değerlerin toplam tutarında bir önceki yıla göre yüzde 8.8 oranında bir azalma olmuş ve 2004 yılında kamu kesimi tarafından ihraç edilen menkul kıymetlerin toplam değeri 108.333.4 trilyon TL. olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda olduğu gibi 2004 yılında da menkul kıymet ihraçlarının tamamına yakını kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında toplam menkul kıymet ihraçlarının yüzde 91.0'i kamu kesimi tarafından, kalan yüzde 9.0'u da özel kesim tarafından gerçekleştirilmiştir. Kamu kesimi menkul kıymet ihraçlarının değişik menkul kıymet türleri itibariyle bileşimi gözden geçirildiğinde, 2004 yılında da bir önceki yılda olduğu gibi tahvil ihracına ağırlık verildiği gözlemlenmektedir. 2003 yılına göre, toplam kamu kesimi menkul kıymet ihraç değeri içinde 2004 yılında gerçekleştirilen tahvil ihraçlarının payı yüzde 37.8'den yüzde 46.6'ya yükselirken, Hazine bonosu ihraçlarının payının yüzde 47.0'den yüzde 43.6'ya gerilediği görülmektedir. Döviz endeksli senetlerin 2002 yılında yüzde 11.5 olan kamu kesimi menkul kıymet ihraçları toplam tutarı içindeki payı 2003 yılında yüzde 9.0'a, 2004 yılında ise yüzde 0.8'e gerilemiştir.

Ekonomik büyümenin görece istikrar kazanması ve beklentilerdeki iyileşme, halen toplam tutarı çok sınırlı olsa da, 2004 yılında özel kesim menkul kıymet ihraçlarının

bir önceki yıla göre yüzde 36.1 gibi ılımlı bir genişlemegöstermesinde temel unsurlar olmuştur. 2004 yılında özel kesim tarafından, toplam tutarı 10 katrilyon 697 trilyon olan menkul kıymet ihraç edilmiş olup, bunun yüzde 35.8'ini hisse senetleri kalan yüzde 64.3'ünü katılma belgeleri oluşturmuştur.

TABLO III.6.1.
MENKUL KIYMET İHRAÇLARI

	2002		2003		2004	
	Milyar TL.	% Pay	Milyar TL.	% Pay	Milyar TL.	% Pay
Kamu Kesimi	98.868.011.0	96.0	118.806.430.6	93.8	108.333.399.0	91.0
Devlet Tahvili	9.131.987.0	8.9	47.892.925.0	37.8	55.415.275	46.6
Hazine Bonosu	77.891.943.0	75.7	59.485.200.0	47.0	51.931.552	43.6
Dövizle Endekli Se.	11.844.081.0	11.5	11.428.305.6	9.0	986.572	0.8
Özel Kesim	4.109.703.3	4.0	7.881.726.3	6.2	10.696.891	9.0
Hisse senedi	1.597.316.8	1.5	1.749.596.6	1.4	3.826.540	3.2
Katılma Belgesi	2.405.345.7	2.3	6.118.693.0	4.8	6.870.351	5.8
Yabancı Yat. Fon Ka. Bel	107.040.7	0.1	13.436.7	-	-	-
Toplam	102.977.714.3	100.0	126.688.156.9	100.0	119.030.290	100.0

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2005.

Esas itibariyle 2003 yılında kamu kesimi devlet tahvili ihracında meydana gelen yüksek oranlı genişleme nedeniyle, yüzde 62 oranında büyüyerek 2003 yılında 605.6 katrilyon TL.'na yükselen menkul kıymetler ikinci el piyasası işlem hacmi, başta devlet tahvili olmak üzere kamu kesimi kağıtları üzerindeki işlemlerin olağanüstü bir genişleme göstermesi sonucu 2004 yılında 9.506.8 katrilyon TL.'na fırlamıştır.

TABLO III.6.2.
MENKUL KIYMET İKİNCİ EL PİYASASI
(Milyar TL.)

	Menkul Kıymet Değeri			Değişim % si	
	2002	2003	2004	2003	2004
Kamu Kesimi	267.574.516.7	458.981.673.2	9.298.334.213.5	71.5	1.925.9
Devlet Tahvili	162.162.580.2	364.784.683.3	8.534.617.383.9	124.9	2.239.6
Hazine Bonosu	105.411.936.5	94.196.989.9	763.716.829.6	-10.6	710.8
Özel Kesim	106.302.549.8	146.644.042.8	208.422.733.2	37.9	42.1
Hisse senedi	106.302.549.8	146.644.042.8	146.644.042.8	37.9	42.1
Toplam	373.877.066.5	605.625.716.0	9.506.756.946.7	62.0	1.469.7

Kaynak: Sermaye Piyasası Kurulu

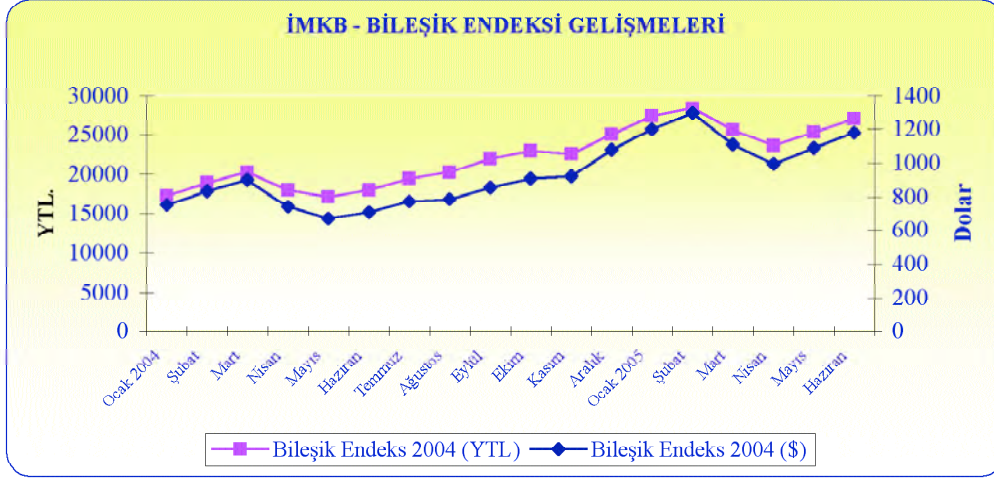
2003 yılı başlarında A.B.D.'nin Irak'a müdahalesi ile ilgili yardım ve tezkere konularının gündeme taşınmasıyla yükselme gösteren endeks, Mart ayında Tezkerenin akıbeti ve Irak Savaşı nedeniyle yılın en düşük seviyesine gerilemiştir. Eylül ve Ekim aylarında yükselme gösteren endeks Kasım ayında vuku bulan terör olayları yüzünden tekrar düşmüştür. Piyasalardaki güven ortamının pekişmesiyle İMKB endeksi Aralık ayında yılın en yüksek düzeyine tırmanmıştır. 2004 yılı Ocak ayında bir parça geriledikten sonra yükselme eğilimini sürdüren endeks Mart ayında 20 000 seviyesini gördükten sonra, FED'in faiz artırımını beklentileri ve IMF ile olan ilişkilerin geleceği konusundaki belirsizlikler nedeniyle daha sonraları biraz gevşemiştir. İMKB endeksi 2004 yılı Mayıs ayından itibaren yıl boyunca oldukça istikrarlı bir yükselme eğilimi göstermiş ve 17 Aralık tarihinde Türkiye'nin AB'ne katılım müzakerelerine başlama kararının alınması ile birlikte hızlı bir yükselme sağlayarak Aralık 2004 tarihi itibarıyla 24.971.7 puan seviyesine tırmanmıştır. Endeksin yılın ikinci yarısında göstermiş olduğu istikrarlı yükselişte, GSMH büyüme ve enflasyon rakamları, A.B.D. ekonomisine ilişkin olumlu veriler ve IMF ile olan ilişkilerin olumlu şekilde sürdürüleceği konusundaki resmi açıklamalar etkili olmuştur.

TABLO.III.6.3.
İSTANBUL MENKUL KIYMET BORSASI ENDEKSİ
(Ocak 1986=100)

	2003		2004		2005	
	Bileşik Endeks	Bileşik Endeks \$ Bazında	Bileşik Endeks	Bileşik Endeks \$ Bazında	Bileşik Endeks	Bileşik Endeks \$ Bazında
Ocak	11.032.0	392.8	17.259.3	751.7	27.330.4	1.197.0
Şubat	11.574.0	424.3	18.889.2	832.5	28.396.7	1.293.4
Mart	9.475.1	324.6	20.190.8	897.4	25.557.8	1.105.5
Nisan	11.509.0	427.7	18.022.7	740.5	23.591.6	992.4
Mayıs	11.381.4	466.8	17.081.1	666.7	25.236.5	1.084.5
Haziran	10.884.4	450.3	17.967.6	706.5	26.957.3	1.177.0
Temmuz	10.572.0	436.1	19.380.9	771.6		
Ağustos	11.611.8	485.5	20.218.4	783.8		
Eylül	13.055.9	549.2	21.953.5	853.8		
Ekim	15.754.3	620.3	22.900.0	907.1		
Kasım	14.617.5	579.1	22.486.2	918.2		
Aralık	18.625.0	778.4	24.971.7	1.075.1		

Kaynak: DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Haziran 2005.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 2005 yılı ilk yarısında da dalgalı bir seyir izlemiş, ancak bir ters çan eğrisi çizdikten sonra Ağustos ayı sonları itibariyle endeks değeri 30 000 değerine yaklaşmıştır.

Kaynak. Devlet Planlama Teşkilatı, Mali Piyasalarda Gelişmeler, Temmuz 2005.

III.7. FİYAT HAREKETLERİ

Son 2 – 3 yıllık döneme kadar kronik enflasyon Türkiye'nin ekonomik gündeminin en başlarında yer almış ve 90'lı yılların sonunda öncelikle çözümlenmesi gereken ve öngörülen bir sorun ve temel makroekonomik politika hedefi niteliği kazanmıştır.

IMF ile düzenlenen 17 nci Stand-by Anlaşmasına dayalı olarak 2000 yılı başında uygulamaya konulmuş olan istikrar programında; 2002 yılı sonuna kadar olan üç yıllık bir süre zarfında , istikrarlı bir ekonomik büyümenin de gerçekleştirilmesi ile birlikte, enflasyon oranının kademeli biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesi hedeflenmiştir. İstikrar programı çerçevesinde oniki aylık tüketici fiyatları ve toptan eşya fiyatları artış hızlarının sırasıyla, 2000 yılında yüzde 25 ve 20, 2001 yılında yüzde 12 ve 10 ve program döneminin son yılı olan 2002 de de yüzde 7 ve yüzde 5'e düşürülmesi hedeflenmiştir. Diğer taraftan 2000 yılı için TEFE Yıllık Ortalama artış hızının yüzde 38.5 ve GSYİH Deflatörünün yüzde 42.5 olması hedeflenmiştir

Bu iddialı enflasyon hedeflerini tutturabilmek amacıyla maliye, gelirler, para ve kur politikaları kapsamında ve birtakım yapısal düzenlemeleri de içeren köklü önlemler uygulamaya konulmuştur.

TABLO III.7.1.
TOPTAN EŞYA FİYATLARI (TEFE)
(1994 = 100)

	Yıllık Ortalama % Değişme ⁽¹⁾					Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
TEFE	51.4	61.6	50.1	25.6	11.1	32.7	88.6	30.8	13.9	13.8
Tarım	38.0	42.3	56.4	33.9	13.6	39.8	65.5	35.2	20.0	14.1
Madencilik	73.7	68.9	46.7	26.1	10.0	46.1	72.3	38.4	15.9	9.2
Enerji	52.0	89.7	49.7	11.0	-1.0	37.4	115.8	24.3	3.2	-0.6
İmalat	56.1	66.7	48.3	28.3	11.0	29.4	96.1	29.7	12.6	14.8
Özel	50.1	56.4	47.7	21.8	9.7	33.6	94.5	27.7	12.3	10.6
Kamu	72.1	67.2	49.8	28.4	13.8	20.2	99.8	34.3	13.2	24.3

(1) 12 Aylık ortalama yüzde değişme
Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2000 yılında Toptan eşya Fiyatları Endeksindeki bir önceki yıl sonuna göre değişme yüzde 32.7 olarak gerçekleşmiş ve bir önceki yıla ait yüzde 62.9 oranına göre önemli bir düşme sergilemiştir. Ancak Tablo III.7.1.de görüldüğü gibi 12 aylık ortalama değişmeler bazında, toptan eşya fiyatlarındaki yavaşlama çok daha sınırlı olmuş ve bir önceki yıl yüzde 53.1 olan TEFE yıllık ortalama artış hızı 2000 yılında ancak yüzde 51.4'e gerilemiştir.

2000 yılında enflasyonun altında seyir izleyen döviz kurları girdi maliyetlerini, dolayısıyla TEFE'yi olumlu etkilerken, belirgin şekilde tırmanan petrol fiyatları olumsuz etkide bulunmuştur.

2000 yılında GSYİH Deflatörü yüzde 51.6 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO III.7.2.
TÜKETİCİ FİYATLARI (TÜFE)
(1994 = 100)

	Yıllık Ortalama % Değişme ⁽¹⁾					Yıl Sonuna Göre 12 Aylık % Değişme				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
TÜFE	54.9	54.4	45.0	25.3	10.6	39.0	68.5	29.7	18.4	9.3
Gıda	49.8	50.3	49.9	28.7	9.0	33.0	80.2	24.7	21.2	6.5
Giyim	42.1	51.7	52.5	27.0	3.9	35.8	65.2	40.1	14.5	1.3
Konut	63.9	56.8	38.7	23.7	15.3	46.3	59.6	28.9	18.6	14.4
Ev Eşyası	52.4	60.5	43.9	16.7	2.1	43.5	72.7	25.9	12.1	0.2
Sağlık	58.7	48.4	38.8	27.9	9.9	51.0	58.4	27.5	21.8	8.5
Ulaştırma	58.0	58.2	51.9	23.5	9.7	27.7	77.5	36.8	14.2	14.9
Eğlence Kültür	38.9	58.1	35.3	14.0	3.9	36.6	61.7	24.5	10.0	-0.9
Eğitim	52.2	39.0	53.1	37.1	18.6	27.5	52.4	53.8	22.0	13.0
Lokanta Otel	52.1	42.5	38.3	34.2	19.6	45.9	46.2	32.3	32.2	14.6
Diğer	60.7	68.7	44.5	24.1	9.7	48.3	81.2	30.5	17.5	7.2

(1) 12 Aylık ortalama yüzde değişme

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

2000 yılında Tüketici Fiyatları Endeksi artışı yılın başında uygulamaya konulan geniş kapsamlı istikrar programı ile önceki yıla göre belığın ve önemli yavaşlama göstermiştir. 12 aylık ortalama yüzde değişme bazında bir önceki yıla ait yüzde 64.9 oranından yüzde 54.9'a gerileyen tüketici fiyatları, Aralık 2000 itibariyle bir önceki yılın Aralık ayına göre sadece yüzde 39.0 oranında artış göstermiş ve bu şekilde 1999 yılında yüzde 68.8 olan artış hızına göre önemli bir yavaşlama göstermiştir.

Aralık 2000 ayı itibariyle yüzde 51.4'e kadar gerileyen Toptan Eşya Fiyatları Endeksi, düşme eğilimini Nisan 2001 ayına kadar sürdürmüş ve yıllık bazda yüzde 41.8'e kadar gerilemiştir. Ancak TÜFE daha sonra, ekonomik krizin ve özellikle Şubat ayında geçilmiş olan ve TL'nin yüksek oranlı devalüasyonu ile sonuçlanan "Dalgalı Kur" rejiminin yarattığı arz şoku ile, Mayıs ayından itibaren, tekrar yükselme eğilimi içine girmiştir.

Şubat krizi şokunun atlatılması ile birlikte enflasyon, talep daralmasının da etkisiyle belirgin bir yavaşlama süreci içersine girmiş ise de önceki yıllara göre çok yüksek bir tırmanma göstermiş ve 2001 yılında Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki değişme, bir önceki yıl sonuna göre yüzde 88.6 olarak gerçekleşmiştir. TEFE de on iki aylık ortalamalar bazında yükselme daha az keskin olmuş ve önceki iki yıla göre yaklaşık on puanlık bir artışla yüzde 61.6 olarak gerçekleşmiştir.

Toptan eşya fiyatlarında 2001 yılında meydana gelen artış, iç talepte yaşanan önemli daralma yüzünden tüketici fiyatlarına tam olarak yansıtılamamış, dolayısıyla Tüketici Fiyatları Endeksindeki artış, TEFE artışının gerisinde kalmıştır

2001 yılında yıllık ortalama TÜFE artışı yüzde 54.4 ile yaklaşık bir önceki yıl seviyesinde (yüzde 54.7) kalırken, bir önceki yıl sonuna göre TÜFE artışı 2000 yılındaki yüzde 39.0 düzeyinden yüzde 68.1 düzeyine sıçramıştır

2001 yılında GSMH Deflatörü yüzde 57.8 olarak gerçekleşmiştir.

Merkez Bankası'nca, 2002 yılında "para tabanı"nın enflasyon hedefi ve ekonomik büyüme beklentisi ile tutarlı biçimde yüzde 40.0 olarak genişlemesi öngörülmüş, 18 Ocak 2002 tarihinde IMF'ye verilen ve 4 şubat tarihinde yürürlüğe giren Niyet Mektubunda ise 12 aylık dönem sonları itibariyle, 2002, 2003 ve 2004 yılları için Tüketici Fiyatları Endeksi artışının yüzde 35, yüzde 20 ve yüzde 12, Toptan Eşya Fiyatları endeksi artışının ise aynı yıllar itibariyle, sırasıyla yüzde 31, yüzde 16.2 ve yüzde 12'ye düşürülmesi öngörülmüştür.

TEFE ve TÜFE artış hızlarında 2002 yılında keskin bir düşüş gerçekleşmiş ve enflasyon öngörülen hedefin altında seyretmiştir. TEFE'de o tarihe kadar ki son 16 yılın, TÜFE'de ise son 20 yılın en düşük düzeylerine inilmiştir.

Para ve maliye politikalarının kararlılıkla uygulanması, başta Merkez Bankası Yasası'nda yapılan değişiklik olmak üzere gerçekleştirilen yapısal reformlar, 2001 yılı krizinin istihdam hacmi ve tüketim davranışları üzerine getirdiği etkilerin hafiflemeye beraber sürüyor olması, enflasyonist beklentilerde meydana gelen iyileşme, kamu kesiminde maaş ve ücret ayarlamalarının program doğrultusunda yapılması ve gıda grubu fiyat artışlarının dikkat çekici şekilde düşük gerçekleşmesi 2002 yılında enflasyon alanında elde edilen başarılı sonuçta önemli rol oynayan başlıca etkenler olmuşlardır.

Toptan eşya fiyatları endeksi (TEFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korurken 12 aylık yüzde değişme olarak keskin bir düşüş sergilemiş ve bir önceki yıla ait yüzde 88.6 düzeyinden, yüzde 30.8'e gerile-

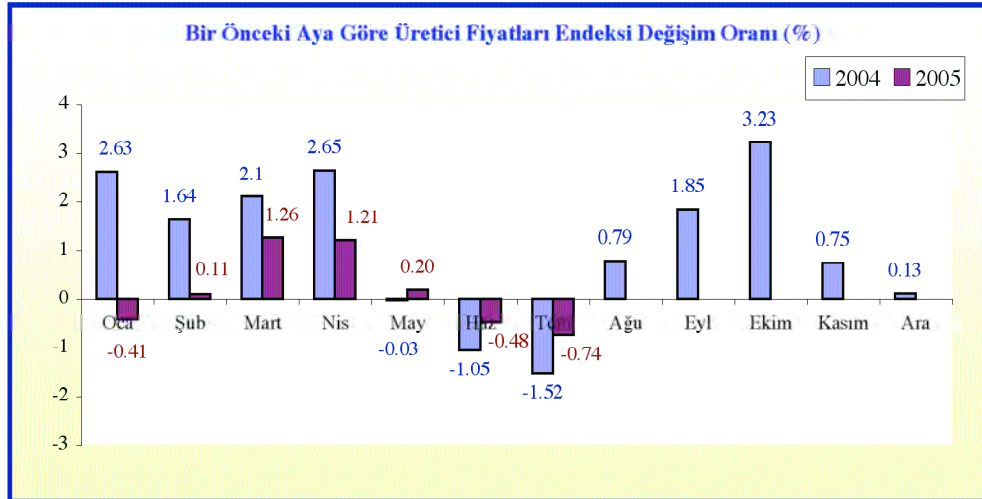
miştir.2001 yılı sonunda yüzde 99.7 olan kamu sektöründeki oniki aylık fiyat artışı 2002 yılında yüzde 32.4'e, yüzde 84.6 olan özel sektördeki fiyat artışı da yüzde 30.3'e gerilemiştir. 2002 yılında çekirdek enflasyon olarak tanımlanan özel sektör imalat sanayii fiyat artış hızı yüzde 47.7 olarak gerçekleşmiştir.

Tüketici fiyatları endeksi (TÜFE) 2002 yılında on iki aylık ortalamalara göre bir önceki yıla ilişkin yüzde 54.4 düzeyinden yüzde 45.0 düzeyine gerilerken, on iki aylık yüzde değişme olarak aynı yıllar itibariyle yüzde 68.5'ten yüzde 29.7'ye düşmüştür.

2002 yılında GSMH Deflatörü yüzde 43.8 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi aşağıda verilen grafik ve Tablolardan da izlenebileceği gibi 2003 yılında da sürmüştür. Sıkı para ve maliye politikalarının özenle sürdürülmesi, güven ortamının pekişmesi ve geleceğe dönük beklentilerdeki iyileşme dolayısıyla faiz hadlerindeki gerilemenin üretim maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi ve ayrıca önemli bir etken olarak Liranın reel değer kazanması gibi unsurlar 2003 yılında enflasyonun belirgin şekilde yavaşlamasında başta gelen rol oynamışlardır.

2003 yılında GSMH Deflatörü yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir.

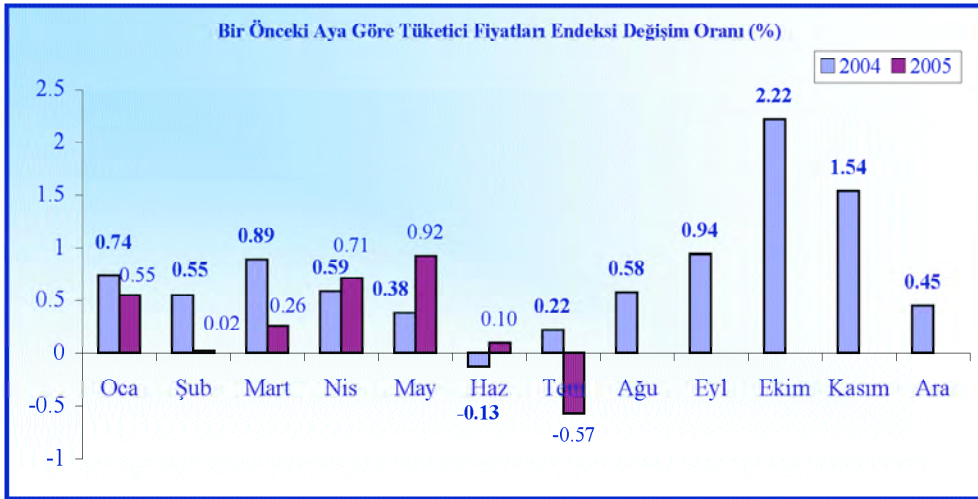
Fiyat artışlarındaki yavaşlama eğilimi aşağıda verilen grafik ve Tablolardan da izlenebileceği gibi 2003 yılında da sürmüştür. Sıkı para ve maliye politikalarının özenle sürdürülmesi, güven ortamının pekişmesi ve geleceğe dönük beklentilerdeki iyileşme, dolayısıyla faiz hadlerindeki gerilemenin üretim maliyetleri üzerindeki olumlu etkisi ve ayrıca önemli bir etken olarak Liranın reel değer kazanması gibi unsurlar 2003 yılında enflasyonun belirgin şekilde yavaşlamasında başta gelen rol oynamışlardır.

2003 yılında GSMH Deflatörü yüzde 22.5 olarak gerçekleşmiştir.

2003 yılında toptan eşya fiyatları endeksi artış oranı, bir önceki yıla göre 16.9 puan düşerek yüzde 13.9'a gerilerken, öngörülen hedefin 2.6 puan altında kalmıştır. 12 aylık ortalamalara göre 2002 yılında yüzde 50.1 olan TEFEE artış hızı, 2003 yılında 24.5 puan düşerek yüzde 25.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2002 yılında yüzde 32.4 olan kamu sektöründeki oniki aylık toptan eşya fiyat artışı, 2003 yılında önemli bir gerileme göstererek yüzde 11.4'e, yüzde 30.3 olan özel sektördeki fiyat artış oranı da yüzde 14.9'a gerilemiştir.

Fiyat artışlarındaki belirgin yavaşlama eğilimi 2003 yılında tüketici fiyat endekslerine de yansımıştır. 12 aylık ortalamalara göre bir önceki yıl 45.0 olan TÜFE endeksi 2003 yılında yüzde 25.3'e, yüzde 29.7 olan 12 aylık yüzde değişme oranı ise yüzde 18.4'e düşmüştür.

2004 yılı Türkiye’de uzun yıllardan sonra yıllık fiyat artışlarının tekrar tek haneli rakamlara düştüğünün görüldüğü bir yıl olmuştur.

2004 yılında toptan eşya fiyatları endeksi, 12 aylık ortalama yüzde değişim olarak bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.6 düzeyinden yüzde 11.1’e gerilemiş, ancak Aralık ayları itibariyle 12 aylık yüzde değişim olarak yüzde 13.8 oranı ile yaklaşık bir önceki yıl düzeyini korumuştur. Aralık 2004 sonu itibariyle son bir yıllık dönemde kamu sektörü fiyatları yüzde 19.5 oranında artarken, özel kesim fiyatlarındaki artış oranı yüzde 11.7’de kalmıştır.

2004 yılında TEFE’de meydana gelen gelişmeler gözden geçirildiğinde, gerek 12 aylık ortalamalara göre gerek bir önceki yıl sonuna göre en yüksek fiyat artışlarının kamu imalat sektörü ile tarım sektöründe meydana geldiği buna karşılık her iki endeks itibariyle enerji fiyatlarında az da olsa bir gerileme olduğu görülmektedir.

2004 yılında TÜFE endeksine bakıldığında ise, bir önceki yıl sonuna göre Aralık ayı sonu itibariyle 12 aylık fiyat değişiminin ilk kez tek rakamlı hale gelerek yüzde 9.3 olarak gerçekleştiği, ve 12 aylık ortalama olarak ise bir önceki yıla ilişkin yüzde 25.3 düzeyinden, yüzde 10.6’ya gerilediği gözlemlenmiştir.

12 aylık yüzde değişim olarak 2004 yılında, en yüksek yıllık TÜFE artışlarının, 14.9 ile ulaştırma, yüzde 14.6 ile otel, lokanta hizmetleri ve 14.4 ile konut harcamalarında meydana geldiğine, eğlence kültür harcamaları alanında yüzde 0.9 oranında bir gerileme olması yanısıra, en düşük fiyat artışı gelişmelerinin ise yüzde 0.2 ev eşyası, yüzde 1.3 ile giyim ve yüzde 6.5 ile tarım sektöründe oluştuğuna tanık olunmuştur. TÜFE’de 12 aylık ortalama değişim olarak en yüksek fiyat artışlarının yüzde 19.6 ile otel, restoran ve yüzde 18.6 ile eğitim harcamalarında, en düşük fiyat artışlarının ise yüzde 2.1 ile ev eşyası ve yüzde herbiri 3.9 ile giyim ve eğlence kültür harcamaları alanında gerçekleştiği görülmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü, bu güne kadar fiyat istatistikleri düzenlenmesinde baz yılı olarak kullanılan 1997 yılından buyana hanehalklarının ve toplumun tüketim kalıplarında meydana gelmiş olan belirgin değişimi dikkate alarak, 2005 yılı başından itibaren fiyat gelişmelerinde 2003 yılını baz yılı olarak alma yönüne gitmiştir. 1997 yılını temel alan TÜFE’de 10 ana grupta 410 madde, TEFE’de ise dört ana sektörden 678 madde endeks kapsamına alınmış idi. 2003 yılının temel alındığı iki endeksten birisi eskiden olduğu gibi “Tüketici Fiyatları Endeksi” (TÜFE), diğeri ise fiyat değişikliklerini üretici aşamasında ölçmeyi amaçlayan “Üretici Fiyatları Endeksi” (ÜFE)’dir. Yeni TÜFE’de 12 grup altında 423 madde bulunuyor. Yeni TÜFE rakamları 81 il merkezi ve 72 ilçeden her ay derlenecek olan fiyatlardan oluşturuluyor.

Söz konusu fiyatlar 20 bin 60 işyerinden , kiralar ise 3 bin 740 konuttan derleniyor. TÜFE’de derlenecek fiyat sayısı bu şekilde 173 929’a ulaşıyor.

ÜFE üretim aşamasında 1 816 üretici firmadan derlenecek fiyatlara göre oluşturuluyor. Kapsama dahil edilen 760 madde için bu işyerlerinden derlenecek fiyat sayısı 4 bin 350 adet oluyor.

2003 yılını baz alan TÜFE ve ÜFE’de 1997 yılı bazlı olanlara göre grupların toplam içindeki ağırlıklarında değişikliğe gidiliyor Eski endekste yüzde 31.09 oranında ağırlığa sahip olan gıda içecek ve tütün grubunun ağırlığı yeni endekste yüzde 34.09’a yükseltirken, eski endekste yüzde 25.8 ağırlığı olan konut, su, elektrik vb. başlıklı grubun ağırlığı yeni endekste yüzde 16.9’a düşürülüyor Bu kapsamda TÜFE endeksi içinde ulaşımın payı yüzde 9.30’dan yüzde 10.42’ye, eğitim harcamalarının payı yüzde 1.59’dan, yüzde 2.15’e, eğitim kültür harcamalarının payı yüzde 2.95’ten yüzde 3.60’a ve lokanta pastane ve otel harcamalarının payı yüzde 3.07’den yüzde 5.87’ye yükseltiliyor. ÜFE’de de grup ağırlıklarında değişiklikler yapılmıştır Örneğin tarımın payı, yüzde 22.22’den, yüzde 20.65’e gerilerken, imalat sanayii, elektrik, gaz, su grubunun ağırlığı artırılıyor

Enflasyondaki düşme süreci 2005 yılında da sürmüştür.

Temmuz ayı itibariyle üretici fiyat endeksi ÜFE (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre sadece yüzde 1.14 oranında yükselme kaydederken, son 12 aylık dönemde yüzde 4.26 oranında yükselme kaydetmiş, 12 aylık ortalamalara göre ÜFE artışı ise yüzde 11.72 olmuştur.

TABLO III.7.4.
2005 YILI ÜFE DEĞİŞİM ORANLARI
(Temmuz Ayı İtibariyle % değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılın Temmuz Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	1.14	4.26	11.72
Tarım	-3.58	-1.45	8.22
Sanayi	2.46	5.87	12.72
Madencilik, Taşocakçılığı	7.73	12.87	15.04
İmalat Sanayii	2.20	5.93	13.41
Elektrik, Gaz , Su	4.68	3.11	2.91

Tüketici fiyatlarında da benzer bir gelişme yaşanmıştır. Yine Temmuz ayı itibariyle tüketici fiyat endeksi (TÜFE) (2003 = 100), bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 2.0 gibi, önceki yaklaşık otuz yıllık döneme ilişkin değerlerle karşılaştırıldığında çok cüzi bir yükselme kaydederken, son oniki aylık dönemde yüzde 7.82 oranında yükselmiş, oniki aylık ortalamalara göre TÜFE artışı ise yüzde 8.68 olmuştur.

TABLO III.7.5.
TÜKETİCİ FİYATLARI (TÜFE)
(Temmuz Ayı İtibariyle % Değişim, 2003 = 100)

	Bir Önceki Yılım Aralık Ayına Göre	Bir Önceki Yılım Temmuz Ayına Göre	Oniki Aylık Ortalamalara Göre
Genel	2.00	7.82	8.68
Gıda ve alkolsüz içecekler	-1.62	4.43	6.08
Alkollü içecekler ve tütün	4.27	5.49	8.31
Giyim ve Ayakkabı	-5.78	5.13	5.52
Konut	3.86	9.67	10.92
Ev Eşyası	4.12	8.40	7.05
Sağlık	0.54	5.21	8.21
Ulaştırma	8.21	15.19	13.75
Eğlence ve Kültür	9.12	7.57	9.34
Eğitim	3.63	21.13	17.98
Lokanta, Otel	9.03	14.88	14.62
Diğer	0.25	5.48	8.94

